

FERDO GODINA

Čele
tulpike

1945

SLOVENSKI KNJIŽNI ZAVOD V LJUBLJANI

OPREMIL IVAN ROMIH

NATISNILA TISKARNA MERKUR V LJUBLJANI

FERDO GODINA

BELE TULPIKE

ROMAN

ROMAN JE BIL SPISAN LETA 1941.

Stopal sem s težkimi koraki za ministrantom, ki je drobil s preveliko knjigo od oltarja proti zakristiji. Nekaj ljudi je bilo raztresenih po temni cerkvi. Kašljali so. Svetloba obeh gorečih sveč na oltarju je slabotno padala na obraze v poltemi.

Ministrant je odprl vrata in jih pridržal, da sem stopil v zakristijo. Pri vratih, ki so vodile iz zakristije na prosto, je stala deklica v velikih čevljih, katerih se je držal sneg. Bleda je bila in vsaka dlaka na obrazu ji je stala pokonci. Boječe me je gledala in se obotavljala, ali bi stopila k meni. Stopila je, ko še nisem niti odložil mašnega oblačila.

»Gospod kaplan! Mama so na smrt bolni. Prosijo vas za spoved.« Poznal sem deklico iz šole. V šesti, sedmi klopi v sredini je sedela.

Prejšnji dan sem spovedoval šoloobvezne otroke. Pred vrati so bili božični prazniki. Imel sem dela čez glavo, moj plebanuš pa je bil star in ves trd od revmatizma.

Ko sem odlagal mašno oblačilo, sem dvignil oči k razpelu:

»Gospod, tvoj hlapec sem, stori po svoji volji!«

Po navadi sem se odpravil takoj po maši na spoved, če me je kdo čakal. Zdaj pa nisem mogel. Preveč sem bil utrujen. Bil sem bolan. V prsih mi je ležalo nekaj težkega kakor kamen.

Otroku sem rekel, naj me počaka v^o kuhinji, sam pa sem šel v obednico in sem zajtrkoval.

Voza ni bilo. Po tej poti nisem mogel tega želeti. Dete je šlo pred menoj in zvonilo s premrlo roko z zvončkom, jaz pa sem šel za njo, dokler je bila pot v snegu shojena. Potem pa, ko je postala pot težavna, sem rekel otroku, naj stopa za menoj, sam sem pa šel z Najsvetejšim spredaj.

Molil sem. Nato sem premišljeval o svoji materi. Želel sem priti v ravnino in bliže k materi, ki sem jo imel nad vse rad. Jaz sem iz ravnine. Hribov nimam rad. Pa tudi moje zdravje je bilo prešibko, da bi mogel prenesti napor v tej hriboviti fari. Prosil sem škofa za faro v ravnini.

Iz premišljevanja me je zbudila deklica:

»Gospod kaplan, na levo!«

Šla sva skozi smrekov gozd. Slišale so se moje stopinje v zamrzlem snegu. Za menoj je drobilo dete. Nekaj vran je sprožilo ivje z vej in zletelo med drevesa.

Samo drobn glas zvončka je motil zasneženo naravo.

Ne daleč pod vrhom se je gozd končal. Najbrž je bil pod snegom travnik. Slaba steza je držala do samotne kočice na vrhu, ki je bila vsa v snegu. Videl sem pa, da je skočila ženska izpred podoken v hišo.

»Je še daleč?« sem vprašal otroka.

»To je naša hiša,« je pokazala deklica na kočico, kjer sem prej videl žensko. Lezla sva po sklizki stezi navkreber. Pri vsakem koraku sem pazil, da mi ne bi zdrsnilo. Odahnjen sem si, ko sva prišla na vrh.

Stresel sem s škornjev sneg. Deklica mi je odprla vrata. Duh po plesnobi, ki je isti po vseh lesenih hišah, mi je udaril v nos.

V sobi je bilo vse pripravljeno za spoved. Bel prt na mizi, razpelo in dve goreči sveči.

Stara žena je ležala v postelji in ječala. Ječala je sumljivo. Bolnikov sem navajen in vem, kako je s človekom.

»Ali ste sami doma?« sem vprašal, predno sem začel s spovedjo.

»Sama,« je dejala starica med ječanjem. Takrat sem postal nejevoljen. Zagabilo se mi je. Slišal sem že o takih bolnikih.

Jaz delam od ranega jutra do večera, od tebe do teme, njej pa ni do tega, da bi stopila v cerkev k spovedi. Jaz ji moram priti na dom, sama pa leži zdrava v postelji.

Vzel sem Najsvetejše in šel molče iz sobe, ne da bi jo spovedal.

»Jezus, ti veš, da nisem ravnal proti tvoji volji,« sem se pogovarjal z Bogom, ko sem stopal nazaj po svojih stopinjah po hribu proti farofu. Vrane so letale nad menoj, jaz pa sem šel z Jezusom med hribi sam. Nič se ni ganilo v visokem snegu.

Zdaj sem že nekaj let v ravnini. Bog je uslišal molitev moje matere. Molila je Boga tako, kakor je znala samo ona.

Blizu nje sem. Zdravje se mi je zboljšalo in življenje me veseli kakor še nikoli.

Moji materi sem vse na svetu. Od tistega časa, ko je umrl moj oče, sem jo priklenil nase. Priklenil sem jo nase tako, da vsak utrip njenega srca bije samo zame.

Bojim se te močne ljubezni, toda brez nje sedaj ne bi mogel več živeti.

Zdravje in moč se mi vračata.

Leta v Lendavi so me priklicala v življenje. Daleč za menoj so zdaj Suhe gore. Spominjam se jih, kakor da bi nekoč slišal samo bajko.

Hiše v Lendavi, ki so postavljene ob kameniti cesti, se mi zdijo, da stojijo tu vse večne čase in da bodo stale tako dolgo, dokler bo stal svet. Sonce sije nanje, dež jim pere strehe in tu živimo mi, ki nas je Bog odbral in postavil v ta kraj.

V Lendavi nimam toliko dela kakor v Suhih gorah. Tu je sedež dekanije. Vseh svojih faranov ne poznam, kot je bilo to tam gori. Ljudje so nam bolj odmaknjeni, več ver je v fari in vse to človeka oddaljuje od vernikov.

Po kosilu grem po navadi spat. Veverico, ki sem jo prinesel iz Suhih gora, imam v sobi nad divanom. Spletel sem ji iz šib gnezdo. Živi z menoj ter me pogosto spominja na prejšnje čase. Ko tako ležim in gledam v strop, priskaklja k meni. Božam jo.

Spomnim se tudi plebanuša. Dober starček je bil in rad me je imel kot sina. Ko je zvedel, da se prosim drugam, mu je bilo težko. Potrj je bil vse do takrat, dokler nisem bil prestavljen. Po gubastem licu so mu tekle solze, ko me je poklical k sebi, da^a bi mi prebral škofovo pismo.

Molk je nastal, ko je položil pismo na mizo. Spominjam se dobro, kako si je podprl glavo z roko. Solza mu je padla na mizo.

»Ne, niste storili prav, gospod kaplan, da ste se prosili od tu stran. Duhovnik mora služiti samo Bogu, v mestu tega ne bo.«

Ko ležim na divanu, premišljuje te besede. Vidim ga, kako me je gledal z majhnimi očmi, ki so bile polne solz.

V Lendavi živi že nekaj let sodnik Krampač. On, njegova žena in jaz smo iz iste vasi. Dva otroka imata, tretji otrok pa sem jima jaz, tako sta me nazvala, ko sem prišel v Lendavo.

K njima mnogo zahajam. Kadar koli utegnem zvečer, stopim tja dol.

Ti obiski so postali tako redni, da me je dekan na to opozoril. Kako se je to zgodilo, bom povedal.

Sedeli smo pri večerji: dekan, kaplan Šernek in jaz. Prav, ko je dekan hotel nesti žlico k ustom, se je spomnil in mi rekel mehko:

»Preveč zahajate v mesto, gospod kaplan.«

Meni se je zdelo, kot bi me tresnil s kamnom po glavi. Nisem mogel verjeti, da je to meni namenjeno. Noben predstojnik me še do sedaj ni karal. Nisem mu rekel niti besede. Niti pogledal ga nisem. Prišlo je to tako nenadoma, da sem bil prepričan, da je namenjeno Šerneku.

Odložil sem žlico in čakal, da bomo vstali in molili.

Naslednji dan sem ostal doma. Po maši sem se zaprl, zaprl sem se po kosilu in zaprl sem se po večerji.

Dekan je bil visok človek, čisto siv in mehak. A kadar smo bili sami, midva s kaplanom in on, je bil povsem drugačen. Ne trd, ne. Le nekaj je imel v sebi, kar je pred svetom skrival. Kadar koli sem govoril z njim, sem čutil to spremembo.

Svojega dekana nisem imel rad. Od prvih trenutkov, ko sem ga videl, sem se ga bal. Zakaj, ne vem. Do ple-

banuša v Suhih gorah sem čutil sinovsko ljubezen. Opravljaj sem vse, kar sem mogel; delal sem od jutra do večera. Tu pa opravim svoje delo, potem sem pa »prost«.

Vedno bolj se mi je vsiljevala misel, če je to greh, da prebijem pri Krampačevi družini nekaj ur. Delal sem zagovore svoji užaljenosti in strmel v strop. Ležal sem vznak na divanu in božal svojo veverico. Z drugo roko sem stiskal robato nogo stola, ki je stal poleg vzglavja.

Plebenuša iz Suhih gora sem videl pred seboj. Po licu mu tečejo solze. Gleda me, kot bi mi hotel reči: »Ne, niste storili prav, gospod kaplan, da ste se prosili vstran. Duhovnik mora služiti samo Bogu, v mestu tega ne bo.«

Tako sta potekla dva dneva. Tretjega dne nisem vzdržal več. Komaj se je storila noč, sem šel h Krampaču.

Ves večer sem bil nemiren. Čutil sem ob sebi dekana. Njegovi sivi lasje so me pekli kot žerjavica. Dekan me je držal v kleščah.

Vso noč sem imel nemirne sanje. Ko sem se zbudil, sem bil poten. Vse po sobi je bilo razmetano, nobena stvar ni bila na svojem mestu. Zunaj je deževalo. Dolgi curki so se vlekli po šipah.

V prsih me je dušilo. Šel sem maševat. Bal sem se, da bi srečal dekana.

Pri zajtrku smo molče sedeli. Kot po navadi, je bil dekan hladen. Pričakoval sem vsak trenutek, da bo spet dvignil glavo in omenil moj snočnji obisk. Pa ni. Niti besede ni črhnil o tem.

»Kje imate danes pouk, gospod kaplan?« me je vprašal. Drobil si je kruh v kavo in ni dvignil oči.

»V Petiševcih,« sem odgovoril mirno, kolikor sem mogel.

»Pojdete itak z motorjem? Daleč imamo vasi,« je me nil mirno. Mnogo ljubše bi mi bilo, če bi vzrojil, če bi govoril o tem, kar je mislil.

Nad nami je ležala mōra. Brez okusa je bila kava. Dekanov mir me je moril in komaj sem čakal, da pridem v svojo sobo, da bom sam.

Dnevi so tekli navidez mirno, jaz pa sem se odtujeval dekanu.

Zahajal sem zopet h Krampačevim, kjer je zadnje čase postajal redni gost žid Brünner s svojo gospo in hčerko Rahelo. Že dolgo so Brünnerjevi zahajali h Krampaču, toda zelo redko. Zadnje čase so ti obiski postajali bolj pogosti. Postajali smo prijatelji. Brünnerjevi so bili židje. Zame vsekakor novost. Bil sem prepričan, da jim ni do drugega, kakor da človeka opeharijo. Pa Brünnerjevi so bili drugačni. Če bi bili krščeni, bi jih lahko prišteval med vzgledne krščanske družine.

Krampačevi ženi je bilo ime Berta. Nekaj tednov pred njenim godom sem bil povabljen na večerjo. Povabljeni so bili tudi Brünnerjevi. Veselil sem se tega večera.

Delal nisem več zato, da bi zadostil svojemu notranjemu miru. Bil sem potrpežljiv in delaven samo zato, da sem z mirno vestjo lahko šel in da sem v svojem prostem času bil res neodvisen od dekana.

Šole je bilo konec. Težak križ mi je padel z ramen. Tudi praznikov je bilo v poletnem času mnogo manj.

Vročega popoldne, prav ko sem legel, je nekdo hrupno odprl vežna vrata. Stopil je do mojih vrat in potrkal. »Da!«

Vrata so se odprla. Plebanuš Kandič iz hrvaškega Primorja je vstopil ves nasmejan, svetel in ogorel od sonca. Kazal je velike, močne zobe in črni šop las mu je silil na čelo. Skočil sem z divana. Stisnila sva si roke.

Že nekaj let se nisva videla. Bila sva istih let. Srečala sva se prvič v Zagrebu v bogoslovju. Postala sva prijatelja. Jaz sem odšel iz Zagreba v Maribor, ker sem nameraval službovati v lavantinski škofiji, kjer je bila moja mati. On je ostal v Zagrebu. Po novi maši je takoj dobil župnijo nekje na Krasu. Pozneje sva se malokdaj srečala.

Popoldne sva se s Kandičem šla kopat. Daleč ob potoku Črncu sva šla, kjer je bila voda čista in dovolj globoka. Bil sem prej vedno bolehen, v teh časih pa, odkar sem bil v Lendavi, sem se popravil. Nekaj barve sem dobil v lica in tudi močnejši sem postal.

»Zdrav postajaš. V dobri fari si.« Stopil je dol k potoku. Pobral je ploščat kamen in pomeril tik nad vodo. Kamen je odskakoval od vode. Plebanuš Kandič se je vzravnal in zapičil oči v mene. Jaz sem sedel na bregu na travi.

»Pa drugače?«

»Kako, drugače?« sem ga vprašal.

Slutil sem, kaj misli. Delal sem se hladnega in nisem pokazal, da me je s tem spravil v zadrego.

Postal sem »radoveden«.

»Ne razumem te,« sem dejal.

»No, če si se že kje usedel.«

Preprosto je to povedal in se zopet sklonil na prod, da bi poiskal ploščat kamen.

Slutil sem, da bo to rekel. Kaj me je takrat prijelo! Neznansko sem postal radoveden, kako živi on.

Mladi Kandič mogoče tega ni vzel tako hudo.

»Nimam ničesar.«

»Ničesar! Čudni ste Slovenci.«

Veter je vlekel od šume preko vročega polja. Sonce je pripekalo in toliko rož je raslo po travnikih. Ob hribu se je kopala v soncu Lendava.

Nad rdečimi in črnimi strehami je trepetal zrak. Gori v hribu je rasla vinska trta. Mnogo malih, belih koč je kukalo sem od goric v ravnino, kjer se v tej vročini ni premaknila živa duša.

Ne, zdaj se ne bi mogel ločiti od tega mesta, da mi ne bi krvavelo srce. Ne stran! Bog mi pomagaj.

Zrl sem v hrib. Nekdo je škropil gorice z modro galico. Lepo se je razločila poškopljena trta od nepoškopljene.

Ne vem, kaj je bilo Kandiču, da se je zresnil. Naredila se mu je globoka guba na čelu. Popravil si je lase nazaj in gledal v vodo, nato je prišel k meni na breg.

Legel je v visoko travo. Tudi jaz sem legel. Duh tolikih rož naju je opajal. Okrog po cvetovih so brnele čebele, murni so peli, mesto je bilo daleč, za njim hrib, na nebu pa je samevalo sonce.

»Lcto dni sem bil sam na Krasu,« je začel pripovedovati. »Sameval sem med kamenjem in če ne bi prinesel s seboj vero v Boga, ne vem, kaj bi se zgodilo z mano. Sam, sam! Vse dneve, vse noči. Nedelja je bila dan, ko sem videl nekaj več ljudi. Pri nekih večernicah sem jo videl prvič. Srečala sva se z očmi. Od takrat nisem bil več miren.

Grizel sem si za stenami ustnice, trepetal sem, boril sem se s seboj in vedno iskal med gručami njo, samo njo. Ko sem šel iz cerkve v farof ali iz farofa v cerkev, je bilo samo eno v meni: Kje je ona?«

Pridrževal sem sapo. To je bil zame udarec. Kakor da mi je kdo razbil posodo, ki sem jo čuval vse življenje, da se je ne bi kdo dotaknil z umazano roko. Kandič — ta ubogi moj Kandič — pa jo je razbil v trenutku, da še sam ni vedel.

Drugega dne je Kandič odšel na Hrvaško. Jaz pa sem ostal razdvojen v tem malem mestu, ki me je zgrabilo s kleščami.

Čez nekaj dni bo Bertin god. Mnogo mislim na to. Kupil sem Berti vazo iz surovega srebra.

Že nekajkrat sem sedel pri Krampačevih poleg mlade židinke. Krampač in Brünnerjeva govorijo vedno o kupčijah. Berta ima opravka z vsem mogočim. Rahela pa me sprašuje o mojem delu. Ozke, dolge obrvi dvigne, če ji povem kaj nenavadnega, ustnice stisne in me nepremično gleda.

Jaz bi ji pripovedoval brez prestanka. Ne čutim nobene napora, nobene utrujenosti. Rahela me zre nepremično, sam pa ne vem, kaj se godi okoli mene.

Zdriznem se, nato zopet pripovedujem. Zrem ji v velike oči in ji pripovedujem.

Ne vem, kako je prišlo do tega, da se veselim snidenja z njo.

Če me ni zrla s čudovitim mirom, nisem imel od večera pri Krampačevih ničesar. Nemiren, nezadovoljen sem bil in samo čakal sem, kdaj bo v moji bližini.

Sedeli smo pri Krampaču okrog mize. Modra luč se je ujemala s stenami in pohištvom. Krampač je razlagal Brünnerju novi trgovinski zakon o surovinah, ki jih uvažamo. Brünnerjeva gospa je pozorno sledila Krampačevi razlagi, mene pa je Rahela nalahno prijela za rokav. Vztrepetal sem. Tega še ni nikoli storila. Stisnila je mala usta, jaz sem se nagnil k njej. Njen dih sem čutil, tako se mi je približala.

»Ste že pripravili darilo za gospo Berto?« Šepetala mi je ljubko, mehko, ne vem, res ne vem povedati kako. Rekel sem ji potihoma, da sem pripravil.

»Kaj ji boste prinesli? Smem vedeti?«

»Ne, ne smete vedeti.« Smejal sem se. Ona pa me je pobožala po roki in rekla z malo šobo:

»Poredni ste.«

Da me vsaj ne bi pobožala. Vso noč nisem zatisnil očesa. Boril sem se s hudobnim duhom. Uporabil sem vse svoje moči, da bi ga v tem odločilnem boju premagal. Hotel sem se sprostiti vsega. Ne, tako kakor Kandič, tako ne smem začeti. Pa preveč postojank sem mu že pustil. Toliko prilik sem opustil, ko bi ga lahko zatrl. Rahelo sem iskal v svojih mislih neprenehoma, nevzdržno, kot je iskal Kandič svojo ljubljenko. Zdaj sem Kandiča razumel. Toda ne, saj Rahele nisem ljubil.

Bil je predvečer Bertinega godu. Prišel sem prej ko Brünnerjevi. Tako sem hotel. Prinesel sem vazo in v njej šest belih tulpik*. Lepe, velike tulpike sem prinesel od doma. Šel sem predpoldne zaradi njih domov. Pa tudi matere že dolgo nisem videl.

* tulpika = lokvanj.

Berta je postavila vazo z vodnimi rožami na mizo. Bile so spomin na čase, ki smo jih v dijaških letih prebili skupaj ob strugah in starih murskih rokavih. S Krampačem sva v gimnazijskih letih prebila največ časa pri ribah. Ko sva se vračala z bogatim plenom, sva natrgala tulpik, lepih, belih tulpik in jih nesla dekletom. On jih je nesel Berti, ki je hodila na učiteljske, jaz pa Vidi, njeni prijateljici, ki je bila vsake počitnice pri Berti.

Večkrat sva povabila dekleti s sabo k vodam, ki so počivale med visokim protjem in gostim, dišečim srobotom. Strašili smo čaplje in divje race.

Krampač je imel puško, ki jo je naredil Ščavničarjev Peter. Ta puška se je lahko zložila in dala pod suknjič. S to sva strašila po prodih ptice, ki so v strahu zletele, če se nama je posrečilo ustreliti. Vidi je mnogo bolj ugajal lov s puško nego s kržakom. Meni je bilo žal, da nisem imel veselja niti razumevanja za puško. Krampač pa je to strastno ljubil.

Ko smo se naveličali rib, smo počakali, da je sonce zašlo. Poiskali smo si mesto v visokem srobotu, legli smo v prijetno dišečo travo in čakali divjih rac. Krampač je ležal s puško nekoliko spredaj, mi trije, Vida, Berta in jaz, pa zadaj za njim. Vsak ptič, ki je letel preko nas, nas je navdal s strahom. Ko so priletele race, je Krampač ustrelil. Živali so se tako prestrašile, da jih v trenutku nismo videli več. Komaj se je pokadil dim, že ni bilo ne duha ne sluha o njih. Niti perja niso pustile na vodi.

O, to so bili časi lepih, belih tulpik, časi neskalsjenega otroškega veselja. Pozneje se je Krampač poročil z Berto, Vide pa od tistih dob nisem videl. Jaz Vide tudi nisem imel tako rad, kakor je imel Krampač Berto, ker sem že od

mladih nog čuval in gojil v sebi duhovniški poklic. Zdaj je Krampač zakonski mož, jaz sem pa duhovnik. Vendar so nam časi ob strugah in rokavih ostali v spominu. Opazil sem zdaj, ko sem dal Berti vazo s tulpikami, da so Krampaču postale oči vlažne. Tudi Berti se je mudilo postaviti vazo z rožami na mizo. Odhitela je iz sobe. Zunaj je jokala.

Krampač je sedel za mizo. Šest belih tulpik naju je gledalo. Srečali smo se po dolgem času. Bila sva pri njih kakor njihova prava, zvesta prijateljca. Toliko mehkih skrivnosti so nama znale povedati. Luč jih je barvala. Bile so kot iz žameta.

»Kako si se spomnil na nje?« je rekel Krampač, se sklonil k rožam in jih božal. Gledal jih je. Gotovo je mislil na ribe, na puško, na divje race, na struge in na toplo vodo.

Jaz se pa tega nisem veselil. Vsak trenutek sem čakal, da pozvoni zvonec. Čakal sem Rahelo.

Brünnerjevi so prišli, toda pozneje kot po navadi. Vsak od njih je prinesel darilo in ga oddal v predsobi. Poslušal sem pogovor in pridrževal sapo. Rahela je blizu. Ko so prišli v sobo, sem vstal in podali smo si roke.

Gospa Brünnerjeva je osupnila. Pričakoval sem to. Opazoval sem Rahelo, kaj bo storila ona. Ko je zagledala vazo z rožami, je stopila k materi, jo prijela za roko in široko odprla oči. Tako je stala nekaj trenutkov in ni rekla besede.

»Gospod kaplan!« se je začudila gospa. Nekaj toplih besed je rekla zaradi darila, potem smo sedli. Rahela ni rekla ničesar. Čudovita je bila. Mogoče zato, ker je bila židinja? Ne vem; vem samo to, da sem jo od tistega trenutka ljubil.

Ljubil sem jo, a ne tako, kot je ljubil Kandič. Ne! To je bila tista neoskrunjena ljubezen, ki je Bog nikakor ni zameril. Ali je duhovniku greh ljubiti enega človeka bolj kot ostale? Ali mora postati duhovnik nadčlovek? Ne, Bog tega ne zahteva.

Sedel sem kraj Rahele kot po navadi. Jed se je vrstila za jedjo in dobro lendavsko vino se je svetilo v kozarcih. Tako praznično razpoloženje je vladalo med nami, da sem pogrešal, da nisem imel tisti dan pridige in maše.

Krampač je bil ganjen. Dvignil je vazo z rožami in govoril:

»Berta, čuj! Prav take so kot tiste, ki sem ti jih prinesel iz murskih luž. Mnogo sva jih zvlačila iz vode, ne Arpad?« se je obrnil k meni.

Smejali smo se mu in postajali smo dobre volje. Vino nas je razgibalo.

Le Rahela je bila čudno tiha. Nič se ni nagnila k meni, da bi mi kaj povedala.

Ko sem se že razgrel, sem ji rekel, naj pije. Še celo vprašal sem jo, če se slabo počuti.

»Ne,« je rekla in zopet na veliko odprla oči. Črne lase je imela počesane nazaj. Imela je tarko, črno obleko, da so se videle lepe ženske oblike. Greh bi se mi zdelo, da bi se je kdo dotaknil, tudi če je židinja!

»Občudujem vaš okus, gospod,« mi je nenadoma rekla, ko sem ji nalival vino. Vedno mi je rekla samo gospod, nikdar gospod kaplan! Zakaj, tega nisem nikdar zvedel.

»To mislite zaradi rož? sem vprašal, ker sem hotel začeti kakršen koli pogovor.

»Zaradi rož in vaze,« je dejala. Neizmerno sem bil vesel tega.

»To je preveč laskavo zame,« sem ji dejal in sem se dotaknil s svojim kozarcem njenega.

Pila sva. Rahela je komaj namočila svoja tenka, mala usta, oči pa so ji počivale na tulpikah.

»Počasi, počasi,« se je obrnil Krampač k nama in se smejal. Vsa družba se je obrnila k nama. Čutil sem, da sem postal rdeč. Lica so mi postala vroča, na Raheli pa ni bilo sence spremembe. Bal sem se je. In kolikor sem se je bal, toliko bolj me je veselilo, da občuduje moje darilo.

Peli smo. Tiho, nerodno smo peli, ko je bila že pozna noč. Teга nismo še nikoli storili, odkar sem zahajal h Krampaču. Proti polnoči so se Brünnerjevi dvignili.

Krampač in Berta sta nas hotela spremiti do doma. Brünnerjeve in mene. Pripovedovanju ni hotelo biti konca. Jaz pa sem bil vedno v bližini Rahele.

Ko smo prišli na cesto, je naše čebljanje odmevalo od hiš. Bila je že pozna ura. Nebo je bilo jasno, noč topla. Govorili smo vse vprek; nismo se brigali za nikogar. Šli smo z Brünnerjevimi proti domu. Tudi jaz sem jih spremljal, ker je bil farof v isti smeri. Pa če tudi ne bi bil, bi jih spremljal kljub temu.

Pred kavarno nas je Krampač ustavil.

»Mimo pa ne.« Jaz se zaradi Rahele nisem pomišljal, čeprav me je to neprijetno spreletelo. Stopili smo v kavarno. Težek zrak po tobaku me je neprijetno zaščegetal v nosu. Nekaj na pol oblečenih žensk je sedelo na odru za instrumenti. Ko smo vstopili in se razgledali za prostorom, so nas natakarki obkrožili.

Sedli smo v kot. Krampač je bil razigran. Ves je gorel od veselja. Takega ga nisem videl, odkar sem bil v Lendavi. Mnogi so pasli poglede na nas.

Na odru so zaigrali. Močno, razgibano, da je šlo do kosti. Tu in tam je kdo pel ob godbi in primaš je šel od mize do mize. Kozarec je zažvenketal. Drobci so leteli po kavarni.

Primaš je igral nemoteno. Niti ena guba na njegovem obrazu se ni spremenila. Rejen človek pri oknu je zagrabil steklenico in jo zdrobil na mizi. Mogoče je bil Madžar, ki je dal duška svoji nacionalni mržnji. Zopet je zažvenketalo nekaj kozarcev. Nastal je pravi pekel. Mnogi so peli, ne peli, tulili so, bili z nogami po taktu in razbijali vse, kar jim je prišlo do rok.

Mene je to vznemirilo. Sedel sem pri Raheli in nisem vedel, kaj bi. Ni bilo prav, da sem šel.

Krampač je pel. Krilil je z rokami, da ga je Berta smeje mirila. Tudi Brünner je pel, toda mirno, zmerno in niti za las ni prekoračil svoje običajne dostojnosti.

Rahela je bila vznemirjena. Ne vem, kaj me je prijelo takrat. Tudi jaz sem pel. Pomagal sem Krampaču in Brünnerju. Sicer pa žive duše ni bilo slišati.

Ves prostor je bil en sam krik in žvenket. Razgret sem bil od vina, kajti tokrat sem se spozabil. Nagnil sem se k Raheli in jo nalahno prijel. Ona me je pogledala s svojimi velikimi, lepimi očmi — tega ne bom nikdar pozabil.

Drugega dne so še lastovke, ki so letale v bregove, znale povedati, kaj sem ponoči počenjal. Vrabei in kalasturi, vse je drobilo samo o mojem ponočnem grehu. Po Lendavi so o tem povsod govorili. Od okrajnega načelnika pa do najzadnjega odvetniškega pisarja je šlo od ust do ust.

V Lendavi živijo ljudje samo zato, da gledajo drug drugemu na prste. Madžari sovražijo Slovence, Slovenci Madžare. Vsi se med seboj poznajo. Vedo točno, kdaj in

kaj je kdo proti komu rekel. Še to vedo, kdaj je kateri ugasil luč in legel v posteljo.

Od pisarja pa do načelnika, vse se mi je smejalo. Kaj šele mali trgovci in židovski branjevci!

Mene je bilo pred svetom sram. Sram me je bilo pred vsakim človekom. Vest mi je očitala. Ne bi smel iti v kavarno in kaj sem si mislil, da sem prijel Rahelo za roko.

Maševal sem kot ponavadi. Želel sem si, da me nihče po maši ne bi čakal na spoved. Pa me je. Nikdar nisem šel tako težko na tolažilno pot z Gospodom kakor tedaj. Sram me je bilo, ko sem scdel z Najsvetejšim na vozu. Bog me je kaznoval. Zdelo se mi je, da poklekujejo ljudje pred Jezusom in kažejo s prstom name, da sem tega nevreden. Sklenil sem in obljubil Bogu, da kaj takega ne bom nikdar več storil.

Zakaj nisem ubogal dekana? Vsega tega ne bi bilo.

Dekan se je po maši odpeljal v gorice.

Opoldne se je vrnil. Še mi je šumelo v glavi od vina. Na vsak korak in na vsako besedo sem pazil, da se ne bi izdal. Dekan me pri kosilu ni pogledal. Pojedli smo. S kaplanom Šernekom sva se dvignila, da bi šla. Mene je dekan pridržal. Vedel sem, kaj bo.

»Gospod kaplan, to se še ni zgodilo, odkar stoji cerkev v Lendavi. Vaše vedenje je nevredno pravega duhovnika. Se ne zavedate?«

Govoril je mirno, hladno. Molčal sem in gledal v tla. Kriv sem bil, čutil sem to.

»Zdi se mi, da vam ostaja mnogo prostega časa; to seveda ne bi smelo biti. Pomagali mi boste v pisarni in vsak dan bova skupaj molila popoldanski brevir.«

Zadelo me je. V svoji grešni naravi sem čutil užaljeni ponos.

»Molim, gospod dekan,« sem dejal tiho. Upor se je čutil v besedah, ker mi je dekan trdo dejal:

»Skupaj bova molila popoldanski brevir, ste razumeli?«

Molčal sem. Hudobni duh je bil v meni. Da je posegel dekan tako daleč, se mi je zdelo preveč.

Vse to, kar sem doživljal, je bilo tako človeško; nič svetosti, nič tiste lepote ni bilo več, kot sem jo čutil v Suhih gorah.

Postajal sem navaden človek.

Popoldne sem delal v dekanovi pisarni. Pisal sem vabila na sestanek vsem župnikom in kaplanom lendavske dekanije. Pisal sem in čakal, kdaj bo prišel dekan, da bova skupaj molila. Sramotno se mi je zdelo to. Namesto, da bi vzel upravičeno pokoro za svoj greh na rame in bi hodil za Gospodom, sem se mu upiral.

Dekana sem zasovražil. To ni bilo navadno sovraštvo, po katerem bi človek hotel človeku kaj škodovati, ga uničiti. Ne, to je bil tih nesporazum in nisem si hotel priznati, da je greh. Saj sem tudi Rahelo imel rad. Toda to ni bila ljubezen, ki bi bila grešna, prostaška, to je bilo lepo, vzvišeno soglasje dveh ljudi, ki sta se v življenju srečala.

O tem sem premišljeval, ko sem pisal vabila plebanušem.

Na večer je prišel dekan. S takim odporom nisem šel še nikdar k molitvi.

Pokleknila sva v kapelici in iskala po brevirju. Listanje se je slišalo po majhnem prostoru.

Zvečer sem ostal doma. Drugega dne sem spet pisal. Čakal sem na branje brevirja z odporom, pa ne več s takim

kot prejšnjega dne. Dekana pa ni bilo od nikoder. Zamudil se je nekje zunaj na polju pri težakih. Bila je žetev. Brevir sem opravil sam.

Tretjega dne mi ni več dal nobenega dela. Zgodaj zjutraj se je odpeljal v gorice. Popoldne sem ga čakal v kapelici. Ni ga bilo, ker je imel tisti dan delo v hribu. Od takrat dekanu nisem več pomagal v pisarni, niti ga nisem čakal na branje brevirja.

Iz škofije sem dobil poziv. Spreletelo me je. Klicali so me, da bi se zagovarjal. Torej sem že na tisti poti, na katero nisem hotel nikdar stopiti. Tako mlad sem še bil in čuval sem se vsega. Zdaj pa na zagovor! Kaj sem že tako daleč padel. Ti moj Bog! Dekan me je naznanil na škofijo. Torej zame ni več rešitve, ni več mirnega, tihega življenja? Sem res tako grešil, da sem vreden take kazni? Bal sem se tega. Prepričan sem bil, da je to pečat, ki ga ne bom mogel nikdar več zbrisati.

Iz Maribora sem se vrnil še pred dekanijskim sestankom. Toda nisem se vrnil kot spokornik. Zagovarjal sem se zaradi Krampačevih obiskov, zaradi kavarne in zaradi Rahele. Tu povem samo, da se nisem vrnil spokornik.

Že zgodaj popoldne na dan sestanka so začeli prihajati od vseh strani plebanuši in kaplani. S kolesi jih je prišlo največ. Nekateri so prišli celo z avtomobili.

Zbirali so se v veliki obednici. Ta obednica je bila lepa, s poslikanim stropom in stenami, v kotu velika peč, visoka okna, ki so gledala čez vrt v košate kostanje. Cerkev v Lenjavi je bila patronat. Grof je še sezidal cerkev in farof, kjer je bil sedaj tudi sedež dekanije.

K veliki mizi so sedali prišleci po svoji časti. Jaz sem bil med kaplani.

Na dekanovi desnici je sedel plebanuš Cotlin iz črensovske fare. Od tam sem bil tudi jaz doma. Do plebanuša Cotlina sem gojil od študentovskih let topla čustva. Bil je dober in mehak. Razumen, trezen mož je bil. Imel je orlovski nos in lepe oči. Njegov nastop je bil prijeten, lep, kakršnega sem si sam vedno želel. Prišel je z dekanom pred sestankom v sobo. Nisem ga hotel motiti. Bal sem se tudi, če mogoče že ve za moje grehe in za potovanje v Maribor.

Sestanek se je pričel. Ves čas sem sedel na koncu mize in poslušal. Govoril je gospod dekan. Tudi plebanuš Cotlin je posegal v besedo. Njega sem vedno z užitkom poslušal. Pa kaj ne bi. Bil je izkušen, najstarejši izmed nas vseh, mnogo starejši od samega dekana. Slišal sem že, da bi plebanuš Cotlin že davno lahko postal dekan, pa v svoji preprostosti te časti ni hotel sprejeti.

Sestanek je že trajal pol ure. Takrat nekdo potrka na vrata. Glasno, močno. Vstopil je duhovnik, še razmeroma mlad, toda na glavi ni imel več niti enega lasu. Nosil je škornje in jahalne hlače ter kratek suknjič.

Postal sem nanj takoj pozoren.

Pri mizi ni bilo več prostora. Gospod dekan mu je ponudil stol pri oknu. Ko smo se umirili in se je vse uredilo, je dekan nadaljeval govor o katoliški akciji.

Končal ga je z besedami:

»Ni pa že dolgo bilo v dekaniji nobene duhovne manifestacije ali kongresa, kjer bi se poživilo versko življenje. Zato bi bilo vsekakor dobro, da se to zgodi v tem letu, ko poteče tisoč devet sto let od Kristusove smrti.«

Utihnul je, za besedo pa je prosil gospod plebanuš Cotlin. Star, siv se je dvignil in njegova beseda je tekla gladko.

Gledal sem gospoda pri oknu. Čudno je bil nemiren. Noge je prestavljal, si podpiral glavo zdaj z desno zdaj z levo roko, zdaj gledal skozi okno ali pa po zbranih.

Gospod plebanuš Cotlin je govoril o smrti Gospodovi, nato o duhovnem življenju v dekaniji.

»Dobro bi bilo, da bi kongres bil, toda kje?« je rekel neki gospod, ki ga nisem poznal.

Nastal je molk. Katera fara bi prevzela to lepo, a obenem težko nalogo?

Dekan je vstal in popravil papirje na mizi.

»Predlagal bi turniško faro za kongres. Sredi dekanije je in tam bi se lahko zbralo največ ljudstva.«

Zopet je nastal molk. Opazil sem, da se kongresa vsi bojijo. Tisti trenutek so to pokazali. Dekan se je obrnil h gospodu, ki je sedel pri oknu:

»Kaj pravite vi, gospod administrator Grafič?«

Gospod pri oknu se je v tem trenutku zgani. Zardel je do ušes, le pleše se rdečica ni dotaknila.

Zaslutil sem, da je ves naš sestanek bil prikrita igra. Kaj se skriva za tem, nisem vedel. Vsi so se razgibali, le administrator pri oknu je bil v zadregi.

»Lahko, gospod dekan,« je odgovoril in zopet molčal.

Prosil je nato za besedo zopet plebanuš Cotlin:

»Dragi bratje! V Ljubljani sem govoril z dvema gospodom, z jezuitom patrom Vozličem — poznate ga vsi — in z laikom doktorjem Karelijem, ki je predsednik Katoliške akcije. Gospoda bi bila pripravljena govoriti na

kongresu in mu bo tako dan pečat splošne krajinske verske manifestacije.«

Nastal je mir. Čutil sem trdno roko gospoda Cotlina, ki vodi vso mlajšo gospodo. Take prilike še nisem do sedaj imel, da bi ga videl, kako ima ob taki priložnosti prvo besedo. Vesel sem bil, da je iz moje domače fare in da ga že poznam od mladosti. Le moji grehi in potovanje v Maribor me je zadržalo, da se tudi jaz nisem oglasil in kaj povedal.

Po končanem sestanku je nastal prijeten pogovor med gospodi. Administrator, kakor ga je nazval dekan, je po sestanku takoj vstal in šel. Mene pa je prijelo, da bi šel pozdravit našega plebanuša. Ker sem bil še z večino gospodov nepoznan, se tudi v pogovore nisem spuščal.

Vstal sem in sem šel na konec mize, kjer sta še sedela plebanuš in dekan.

»Hvaljen Jezus,« sem jima pretrgal pogovor. Plebanuš je ravno hotel dekanu nekaj povedati.

Takrat bi se najrajši pogreznil v zemljo. Tako me še gospod plebanuš ni nikoli pogledal. Hladno, ne vem, kako. Samo tako mi je postalo, kot bi mi porinil nož v srce.

»No,« je rekel, kot da se še nisva nikdar videla. »Lendava ni zate.« Dekan je gledal na mizo.

Nekaj me je še vprašal o Lendavi, pa ne vem več, kaj. Pogovor ni imel ne glave ne repa. Šel sem iz obednice v svojo sobo. Ko sem obrnil ključ za seboj, sem obstal. Moja veверica je skočila iz svojega gnezda na mizo. Gledala sva se.

Oči so mi zalile solze. Res, solze. Kdaj že nisem jokal. Tokrat pa sem jokal kakor malo dete. Sedel sem na divan. Veверica mi je skočila v naročje.

Gore, kje so gore daleč od vsega tega hrupa? Zakaj nisem ostal tam in bi počasi umiral? Bogu bi bilo ljubše. Tudi Rahele ne bi nikdar spoznal.

Njene lepe, velike oči me gledajo. Gledajo me in tega ne sme biti konec! Ali grešim, če te ljubim, če te imam rajši kot vsakega drugega človeka? Ne! Bog tega ne zameri. Nisem se te dotaknil z nobeno grešno mislijo.

Izmučen bi skoraj zaspal. Iz sna me prebudi smeh. Čez dvorišče mimo mojega okna so šli in se veselo razgovarjali dekan, plebanuš Cotlin in še dva druga gospoda. Šli so čez dvorišče na vrt, ki je bil dvignjen v hrib.

Vstal sem in sem stopil k oknu. Vse sem čutil prej kot veselje, da vidim plebanuša. Odbil me je, kakor je znal samo on. Vsega, kar sem cenil prej na njem, sem se z gnevom spominjal.

Smeh in nerazločne besede so prihajale sem čez dvorišče. Kaj je to? Mogoče govorijo o meni! Pod smrekami niže vrta je raslo sedem ali osem smrek. Tu sem imel svoje motorno kolo. Šel sem k motorju in sem roval v njem, kakor bi ga popravljaj. V resnici pa sem prisluškoval pogovoru gospodov.

»Tudi kaplani bodo morali pomagati. Jaz pošljem oba svoja,« je govoril dekan.

»Salezijancem je treba pisati. Dali nam bodo gotovo tri gospode, ki bodo stalno spovedovali. Gospode pa je treba naprositi sledeče: za vsako dušo, ki s turniške fare ni bila že deset let pri spovedi, naj vsak spusti v vrečico zrno koruze, za dušo pa, ki ni bila pet let, pa pšenično zrno. Kajti fara administratorja Grafiča je ena najbolj zanemarjenih. To bomo po kongresu sporočili škofu. Ne samo, da zanemarja administrator svoje ovce, s svojim

obnašanjem in s svojo nošo škoduje duhovniškemu ugledu. Slabega vzgleda našemu mlademu naraščaju ne sme dajati, za to moramo skrbeti.«

Presunilo me je. Nisem še slišal o takih borbah med duhovniki samimi. Duhovnika sem si mislil vedno izven vsakdanjega življenja, videl sem ga samo pred oltarjem.

Sonce se je nagibalo. Samo vrhovi smrek so še bili rdeče pobarvani. Zgoraj na hribu je stal grad lepo ožarjen. Vojaki so čistili šipe. Nekdo je v hribu pel in potem zavriskal. Na vrtu pa so se še dolgo pogovarjali.

Ko se je že moja veverica spravila spat, so prišli iz ute. Pred farofom na cesti jih je čakal avto. Od dekana so se poslovili plebanuš Cotlin in oba gospoda smeje in dobre volje.

Poti, ki so se pri farofu razcepile v tri smeri, ena proti Sveti Trojici, druga h grajskim granarom in tretja k staremu gradu in še naprej do farofskih goric, so bile mehke. Pot, ki se je dvigala k Sveti Trojici, je zavila takoj v globok klanec.

Po njej sem najrajši hodil. Takoj za farofom me je zajel prijeten hlad. Ko je povsod drugod, po hribih in v ravnini cvetel dan, me je tu osvežila hladna sapa. Zemlja, ki je bila na obeh straneh klanca, je dišala, dišale so korenine starih orehov in kostanjev. Tu sem navadno obstal, odpel sem si suknjo, se odkril in začel moliti brevir.

Tudi dan po sestanku sem šel po tej poti. Kadar koli sem imel težke ure, sem se napotil h kapeli. Pot me je utrudila, potožil sem Bogu svoje težave in potem sem se potolažen vrnil.

Prišel sem v klanec. Bil je že topel dan. V klanecu pa je bil hlad. Počasi sem se dvigal. Zrak je postajal prijeten in sem od gorice je prinašal veter duh po dozoreva-jočem grozdju.

Breskve in marelice so zorele in kjer koli ob poti sem s čevljem udaril v še nedozorel oreh. Napol zelen list se je spustil od časa do časa z vej. Grmovje je prepletala bodeča kupina.

Molil sem brevir in sem šel počasi k Sveti Trojici.

Veliki klopotec v goricah advokata Sukiča se je počasi obrnil proti Murškemu Središču. Vetrnice so se začele vrteti. Tolkač je udaril ob desko, da je odmevalo po hribu. Vrabci so leteli proti mestu. Sraka se je odtrgala od hriba in zaplaval v ravnino.

Opravil sem molitev. Dihal sem sveži zrak. Moje zdravje ni bilo trdno, tega ne morem reči. A počutil sem se dobro.

Prišel sem na vrh prvega klanca. Utrujen sem bil in zahotelo se mi je počitka. Za grmovjem sem si poiskal senco. Legel sem v travo. O, bili so to trenutki po težkem dnevu in po slabo prespani noči! Sanjal sem vso noč. Vozil sem se z motorjem, nekdo me je podil in sem padel. Vse se je vrinilo v sanje, da sem bil zjutraj zmučen pred oltarjem.

Trava je dišala. Spodaj v klanecu je nekdo vpil nad kravami. Peljal je vodo v breg. Kola so škripala in živina je težko dihala. Slišal sem to gori nad klanec.

Kjer koli sem obstal, kjer koli sem hodil, je bilo pri meni mlado židovsko bitje. Toda niti ena slaba misel se ni dotaknila židinj. Ne! To povem pred samim Bogom, ki itak ve, da govorim resnico. Nič. Bil je to tih, topel spomin na človeka, ki ni ne dober ne slab, ne pobo-

žen in ne brezbožnik, ki je bil pri meni, in to mi je zado-
stovalo. Bil sem miren, voljan za delo, samo da me je ona
spremljala.

Rahela mi je prijatelj, bliže mi je kot vsak drug človek,
to je vse. Ali mi to vzameš za greh, ti ljubi moj Bog?

Gori pri Sveti Trojici je pripekalo že toplo sonce. Na
vrhu ni niti enega drevesa. Ves hrib je pokrit z vinsko
trto. Kol pri kolu stoji v nešteti vrstah in zgoraj med
brajdami se skrivajo viničarske kočice.

Tenka megla je bila raztegnjena nad Muro. Videle so
se Slovenske gorice. Še Sobota se je risala na obzorju.

Pred cerkvijo sem obstal in se zazrl v ta neizmerni
svet pod seboj, v vse to stvarstvo, ki ga je Bog ustvaril
s svojo čudežno roko. Kaj je človek v primeri s tem?

V tistem trenutku sem si zaželel, da bi pri meri bila
Rahela. Prava Rahela! Da bi stala pri meni in bi s svojimi
velikimi očmi gledala ta svet pod seboj, gledala bi, ko bi
jaz stal poleg nje. Vse stvari dobijo drug pomen, če jih
pogleda ona, če ona položi svojo roko nanje.

Iskal sem doli v mestu Brünnerjevo hišo. »Če bi vedel,
da sedaj misliš name, bi šel k tebi in bi mi morala po-
vedati vse, vse svoje misli bi mi morala razkriti. In jaz bi
te poslušal. Mogoče bi me prijela s svojo mehko roko in bi
mi zopet ljubko dejala: ‚Poredni ste.‘

Pridi, pridi sem gor k Sveti Trojici, Rahela!

Cerkvica je molčala, črni križi so nepremično stali na-
gnjeni, le listje na trtah se je gibalo v vetru.

Rahele pa ni bilo.

Ves prenovljen sem se vrnil od Svete Trojice. Tam,
kjer sem prišel s klanca do farofa, je bilo že vroče. Iz

farofške kuhinje je dišalo. Dekan Jerebič mi je jemal tek, toda vsak človek nosi svoj križ.

Ljudje so šli po cesti v hrib ali s hriba v mesto. Ropot in pogovor se je slišal s ceste.

Truden sem šel v svojo sobo. Odprem vrata in koga zagledam? Svojo mater!

Osupnil sem. Sedela je za mizo. V rokah je imela rožni venec, mašno knjižico in od potu umazan robec. Čevlji in črna obleka ji je bila prašna. Sive redke lase je imela zlepljene na čelu in na sencih. Ko sem odprl, se ni premaknila, niti nasmehnila.

»Kaj je, mati?« sem dejal.

Molčala je. Oči so ji postale vlažne, po usahljih licih sta ji zdrsnili dve veliki solzi in ji padli v naročje. Pa ona ni jokala. Ne, to ni bil jok, kajti moja mati ni znala jokati.

»Kaj je, mati?« Stopil sem k njej in sem jo hotel prijeti. Nikoli nisem tega storil, zdaj sem pa to hotel.

»Ne dotikaj se me,« je dejala mirno z nizkim glasom.

Zadelo me je. Nisem se premaknil. Čakal sem samo, kdaj mi bo povedala, kaj jo je pripeljalo štiri ure daleč po trdi cesti in po vročem soncu.

Tako sva ostala molče nekaj trenutkov.

Takrat se je sklonila, si pokrila obraz in res sajokala. Prvič v življenju sem jo videl jokati. Jokala je molče, bridko, trgalo jo je po vsem telesu, toda glasu ni spustila od sebe.

Mislil sem, da bom umrl. Srce mi je začelo močneje biti in dihal sem težko. Moja pljuča so bila bolna.

Sedel sem na divan. Veverica je skočila k meni kot vedno, kadar sem prišel v sobo.

Glavo sem položil v roke in se zazrl v tla. Nastopili so težki trenutki. Iz kuhinje se je slišal pogovor žensk. Duh po jedi je postal neznosen. Zaprl sem okno.

Moja mati je jokala. Molče, bridko je jokala.

Čez čas je začela vsa izmučena pojemati. Jok jo je utrudil. Tresljaji po telesu so bili redkejši. Končno se je vzravnila in pogledala v steno, kakor da bi videla skozi njo. Oči so ji bile krvave in lica rdeča. Molitvenik je ležal na mizi.

»Nisem molila, da bi te Bog zato spravil iz Suhih gora,« je govorila počasi. »Bog je uslišal mojo prošnjo, ti, nevredni človek, si ga pa zapustil.«

»Mati!«

»Molči! Ko ti bom povedala, kar sem nabirala to dolgo pot, bom šla in nikoli več me ne bo. Tudi tebi ni treba priti domov.«

Srce se mi je trgalo od žalosti. Svoje matere nisem mogel nikdar prepričati. Že od nekdaj je bila taka. Tiha je bila, a kadar je govorila ona, je bilo, kot bi postavljajl zidove. Tudi ko sem postal duhovnik, se ni spreminila.

»Molim vsak dan, da se ti povrne zdravje, da te bom videla srečnega. Ti pa svoje zdravje uničuješ, piješ in — kar me je groza — žensko imaš! —«

Težko je zadihala. Bolelo me je, da se je mati motila, motila se je in motil se je plebanuš Cotlin, ki ji je to povedal.

»Danes zjutraj, ko sem zvedela, sem pokleknila pred Najsvetejšim in sem prosila Boga, da te raje vidim mrtvega, kot pa da te omreži ženska.« Izmučila se je. »Že dolgo te ni bilo domov. Zdaj razumem! Vse drugo ti je bolj pri srcu kot tvoja mati. Pa pusti mene, pusti!

Samo Boga ne zapusti. Ženske se ne smeš nikdar dotakniti.«

Vzela je molitvenik z mize, popravila si je obleko in hotela iz sobe.

Stopil sem pred njo, da bi jo zadržal.

»Pusti me,« je dejala trdo.

Spustil sem kljuko. Odprla je vrata in odšla.

Mnogo bridkosti sem ji prizadejal v življenju. Ko sem bil sam, sem se vedno znova spraševal, čemu to. Ali sem res kriv? Imata dekan in plebanuš Cotlin res pravico, da moji materi trgata srce, ko sem vendar nedolžen? Globoko sem dihal in zasovražil sem oba. Zaradi matere sem ju zasovražil. Zgrabil sem se za prsi in dihal globoko iz svojih bolnih pljuč. »Bog, veliki Bog, udari me kruto s svojo pravično roko, toda moje matere ne! Moja mati je brez krivde.«

Pot mi je tekel po obrazu. Klicat so me prišli h kosilu. Nisem se premaknil iz svoje sobe. V mislih sem spremljal mater pri vsakem koraku.

Pretekla je ena ura, nato dve.

Pretekla je tretja ura.

Padla mi je v glavo misel, ki me je rešila muk. Peljem se za materjo!

Sedel sem na motor. Stroj je brnel, drvel sem po prašni cesti, da mi je jemalo vid. Mater bom dohitel, svojo ubogo mater.

Vsakega človeka sem pogledal, če sem ga prehitel. Stroj je enakomerno brnel. Sonce se je nagibalo. Tenka, bela megla se je razgrnila nad travnike.

Moje matere pa ni bilo.

Že sem se bližal kolniku, ki je držal od državne ceste do naše vasi. Zmanjšal sem brzino in zaviral kolesa.

Srce mi je od veselja vztrepetalo. Najrajši bi zavriškal. Čisto pri vasi, tam kjer se je vlekla megla iz travnikov preko kolnika na njive, je šla moja mati. Črna obleka se je odražala od rjave trave. Komaj se je prenikala; trudna je bila.

Obrnil sem motorno kolo. Spustil sem plin.

Vesel sem bil, da je moja mati spet doma. Daj Bog, da bi spregledala svojo zmoto.

Na dekanijo so začela prihajati pogosta pisma. Mnogo duhovne gospode se je oglasilo pri nas. Tudi plebanuš Cotlin je prišel pogosto. Za kongres so bile velike priprave.

Izogibal sem se plebanuša Cotlina. Če sem vedel, da je pri nas, se iz svoje sobe nisem premaknil. Z večerico sem se igral, ker nobenega dela, niti branja nisem bil zmožen, ko sem vedel, da je on v hiši. Nisem mu mogel odpustiti, da je moji materi prizadel tako bol, in če bi bila resnica! Če bi jaz le v mislih grešil z Rahelo!

K materi sem se peljal skoraj vsak drugi dan. Potožila se je. Toda prejšnjega ni bilo več med nama. Tisti dogodek v Lendavi je bil vedno med nama, a nobeden izmed naju se ga ni več dotaknil. Ko sem privozil k materi na dvorišče, je prišla na prag in v senci košate izabele je bila vedno moja prava, ljubka mati.

Vedno bolj pogosti Cotlinovi obiski so me vznemirjali. Prosil sem Boga, naj mi tega ne vzame za greh; prosil sem ga, da plebanuša ne bi sovražil.

Pa nisem mogel. Mati, vsa objokana in žalostna, mi je stopila pred oči, ko je prišel plebanuš. Ko je govoril zunaj, sem si od gneva stiskal ušesa.

Dan za dnem sem slišal ime »kongres« in ime administratorja Grafiča. Postal sem pozoren. Ko sem nekoč po kosilu ležal na divanu in se igral s svojo veverico, sta v uti na vrhu dekan in plebanuš Cotlin spet govorila o tem.

»Kaj, če bi administratorju Grafiču povedal, kar sem slišal takrat, ko je bil sestanek na dekaniji?« sem pomislil. Skočil sem pokonci, da je veverica v skoku pobegnila v svoje gnezdo. Srce mi je bilo. Mogoče je tudi Grafič nedolžen? Bog ve, kaj mu mislijo nakopati s kongresom na glavo. Če je nedolžen, naj se reši, zakaj bi trpel po krivem.

Nagel sem bil že od nekdej. Posebno pa še zadnje čase, ko me je svet že toliko spremenil.

Odpeljal sem se proti Turnišču.

Administrator Grafič je bil nekje za farofom. Streljal je golobe. Čuden je bil, to se mi je že zadnjič na sestanku zdelo. Njegova sestra, ki mu je gospodinjila, je prišla iz farofa. Obstala je na pragu, si zasenčila oči in me čakala.

»Je gospod administrator doma?« sem jo vprašal, ko sem ustavil motor in stopil bliže.

»Je,« je dejala trdo. Nekaj nisem storil prav, to sem čutil. »Takoj pokličem gospoda plebanuša.«

»Kako to?« sem se začudil sam pri sebi. »Saj je vendar administrator.« Pa pustil sem to.

Sestra ga je poklicala in on se je oglasil nekje v ogradu. Prišel je s puško čez roko in spremljali so ga psi.

Bil je v sivi obleki, gologlav in v škornjih. Spomnil sem se, da je rekel plebanuš Cotlin, da Grafič s svojo nošo škoduje duhovniškemu ugledu.

Šel je čez dvorišče k meni. Bil je neprijazen. Niti sence dobre volje ni pokazal, ko me je zagledal. Žal mi je bilo takoj, da sem prišel.

Stopil sem proti njemu. Seznanila sva se. Seveda, to je bilo kratko. Kaplan pri gospodu dekanu v Lendavi, to ni Bog ve kako dobrodošel gost.

»Hm!« Ostal je hladan. »Kaj pa želite?« me je vprašal.

Meni je bilo nerodno. Nisem vedel, kako bi začel sredi dvorišča.

»Slišal sem na našem farofu nekaj o kongresu.«

Gospod administrator se je spremenil. Puško je dal sestri, ki je šla mimo, mene pa prijel pod roko in me peljal v svojo sobo.

»Je vaša živalica?« se je šalil, misleč moje motorno kolo, ko sva šla po stopnicah. Govoril bi kar naprej. V sobi mi je ponudil stol, odprl nadoknice, da se je sonce razlilo po sobi.

Šel je za trenutek ven. Vrnil se je ves žareč, sedel mi nasproti in me vprašal po stvari. V njegovih besedah ni bilo nič omahovanja, čeprav je bil prijazen.

Pripovedoval sem mu vse, kar sem slišal iz ute na našem vrtu, o Cotlinu, Jerebiču in salezijancih, o vrečkah, o koruzi in pšenici.

Administrator je postajal včasih rdeč, včasih bled. Oči pa so mu žarele, da sem se skoraj bal, če kaj ne namerava. Bil je ves iz sebe.

Sestra nama je prinesla na krožniku narezane šunke.

»Še vina prinesi,« je zapovedal administrator.

»Kako pa, da ste mi prišli povedat,« se je obrnil k meni.

»Mislim sem si, če ste mogoče nedolžni.« In nisem si mogel kaj, da ne bi svojemu samoljubju dal duška: »Tudi jaz trpim krivico.«

Povedal sem mu svojo zgodbo o Krampaču. O Raheli mu nisem dosti pravil.

»Mladi ste še, gospod kaplan,« se je smejal in dvignil kupico. »Med nami niso vse stvari tako kot bi morale biti.«

Beseda je dala besedo. Povedala sva si mnogo.

»Vem, kaj mislita z mano,« je dejal Grafič in se postavil pred okno in gledal na cesto. »Proč me mislita spraviti. Ne bo se jima posrečilo.«

Rad bi ga še vprašal ali je administrator ali je plebanuš. Pa si nisem upal.

Ko sva se poslavljala, mi je trdo rekel:

»Pridite, gospod kaplan, spet. Nisem tak kot pravijo.«

»Ivan, Ivan,« je poklical strogo hlapca, ko sem jaz pripravljaj motor. »Naprezi takoj.« »Kam pa greš tako pozno?« je prišla sestra iz farofa.

»Na kolodvor — v Maribor.« Tudi jaz sem se čudil temu. Vendar sem bil vesel, ker sem Grafiču prinesel vsekakor dobro novico.

Pot v Lendavo je bila kratka, prekratka, kajti drhtel sem od veselja. Počasčen sem bil, da sem že s starejšimi sobrati občeval čisto prijateljsko. Najbolj pa me je veselilo, da sem povedal skrivnost Grafiču.

Administratorja Grafiča bi morala slišati moja mati, pa bi se ji zvalil kamen s srca.

Odkar je prišla moja mati k meni, Rahele nisem več videl. Kakšna je že sedaj? Kako je bilo mogoče, da sem toliko časa strpel brez nje? Tudi na cesti je nisem videl. Moja »živalica« me je nosila kot vihar. Cesta pod menoj je izginjala, njive na obeh straneh so se vrstile, jaz pa sem imel eno edino željo: videti Rahelo.

Zvečer Brünnerjevih ni bilo pri Krampaču, čeprav je že bilo pozno. To me je neprijetno zadelo. Vprašati pa nisem hotel, kje so se zadržali.

Janči in Berta sta me spraševala, jaz bi pa samo to rad vedel, kje so ostali Brünnerjevi. Razburjenje se je poglobilo. Berta je mimogrede omenila, da so Brünnerjevi na Madžarskem. Odrevenel sem. Kaj je z njimi? Rahele ne bi mogel pogrešati.

»Na Madžarskem so?« sem dejal in se delal, kakor da me to nič ne briga.

»Še ne veš,« se je začudil Krampač. »Vsak dan pričakujeva pisma, kdaj se vrnejo. Brünner mi bo prinesel nekaj tobaka.«

Zakaj je šla Rahela? Njej ne bi bilo treba iti. Bilo mi je, kakor da bi mi srce hotelo počiti. Moja slaba pljuča so trpela.

Čaj na mizi je bil topel. Prijel sem skodelico in jo nesel k ustom. Krampač in Berta sta bila v kuhinji.

Zakaj se je to zgodilo? Rahela, moraš se vrniti! Prijel sem stol, kjer je zmeraj sedela. Zdrznil sem se. Kaj delam?

Prišel je Krampač. Ves srečen je bil, da sem prišel.

»Doma si bil, praviš,« mi je rekel. »Kaj je novega? Rib je kaj? Zdaj morajo biti tudi že race.«

Kaj mi je bilo vse to, ko ni bilo nje. Vsak pogovor je prazen, brez vsebine, ko ga ne posluša ona.

»Si bolan?« me je vprašal.

»Ne,« sem dejal. »Od Grafiča sem prišel, pa sem truden.«

Pogovor se je začel o Grafiču. Zdaj sem zvedel, kako je z administratorjem. Pozabil sem nekoliko na Brünnerjeve, ker mi je Krampač na široko pripovedoval zgodbo o čudaškem Grafiču.

Bilo je pred devetimi, desetimi leti. V Turnišču je umrl plebanuš. Takrat je kaplanoval tam Grafič. Faro je zaprosil Grafič, ki je postal administrator. Ker pa je bila cerkev v Turnišču patronat, je bilo mnogo pisanja med škofijo in grofico, ki je imela tudi pravico pri izbiri novega plebanuša. No, administrator je pa pasel ovčice v Turnišču nemoteno.

Bilo je poleti. Vroče sonce je sijalo. Skozi Turnišče je drsela kočija, v katero so bili vpreženi štirje beli konji. Peljala se je grofica.

Konji so se pred cerkvijo ustavili. Kočijaž je skočil s kozla in pomagal grofici izstopiti. V belem, dolgem krilu in s sončnikom v roki je šla grofica v staro cerkev, kjer je bila grofovska grobnica. V novo cerkev, ki so jo poleg stare postavili farani, ni grofica nikoli stopila.

Ko je prišla grofica v staro cerkev, je obstala. Na grobnici pred zapuščenim oltarjem, sta ležala dva lovska psa. Grobnica jima je bila hladnejša kot ostali cement.

Grofica je poklicala kočijaža:

»Čigavi so psi!« je govorila vsa iz sebe.

V novi cerkvi, ki je stala tik stare, je molil administrator Grafič. Ko je slišal pogovor, je vstopil v staro cerkev.

»Psi so moji,« je rekel trdo, kakor je znal samo on.

»Jaz sem grofica,« je rekla dama v beli obleki s pritajeno jezo.

»To mene nič ne briga, psov ne boste podili ven.«

Grofica je onemela. Trenutek je molčala in zrla Grafiča. Nato se je obrnila brez besede in šla. Grofice ni bilo več na grobnico njenih prednikov, toda administrator Grafič ni postal v Turnišču nikoli plebanuš.

Krampač je to s smehom pripovedoval.

»Zaradi tega ga tudi ne marata dekan Jerebič in plebanuš Cotlin.«

»Zakaj ne?« sem se začudil.

»Grofica je odstopila lendarški cerkvi nekaj zemlje samo zato, da dekan dela na to, da bo Grafič prestavljen. Tudi Cotlin dobiva neke podpore od grofice.«

Skušal sem zbrati misli. Ali bi ne bil to tudi vzrok kongresa? Zdelo se mi je, ker sem zdaj poznal Jerebiča in Cotlina, da je tu odstranitev Grafiča važnejša kakor tisočdevetstoletnica Kristusove smrti.

»To so pač novice za ženske,« sem se smejal.

»Ne!« se je začudil Krampač.

»Kako bi pa ostal Grafič deset let administrator na mestu, kjer mu nasprotujeta Jerebič in Cotlin. Ti tega ne razumeš, Krampač.«

»Grafič je v sorodu s škofom, ne Berta?« je vztrajal Krampač in se obrnil k ženi.

»Škofove sestre sin je,« je razlagala Berta. Osupnil sem. Krampač si je prižigal cigareto.

Grafič je škofov sorodnik! Močnega sem se začutil tedaj. Jaz sem Grafiču pomagal. Nisem se bal nikogar več. Še škofov sorodnik je na moji strani, pa bi se jaz tako

gnal za to, če me dekan Jerebič porajta ali ne. Če bi moja mati vedela, ne bi več jokala. Moja mati je pre-dobra, preveč se boji zame.

Berta je pletla. Bila je zadovoljna, da sem postal boljše volje. Pozno v noč smo kramljali. Ko smo se na-smejali Grafiču, je prišel pogovor na Brünnerjeve.

»Vsak dan pričakujemo pismo,« je ponovila Berta.

Samo da pridejo. Vsi morajo priti.

Šel sem od Krampača zadovoljen. Toliko novih stvari sem zvedel. Želel sem si pa samo, da bi se Brünnerjevi kmalu vrnili.

Krampač je šel z ženo in otrokoma na sprehod. Stopil je k meni na farof. Mogočno je vstopil. Vedel sem, kaj mi bo povedal. Najraje bi ga objel.

»So, kaj ne da so prišli?« bi ga najraje vprašal.

Pa nisem storil tega. Samo stol sem mu ponudil, da bi sedel.

»Utegneš z nama na hrib? Ne bo ti škodovalo,« mi je dejal.

Nisem vedel, kako bi iztrgal iz njega novico, da so Brünnerjevi prišli, da pridejo še danes, da jo bom še danes videl, njo, ki se bo vrnila bog ve kakšna.

»Imam pogreb,« sem dejal.

»Brünnerjevi pridejo zvečer,« je dejal toplo, da bi mu človek dal za to vse, kar bi imel.

»Res?« sem se zadrževal.

»Stopi na cesto, zunaj je Berta z otrokoma.«

Berta je stala pri hribu, oba otroka pa sta skakala po klancu. Ko me je zagledala, so ji zažarele oči. Dala

mi je roko, čeprav smo se včeraj videli. Krampačeva sta razumela mojo srečo.

»No, prideš?« je dejala mehko Berta. »Na kolodvor jih bomo šli vsi čakati, potem smo pa povabljeni k njim.«

»Jaz tudi?« sem vprašal nehote.

»Brünner tudi tebe vabi,« je dejal Krampač.

Govorili smo tiho, da nas ne bi kdo na farofu slišal. Vse, kar je bilo okoli mene, je bilo lepo in prijetno.

»Pogreb imam, zvečer bom pa prišel.«

»Prav,« je pritrdil Krampač.

»Pridem gotovo.«

Krampačevi so šli v hrib, a jaz na farof. Pred cerkvijo je čakal voz in tudi zvoniti je že začelo. Vzel sem štolo in roket ter odhitel pred cerkev. Lepo, lepo je bilo na svetu.

Po trdem tlaku je ropotal koleselj, da se je ropotanje odbijalo od lendavskih hiš. Kmetje, ki so se vračali z goric ali iz mesta, so me pozdravljali. Odzdravljaj sem jim prav iz srca. Tudi organist se je razgibal, ko je videl mene veselega.

»Vi, gospod kaplan, bi si lahko kupili namesto motorja avto. Ne pride vam dražje. Tak prdaš, kot ga imate sedaj, dosti stane.«

»Dober je zame,« sem vztrajal. »Kaj bi jaz z avtom?«

»Ne bi se bilo treba voziti v teh starih škatlah. Ste videli tega, ki je prišel mimo, gospod kaplan?« me je nenadoma vprašal.

»Ne.«

»Ta vam ni dal pšenice. Pravi, da so si nebesa in pekel popi sami zmislili. Da mu vsaj krava ne bi srečno skotila,« si je govoril organist. Smejal sem se mu. Tako

mi je ugajalo »da mu vsaj krava ne bi srečno skotila«. Dohajala sva ženske v črnih robcih. Bogatejše so imele tudi črne predpasnike na belih, široko nabranih krilih.

Težka konja sta pokala s kopiti po trdi cesti in kolesej je ropotal, da sem komaj mogel med ropotanjem razločiti organista:

»Madžari vas imajo radi, gospod kaplan! — Ste videli to, ki smo jo prehiteli. Jolanka, vaška prasica; ta bo imela zdaj četrtega nezakonskega otroka. — Kaj če bi si vi le kupili avto, gospod kaplan?«

Nisem se hotel vrniti v Lendavo pred sončnim zahodom. Šel sem peš med njivami proti mestu. Nisem se hotel peljati. Zavil sem ob Črncu proti Lendavi. Na obeh straneh potoka so bila polja in travniki. Na kraju, kjer sva se s Kandičem kopala, sem obstal. Nova trava je zrastle in mladi šar je pognal sočne, podolgaste liste. Ribe so se obračale v vodi in se spuščale s tokom, ko so začutile, da sem stopil na nasip.

Tu sva ležala s Kandičem.

Takrat še Rahele nisem poznal. Poslušal sem Kandiča, ko je govoril o svoji ljubezni. Nezadržno ga je zajel plaz posvetnosti in on mu je podlegel.

Snoči sem bil pri Brünnerjevih. Po dolgem času smo imeli zopet prijetne ure. Kako čudovito prijetna mi je ta družba. Presedel bi v njej dneve in dneve.

Brünnerjevi so pripovedovali o potovanju in o Madžarski.

Rahela ni sedela ves večer. Stol poleg mene je bil vedno prazen. Stregla je. Take je še nisem videl. Imela je kratko črno obleko, posejano z zlatimi rožami. Črne,

bujne lase je imela sproščene po ramah. Prijetne ženske oblike so se zlivale v lepo harmonijo, da me je obšel strah, ker je bila na Madžarskem. Ta strah je prišel nenadoma in se me je lotil vselej, kadar sem jo pogledal. Mirno in hladno je razvrščala po mizi, da sem osupnil.

Danes zjutraj sem bil dobre volje, da nikoli ne pozabim tega. Z veverico sva zgodaj vstala, ko še sonce niti neba ni doseglo. Lendava je za hribom, in sonce posije na hiše zelo pozno. Šel sem v drevored za cerkvijo in sem tu molil brevir. Pod kostanji je bil zrak svež in širokih, rjavih kostanjevih listov se je držala rosa.

Gori na gradu so že rogovilili vojaki. Spodaj po glavni cesti pa so redke ženske nesle mleko.

Ta zrak mi je silno ugajal. Snoči sem nekoliko pil, pa sem takoj to čutil na pljučih.

S hriba so prileteli vrabci in kakor bi jih vrgel, so šinili med kostanje. Vreščali so in se topli po vejah.

Spomnil sem se svoje matere. Tudi ona mora biti vesela, če je veselo vse, kar živi. Popoldne se odpeljem domov.

Nikjer si nisem mogel najti mesta. Nič več me ni motilo, da so na farof prihajala pisma in gospodje iz drugih krajev, vse to me ni motilo. Živel sem veselo, brezbrizno življenje in sem opravljal svoje delo z največjo vestnostjo.

Zadovoljen sem bil, da sem povedal skrivnost o kongresu Grafiču. Naj si pomaga, saj je škofov sorodnik.

Škofov sorodnik! Moja mati mora to zvedeti.

Mati je vlagala papriko za zimo, ko sem prišel domov. Papriko imam najrajši. Moja mati je zlata vredna. Noč in dan misli name.

Smejale sem se, ko sem šel pod izabelino brajdo k njej.

»No, si zdrav?« me je vprašala. Ni se smejala. Od tistega časa, ko me je obiskala v Lendavi, se ni več smejala. Vse je bilo kot prej, vedno sem bil dobrodošel doma, samo smeha nisem več videl na njenem obrazu.

»Počakaj, da bom to opravila.« Sklonila se je zopet nad posodo in vlagala papriko za papriko.

Nisem si mogel kaj, da ne bi povedal vsega, kar mi je ležalo na srcu. Naj zve, da plebanuš Cotlin in dekan ne preganjata samo mene, ampak tudi Grafiča, ki je sin škofove sestre. To sem poudaril.

»Mislite, mati, da se za kongresom ne skriva tudi mnogo drugega? Salezijanci bodo pri spovedi koruzo v vrečice nabirali.«

Gorel sem od zadovoljstva. Hotel sem materi povedati, da je bila vsa njena žalost prazna, da je bilo škoda vsake njene solze.

Molče me je poslušala. Ta molk me je zapekel. Ne bi ji smel tega povedati.

Vzravнала se je. Pogledala me je mirno in prekinila moje pripovedovanje o Grafiču.

»Tebi ni treba, da te kdo preganja.«

To je rekla tako mirno, da nisem vedel nič več povedati. V prgišče sem ujel sonce, ki je prodrlo med izabelinimi listi na mizo.

Svoje matere nisem mogel prepričati. Preveč dobro je poznala svet.

Šla je v kuhinjo, jaz pa sem vstal in ji od brajde vpil, da bom šel dol k murskim rokavom. Prišla je na stopnice vsa sključena, v črni ruti in z dobrim obrazom.

»Samo kmalu pridi.«

Rekla mi je kakor takrat, ko sem v študentovskih letih šel loviti ribe. Kadar koli sem šel, ji je bilo to zadnje:

»Samo kmalu pridi. Treba bo nakositi travo in gudeke zapreti.«

Čas pa je vse spremenil. Ni mi več rekla ne za travo ne za gudeke.

Reči moram, da se stara Mura ni v bistvu spremenila. Le bereki so drugačni. Vode v njih se sušijo počasi in več let. Tulpike se nižajo z vodo. Vsako leto so peclji visokih, mesnatih listov krajši in listi manjši. Ko se voda posuši, tulpik ni več iz zemlje. Žabe še nekaj let rogovilijo med smrdečimi rastlinami, potem pa tudi žab ni več. Tu požene vrba in svet se spremeni. Kjer je bil pred leti živžav, kjer so cvetele tulpike, kjer smo lovili ribe, tam sedaj pastirji klestijo vrbe in pri velikih ognjiščih pečejo kurozo.

Šel sem dol k vodam. Pri stari Muri sem obstal. Sedel sem v travo in prisluhnil tihemu kramljanju ptic. Divja raca se je oglasila v šaru. Kaj bi Krampač sedaj, če bi jo slišal. Srce bi mu bilo.

Dva črna popeka sta se podila po tulpikinih listih. Beli ribič je priletel čez grmovje od Mure, se zadrl, ko me je zagledal in se spustil nad vode. Kjer je letel, se je premikala voda, kajti ribe so v strahu hitele v globino.

»Rahela, kje si?«

Kjer koli sem bil sam, je bila v trenutku pri meni. Zrl sem dol na vodo, pa nisem videl ničesar, ne popekov, ne ribiča, ne sroboti.

Bila je pred menoj ona sama, za katero koprnim, za katero bi dal vse, kar imam. Videl sem jo v črni obleki,

z zlatimi našivi, s črnimi, spuščenimi lasmi. Velike oči je upirala v mene.

Boj med dobrim in zlim je bil v meni končan. Da se mi je vzbudila vest, ko sem materi danes razlagal, to je bila samo pena! Živel sem že v prepričanju, da je v meni duhovnik eno in človek drugo. Dva svetova, vsak čisto za sebe. Popolnoma združiti se to ne da.

Mater sem razumel. Ona hoče to, kar je nemogoče. Jaz tega, kar je nemogoče, ne morem doseči, a vem, da moja mati ne bo tega nikdar razumela. Moja mati je pre-dobro vzgojena in ne bo spregledala tega, kar bi ji za zmeraj pokopalo srečo.

Sedel sem na bregu stare Mure in premišljeval. Včasih me je posilil kašelj.

Rahele sem se oklepal z vso močjo svoje duše. To je bilo bitje, nasproti kateremu sem bil popolnoma brez moči. Če bi mi rekla, da naj skočim v vodo, niti za trenutek ne bi pomišljal.

Zakaj me ni rodila druga mati! Zakaj moja mati tega ne more razumeti!

Sence grmov so rasle. Še mene so dosegle. Vstal sem. Nekaj popekov, ki so med tem časom priplavali na sredo vode, je hitelo v šar. Cepetali so po vodi in si s krili pomagali.

Šel sem proti domu. Po zaviti stezi sem prišel do visokih jagnedov. Povsod sem se ustavljal. Vse to me je spominjalo moje mladosti. Kadar koli sem vstopil v to „pribežališče“, kakor sva s Krampačem zvala vode in prodove, vedno mi je nekaj reklo: »Počakaj, tu si skrival kržak, tam si trgal tulpike, tu si videl prvič Vido.« Bila je

pač neumna mladost, ki je bila lepa, kakor je lepa vsaka stvar, katero sem tu preživel.

Mati me je že čakala. Truden sem se vrnil s prodov.

»Sedel bi rajši doma. Vidiš, da sem zmeraj sama,« mi je rekla.

»Vode sem šel gledat.«

»Kot da jih ne bi še nikoli videl.«

Molčala sva.

»Šola se je začela, mati. Zdaj bom imel manj časa,« sem začel.

»Dobro.«

Z vsem je bila zadovoljna. Le tega ni smela niti slutiti, da bi njenega sina kdo vzel Bogu in njej.

Vozil sem proti Lendavi. Na zadnjem ovinku pred mestom sem srečal Rahelo. Od daleč se mi je samo zdelo, da je ona.

Vozil sem čisto počasi proti njej.

Snel sem rokavico in sem ji dal roko.

»Tako pozno na sprehod?« sem jo vprašal.

»Mamo in očeta iščem.« Begala je z očmi od proge do potoka. »Pred Krampačevima vam nisem mogla snoči nekaj pokazati,« je govorila. Šlo ji je na smeh. »Pridete kaj k nam ob priliki?«

Meni se je zameglilo pred očmi. Komaj sem se zadržal, da ne bi pokazal, kako je to radostno vplivalo na mene.

»Bom! Kdaj pa?«

Pomislila je. Pojavila se ji je lahna guba na čelu. Z očmi je nehala begati in iskati starše.

»Jutri predpolodne utegnete?«

»Velja! Samo radoveden bom preveč.«

»Ne smete biti.« Pomolila mi je roko in šla po trati k Črncu.

Kdo je bil srečnejši od mene? Vem, da v Lendavi nihče.

Prišel sem prezgodaj k Brünnerjevim. Rahela je še bila v domači obleki. Ko sem pozvonil, mi je prišla odpirat.

»O!« Začudila se je v prvem trenutku. Nato me je pa vsa drugačna kot po navadi peljala v svojo sobo. Šla je počasi po hodniku do svoje sobe in me spustila naprej. Ljubka sobica z eno posteljo, omaro, mizo, umivalnikom in velikim ogledalom, ki je segalo od stropa do tal.

Meni je srce bilo. Še nikdar nisem bil v sobi meščanskega dekleta. Jaz nisem imel svoje sobe, vse do tedaj ne, dokler nisem postal kaplan.

»Ne zamerite, gospod! Dolgo smo spali.« Nasmehnila se je pri zadnjih besedah, ker sta oče in mati itak vsak dan ob določenem času bila doli v trgovini.

»Čaj, gospod?« me je nato vprašala kratko, se prijela za naslanjač in nagnila glavo naprej. Velike oči so me vprašale, tiste velike oči, katere sem videl vse noči. Vse je otrpnilo v meni. Nisem opazil sonca, ki je skušalo prodreti skozi zavese v ta prijetni prostor, kjer je živela Rahela. Za trenutek je bil v sobi mir. Nisem vedel, kaj bi rekel. Ona pa je obstala tako in čakala.

»Prosim,« sem dahnil. Saj mi je bilo vseeno, kaj mi bo prinesla. Molče se je obrnila in odšla iz sobe. Tiho je zaprla vrata za seboj.

Ostal sem sam v tem tihem koticu. Spodaj na cesti so ropotali vozovi. Kmetje so se gnetli po ulicah in govorili. Sem s hribov je gledalo toplo dopoldansko sonce.

Rahelina soba je bila modro poslikana, tla so bila pogrnjena s kožami, kakršnih še nisem videl.

Nekak strah sem imel pred Rahelo, čeprav sem po njej hrepenel.

Nisem si želel, da bi mi prinesla kaj iz Madžarske. Kadar koli so pripovedovali o Madžarski, sem imel neprijeten občutek. Mogoče zato, ker me je moja mati obiskala in sem tiste dni, ko so oni tako nenadoma odpotovali, trpel velike duševne muke.

Rahele še ni. Zdi se mi, da je vse v sobici navajeno samo njene navzočnosti, da sem jaz tu odveč; miza, postelja in omara. Čudna želja me je prijela, da bi vse to otipal, pobožal, da bi odnesel s seboj spomin na najlepše, kar sem doživel na svetu.

Kje je zdaj Jerebič, kje Cotlin!

Moja mati tega ne razume.

Kljuka na vratih se je premaknila. Vrata so se počasi odprla. Prišla je Rahela.

Z eno roko je odpirala vrata, z drugo pa je nosila stekleno taso s srebrnimi ročaji.

Postavila je z lepo roko skodelico pred mene. Velik, zlat obroč na zapestju se je glasno dotaknil mize. Tanki prstki, na katerih sta se svetila dva zlata prstana, so spretno prijemali posodo. Mene, ki sem kmet in že od mladosti navajen robotosti, je to vznemirjalo.

Sedla mi je nasproti.

Neko malo spremembo sem opazil na Raheli, odkar se je vrnila iz Madžarske; kadar sem govoril, je nalahno spustila veke in dvignila obrvi. To me je neprijetno dirnilo. Navajen sem bil vedno preprostega vedenja.

»Rekli ste, da boste radovedni, pa nič ne vprašate,« mi je rekla, ko je prijela skodelico. Pogledala me je izpod obrvi.

»O prosim, prosim,« sem dejal v zadregi in sem z nerodnimi prsti izpustil tenki ročaj.

»Ne vem, če bi vam pokazala?«

»Morate,« sem se ji nasmehnil. Zadrega ji je silno pristojala. Ta Rahela, ki je storila vsako stvar premišljeno, se je zdaj pomišljala. Čeprav je bilo to samo na zunaj, vendar je bila ljubka, da sem se prisrčno zasmel. Stopila je k omari. Odprla je vrata, nato pa zopet obstala. Z eno roko je držala vrata, z drugo pa si je popravljala lase. Če ne bi bil duhovnik, ne vem, kaj bi naredil. Stopil bi k njej, objel bi jo in je ne bi izpustil nikdar več.

Vedela sva oba, da bo pokazala. Samo igrala sva se v tem občutju, ki je bilo podobno svetlemu soncu, srebrni travi v rani rosi, vsemu, vsemu, kar je lepega, nedotakljivega.

»No, prosim.« Na videz sem se zresnil. To jo je ganilo. Segla je v omaro in počasi prinesla iz nje podolgovato vazo iz brušenega stekla.

Osupnil sem. Očaralo me je to malo dete. Nehote sem vstal, kakor da se ne bi spodobilo, da sedim vpricho vsega tega, kar se dogaja. Stopila je k mizi in postavila vazo z rožami med posodo. Molčal sem.

Njej je to ugajalo. Stopila je tik do mene. Z ramo se je dotaknila moje rame. Vztrepetal sem. Dihal sem težko in nisem mogel ničesar misliti. Samo zrl sem na mizo v Rahelin čudež.

Rahela je samo dvignila glavo. S svojimi velikimi očmi me je pogledala.

»Vaša je! Hočete?«

Zameglilo se mi je pred očmi. Vse to, kar je bilo na mizi, je živelo. Obrnil sem se k Raheli.

Gledala me je nepremično. Stala je pred menoj kot otrok. V tem hipu sem čutil, da sem postal moški, z vso močjo, z vsem bitjem in z vso silo. Z vso silo, ki je ne more premagati niti moja mati.

Prijel sem Rahelo za ramena. Gledal sem ji v obraz. Nisem točno vedel ali se vse to dogaja v resnici ali samo sanjam.

Njene oči so bile uprte vame.

»To je moje?« sem dahnil.

Ničesar ni rekla, samo z glavo je pokimala

Stisnil sem jo k sebi.

Glavo mi je položila na prsi. Čutil sem, kako ji močno bije srce. Nikdar si nisva upala govoriti o ljubezni, nikdar se ni dotaknil tega nihče z besedo. Podrla bi vso to lepo stavbo, katero sva gradila oba molče vse od tedaj, ko sva se spoznala.

Kako vse drugače je bilo tedaj, ko sva sedla. Čutil sem utrujenost po vsem telesu. Rahela je bila sklonjena. Nisem mogel verjeti, da sem jo res objel.

Vest mi je očitala, da nisem ravnal prav. Duhovnik sem, ne bi smel tega storiti. Pa to so bili samo trenutki, v katerih nisem bil sam svoj gospodar.

Zdaj sem samo hotel, da bi bila skupaj in bi si povedala vse, kar nama teži srce.

Rahela je dvignila glavo.

»Povejte mi,« je rekla. »Čemu ste prinesli Berti za god onih sočnih, belih rož?«

»Tulpik!«

»Da, tulpik.«

Res, Rahela jih je takrat molče gledala. Torej to je nosila v srcu!

Naslonil sem se nazaj. Razkriti ji svojo mladost, to željo sem prav za prav že dolgo gojil.

»Dotakniti bi se moral svoje mladosti,« sem začel in gledal skozi zavese na strehe, katere je pokrivala bela plast prahu. Rahela se je premaknila, da bi poslušala. Molčala je, jaz pa sem začel pripovedovati kolikor mogoče mirno. Še Vide sem se dotaknil. Nalahno, mimogrede sem omenil, da sem jo poznal. Kako bi mogoč reči, da sem Vido ljubil samo v majhnem koticu svojega srca? Ne! To tudi ne bi bila resnica.

Ljubiti se pravi, darovati se človeku vsega. Če bi moje telo hranilo v sebi tisoč, milijon src, dal bi jih Raheli prvi hip, če bi ona to želela.

Ko sem povedal svojo zgodbo o tulpikah, sem se naslonil nazaj in sem se nasmehnil Raheli, ki me je nepremično gledala. Vstal sem, dvignil sem jo iz naslanjača in sem ji tiho dejal:

»Mi oprostite, Rahela?« Tu sem mislil na Vido.

Ničesar mi ni odgovorila, vzela je vazo z vrtnicami z mize in mi jo je ponudila.

»Nate! Tulpike ne rasto na našem vrtu.«

Niti na mater nisem mislil.

Rahela je zavila rože in vazo v tenak papir. Ves ožarjen od sreče sem se poslovil od nje.

»Povedati ne smete nikomur.«

Zagorelo ji je v očeh. Dala mi je roko. Takrat bi jo rad poljubil. Tudi ona je hotela to. Ponudila mi je usta kot majhen otrok.

Svojo bodočnost sem videl pred seboj nejasno. Vse je bilo v megli. Matere sem se bal, Rahelo sem ljubil, dekana Jerebiča pa sovražil. Vse to ni bilo prav.

Duhovnik sem bil.

Z dekanom sva bila na videz tako, kot da se med nama ne bi nič zgodilo. Nikdar mi ni več omenil mojih večernih obiskov, ki so postajali vedno bolj pogosti.

Če me je kdaj pri mizi posilil kašelj, se je samo smehljajal in molčal. Oddahnil sem se zmeraj, ko sem bil v sobi zopet sam. Delal sem, maševal, pridigoval in spovedoval.

Bližal se je kongres. Dekan je postal bolj prijazen. Tisti teden pred kongresom sem se večkrat peljal k administratorju Grafiču. Dekan mu je po meni pošiljal naročila. Pripravljali smo se vsi na veliko slovesnost, ki bi mogla nadomestiti slovesnosti zadnjih let. Ves mesec pred kongresom smo pridigovali po cerkvah v dekaniji in vabili vernike na pobožnost. Tudi časopisi so prinašali vesti o pripravah. Plebanuš Cotlin je skrbel za to.

Za Grafiča nisem vedel, kaj bo ukrenil zaradi salezijancev. Mislil sem, da bo spovednike sprejel neprijazno, kot je njegova navada in bo očital dekanu Jerebiču njegove prikrita namene. Pa ni. Administrator Grafič je bil vse dni najboljše volje. Tudi jaz sem pomagal spovedovati pri njem. Salezijancem je stregel celo sam. Nobena stvar jim ni smela manjkati. Ni mu bilo mar, če bodo nabirali koruzo ali pšenico, on je bil brezbrizen kot bi za vse to ne vedel.

Posebno osupnilo me je to, da je bil z dekanom Jerebičem nadvse ljubezniv, ko je prišel ta nekega dne v Turnišče. Govorila sta kot prava prijatelja. Sploh je med

nami duhovniki zakoreninjeno veliko zahrbtno sovraštvo. Za dekana Jerebiča sem vedel, da se zna tako zatajiti, Grafiču sem se pa čudil.

Počutil sem se pri Grafiču kot doma. Drugi so spovedovali, midva sva pa kramljala v farofu.

Ljudje so prihajali od vseh strani. Mnogi so prišli kar s polja. Zunaj pred cerkvijo so postavljali motike in grablje, si brisali nosove in stresali prah z obleke. Nato so stopali v cerkev. Po prstih so stopali po hladnem cementu do spovednic in se postavljali v vrsto.

Imel sem v spovednici odgrnjen zastor. Slab zrak mi je škodoval. Ljudje so dišali po potu, tobaku in čebuli.

Pri salezijancih so bile najdaljše vrste. Vse je hitelo k njim. Do redovnikov imajo ljudje mnogo več zaupanja kot pa do nas, posvetnih duhovnikov.

Po večerji sva še z Grafičem posedela sama v obceni. Vse je bilo v delu. Po farofu je dišalo po pečenem mesu že v petek. Sobota je sobota, takrat ni mogoče vsega pripraviti.

»Govorniki iz Ljubljane pridejo jutri?« sem vprašal Grafiča.

»Ne vem, res ne vem. Gospod dekan in Cotlin skrbita za to,« je dejal smeje Grafič. Dobro je bil razpoložen.

»Se je prijavilo kaj gospodov?«

»Je.« Segel je v žep po beležnico. Bral je imena.

Grafiča si nisem upal vprašati, ali salezijanci nabirajo koruzo in pšenico. On to gotovo ve. Vprašal ga pa nisem, ker sem si mislil, da mu ne bi bilo prav.

Ko sem se vračal, sem stopil k materi. Bil sem še tako rekoč pri vinu in v pogovorih z Grafičem, ki mi je dal poguma in moči. Ta človek je kakor železo.

»Ne bom jedel, mati,« sem rekel. »Spovedoval sem. Tudi salezijanci spovedujejo v Turnišču.«

Moja mati je molčala. Poznala je zgodbo o salezijancih. Zakaj ne mæra govoriti o tem, kar se tiče Jerebiča in Cotlina! Zakaj govori in joče takrat, ko sliši kaj o meni?

»Zakaj mi ne rečete, mati, da to ni prav? Če bi delal jaz kaj takega —«

»Ti boš dajal Bogu o sebi račun, ne boš ga dajal o gospodu plebanušu in dekanu.« Umoknila je. Gledala me je resno. Moja mati je govorila vedno pametno. Vedel sem, da ima prav, vendar nisem molčal.

»Vi gledate samo name. Dovolj sem star —«

»Bom jaz skrbela za to, da boš hodil po pravi poti, ali boš skrbel ti sam?«

Ničesar nisem rekel. Šel sem. Mati ni prišla na stopnice pod izabelino brajdo. Ostala je v sobi.

V soboto popoldne pred kongresom je bil pri nas na farofu v Lendavi božji mir. Dekanova mati je plela grede in metala plevel na klanec, na katerem je bila debela plast prahu. Starica je bila sključena nad zelenjavo in ko je nabrala kup, ga je prijela in vrgla čez ograjo.

Dekan je bil v svoji pisarni. Zadnje dni se ni premaknil iz nje.

Vsa služinčad je bila na njivah. Odprlo se je jesensko delo in kmečkega človeka takrat ni bilo doma. Bili so po njivah tu dva, tam trije. Vsa ravnina je bila polna prašnatih, delavnih ljudi. Kot sršeni so bili v tistem času.

Na farofškem dvorišču je brskalo nekaj kur. Med njimi so se sukali golobi in grulili. Drugače se na farofu ni nič premaknilo. Tudi v hribu se ni nihče oglasil. Le

gori v gradu je pel vojak otožno, jokajoče; bog ve na kaj je mislil takrat. Mogoče ima ženo kje daleč na jugu, mogoče dekle, ki hrepeni v teh urah po njem kot on po njej. Poslušal sem ga.

Bez bola bez tuge
ja gledam te tajno,
jer srce je moje
ozdravljeno davno ...

Vstal sem. Naslonil sem se na okno. Bog ve, kaj mu trga srce.

I bili smo sretni
bezmerno bezkrajno,
sad znanci smo samo
nas dvoje ...

Spomnil sem se Rahele. Zmeraj sem se spomnil nje, kadar mi je kaj mehkega napolnilo srce. Z vsako pesmijo sem ji govoril sam, sam sem se poslavljajal od nje. Molče sem ji pel, molče sem se ji izpovedoval. In zdaj, ko je pel Srb pesem polno tegobe in žalosti, bi se najraje zjokal. Če bi bila Rahela pri meni, bi jo prijel za roko in jo stisnil k sebi.

Mnogo ljudi je na svetu srečnih. Nič jim ne manjka; kar hočejo, to imajo. Jaz pa se moram odpovedati vsemu.

Kaj bo z menoj? Rahelo čuvam v sebi kakor svoje oko. Slutim, da se bo nekaj zgodilo, kar mi bo prizadejalo mnogo bolečin. Ne, nič se ne sme zgoditi, tako mora potekati življenje. Zakaj ne bi ostalo vse tako, kakor je nama z Rahelo prav.

Na gradu je vojak nehal peti. Dekanova mati je še plela. Sedel sem in sem zopet začel brati časopis. S Kram-

pačevimi in Brünnerjevimi smo se dogovorili, da se drugega dne po maši odpeljemo z avtomobilom v Turnišče na kongres. Radi bi videli veliko slovesnost, za katero so s: že toliko časa pripravljali po vsej ravnini.

Tisto popoldne sem nameraval nesti materi grozdje. Poslal mi ga je Krampač iz svojih goric.

Imel sem še čas. Komaj pol treh je bilo. Matere ob takem času itak ne bo doma.

Veverica se je na divanu igrala. Oba sva gledala časopis. Ta živalica mi je ublažila mnogo težkih ur, ki sem jih preživel na farofu. Včasih, ko sem se vrnil truden in bolan, mi je skočila naproti, vedno z istim dobrohotnim začudenjem, ki je blagodejno vplivalo name.

Nekdo je pri vrtu govoril.

Stopil sem k oknu. Dekanova mati se je vzravnala.

»Kar notri pojдите,« je rekla nekomu.

Vrata na prikleti so se odprla. Mislil sem, da bo kdo prišel k meni. Oni pa je zaprl vrata in postal za trenutek v prikleti. Tako omahuje vsak pred vrati, kdor pride na farof. Potrkal je na vrata pri dekanu in vstopil. Šel sem k omari, kjer sem imel grozdje. Grozd za grozdom sem jemal iz košare in ga ogledoval. Kako lepo je že bilo in dišeči sok se je cedil po jagodah. Polagal sem ga na papir, da bi ga zavil.

V tistem pa pride dekan. Potrka in ves blede vstopi. Začudil sem se. Dekana ni bilo v moji sobi, kar pomnim. V roki je držal brzovjavko.

»Škof pride, gospod kaplan,« je dejal prestrašeno. Nisem mu nič odgovoril, ker me je to prav tako zadelo kakor njega.

»Sem, v Lendavo?« sem vprašal.

»Ne. V Turnišče.«

Postal sem pozoren.

Začudil sem se dekanu, da je prišel to novico povedat meni. Midva nisva o drugem govorila kot o službah in stvareh. Potegnil je uro iz žepa.

»Tri,« je govoril sam s seboj.

»Tri, štiri . . . ni mogoče!«

»Kdaj pride?« sem vprašal.

»Ob štirih,« je dejal in pogledal brzojavko.

»Gospod kaplan, pojdite vi z motorjem naprej in sporočite administratorju, da pridem takoj. Konj ni doma, na njivi so.«

Z mešanimi občutki sem sedel na motor. Tako prijazen z menoj še ni bil dekan.

Ko sem privozil skozi Turnišče, je bila vsa vas razgibana. Ob glavni cesti so že stali ljudje. Novica o škofu se je raznesla kot blisk.

Videl sem ljudi, ki so bežali z njiv, ogoreli od sonca, v raztrganih srajcah, umazani in potni. Pustili so vse na njivah in tekli so k cesti, da bi videli visokega pastirja.

Mnoga ženska je imela na tleh pri sebi butaro trave. Povsod je kdo prišel iz koruze, si odvezal predpasnik, ga obrnil in ga zopet privezal. V očeh sem jim bral, da pričakujejo nekaj velikega, nenavadnega.

»Škof pridejo!« to sem videl na slehernem obrazu.

Redki, ki so imeli priliko skočiti po praznično obleko, so bili med množico kot bele vrane.

Na farofu je bila doma samo administratorjeva sestra Mariča.

»Gospod plebanuš so šli škofu naproti,« mi je rekla že v naprej in si brisala usta s predpasnikom. Dva psa sta

skočila mimo nje iz prikleti proti meni, migala sta z odrezanimi repi in me ovohavala. Poznala sta me, ker sem bil pogosto pri Grafiču.

Nisem vedel, kaj bi ukrenil. Grafiču bi moral sporočiti, toda prišel sem prepozno.

Odpeljal sem motor v senco na gumno.

»Stopite gor v sobo, gospod kaplan. Počakajte, dokler se ne pripeljejo, pa mu sporočite takrat,« mi je rekla.

»No, pa bom.« Šel sem po stopnicah gor v sobo, kjer sva po navadi z administratorjem sedela.

Okrog farofa in cerkvá je bilo nemirno, kot če bi se bližala nevihta. Nekaj mož je pred cerkvenimi vrati z vso naglico postavljalo slavolok. Dekleta so pletla vence. Delali so z veliko naglico. Če se je kdo peljal mimo cerkve s polja, se je ustavil.

»Kaj pa je?«

»Škof pridejo,« so mu odgovarjali med delom.

»Škof? Zdaj? O sakrabolt, naša Ana je pa ostala na njivah. Skoči Tinek ponjo.«

»Ajtek, jaz bi rad počakal.«

»Boš šel, ti turško seme, kaj te bom prosil?«

Tako so se ustavljali, hiteli, pripravljali in zbirali k temu velikemu dogodku.

Gledal sem doli s farofškega okna in se veselil teh ljudi. To so dobri ljudje. Res ni potreba, da bi se nabirala koruza in pšenica zaradi števila njihovih grešnih let. Na obrazu vsakogar sem to videl.

Sonce je sijalo nad Turniščem, ki je bilo obraslo z dozorevajočim sadnim drevjem.

Polja niso bila več v cvetju in rasti. Prišutala je tiha jesen in z njo je bilo konec toplih dni. Koruzni listi so porumeneli in se zvijali, krompirjeva trava je lezla na zemljo, le ajda je stala pokonci, a je tudi čakala kose.

Živžav spodaj na cesti in pred cerkvijo me je navdal s tihim veseljem. Duhovniški poklic ima poleg tolikih trdih strani tudi sončne. Ob pogledu na toliko zadovoljnih, veselih src spreleti človeka veselje.

Romarji se že zbirajo. Bosi in s culami na ramah prihajajo. Kaj bo šele jutri!

Tudi Rahela pride. Že predpoldne se bomo pripeljali. Jaz bom imel rano mašo v Lendavi.

Škofa še ni. Ljudstva je že mnogo zbranega in vedno več jih prihaja iz vasi. Tisti, ki pometajo pred hišami, puščajo metle na dvorišču in hitijo k cerkvi.

Gledam po polju, kjer gre cesta med njivami in kjer se vidijo med koruzo telefonski drogovi. Do hrastove šume vidim drogove, kjer zablodi cesta med drevje.

Škofa še ni.

Administratorjeva sestra mi je prinesla južino. Dobra in prijazna je postala z menoj.

Takrat je v zvoniku udaril zvon. Zaglušil je vsako besedo. Ljudje so tekali pred cerkvijo, se gnetli k cesti, dekleta pa so pustila vence, a fantje na pol postavljene mlaje.

Zvonili so z vsemi zvonovi. Zdelo se mi je, da se tresejo stari kostanji pred cerkvijo. Nekaj ljudi je teklo po cesti, da se je kadil za njimi prah.

Hitel sem pred cerkev. Spovedniki so prihajali iz cerkve. Nisem mogel več do njih, ker se je že pod kostanji nabralo preveč ljudi.

Zvonovi so neprenehoma zvonili. Na vasi se je pokazal avtomobil. Pri vsakih skedenjskih vratih in pri vseh oknih je stalo mnogo ljudi.

Za avtomobilom so se Turniščani zgrinjali in mu v prahu sledili.

Zvonovi so utihnili, samo tramovi so še škrtali v zvoniku. Iz avtomobila je skočil administrator Grafič. Bil je rdeč v obraz. Odprl je vrata in pokazal se je pred množico visoki gost. Zlati križ se mu je svetil na prsih. Smehljaj se je in lahna utrujenost od dolgega potovanja se mu je poznala na obrazu.

Ljudje so se odkrili in enoglasen, močan »hvaljen bodi Jezus Kristus« se je slišal od tam, kjer je stal avto.

Škof je smeje odzdravljajal. Administrator Grafič je ostro zamahnil po zraku. Množica se je preklala na dvoje in nastal je prazen prostor prav tja do cerkvenih vrat, kjer so stali gospodje, ki so se v zadregi prestapljali.

Škof je stopal proti cerkvenim vratom. Za njim je šel Grafič, resen kot vedno. Pred cerkvenimi vrati je škof podajal roko duhovnikom. Tudi salezijance sem videl med gospodi. Škof ni pokazal nobene razlike med njimi, nobene vznemirjenja. S toplimi besedami se je obrnil k ljudstvu. Njegova beseda se je odbijala od starih kostanjev, s katerih je padalo široko, rumeno listje.

Oči vseh so bile uprte v škofa. Mnog je pozabil na samega sebe in ga poslušal z odprtimi usti.

Videl sem visokega človeka, ki je gledal preko vseh ljudi. Neobrit je bil, nič las ni imel na glavi. Čelo je gubal in ni trenil z očmi.

Škof je končal. Dal je ljudstvu apostolski blagoslov.

Ljudje so vstajali. Visoki pastir se je nato nagnil h Grafiču in ga nekaj vprašal. Nekateri ljudje so šli v cerkev, drugi so se razkropili po domovih.

Škof in Grafič sta počasi krenila za cerkvijo proti farofu. Ker sem prej prepozno prišel, da bi škofa z duhovščino vred pozdravil, sem stal zadaj ob strani in čakal trenutka, ko bom lahko povedal Grafiču naročilo dekana Jerebiča.

Grafič me je zagledal, prav ko sta hotela s škofom stopiti na farofsko dvorišče. Ustavil se je in škofu nekaj rekel. Govoril je o meni, kajti škof se je obrnil. Spreletelo me je po vsem telesu. Zagrabilo me je za vrat, da nisem mogel niti požirati. Prijel sem klobuk in sem se priklonil.

Grafič mi je mahnil z roko prav tako odločno kot prej, ko je naredil med množico škofu pot. S težkimi koraki sem šel k škofu. Pred njim že nisem stal, odkar sem bil posvečen. Dal mi je roko. Prijel sem jo in mu poljubil ribičev prstan.

»Gospod je lendavski kaplan?« mi je rekel smeje.

»Da, prevzvišeni,« sem dejal.

»Kje pa imate gospoda dekana?« me je vprašal čisto domače, da mi je odleglo. Gospod Grafič je stal poleg mene mirno in se smehljajal moji nerodnosti.

»Konj ni bilo doma, pa ni mogel o pravem času dospeti, prevzvišeni.«

Škof me je gledal, ko sem govoril. Čutil sem, da se to ne bi smelo zgoditi. Dekan bi moral priti.

Namesto, da bi škof rekel kaj o dekanu, se je obrnil h Grafiču in mu dejal:

»Zadržite gospoda kaplana do jutri pri sebi.«

»Kakor želite, prevzvišeni,« je odgovoril Grafič.

Mene je to zadelo. Ne bi rad ostal v Turnišču. Dogovorili smo se z Brünnerjevimi in Krampačevimi, da se bomo jutri skupaj pripeljali na kongres. Moram v Lendavo že zaradi tega!

»Prevzvišeni, jutri imam rano mašo v Lendavi,« sem dejal takoj za Grafičem.

»Bomo že uredili,« je rekel škof in me gledal. »Gospod kaplan, vi ste bolni?« Ugajalo bi mi sicer, da se je prevzvišeni brigal za moje zdravje (ko bi to vedela moja mati!), a sedaj mi je bilo popolnoma vseeno. Rad bi povedal škofu samo, da moram imeti rano mašo samo jaz, nihče drug.

Pa nisem smel več reči besede. Škof je stopil na dvorišče. Za njim je šel Grafič, nato jaz.

»Paziti morate,« mi je govoril. »Zdi se mi, da imate neko notranjo bolczen. Že dolgo bolehate?«

»Tri leta,« sem rekel.

»Tri leta,« se je začudil. Ustavil se je in me zopet gledal. Skrbelo ga je.

Ljudje, ki so imeli opraviti na farofu, so tekali po dvorišču. Vse to sem videl, ko me je škof opazoval.

»Imate dosti dela v Lendavi?«

Nisem mogel odgovoriti, kajti dekanova kočija je priropotala na dvorišče. Upehane konje je ustavil hlapec sredi dvorišča. Dekan je skočil s kočije. Bil je v zadregi.

Škofu se je naredila lahna guba na čelu. Za hip se je zresnil.

»Gospoda dekana ni bilo —« je govoril škof.

Vedel sem, kaj to pomeni. Dekan pa ni niti slutil, da škof njegovo skrivnost že pozna. Njega pa ni tu, da bi svojo nalogo končaval.

»Konji so bili na delu, prevzvišeni,« je dejal dekan.

»A, tako,« se je nasmehnil škof. Dekan je postal rdeč.
»Jutri pa pridete, gospod dekan, kaj ne?«

»Da, prevzvišeni,« je rekel v zadregi dekan Jerebič.

Škof si je zaželel počitka. Grafič ga je peljal v sobo, midva z dekanom pa sva ostala na dvorišču.

Hlapec je pokrival konje in odpenjal mokre, oslinjene uzde.

Z dekanom si nisva bila nikdar blizu. Čutil sem do njega strah, neko odtujenost. Zdaj sva pa stala tu sredi dvorišča kot kup nesreče. Jaz bi rad šel nazaj v Lendavo, dekan bi pa rad ostal tu.

Čemu vse to! Trpim muke zaradi dekana Jerebiča in plebanuša Cotlina.

Ne bi bilo bolje, da vsega tega ne bi bilo?

Iz farofa je prihitel Grafič.

»Torej, gospod kaplan,« je rekel meni, kot da dekana ne bi videl. »Ostanite pri meni čez noč, škof tako želi.« Zadnje besede je govoril zaradi dekana, to sem vedel.

Grafič je odhitel nazaj v farof. Dekan se je obrnil k hlapcu, ki je jemal iz vreče seno in ga stresal pred konje.

»Nazaj daj seno!«

Hlapec je pogledal dekana. »Vsaj četrť ure morajo jesti,« je dejal.

»Domov,« mu je rekel hladno dekan in sedel na kočijo. Hlapec je zapenjal mokre uzde in si brisal roke ob konjske repe. Dekan si je podpiral glavo in gledal pred sebe.

Hlapec je napel vajeti in obrnil konje. Kočija je zaropotala in na dvorišču so ostali samo ljudje, ki so hiteli za svojim delom.

Še pred soncem sem se zbudil. Spal sem v jedilnici, kajti vse druge sobe so bile zasedene po odličnejših gostih. Odprl sem okno. Bela megla je bila raztegnjena po polju in vasi. Beltinski zvonik je rinil iz megle in med visokimi jagnedi ga je bilo komaj videti. Tudi zvonik črensovske cerkve je že žarel v jutranji zarji. Za njim so se daleč na obzorju risali vrhovi Slovenskih gor.

Stal sem pri odprtem oknu in dihal sveži jesenski zrak. To mi je dobro delo.

Mislil sem na Rahelo. Zdaj je že vstala. Kmalu me bo čakala, da pridem, da potem skupaj sedemo v avto in se odpeljemo med polji in gozdovi proti Turnišču. Bila je gotovo že pokonci v svojem malem kraljestvu in se pogovarjala z vsemi stvarmi, ki so bile pokorne svoji mladi gospodarici.

Rahelina vaza z rožami pa sameva v moji sobi. Še veriverici se čudno zdi, da me ni bilo vso noč domov.

Težilo me je vedno bolj; na nobeno trajno srečo z Rahelo nisem smel upati. Bilo je vse to kot pena, ki jo lahko vsak trenutek vrtinec potegne na dno globoke in mrzle vode. Tega sem se bal. Pa na to nisem smel misliti. Zame je Rahela vse. Brez nje si življenja nisem mogel predstavljati.

Megla po polju se je trgala. Velike gore so se pre-
vračale in hitele proti jugu. Table rumene koruze so stale mokre.

Čimbolj je sonce rinilo izza Lendavskih gora, kjer je pravkar vstala s soncem tudi moja Rahela, tembolj se je tu trgala megla in se dvigala v hladni zrak.

Zvoniki in vrhovi jagnedov so se skrili. Polje je vstajalo. Po vseh kolnikih so čebljale trume ljudi.

Ženske so šle v belih in črnih rutah, z rumenimi robci preko ramen, dekleta pa v belih oblekah, v belih nogavicah in črnih čevljih. Vse te gruče so se pri cerkvi zlele v množico, ki je valovila že od ranega jutra okrog cerkve.

Udar zvona se je razsul na množico, nato na vas in se zgubljal na polja.

Na vozičku je peljala mala deklica slepega starca, ki je imel glavo obrnjeno v nebo, roke razprostrte in je enakomerno prosil:

»Slepemu siromaku dajte milodar! Zdrava Marija milosti polna, Bog vam plačaj jezerokrat. — Slepemu siromaku dajte milodar, oče naš...«

Voziček se je izgubil med množico. Ljudje, ki so šli mimo, so se ozirali gor v farofška okna. Vedeli so, da tu biva škof. Spoštovanje sem bral na licu slehernega, ki je obrnil glavo proti farofskim oknom.

Starci, upognjeni, zdelani, so šli mimo mojega okna in dvigali črne preperete klobuke. Ženske so imele ovite rožne vence okoli žilastih rok. Govorile so med seboj in mnoge so spoštljivo utihnile, ko so šle mimo oken.

Vse je prevzelo čudno veselje; škof je v Turnišču, romarji prihajajo od daleč in od blizu z banderi in pojejo Marijine pesmi, stojnice so postavljene okrog cerkve, pokrite so z rumenim platnom, prodajalci najrazličnejšega blaga ponujajo glasno svojo robo, kričijo in žvižgajo; čim bolj raste dan tem bolj je živo okrog stare in nove cerkve.

Kaj dela Rahela? Pospravila je svojo sobo; zdaj že sloni na oknu in pričakuje mene. A mene ni!

Komu bi potožil svojo boleost? Je človek na svetu, ki bi me razumel, ki me ne bi napačno sodil?

Ne sme me soditi dekan Jerebič, ne plebanuš Cotlin in ne moja mati! Ti, Bog, me sodi s svojo pravičnostjo. Če grešim, kaznuj me!

Postal sem pozoren. Sem po cesti je šla mala skupina žensk v čudnih, pisanih oblekah. Pred njimi pa je šel — Kandič.

Prvi hip nisem verjel svojim lastnim očem. Ko pa se mi je Kandič nasmejaj, dvignil klobuk in mi pomahal gor na okno, sem moral verjeti.

»Me poznaš?« je vpil vihravo na cesti in se z ženskami ustavil. Bile so kmetice s Krasa. Neprijeten občutek me je spreletel.

»Prišel si?« sem se začudil. »Mislil sem, da te ne bo.« Nehote sem iskal med Hrvaticami oni ženski obraz, pred katerim je klonil Kandič.

»Pridi dol,« me je klical Kandič.

Stisnila sva si roke. Nato sem segel v roke vsem ženskam in še malemu fantu, ki je stal pri Kandiču in me gledal s črnimi očmi. Ves čas pogovora je v Kandičevi bližini stala mlada stasita ženska. To je bila gotovo ona, o kateri je nekoč govoril Kandič.

Ljudje so šli mimo nas in nas pozdravljali. Kandič je bil po stari navadi ves nasmejan, živ in dobre volje.

»Mi smo prišli najbolj daleč. Si že bral mašo?« me je nenadoma vprašal.

»Ne.«

»Ti bi moral biti doma v Lendavi.«

Nisem mu mogel po pravici povedati, kaj me je zadržalo v Turnišču. »Škofu sem dvoril snoči pri večernicah,« sem dejal.

»Bi lahko maševal še jaz tu?« me je vprašal.

»Lahko.«

Med vriščem je še nekaj naročal svoji družbi. Nato pa sva se obrnila in šla v farof. Prijel me je pod roko. Kandič mi ni bil več ljub.

»Zdaj si jo videl?« mi je ves srečen šepetal. Oči so se mu smejale.

»Ta, ki je stala poleg tebe?«

»Da.«

V sobi ni nehal pripovedovati o svojem potovanju in njunih srečanjih.

»Hiteti morava,« sem mu rekel, da bi ga prekinil.

Stresal si je prah z obleke.

Nekdo je potrkal. Vstopila je administratorjeva sestra.

»Mislila sem, da spite,« mi je veselo rekla.

»Ne! Sem že davno pokonci,« sem dejal. Ko je zagledala pri omari Kandiča s krtačo v roki, je na mah zresnila obraz, se obrnila in šla.

Mislim, da sem bil Mariči edini dobrodošel gost poleg škofa na kongresu in sploh, odkar sta živela Grafič in njegova sestra v farofu v Turnišču.

»Kaj pa to?« je vprašal začudeno Kandič.

Na njegovem farofu ni bilo takih navad.

»Mudi se, Kandič,« sem rekel. »Če bova še sploh dobila mesto, je vprašanje.«

Zapel se je in pogladil po laseh. Odšla sva maševat. Jaz bi bil rad čimpreje prost. Streči sem moral pri škofovi maši. Mogoče se bodo Krampačevi in Brünnerjevi pripeljali pred veliko mašo.

Komaj sva prišla do zakristije. Vse polno ljudi je bilo okrog cerkve. Stari, mladi, moški, ženske, vse je bilo pomešano. Dobila sva v tistem času proste oltarje. Maševala

sva hkrati, on pri glavnem, jaz pri stranskem oltarju. On je stopil pred Boga vesel in srečen, a jaz nemiren in žalosten.

Kako žal mi je bilo, da nisem bil tudi jaz eden izmed tisočev, ki so stali pod kostanji in na poljih ter gledali gor k oltarju. Sklanjali so glave in upogibali kolena pri vsaki škofovi besedi »Jezus«. Upognil bi tudi jaz kolena, poslušal bi vdano besede visokega pastirja z mirnim srcem in s trdno, neomajano vero v lepoto življenja in v brezkraino, nedoumljivo neskončnost.

A kaj zdaj? Kaj sem? Povej mi ti, moja ljubljena mati, ki si me rodila.

Bojim se, da izgubljam vero v Boga, bojim se, da me je zasovražil oni, čigar služabnik sem.

Velike množice ljudstva so bile strnjene okrog cerkve. Tja čez cesto so segale, do njiv, od koder je topel jesenski veter nosil duh po koruzi in dozorevajoči ajdi. Škof pa je stal na prižnici, ki je bila ovita z venci in postavljena poleg oltarja pred cerkvijo.

Če ne bi bil duhovnik, bi obdelaval ta polja. Leto za letom bi mi bila v veselje. Bal bi se toče, suše in močne zime, vesel bi pa bil lepega vremena in obilnega božjega blagoslova.

A kaj zdaj? Tu sedim poleg Grafiča v bližini škofa in zrem dol na te tisoče glav, ki se nemirno premikajo, v svojih srcih poveličujejo Njega, ki je pred tisoč devet sto leti umrl za nje in za vse, ki živimo na zemeljski obli. O Bog, zakaj nisem eden izmed njih?

Škof je doktorju Karelju in jezuitu Vozliču prepovedal govor. Govori zdaj sam! Koliko skrite borbe je za

kulisami velikega kongresa; koliko je prikrite borbe med služabniki božjimi za hrbtom tistega Sinu človekovega, ki je pred tisoč devet sto leti umrl zaradi krivic, zahrbtnosti in sovraštva. Ali danes ne bi bilo potrebno, da bi umrl Sin človekov še enkrat za iste grehe?

Sedim poleg Grafiča. Grafič stalno giblje s čevljem in drsa po stari deski. Ta človek se mi zdi kot moja mati. Trd, premišljen je, a obenem dober; le tople, skrite ljubezni ni v njem, kakor je v moji materi. Mogoče se mi zdi dober zato, ker sem našel pri njem uteho zaradi neznoznega življenja na farofu v Lendavi. Ne vem. Negibno sedi in zre v množico. Glava se mu sveti v soncu, lica so mu polna krvi.

Kaj se je zgodilo danes pred škofovo pridigo, tega ne bom nikoli pozabil. Ko se je škof napravljal, bi moral biti vsekakor dekan tisti, ki bi mu stregel.

Grafič pa se ni niti ozrl na dekana, ki je stal v bližini. Tudi plebanuš Cotlin je stal spredaj poleg dekana, zadaj za njima pa smo stali vsi ostali duhovniki.

Grafič se ni oziral na nikogar. Vsaka pomoč od strani Jerebiča in Cotlina bi bilo vsiljevanje. To je čutil vsakdo.

Grafič se v hipu obrne in z očmi išče nekoga med nami. Lica so mu visela in male višnjeve oči so šle od obraza do obraza. Na meni so se ustavile. Spreletelo me je, ker sem zaslutil, da se bo zgodilo nekaj nerodnega. Deležen bom trde Grafičeve prijaznosti.

Grafič je nagubal čelo, me pogledal in potegnil z glavo v eno stran. Vsi so se obrnili k meni in pred seboj sem imel takoj prazen prostor. Pristopil sem.

Grafič se je sklonil k meni in mi dal cimbalum:

»Pomagajte!«

Čutil sem, da mi je kri šla v lice. V zakristiji je nastala grobna tišina. Težko, neprijetno ozračje je zavladovalo v zakristiji, in temu je bila vzrok Grafičeva ostra, nezadržana volja. Dekana Jerebiča in plebanuša Cotlina si nisem upal pogledati. Prepričan sem bil, da sta se od včeraj do danes že dvajsetkrat kesala, da sta sprožila misel za kongres.

Zdaj sedim tu na tribuni na častnem mestu poleg Grafiča in ne daleč od samega škofa. Jaz lendavski kaplan, zasovražen pri dekanu in osramočen pred svojo materjo.

Daleč sem od vsega tega, kar se dogaja okoli mene. Nobene opore ne čutim v Grafiču niti v samem škofu. Neprestano iščem med ljudstvom samo svojo ljubljeno Rahelo.

Še eno neprijetnost sem doživel tisti dan, preden sem odšel iz Turnišča.

Moje mesto pri skupnem kosilu na farofu je ostalo prazno. Nisem mogel sestiti za mizo, dokler nisem vedel, kaj je z Rahelo.

Šel sem med množico, ki je takoj po dvanajsti uri začela kopneti. Hodil sem med ljudmi in iskal svoje ljudi iz Lendave.

Obupan nad vsem sem šel preko pokopališča v hrastov gaj, ki je stal tik za farofskim ogradam. Šel sem med križi, ne da bi pogledal en sam napis, ne da bi pogledal rože, ki so rasle na grobovih. Zdaj mi ni bilo mar cvetja.

Tudi v moji vazi naj se rože posušijo. Pri vsakem najmanjšem neprijetnem dogodku mi je prišlo na misel:

»Sedaj bo konec? Konec bo neizmerne, močne ljubezni?«

Sraka se je spustila z veje in zaplavala nad hišami, ko sem prišel med drevje. Travo pod drevesi so pohodili romarji, ki so se zatekli sem pred soncem. Tu in tam je ležal na travi med listjem zmečkan, masten papir ali oglodana kost.

O ničemer nisem razmišljal; ne o Raheli, ne o sebi, ne o materi, še manj pa o današnjih dogodkih v Turnišču. Skrita borba med dekanom in Grafičcem, katere se je udeležil celo škof, mi ni prišla niti na misel. Veseliti bi se je moral, kajti vedel sem, da je zgubil igro s kongresom Jerebič. Pa kaj je bilo to meni, ko ni bilo Rahele, ko ni bilo nje, zaradi katere sem se veselil kongresa.

Iz te otopelost' me je prebudil vesel pogovor in smeh. Ni mi bilo prav, da je bil kdo v moji bližini.

Pogovor je bil vedno glasnejši. Nekdo je šel čez pokopališče proti gaju. Ko sem se obrnil, me je spreletelo in od tistega trenutka Kandiča nisem maral več. Šel je s Hrvaticami čez pokopališče proti meni. Videli so me od cerkve in so krenili v gaj.

Tako, kot sem pač mogel takrat, sem se nasmehnil, da bi prikril svojo nevoljo.

»Nisi bil pri kosilu?« me je vprašal v svoji razigranosti Kandič.

»Ne, slabo se počutim,« sem mu odgovoril.

»Mi bomo šli, ne Iva?« se je obrnil k mladi ženski in jo prijel za ramo, smelo, nič boječe.

»Da!« je odgovorila in pobesila pogled.

Neka stara žena, ki je bila tudi s Kandičem, je imela milijon gub na obrazu, globoke oči, sive lase in nekaj neprijetnega v sebi.

»Da, da, gospod!« je dejala, čeprav je Kandič ni pogledal. Nekaj tistega hlapčevstva sem čutil v teh besedah kot mnogokrat pri naših starih ženskah, ki bi ves dan skakale okrog mene in bi blebetale najrazličnejše neumnosti.

»Daleč imamo nazaj. Iva, ali ne?« je spet vprašal Kandič lepo žensko, očitno bi jo rad spravil v pogovor.

»Da.«

Ona se ni dala premakniti. Gledala je trdovratno v tla kot otrok, če ga vprašaš, čigav je.

»No Iva, daj, gospod te vprašajo,« je govorila stara skozi edina zoba, ki sta ji štrlela iz zgornje čeljusti.

Mene je bilo sram, da je Kandič puščal oči na njej dalj, kot bi se spodobilo. Samo gledal jo je in se smejal. Ostale ženske so se prav tako smejale, Iva pa je gledala v tla in molčala. Črni polti je pristojala bela obleka.

Smešni smo bili kot otroci, ki čutijo v sebi prvo norost nebrzdane mladosti. Stara žena pa se je zarežala na hipe nizko kot helikon.

Spremil sem jih nazaj čez pokopališče do cerkve. Bili so trenutki, ko je Kandič prijel Ivo in ji kaj pripovedoval, kot bi bil sam sredi pokopališča.

»Vidiš, to je tista, o kateri sem ti pravil,« mi je Kandič s pogledom dejal. Prijel jo je za konec malega prsta in je mahal z njeno roko po zraku. Mene pa je helikon boječe vprašal:

»Gospod, vi niste iz te fare, kaj ne, da ne?«

»Da! Iz te fare sem,« sem rekel trdo, da bi me tudi Kandič slišal. Žena je zatrobentala:

»Aha, saj sem mislila, da ste iz te fare.«

Že nekaj dni samevam v svoji sobi. Edini tovariš mi je moja veverica. Ta živalica ve za moje bolečine.

Jerebič je poparjen, odkar se je vrnil s kongresa. Ko jemo, se ne pogledamo, niti ne govorimo, čez dan se pa itak ne srečamo.

Rahelina vaza stoji na mizi in v njej ovele baračnice.

Snoči pri večerji mi je Treza pozabila dati žlico h krožniku. Kako je dekan to opazil, ne vem.

»Žlico prinesi,« je dejal suho Trezi. Gledal je skozi okno, stran od mene. Ko je Treza odšla, je nastopil v obednici mučen molk. Drug drugega opazujemo in se sovražimo.

Gledal sem široki dekanov vrat, okrog katerega je bil stisnjen svetel ovratnik. Na okrogli glavi je imel šop nepočesanih, sivih las.

Gledal je skozi okno kot gospodar, ki dela to, kar mu je ljubo. Še preden se je vrnila Treza z žlico, se je nena doma še nečesa spomnil, se sklonil nad juho in začel enakomerno grabiti iz krožnika.

Ob večerih sem sedel tiho v sobi. Poslušal sem, kako je hlapec zapiral hlev in kako so ženske pomivale v kuhinji posodo. Nekaj sem si želel, pa sam nisem vedel kaj. Da bi bil daleč proč od vsega tega, daleč, daleč, da ne bi vedel zame nihče, niti Rahela niti moja mati.

Kaj bo z Rahelo? Kaj bi dal, če bi mogel iztrgati iz sebe vse to, kar živi v mojem srcu. Vso bol in neizmerno koprnjenje. To živi v mojih prsih, me muči in me mori.

Dan za dnem sem imel pred seboj le eno: iti h Krampaču in si odpreti vse stare rane. To bo itak moralo priti. Čemu nisem tega storil takoj prvi dan, ko sem se vrnil iz Turnišča!

Preden sem se odločil za ta korak, sem se neštokrat oblekel, očistil čevlje, se počesal in držal kljuko na vratih svoje sobe, da bi šel. Omahoval sem.

Zdaj ne, sem si dejal, jutri zvečer. Slekel sem se in legel. V postelji mi je pa bilo žal, da nisem šel.

Prišel pa je čas, ko sem z gotovostjo odprl vrata in šel, ne da bi za hip prisluhnil glasu, ki mi je odsvetoval.

Pozvonil sem pri Krampaču. Kakor sem čakal prej z veseljem, da mi pride kdo odpret, sem se zdaj bal. Najraje bi pobegnil.

Prišla mi je odpirat Berta. Poznal sem jo po korakih.

»Ti?« se je začudila.

»Veš, nisem imel priložnosti —« sem začel govoriti in v poltemi iskati s klobukom obešalnik. Na obešalniku sem opazil Brünnerjev klobuk.

»Nekaj ti je. Kaj pa nisi v nedeljo prišel, ali bi se pa vsaj opravičil.«

Krampač je odprl sobo.

»No, viš ga. Mi smo pa mislili, da si umrl,« mi je rekel glasno in zaprl vrata. »Opraviči se pri Brünnerju,« mi je zašepetal. »Kaj pa misliš?«

»Kako si čuden, pustiš nas in niti glasu ni o tebi,« je prav tako šepetala Berta. Toliko tople, prijateljske prijaznosti sem čutil pri njima, da mi je bilo težko, da nisem prišel takoj, ko sem se vrnil. Še isti dan. Čemu sem odlašal in se trapil doma brez vsake koristi.

Potrkal sem. Slišal sem topli Brünnerjev glas. Odprl sem vrata in vstopil pred Krampačem.

Brünner je sedel za mizo. Dvignil je glavo od listin, ki so bile razgrnjene po mizi. Bile so popisane s strojem. Vstal je uslužno, kot če bi v trgovini prodajal kos slabega

blaga. Niti sence spremembe ali začudenja ni bilo na njem. Bil je žid. Kako sem mogel videti v njem kdaj kaj drugega kakor žida. Smehljal se je, vstal, ponudil mi roko in čakal, kdaj bo rekel Krampač, da sedemo. No, kako mu bom zdaj rekel, da mi naj oprostí, da v nedeljo nisem prišel. Saj Brünner niti na to ne misli.

Ničesar ne bi rekel, če me Janči in Berta ne bi prebadala z očmi. Ko smo sedli, me je gledal Krampač, da drugega nisem vedel, kot da sem začel svojo pesem:

»V nedeljo nisem mogel, gospod Brünner. Bil sem čez noč zadržan v Turnišču.«

»Aha,« je dejal mirno. »Mi smo se peljali v Čakovec.«

V Čakovec? Zakaj v Čakovec? Zakaj niso ostali doma? Ljubosumen sem postal na vsakega, ki je tam videl Rahelo.

Ni mi bilo več mar, da bi se oprostil. Zakaj? Zato, ker so šli v Čakovec?

Berta je stopila k oknu, Janči pa je držal z eno roko za glavico pipe, z drugo pa gorečo vžigalico. Oba sta čakala name.

»Videti ste slabši,« mi je dejal Brünner obzirno.

»Zmeraj tiči doma, to mu škoduje,« je hotel napeljati Krampač na svoj tir. Jaz sem pa rekel, da se dobro počutim.

Brünner se je nagnil nazaj, dal palec zgoraj pri rokavu v telovnik in je očitno čakal, da bi s Krampačem nadaljevala. Tak je bil videti, kot da mu je bilo malo mar, če se je nameravani izlet v Turnišče spremenil tako, da so se odpeljali v Čakovec. Vso hladnost tega židovskega človeka sem začel slutiti. Kako bi mi on dovolil, da ljubim Rahelo? Srce se mi je krčilo od bolečine. Krampač si je

prižgal pipo. Berta se je počasi izmuznila iz sobe. Jaz pa sem sedel osamljen, kot bi se znašel za mizo z gospodom dekanom.

»Lahko nadaljujeva, gospod Brünner. Saj gospod kaplan ni nevaren stvari.« Krampača sem po glasu poznal, da me ošteva zaradi mojega vedenja.

»Gospodu kaplanu ni znana zadeva?« je mirno rekel Brünner.

»Saj že veš o dekanovih izpadih zaradi bližnje svečanosti v sinagogi?«

»Ni mi znano,« sem se delal radovednega, čeprav mi je bilo vseeno, če vem ali ne.

»Dovolite, gospod Krampač, bi jaz gospodu razložil. Naša stvar je,« se je nasmejaj Brünner.

»Prosim, prosim.« Krampač je kadil in si prekrižal roke.

»Pri sinagogi je delo končano. Vsa židovska verska družina želi, da bi še to jesen bilo svetišče blagoslovljeno. Židom je prav tako kot vam kristjanom mnogo na tem, da se take proslave izvrše čimbolj slovesno. Kajne, gospod kaplan?« me je mehko vprašal žid. Sovražil bi ga, če ne bi bil Rahelin oče.

»Seveda,« sem pristavil, ne vedoč, kam meri. Nekaj ostrega je imel v očeh, prav tako kot Rahela.

»No, vidite. Jerebič pa je prepovedal katoliškim gasilcem vsako udeležbo pri tej proslavi.«

»Torej, gospod Brünner,« je začel Krampač. Očividno sta nadaljevala s pogovorom. »Če se je društvo obrnilo name, da končno odločim v tej zadevi, sem za to, da se vse gasilsko moštvo slovesnosti udeleži. Če člani židovske veroizpovedi posečajo katoliške svečanosti, zakaj ne bi

bilo enkrat narobe? Sicer pa je četa itak majhna. Vsaka delitev je nemogoča.«

Krampač je kadil. Spuščal je dim počasi pod luč, Brünnerju pa so oživele Raheline oči. Razgovora se nisem udeležil. Vsaka proslava mi je bila odvratna kot vsak pomp in blesk.

»Torej pristanete?« je pobiral Brünner liste po mizi in jih urejeval.

»Seveda. Pa ostanite še, gospod Brünner, zdaj, ko je prišel naš kaplan,« je pristavil s smehom Krampač. Z dvema prstoma je stiskal pri glavici cev, iz katere se je kadil bel, gost dim. Nisem se ganil.

»Rad bi še stopil k seji. To poročilo je važno.«

Z Brünnerjem sva se poslovila kot znanca.

»Z Bogom, na svidenje.« Nič več. Kako bi mi prišlo na misel, da bi pozdravil Rahelo. Za ves svet je ne bi.

Ostal sem v sobi sam. Vzel sem svinčnik iz žepa, ga postavljaj na konico in zopet na ploščati del. Mislil nisem prav ničesar.

»Nemogoč si,« je dejal Krampač, ko je končal s »smešnimi, otročjimi ljudmi«. Sedel je in držal še z dvema prstoma ugaslo angleško pipo.

Berta je stala pri meni. »Begaš nas vse, najbolj pa Rahelo.«

Nekaj je viselo nad vsemi tremi, o čemer ni govoril nihče, vendar smo imeli vsi v mislih: Nesmiselno je bilo vse to početje. Jaz sem bil vendar lendavski kaplan, Rahelini starši pa so židi, trdi, nedostopni židi, ki o stvari, katero so videli, niso hoteli slišati. Kaj bi se Brünner mazal tu okrog, če mu Janči ne bi koristil! Zakaj smo še govorili o tem, ko smo vendar vsi videli.

»Človek ti privoščí vsaj žarek sonca v duševno trpljenje, ki ga preživljaš. — Kakor hočeš, meni je vseeno,« je trdo rekel Krampač.

Vstal sem. Šel sem k vratom in obstal. Nekaj sem hotel povedati, ne v svoje opravičilo, temveč le, da se moje življenje nagiba k zatonu. Tu ni pomoči. Pa sem molčal.

Vzel sem v predsobi klobuk in sem šel. Stopal sem od stopnice do stopnice, da so deske škripale. Prepričan sem bil, da Krampačevega praga ne bom več prestopil.

Veter je prinašal s hribov duh po sladkem grozdju, zrelih breskvah, duh po pretakajočih se sokovih v siadkem sadju. Zajci so se skrivali med trsjem, vrabci so se v jatah podili nizko nad goricami, srake so se drle in preletavale hribe. Klopotci so se počasi obračali za vetrom.

Bil je čas, ko bi se mogla vsak čas začeti bratva. A bral še ni nihče.

Park med cerkvijo in farofom je bil nastlan z divjimi kostanji. Otroci, ki so prihajali s hribov, so jih pobirali in jih metali za vrabci med veje. Tudi prave kostanje so prinašali iz gozdov, ki so bili na severni strani hribov.

Sleherni večer sem videl znance iz mesta, ki so šli na večerni oddih mimo farofa po klancu v hrib. Prijetno čebljanje je zamiralo v obraslem klancu. Vesel smeh se je odtrgal kje s hriba, nato pa je mir zajel ves kraj.

Sonce je poljubljalo vrh hriba, mesto s farofom pa je zajela senca.

Stal sem pri oknu. Vidno je ugašal dan in mrak je tihotapil v mesto pokoj.

Obrnil sem se od okna. Na mizi je stala vaza s suhimi georginami, poleg blok pisalnega papirja, črnilo in peres-

nik. Vse to je čakalo že nekaj dni, da bi pisal Raheli. Tega nisem odstranil z mize, čeprav bi bil to nepremišljen korak, če bi pisal Raheli. Pisati njej, ki sem jo žalil in ki molče trpi. Ne, ne! Ne pisati.

Tako so se v meni menjala čustva. Bili so trenutki, ko sem ponoči vstal iz postelje, ves ožarjen od ene same misli, da bi ji razkril vse svoje trpljenje in bi jo prosil odpuščanja. Tipal sem v takih trenutkih po steni in iskal luči, pa me je spreletelo nekaj in sem nehal tipati. Saj ne želi, noče od mene slišati ničesar več, od mene, lendavskega kaplana. Ves poparjen sem sedel na posteljo in strmел v temo. Veverica se je v gnezdu zganila. Zunaj so jokale mačke. Legel sem vznak in strmел v prazni strop. To se je ponavljalo noč za nočjo. Noč za nočjo sem vstajal, tipal po steni, nato sem pustil vse in zagledal Rahelo, kako stoji negibno in zmagonosno kot Palada Atena. Samega sebe sem videl pred njenimi nogami in sem poljubljal mrzli kamen neizprosne boginje.

Bal sem se teh noči. Bile so zame muka, kateri nisem vedel izhoda.

Zdaj sem zopet pred nočjo, v kateri se mi ne obeta nič boljšega.

Obdal me je grozen mir, ki ga je pretrgal le kratek, prijeten smeh s hriba. Neopazno je prišla noč. Nič določenega nisem mogel misliti, niti si nisem mogel več predstavljati Rahele. O pač! Njenih oči nisem pozabil.

Naj se zgodi, kar se hoče. Pisal ji bom! Vedel bom vsaj, da je vsega konec in da me drugega v življenju ne čaka več kot smrt. Tej negotovosti mora biti konec.

Prižgal sem luč. Svetloba se je razlila na beli papir na mizi. Rože so stale v vazi mrtve.

Zdaj bi potreboval človeka, da bi mi bil blizu. Ne moje matere! Ne! Ona me ljubi. Človeka bi rad, ki bi me razumel, ki bi mi rekel eno samo toplo besedo. Pisal sem Raheli:

Rahela!

Vem da sem kriv pred Vami. Ne bom se zagovarjal s svojim težkim poklicem, ki mi nalaga ne preveč lahko nalogo.

Prosim Vas, pozabite še enkrat ta moj greh, pozabite ga zato, ker bi bilo drugače moje življenje brezupno. Dragi ste mi, kakor nobeno bitje na svetu.

K Vam ne morem. Ne bi prenesel, če bi se morala ločiti.

Pridite jutri zvečer — to je v torek — k Sveti Trojici. Tam Vas bom čakal. Stal bom na severni strani hriba za Starim grobiščem. Čakal Vas bom do noči. Če Vas ne bo, se vrnem. Vrnem se in z mano boste hodili Vi. Ponoči in podnevi. S svojim pametnim in pravičnim ravnanjem me boste umorili. Trpel bom in smrt se mi bo bližala s hitrimi koraki.

Arpad.

Gledal sem svoje pisanje kakor čudež. Luč je svetila na papir, na katerem so stale te čudovite črke, katere bo brala Rahela. Bral sem še enkrat pismo z mokrim persom v roki in nato še enkrat.

Napočil je dan. Štel sem ure. Moj Bog, kakšen je bil ta čas! Minuta je šla za minuto v večnost, počasi kot veliko mlinsko kolo.

Nisem si mogel najti mesta. Sedel sem na divan, nato sem vstal, pretegnil sem se in poskušal z dihanjem,

če gre brez bolečine v prsih. Dahnil sem samo tako globoko, kolikor sem vedel, da ne bom čutil svoje bolezni. Nasmehnil sem se sam sebi. Razveselil sem se pri občutku, da me ni zbolelo, čeprav sem čisto natanko vedel, da so moja pljuča obsojena na gnitje. To sem poskušal večkrat po vrsti. Veselil sem se tega spoznanja, čeprav sem varal samega sebe. Samo malo zraka bi bilo treba še zajeti, pa bi občutil prevaro.

Mirno in zamozavestno sem šel čez dvorišče, da bi si dal kaj opraviti pri motorju.

Srečala sva se z Jerebičem. Prišel je z vrta. Šla sva drug mimo drugega kot vedno. Gledal je, kot da bi v daljavi koga iskal. Jaz pa sem gledal v tla.

Čustvo neprijetnega srečanja pa je navdalo oba. V molku se je to čutilo.

»Jutri imate pogreb, gospod kaplan,« se je ustavil.

»Hvala, gospod dekan.«

»Pridigo bo imel to nedeljo kaplan Šernek, vi pa spovedujte, gospod kaplan.«

»Bom, gospod dekan.«

Odkar sem bil v Mariboru na cerkvenem sodišču, od takrat nisva spregovorila dobre besede. O, pač! Ko je škof nenadoma prišel v Turnišče na kongres! Takrat mi je rekel kot človek človeku, naj hitim naprej, ker on ne more.

Vsako stvar, katere sem se lotil tisto popoldne, sem neverjetno hitro končal. Če sem molil brevir, sem ga zmolil prej kot po navadi. Zdaj sem pri motorju iskal napake, pa nič. Vse je bilo v redu. Zavora za plin se prej ni obračala tako, kot bi se morala. Sedaj je bila v redu.

Sonce se na nebu ni premaknilo. Stalo je nad mestom kot zakleto. Kakor da bi Phaeton spustil vajeti nad žarečimi konji, ki bi se utrgali od zlatega voza.

Tisočkrat sem bil z mislijo pri Raheli. Zdaj se oblači, bega po sobi, ne, ona ne bega. Njen korak je miren, kakor da bi je v življenju nič ne motilo.

Šel sem na vrt. Kokoš je nekje na parmi kokodakala. Hlapec je z železnimi vilami nesel v hlev slamo. Že na pragu je vpil konjem:

»Ne! Humi, Čila. Viš jo. Stopi v stran, nemača*, da ti nasteljem.«

Pes je stal za hlapcem. Jezik mu je visel iz gobca. S povešeno glavo je čakal, kdaj se bo hlapec premaknil s praga, da stopi on tja.

Otrok, ki je pasel farofske krave, je stekel po klancu in odprl dvoriščna vrata. Krava za kravo je šla z ulice k vodnjaku, kjer je bila v cementni kopanji pripravljena voda.

Stal sem pri vrtni ograji, od koder se je videl večji del mesta. Ves ta prijetni večerni nemir je tako vplival name, da sem si mel roke in se smehljal samemu sebi. Bil sem kot malo dete, ki pričakuje mater z bonboni. Nato sem se zresnil ob misli, da Rahele morda ne bom več videl.

Sonce se je le premaknilo. Farof je zajelo čebljanje, mukanje, kure so se spravljale spat.

Bil je soparen večer. Mušice so preletavale senco strehe. Pogledal sem nebo. Od Babjega kota so se rinile stolpičaste megle, debele in v raznih oblikah.

* nemača = neumnica.

»Pred večerom ne bo dežja,« sem si mislil. Motor sem odpeljal pod streho.

Prinesel sem si vode. Umil sem se in preoblekel. Vendar sem dočakal večer.

Stopal sem po obraslem klanecu v hrib. Po mehki poti je bilo nastlano kupinovo in hrastovo listje in v jarkih je ležalo na kupe kostanjevih ježic, ki so jih razklali otroci viničarjev.

Listje mi je šušljalo pod nogami. Drevje, napol pokrito z listjem napol golo, je stalo kakor s slamo pokrite koč, ki čakajo vsak dan pokrivača.

Vsaki dvajset korakov sem si oddahnil. Postal sem, oprl sem roke v boke in gledal po drevju in po rjavih ilovnatih stenah ozkega klanca.

Vendar je napočil trenutek, ko se mi bo zvalil kamen s srca.

Obrisal sem si s čela pot. V klanecu ni bilo nikogar. Mesto je ostajalo niže, hrup je zamiral.

Česa sem se veselil? Rahele? Ne. Vedel sem, da je ne bo k Sveti Trojici.

Veselil sem se, da bo konec te grozne negotovosti. Ali to ali ono. Vseeno. Samo ne tega trpljenja.

Mnogo laže bom prenašal bolečine, ko bom vedel, da je vsako upanje prazno. Če je ne bo, kaj bom potem še upal? In nje ne bo. Moje Rahele nikdar več ne bo.

Prišel sem k vinogradom. Polne brajde belega in črnega grozdja so spremljale ozko vijugasto pot navkreber. Kure, zaprte v lesenih strehastih klonjah, so molčale. Ljudje so se vračali z dela. Mladi so bili v tovarnah

v mestu, starejši pa so spravljali s koščkov zemlje krompir in koruzo.

Na večer te bajte v hribu oživijo. Tu se oglasi kdo v hlevu, tam zopet kdo v kuhinji prižiga luč.

»Je pila krava v grabi?«

»Pila.«

Nato nastane mir. Redko se zgame škaf ali vrč v kuhinji. Ropot klopotecev odmeva po hribu in se odbija od šum, ki obroblyajo mesto. Sem ni slišati več mesta.

Zrelo grozdje je dišalo tako močno kot srobot ob naših vodah. Vse ozračje je bilo napolnjeno s sladkim vonjem. Grozdi so viseli do trave in mestoma so se celo dotikali ilovnate zemlje. Po trije, štirje so viseli na kupu.

Pospešil sem korake. Ne bi rad, da bi me videli ljudje iz mesta, ki hodijo ob večerih v hrib.

Takrat pa je votlo zabobnelo. Zagrmelo je. Prisluhnil sem, če je res. Da, zagrmelo je. Grom se je trgal in votlo stresal svet. Kako neprijetno me je to spreletelo, ne morem povedati.

Prepričan sem bil že prej, da Rahele ne bo. Pa vendar mi je na dnu duše tlela iskrica upanja. Zakaj ne bi prišlo to ponosno židovsko bitje. Nič ne bi zgubila na svojem ponosu, če bi mi rekla z nizkim, mirnim glasom:

»Čemu vendar to! Saj sva tako daleč narazen, kakor sta nebo in zemlja.«

To bi lahko storila. In jaz bi ostal pri Sveti Trojici, ko nje že davno ne bi bilo več. Zrl bi dol na ravnine, kjer bi se v mraku gibale nemirne vode. Mislil bi na čase, ko sem tam trgal cvetoče tulpike, ko je srobot skrival mladost nedolžnih ljudi, ki so lovili ribe, streljali na ptice in brezskrbno oponašali ribiče nad vodami.

Po hribu okrog cerkvice imajo gorice lendavski advokati in trgovci. Tu raste žlahtna trta. Tu in tam stoji med nizkimi kočami zidina. Takih zidanih hiš je vedno več. Kmetje prodajajo, gospoda kupuje, viničarji se pa selijo.

Ljudje bivajo v majhnih, lesenih kočicah, v velikih zidanih hišah nihče ne biva. Sem prihajajo od časa do časa domači izletniki in obiskujejo pivnice. V zimskem času si zakurijo v sobah, s seboj prinesejo jestvine in gramofon. Nosijo si vina iz dišečih pivnic in zaživijo prijetne ure gori v hribu, ki je zameten z globokim snegom. Hrup se naseli v mrtve hiše in ob zgodnjih večerih prisluškujejo viničarji od svojih bajt gosposkemu veselju. Stojijo v razcapanih oblekah, si hukajo v prgišče toplo sapo in poslušajo grgrajoči gramofon in vesele šale lendavske gospode.

Tudi jaz sem v prvih letih, ko sem prišel v Lendavo, hodil gor v hribe, veselil sem se, toda zdaj mi ni več za to.

Na hribu je bil mir. Nihče se v vilah ni zganil. Bilo je že vse pometeno okrog zidin in pripravljeno za bratvo.

Okrog cerkvice so stari grobovi, porasli s travo in z mrtvimi koprivami. Redki križi se držijo po strani in črk, vsekanih v hrapav kamen, ni mogoče razločiti.

Ciprese rastejo brez vsakega reda na ravnem prostoru, sredi katerega stoji stara cerkvice. Pod njimi ležijo mrtvi, katerih več ne doseže spomin živečih.

Za starimi grobišči zadaj za cerkvijo raste bezeg in lešniki, katere prepletajo bodeče kopine. Tu moram počakati Rahelo.

Za menoj po poti ni šel nihče. Oblaki so se zbirali na nebu sem od Babjega kota. Črni stolpi so se prevra-

čali in votlo grmenje se je vedno bolj bližalo. Rahela bi prišla, če bi ne bilo nevihte! Zdaj vendar ne more. Ali me bo spet grizel črv negotovosti?

Stal sem vrhu hriba pred cerkvico. Oblaki so zakrili sonce in zarja se je pokazala od vzhoda. Prav tako se je zdelo, kakor da bi hotelo sonce zdaj zvečer vzhajati.

Po veliki cesti sem od Sobote je drvel avtomobil. Od kolodvora se je utrgal vlak. Ostri, kratki bliski so križali nebo na severu.

Tu gori je vladala grobna tišina. Mir pred nevihto. Noben list na trtah se ni zganil. Še dobro se je slišalo, kako je doli v ravnini sopihal vlak.

Nepretrgano votlo grmenje se je vedno bolj bližalo. Videl sem, kako se je sem po polju bližal vihar. Oblaki so se dotikali Črnega loga in laških jagnedov, ki so se risali na obzorju. Blisk je od časa do časa že ožaril staro cerkvico.

Bog, napoti jo sem gor! Nikdar več ne bom mislil na njo. Tebi se bom posvetil in vseh posvetnih skrbi se bom odkrižal. Samo zdaj jo pripelji, o Bog, zaradi moje matere. Trpela bo, če me bo videla umirati.

Prisrčno sem molil k Bogu. Pogovarjal sem se z njim. On me mora uslišati.

Zabliskalo se je. Mesto in ravnine so zažarele. Nato pa je Bog pogasil svet in težak mrak je nastal tam, kjer je za trenutek zagorela zemlja.

Težki, vodni oblaki so rinili na nebo. Od tam, kjer je že divjal vihar, je prihajal šum. Dolga, bela preproga je visela z oblaka na zemljo.

Nekaj debelih, redkih kapelj mi je že padlo na roke in na obraz. Po širokih, od galice modrih listih je začelo škropiti.

Zabliskalo se je. Strela ni udarila daleč.

Nisem vedel, ali bi ostal gori pri cerkvi ali bi stopil k viničarskim kočam. Stal sem pred cerkvico in sem se oziral na kočē.

Takrat pa je zrasla iz strmega klanca glava s črnimi lasmi, nato rame, nato lepi stas. S težkimi koraki je prišla na pot, kjer ni bilo več drevja in ne več hiš — Brünnerjeva Rahela.

Nisem verjel svojim očem. Kakor da bi jo Bog prinesel sem gor k oblakom. Šla je po travi od klanca sem proti cerkvi s počasnimi, gotovimi koraki.

Dež je gosteje škropil. Rahela si je potegnila kapuco na temnem dežnem plašču čez glavo.

Zopet se je zabliskalo. Vsa ožarjena se mi je bližala.

Trepetal sem, ko je stopalo to čudovito bitje proti meni.

Zapihal je močan veter. Nevihta je razsajala spodaj v mestu. Vsak čas bo tu gori.

Stopil sem proti Raheli. Nisem vedel, kaj se bo zgodilo in zakaj je prišla ob takem vremenu. Senco bojazni in negotovost sem videl v njenih očeh.

Segla sva si v roke.

»Nevihta se bliža,« sem rekel v zadregi.

»Bliža se.« Veter ji je odnašal glas. Prijela si je kapuco, da je ne bi veter odnesel z glave. Grmelo je, se bliskalo in padati so začele goste kaplje. Svet je bil ves v gromu in v strahu božjem, kakor da bi se bližal sodnji dan.

»Skriti se bova morala.«

Nič ni odgovorila. Obrnila se je tako, da bi obvarovala obraz pred dežjem in vetrom. V resni skrbi sem

iskal zavetje. Dol h kočam je bilo prepozno. Vihar bi naju prehitel.

Val vetra je zajel ves hrib. Nekaj kolov s trsjem vred se je podiralo, drevje pri kočah se je pripogibalo, suho listje pa je nesel vihar s silo čez hrib.

Prijel sem v tej sili Rahelo za roko, da ne bi padla. Čutil sem, da se je naslonila name. Bilo jo je strah.

»V cerkev,« sem dejal med gromom. Ona je razumela.

Borila sva se z vetrom. Deževalo je močno. Pod zvonikom, ki je bil na eni strani naslonjen na cerkev, na drugi pa se je opiral na dva močna stebra, sva obstala.

»Držite se me,« sem ji vpil. V strahu se me je prijela. Napel sem sile. Prijel sem za veliko, železno kljuko in odvdignil polovico cerkvenih vrat. Tako so se odpirala, kadar ni bilo ključa. Domačini smo to vedeli, tujci pa, ki so obiskovali cerkev, so prosili ključ pri zvonarju.

Odprl sem vrata. Prijel sem Rahelo čez rame in jo spustil skozi vrata v cerkev. Takoj za njo sem se potegnil v cerkev jaz. Dvignil sem zopet vrata in jih po kratki borbi z vetrom zaprl.

Zajel naju je polmrak in duh po cerkveni opravi.

Oddahnil sem se. Rahela si je popravljala dežni plašč in si spustila kapuco na rame.

Skozi zamrežena okna so rezali kratki, svetli bliski polmrak. Stare klopi, oltarji in črne stene so od časa do časa postale svetle. Šipe so se tresle od močnega groma.

Odkar sem poznal Rahelo, sem videl prvič, da se je bala. Ponos, ki sem ga čutil malo prej v njenih mirnih korakih, ji je nevihta vzela.

Dal sem si še opraviti z vrati, skozi katera je pri špranjah silil dež in vihar.

Srce mi je močno in sunkovito bilo.

»Dobro je, Rahela, varna sva. Do naju dež ne more.«

V poltemi sem videl njene oči, kako so zažarele v topli hvaležnosti. Z eno roko si je zgoraj na prsih držala plašč, drugo roko je imela pod plaščem.

»Hvala, gospod.« Nasmehnila se mi je kot človek, ki je prestal nevarnost. Stopila je za korak k meni.

Prijel sem jo za lakte in jo gledal. Gledal sem to bitje, zaradi katerega sem prebdel noči, kateremu sem toliko ur šepetal in ga prosil odpuščanja. Zdaj je bila pri meni vsa moja mala Rahela.

Gledala sva si v oči. Hotela sva si povedati v tem najlepšem trenutku vse; vse, da je najina sreča nerazdružljiva, da se morava, morava ljubiti.

Nisem vedel, kaj se godi z menoj.

Zunaj je bobnel grom in divjal vihar. Ves svet je drhtel pred močjo Najvišjega, jaz njegov služabnik pa sem našel srečo tu med sivimi zidovi Trojiške cerkvice.

Moja mala Rahela je bila pri meni. Počasi sem jo stisnil k sebi. Ona me je nepremično gledala.

Nagnil sem glavo čisto k njej. Z dlanjo sem ji šel čez čelo in lase.

»Gospod,« je dahnila. Komaj sem to slišal. Sklonila je glavo na moje prsi. To še ni storila nikdar.

Težko sem dihal. Prijel sem jo za brado in sem ji dvignil obraz. Čisto do roba je imela oči polne solz.

Kaj je bilo do sedaj moje življenje!

V strašnem boju sem se sklonil in sem jo poljubil.

Nekje v bližini je treščilo. Mogoče je udarila strela celo v cerkev. Rahela je strepetala.

Komaj sem prišel k sebi. Kristus, kaj delam. Bolan sem, ne smem je umoriti. Pogledala je skozi zamreženo okno, katero je oblivala ploha.

»Bo nehala nevihta pred nočjo?« je vprašala polglasno.

»Bo,« sem se nasmehnil.

Zopet se je stisnila k meni. Krčevito sem jo objel. Stiskal sem k sebi vitko telo in koprněl po neznanih tajnah... O, čudovito je življenje!

Na okno je potrkala debela toča. Vihar je tulil okrog zidov, midva pa sva bila objeta in se nisva bala več ničesar.

Odrgral sem se od nje. Hotel sem ji povedati, česar mi je bilo polno vse te dni srce.

»Rahela, kaj sem brez tebe? Tavam, ne najdem miru nikjer.«

Gledala me je, kot je znala samo ona. Velike trepalnice je dvignila do obrvi in lahno raztegnila usta. Oči so ji plavale v solzah.

»Ah, — ti moj Arpad.«

Z vso svojo mtočjo me je objela. Poljubovala sva se brez konca. Moje roke so zdrsnile do njenih mehkih bokov. Trepetala je. Krčevito je ihtela in se stiskala k meni.

Šele, ko je nehal vihar, sva se prebudila iz najlepšega sna.

Cerkvica pri Sveti Trojici je gledala proti zapadu. Pripovedka pravi, da jo je sezidal kapitan Hadik pred mnogimi leti, ko se je rešil pred Turki na hrib. Vsak človek, ki živi v veliki ravnini, ve povedati to zgodbo. Hadik leži v steklu, vzdán že dolgo let.

Nebo proti severu se je razčistilo. Nad Čakovcem pa so se narinili temni oblaki.

Vinogradi so bili zlati, zlato je bilo drevje, vsa zemlja in nebo je bilo zlato. Zahajajoče sonce je pobarvalo veseljstvo.

Z Rahelo sva stala pred cerkvijo na mokri travi. Male viničarske kočice so naju gledale.

Tesno drug ob drugem sva stala in gledala na mesto. Brez misli sva bila, brez vsake želje. Bila sva pod enim samim blaznim vtisom: najino življenje se ne sme več ločiti. Nobenega trpljenja več, nobene muke.

»Vedel si, da bo nevihte konec,« je dejala Rahela in me prijela za roko. Ni nehala gledati nepremično dol na pozlačene strehe.

»Sem.« Prijel sem jo za mehke prste.

»Kje si ti doma?« Rahela se je zdrznila, dvignila je glavo in iskala z očmi po ravnini, kam bom pokazal. Šel sem z očmi po oprani državni cesti skozi madžarske vasi.

»Vidiš Lakoš? To je od Črnega loga levo, v drevju je nekaj hiš.«

»Poleg je hiša z jagnedi,« je dejala in se prebudila iz prejšnje otrplosti. »Vidim.«

»Zdaj pojdi po cesti naprej, skozi šumo.«

»Da.«

»Tu je ovinek. V tem drevju je Hotiza. Nato je cesta ravna. Na koncu vidiš marof?«

»Vidim.«

»To so Grede. Na drugi strani ovinka je med jagnedi drugi marof Jula. Zdaj pojdi po kolniku, ki se loči od ceste med jagnede. Vidiš tam vode?«

»Vidim.«

»No, to je Bistrica.«

Rahela je molče gledala na vode, ki so žarele v zarji zahajajočega sonca. Nepremično je zrla in bal sem se, zmotiti jo v tem svetem molku. Ne da bi odtrgala pogled od kraja, kamor sva prišla od Svete Trojice, me je tiho vprašala:

»Tam rastejo bele tulpike?«

V meni je vzkipelo. Oči so mi postale rosne, stisnil sem k sebi njeno roko. Nisem ji nič odgovoril.

Z velikih trtnih listov so padale debele kaplje. Sonce je zašlo.

»Rada bi živela tam,« je govorila Rahela, kot da bi bila sama na hribu. »S teboj bi bila sama in nič naju ne bi moglo motiti.«

Vedel sem, da misli na prestane bolečine, o katerih nisva govorila niti besede. Kaj bi govorila. Vedela sva, da morava pozabiti vse trpljenje.

Nekaj vran je plavalo po čistem zraku z ravnine sem v hribe. Tu in tam se je obrnil klopotec.

Od Čakovca se je redko slišal grom. Iz Mure preko neba čez hribe je bila razprta mavrica. Mrak je vidno padal.

»Pojdiva,« je dahnila Rahela.

Zadržal sem jo. Hotel sem ji še govoriti. Svoje srce bi ji rad odkril do zadnjega kotička. Pogledala me je.

»Kaj bo z nama?« sem jo vprašal.

Ganila je z glavo.

»Ne vem,« je dahnila in me otroško gledala.

Tako blizu nje sem se čutil kakor še nikdar.

Počasi sva šla od cerkve proti klancu. Ciprese so stale napojene z vodo. Križi so se že napol posušili. Ko sva prišla

do klanca, sva se še enkrat obrnila k cerkvi, kakor da se od nje ne bi mogla ločiti.

Stala je tiha med križi in med nizkimi cipresami. Še je bleda svetloba poljubljala njene stare, sive zidove.

Bil je temen, hladen večer. Prišel sem tiho v farof. Prepričan sem bil, da me ni nihče opazil. Tipajoč sem poiskal divan. Moja veverica je skočila k meni. Božal sem jo, ona pa mi je rinila gobček med prste. Z eno roko sem jo božal, z drugo pa sem si odvezoval čevlji.

Takrat je potrkala na vrata dekanova sestra Treza. Po trkanju sem jo spoznal.

»Ave,« sem se oglasil in prižgal luč. Tistega smehljaja ne bom pozabil. Prinesla mi je večerjo. Na velikem, nelepem obrazu ji je igral nasmeh, pred katerim sem se zgrozil.

»Večerjo sem vam prinesla,« je dejala in čakala, kaj bom rekel. Večerje še nikoli nisem dobil v svojo sobo. Zdaj se je zgodilo prvič, odkar sem v Lendavi. Jedli smo zmeraj skupaj v obednici, dekan, kaplan Šernek in jaz. To me je zelo zadelo, čeprav si dekanove družbe nisem želel. Sežuval sem si čevlje in sem za trenutek molčal.

»Dobro,« sem rekel in postavil čevlje pod posteljo. Treza je odšla, jaz pa sem se preoblekel.

Nisem pričakoval, da bi se moje srečanje z Rahelo že danes zvedelo na farof. V Lendavi ima ušesa vsaka stena, vsako drevo in vsaka trava. Lendava je pravo gnezdo.

To je torej moja najnovejša kazen; jedel bom v svoji sobi. Ne, prav nič mi ne more dekan. Ne bojim se ničesar. Oporo sem čutil v administratorju Grafiču. Kaj mi vendar more dekan Jerebič.

Sedel sem za mizo, truden od hoje in od viharnega večera. Vzel sem žlico in sem se nagnil nad jed, iz katere se je kadilo. Ni mi dišala. Vedno znova se mi je vsiljevala misel, kako bom v bodoče živel na farofu pri Jerebiču.

Pa kaj mi je vse to mar, ko je vendar Rahela moja! Moja je in nobena človeška sila mi je ne more vzeti. V njeni vazi, ki je polna suhih rož, bodo spet cvetele dišeče vrtpnice, škrlatne sočne rože, ki bodo pri meni, ko Rahele ne bom videl.

Ves sem drhtel od lepe misli, ki mi je prišla kakor duh v ozračje, kjer sem bil zasovražen in zasmehovan.

Večerjati nisem mogel. Luč je svetila na posodo in hrano, katere nisem razločil.

Treza je potrkala pri kaplanu Šerneku na vrata. Poklicala ga je k večerji, kakor je to storila sleherni dan pri obeh. Šla je po cementu z nakovanimi čevlji glasno, da je odmevalo od sten.

Kaplan Šernek je podrsal s stolom, zaprl knjigo in spet utihnil. Mogoče je prisluškoval, kaj delam jaz, če večerjam ali se pa čudim spremembam.

Kaplan je le odprl vrata, jih zaklenil in šel v obednico.

Najraje bi ugasnil luč in legel. Toda Treza bo gotovo prišla po posodo. V vsem farofu se ni ganila živa duša. Le iz kuhinje se je slišal pretrgan pogovor. Dekan in kaplan večerjata: molčita in imata v mislih mene. Moje mesto pri mizi je prazno. Vsi v hiši govorijo samo o meni, to sem vedel. Le komu se je tako mudilo do dekana z novico o mojem sprehodu, nisem mogel vedeti.

Na hrani se je naredila lahna strd. Pustiti je nisem smel, ker bi vsi na farofu vedeli, da mi je šlo to do srca. Kam z večerjo?

Imel sem sicer lonček, v katerem sem si prinesel od doma zabelo. Toda lončka nisem smel nikjer pustiti, ker mi je Treza pretaknila vse stvari, ko je pospravljala. V sili sem pograbil krožnike in jih nesel na stranišče. Spustil sem vodo in hitel nazaj v sobo. Do čudnih stvari pripelje človeka tako življenje. Begam, nikjer ne najdem mesta, dajem si poguma, nikogar se ne bojim, a se vendar tresem pred dekanom, pred Trezo, pred vsakim človekom.

Žlico in vilice sem umazal prav tako kot bi večerjal. Vse sem tako pripravil, kot bi jedel in bi se najedel. Vzel sem časopis v roko in čakal, kdaj pride Treza po posodo.

Veverica je skakala po časopisu. Nisem je odrinil kot po navadi, kadar sem res čital časopis. Gledal sem jo in ona je gledala mene.

Zunaj je bila noč, prava jesenska noč. Oblaki so zepet zagnili zvezde. Bliskalo se ni več. Okrog luči se je opletala metelica z velikimi, prašnatimi krili in par mušic je drselo po toplem steklu.

Pri najmanjšem nemiru zunaj sem se zganil. Naslonil sem se nazaj, se napravil brezskrbnega in se sklonil nad časopis. Z očmi sem pa obvisel na steni in sem prisluškoval, če se bodo zaslišali koraki.

Moji današnji dogodki so se potopili v morje. Življenje na farofu me preveč prevzame, da bi sploh mislil na kaj drugega. Samo pazil sem, koga bom srečal, kako bom pozdravil in kako pogledal. To se je ponavljalo. In zdaj pričakujem ves na trnju Trezo, da bo prišla, da bo segla z velikimi delavnimi rokami po posodi. Gledala me bo, jaz bom pa sklonjen nad časopis in bom bral. Vse se bo tiho in v miru zgodilo. Še metelica ne bo prenehala obletavati žarnico.

Kaplan Šernek je odprl vrata iz obednice. Večerja je bila končana. Stopal je počasi po hodniku. Ko je šel mimo mojih vrat, ni niti za spoznanje spremenil svojega koraka. Zaprl je vrata v svoji sobi. Podrsal je s stolom, odprl knjigo in zopet me je zajel grozen mir.

Sedel sem na divan in se poskušal spraviti v položaj, ki bi me kazal Trezi čimbolj malomarnega. Hotel sem ji vzbuditi vtis, da mi je dekanovo ravnanje čisto prav. Povedala mu bo Treza vse do potankosti.

Na divanu si nisem našel pravega mesta. Vstal sem in spet sedel na stol. Nogo sem stegnil pod mizo, naslonil sem se nazaj, palec sem vtaknil v telovnik, z drugo roko pa sem držal časopis. Treza ni neumna. Vse to bo opazila.

Vrata v kuhinjo so se odprla. Treza je prihajala po hodniku. Potrkala je hrupno in ni niti čakala, da bi ji odgovoril.

»Posodo bi odnesla, če ste povečerjali.« Mislila je, da se večerje nisem dotaknil. Čutil sem po govoru, da ji igra smehljaz na ustih. Sklonjen nad časopisom sem ji mirno dejal:

»Sem. Lahko odnesete.«

Nič ni odgovorila. Vzela je krožnik izpred mene, pobrala z ropotom vilice in žlico, zaloputnila je vrata in šla.

Bartol, šolski upravitelj v Petiševcih, me je vedno, kadar sem končal v šoli pouk, pridržal pri sebi. Povabil me je v svoje stanovanje. Bil je dobra duša. Veselje sem mu bral na uvelih, bledih licih, ko sem se mudil pri njem.

Po končanem pouku me je počakal vedno v sobi. Njegova žena ni bila učiteljica. Najjinih pogovorov se ni nikoli

udeleževala. Prinesla nama je na mizo, kar je Bartol želel, potem pa je šla iz sobe. Tiha je bila kot senca.

»Oprostite, moja žena je take navade,« mi je mnogokrat omenil Bartol. »Družbe ni navajena.«

»Nič hudega,« sem mu odvrnil in sem se smejal. On pa je dvignil košate, sive obrvi, zožil trepalnice in gledal skozi okno ter z očmi iskal med breskvami in nizkimi jablanami svojo ženo.

»Še takrat, ko prideta fanta domov, ne posedi med obiski pri nas,« je menil. Vedel sem, da je omenil fanta samo zato, da bi o njiju spet govorila. Poznal sem ju. Starejši je bil Miha, že učitelj, mlajši pa Tomaž. Tomaž je končal medicino in prakticiral v Zagrebu. Ker sem bil tudi jaz nekaj semestrov v zagrebškem semenišču, so se najini pogovori sukali skoraj vedno okrog zagrebškega življenja, katerega jaz niti nisem dobro poznal.

»Tako je tiha naša mama,« je dejal toplo, ne da bi nehal gledati skozi okno. Prekrižal je suhe noge, kadil je cigareto in si podpiral glavo z roko.

Neslišno je spuščal dim iz ust in od časa do časa otresal pepel v pepelnik, ki je stal sredi mize.

Sedel sem na stolu, obračal sem med prsti škatlo z vžigalicami. Pred mano je bila skodelica mleka.

Medlo jesensko sonce se je razlilo na polje, na drevje in na hiše, ki so se lepo videle skozi okno. Zadaj so bile lendavske gorice, rumene in puste. Grozdje je bilo pobrano. Drevje je bilo golo. Veter se je igral z listjem, ga vrtel in nosil od sadovnjakov med njive. Ljudje so vozili po mehkih, zvoženih kolovozih repo. Beli, piramidasti vozovi so se pomikali med golimi njivami proti hišam. Redki

ljudje so delali pripognjeni nad zemljo, ki jim je dajala svoj poslednji blagoslov.

Tudi Bartolova žena je delala pripognjena na gredi. Midva sva molčala. Le ura je motila ta mir.

Ti trenutki so blagodejno vplivali name. Topli veter, ki je tulil okrog voglov, je delal ozračje še bolj topo.

Bartol je sedel nepremično za mizo, zrl je skozi okno in ni niti trenil z očmi. Premišljeval je o svojih fantih kot vedno. Star, upognjen je bil in bil je videti med črnim pohištvom kakor mrlič. Česa se je prav za prav še veselil? Pokoja? Ne! Prej bo potrkala smrt kakor pride pokoj.

»Ja, ja! Vse mineva, vse mineva,« je dejal mehko, kakor da me nima namena motiti v počitku. »Mi gremo, drugi pridejo. To se ponavlja vsa tisočletja, odkar se je začelo življenje na zemlji.«

Nisem mu takoj odgovoril. Delal sem se, kakor da premišljam o njegovih besedah. To je imel rad. Pa tudi razumeti nisem mogel smisla te trde resnice, ki sem jo v poznejšem življenju tolikokrat občutil. Kljub temu, da me je morila bolezen, sem bil takrat še premlad, da bi mislil na konec. Zrl sem na črno mizo, na kateri je bil prtiček iz temne svile.

»Veste, gospod kaplan, da smisla življenja brez svojih otrok ne bi mogel najti,« se je vzdramil. Počasi se je nagnil k mizi in ugasil cigareto v pepelniku. Nagubal je na čelu usahlo, blede kožo in me zrl z blagimi očmi.

Blagroval sem tega starca, ki je med poljem in nizkimi kočami postal siv.

»Da, Bog je vse tako uredil,« sem dejal in pobesil oči. Bartol se je prijetno počutil. Veter je nekje v šoli zaloputnil z oknom.

»Prav za prav žrtvujete veliko za svoj poklic. Ne? Vam vse to ni dostopno,« me je vprašal.

Hotel je prodreti v mene in mi videti dušo. Ali bi me on razumel, če bi se mu razkril?

»Gospod Bartol,« sem mu rekel z bolečino. »Ne more doumeti našega življenja tisti, ki ga ni okusil.«

»O, seveda,« mi je pritrdil mehko in se ni zganil. Gube na čelu so mu ostale. Mogoče me je skušal razumeti.

»Moj konec ni daleč,« je Bartol nadaljeval počasi. »Pa kaj bi v poslednjih trenutkih, ko bega dušo toliko stvari, kaj bi bilo, če ne bi bilo vas, ki bi mi vdahnili moč za na pot v posmrtnost? Jaz to razumem bolj ko vi, ki ste še mlad, gospod kaplan.«

Ura je tiktakala, zunaj je tulil topel, jesenski veter. Šolsko poslopje je bilo tiho, le veter je motil ta mir.

Rad sem poslušal Bartola, posebno pa v časih, ko mi na farofu ni bilo več obstanka. Zamudil sem se povsod, kjer sem le nekoliko pozabil na muke in strah, ki me je navdal, ko sem prestopil farofski prag.

Sonce je bledelo. Zbledelo je prej, preden je zašlo. Velika svetla krogla je visela nad golim drevjem. Veter je postal mrzlejši. Ženske, ki so se vračale s polja, so zavijale roke v predpasnike. Stare, raztrgane rute so si zavijale okrog ramen, z velikimi, štorastimi čevlji ali škornji so brozgale mehko zemljo. Moški pa, ki so vozili repo, so si pihali toplo sapo v prste.

Z Bartolom sva jih gledala in molčala.

Čas je potekel, da sam nisem vedel.

Vstal sem ter stopil k obešalniku, da bi si oblekel suknjo. »Moram, pozno je,« sem dejal.

»Prosim vas,« je stegnil roko proti stolu. Tako mehko je to naredil, da sem obstal. »Nočete s starcem pokramljati?«

»Že, pa —«

»Da, tudi mi smo radi v bližini tople, lepe mladosti. Boste videli, ko boste mojih let. Mojih fantov ni doma. Sam sem z ženo. Verjemite mi, da so te minute najinega pogovora redki dogodki tu v Petišovcih. Škoda, da ne kadite. Želite mogoče kaj, v hiši vam je vse na razpolago.«

»Ne, ne!« sem se smejal.

»No ja,« je rekel, ko sem spet sedel. Naslonil se je nazaj in si prekrizal noge. Iz odprte škatle si je vzel cigareto. S tankimi prsti jo je povaljal po mizi, jo vtaknil v usta. Spet je neslišno spustil dim v zrak in tihe, molčeče minute so se začele zopet vrstiti.

»Kaj je v Lendavi novega,« se je spomnil Bartol.

»Ne vem res ničesar povedati.«

Stari učitelj je nekoliko pomolčal, nato pa je mirno vprašal:

»Kako bo pa dekan Jerebič ukrenil z gasilci, ki se bodo udeležili slavnosti pri židovski sinagogi?«

Postal sem pozoren. Nisem sicer pokazal, da me je s tem presenetil, vendar sem ga smeje vprašal:

»Kako pa vi to veste?«

»Če živi človek tu dva in dvajset let, potem pač ni težavno poznati vse stvari naokrog. Sicer pa je Jerebič že dvakrat pridigal o tem. Moja žena mi je povedala.«

O tem nisem vedel ničesar. Mašo in spoved v cerkvi sem opravil, potem se pa nisem zanimal za druge stvari.

»Obžalujem,« sem se smejal, »res ne vem ničesar.« Nekoliko mi je bilo sicer nerodno, pa si nisem mogel po-

magati. Sicer pa dobra učiteljska duša nikakor ni slutila naših razrvanih razmer na farofu, kajti nadaljeval je dobrodušno:

»Sodnik Krampač in dekan sta si v laseh. Židi pa samo čakajo, kakor je njihova navada,« mi je razlagal. Postal sem nemiren. Ne zaradi sporov med Krampačem in dekanom, ampak zaradi Brünnerjevih. Bal sem se, da ne bi moje poznanstvo z židovsko družino prišlo pred javni forum.

»Ne zanimam se toliko,« sem dejal Bartolu.

Zunaj je potegnil močan veter. Nekdo je na cesti vpil. Pri sosedu je zažvenketala šipa. Postala sva pozorna. Vstal sem. Bartol me ni več zadrževal. Pozno je že bilo in tudi vreme se je spreminjalo.

»Oprostite mi,« je rekel dobrodušni starec zunaj, ko sva se poslavljal. »Srečno pot.« Prižgal sem motor in šinil po cesti v veter ter se odpeljal proti Lendavi.

Moja mati je spravila že vse pod streho. Krompir je bil lep in tudi repa ni bila slaba. V hlevu je pa začela krmiti dva gudeka. Šel sem domov samo zato, da bi vedel, če je o meni slišala spet neprijetnih novic.

Drugače sem pa prebil večino dni in večerov pri Krampaču. Šel sem že dopoldne. Tudi Rahela je prihajala dopoldne. Nekega dne je prinesla torbico, ki jo je Berta pozabila pri Brünnerjevih. Tako sva se dobila prvič pri Krampačevih ob tem času. Vedela je, kdaj nimam šole ali nujnega dela. Tako sva prebila skupaj pozne jesenske dneve.

Sedela sva navadno molče pri zastrtem oknu, ki je gledalo na pot. Kaj bi govorila? Vsega tega, kar sva čutila, nisva mogla izraziti z besedami.

Rahela se je nekoliko spremenila. Ne! Njen ponos in mir sta ostala nedotaknjena. Kaj je tičalo v tem bitju, nisem mogel nikoli dognati. Med nama pa ni bilo več tistih nedoglednih prepadov, kakor prej, ko si ljubezni še nisva razkrila.

Na pol je sedela naslonjena na mehko naslonjalo in gledala v steno. Prijel sem jo okrog vratu. Oči ni premaknila. Neprestano je imela uprte v steno, kakor da bi hotela predreti zid. Molčala je. Lica, nos, ustnice, vse to je bilo negibno, kakor da bi gledal kip.

»Zakaj si tako resna? Ti ni prav, da te imam rad?« sem jo vprašal.

Zganila se je. Obrnila je glavo počasi k meni in me gledala. Njene oči so se mi zdele še večje. Bojazen sem čutil vedno pred njimi.

Počasi je dvignila roko in me pogladila po laseh. Sklonila je glavo k meni. Čutil sem, kako pije iz mene vse to, po čemer hrepeni v dolgih nočeh, kajti z menoj je bilo prav tako. Vedno znova in znova sem si jo hotel vtisniti v spomin, da jo bom nosil skozi življenje.

»Dokler bom živel, te bom ljubil Rahela, drugače ne morem,« sem dejal.

Skozi zastrto okno je sililo jesensko sonce. Vozovi so ropotali po trdem tlaku. Pretrgani glasovi so prihajali skozi zaprta okna. Midva z Rahelo pa sva si zrla v oči, kakor da bi se prvič srečala.

Vstal sem, prijel sem jo za roko. Tudi ona je vstala. Dvignila je glavo in me gledala. Močni, črni lasje so se ji vsuli po ramah. Zdelo se mi je, da je zrasla, odkar jo poznam. Otroške, mehke oblike so se spremenile v privlačne dekliške, tako da sem si moral sleherni dan dopo-

vedovati, da je vse to res, da jo resnično držim v rokah, da jo resnično poljubujem, da je Rahela res moja.

Bleda svetloba je padala skozi zaveso na Rahelin obraz. Moja mala židinja je bila kakor iz voska, negibna, lepa, očarujoča.

Ko sva tako stala drug ob drugem, sem opazil vedno, da so ji bili robovi spodnjih vek vlažni. Oči so ji postajale svetlejše.

»Arpad —«

Rahela je bila del mojega telesa in moje krvi, mislil sem, da se ne bova nikdar ločila.

V teh lepih dopoldnevih sva bila pri Krampačevih sama. Niti z Berto, niti z Jančijem nisem nikdar govoril o razmerju med menoj in Rahelo. Tako širokogrudno sta šla preko tega, kakor da se vse to ne bi dogajalo pri njima. Vsi smo vedeli za to in zdelo se nam je samo ob sebi umevno. Drugače je bilo z Rahelino materjo in očetom. Nikdar nista hotela ničesar opaziti. Delala sta se, kakor da o vsem tem niti ne sanjata. To me je bolelo. Raheli nisem tega omenil. Nekako slutil sem, da bi bilo vsega konec, če bi njen oče posvetil le malo pozornosti temu, kar naju osrečuje.

Vedno ista bojazen se naju je polotila obeh z Rahelo vsak dan in vsak hip. »Bo to ostalo zmeraj tako?« Najina ljubezen pa se je s tem s'rahom večala. S slehernim dnem je postajala bolj nezadržna in močnejša.

Protij večeru sem bil prvi pri Krampačevih. Včasih še niti večerjali niso, ko sem se z otroki že pogovarjal, jih prijemal za lica in nosil na rokah.

Mala Mara je dvignila ročice in stegnila male prstke in moledovala: »Na tic, na tic.«

»Kaj bi rada?« sem jo vprašal. Berta se je sukala po kuhinji in nosila moko ali mast iz shrambe.

»Mara, pusti strica,« se je jezila na otroka. »Misliš, da te je željan!« Mara je držala eno roko še stegnjeno, z drugo pa si je dala prst v usta in čakala, kaj bom jaz rekel.

»Pusti jo no,« sem se smejal. »Če bo Mara pokazala, kako je očka jezen, pa jo bom vzel —«

Komaj sem to povedal, že je Mara sekala s trepalnicami in takoj nato spet dvignila roko, da ji je bila košata glavica na ramah.

»Na tic, na tic.«

Poleg je stal Stanko. Gledal je najprej mlajšo sestrico, nato mene. Berta se ni več zmenila za nas. Mara se je prijela za moj svetli kolar in s prstki drsela po njem. Stanko pa je sklenil zadaj roke. Bolj resen je bil kakor Mara in se zmeraj pogovarjal tako moško, da nisem vedel, ali ima to od matere ali od očeta. Nikoli ga še nisem slišal jokati.

»Stric, vzemi me na koleno!« mi je dejal.

»Kam bi te naj vzel?« sem ga vprašal, čeprav sem razumel.

»Na koleno. Jahal bi rad.«

Z eno roko sem držal Maro, da ne bi padla na tla, z drugo sem pa prijel Stanka in ga vzdignil na koleno. Prijel se je krčevito noge in ko je »konj« začel »galopirati«, se je pripognil. To ga je naučil Janči.

Oba sta zlezla k meni in mi stala v naročju. Mara mi je šla s prstkom v uho, Stanko pa mi je premetaval lase

in jih navijal na majhno roko. Držal sem glavo pokonci, dokler sta imela z njo opravka.

Rad sem imel Krampačeve otroke. Ob takih prilikah sem si jih želel sam. Če bi imel jaz otroka z Rahelo, o moj Bog! Vendar je bila ta želja tiha, brezupna, kot je brezupna želja umirajočega, da bi ostal še pri življenju.

Berta je skuhala. Kadar so bili Krampačevi sami, so jedli v kuhinji. Dekle Krampačevi niso imeli.

Otrokom je postavila večerjo v kot, kjer sta navadno sedela.

»Jest! Pustita vendar strica,« se je oglasila Berta. »Ti ju boš pa čisto razvadil. Ne smeš jima v vsem iti po volji,« mi je rekla Berta, ki je otroke trgala od mene in jih postavljala za mizo v kot, kjer se je iz okroglih, plitvih skodelic kadilo. Stanko je skočil na klop, zagrabil je za žlico in od daleč pihal v skodelico.

»Molila ne bosta?« je govorila Berta od štedilnika, kjer je še nekaj mešala. »Ti, Arpad, moli z njima.«

Oba otroka sta me poglečala. Stanko je spustil žlico, Mara pa je skušala skleniti ročici.

»Pa molimo. Stanko, skleni roke, poglej, kako je Mara lepo naredila.«

»Palcev pa ni prekrižala, na, glejte,« je rekel užaljeno Stanko, prijel Marine sklenjene roke in s palcema obrnil proti meni.

Molili smo.

Mara je klečala pri mizi, Stanko pa je že sedel. Začela sta pihati v žlice in jesti. Sedel sem pri njima in sem ju gledal.

»Boš tudi ti pri nas jedel, Arpad?« me je vprašala Berta.

»Meni je Treza že prinesla večerjo,« sem dejal pikro. Berta ni takoj odgovorila. Vedel pa sem, da me razume. Čez nekaj časa se je obrnila, stopila k omari in jemala »kuhalnico moko.

»To je pa tudi čudno, da ni konca tega sovrašтва na farofu. Verjameš, da jaz na tvojem mestu ne bi mogla vzdržati.«

»Ne bi mogla vzdržati,« sem se nasmehnil.

»Prav gotovo, da ne. Ne vem, če je res to Jerebičeva dolžnost, da gleda na vsak tvoj korak. Stanko, mir ji daj,« se je obrnila k otrokoma. Stanko je jemal Mari žlico. Otroka sta se umirila.

»Jej pri nama, res,« mi je dejala.

»Ne bom, hvala.«

»Ne vem, zakaj se mudi Janči tako dolgo, pa ve, kako nerada čakam z večerjo.«

Spet sva molčala. Otroka sta drsala z žlicami po skodelicah in jedla. Včasih me je kateri na široko pogledal, nato pa spet zapičil oči v skodelico in drsal z žlico.

Ključ v vežnih vratih je zaropotal. Janči si je slačil suknjo in nato vstopil v kuhinjo.

»O, pozdravljen, Arpad. Me dolgo ni, kaj, Berta?«

»Dolgo ni, ja! Prej se vzdigni od tam; misliš, da bom vso noč prestavljala jed po štedilniku.«

»No, no, saj ni tako hudo, ženka moja,« se je šalil in skušal ženo prijeti okrog ramen. Berta pa ga je odrinila.

»Boš z nami?« me je vprašal Janči.

»Ne.«

»Danes Brünnerjevih ne bo k nam,« je dejal Janči in sedel za mizo. Rekel je to Berti, v resnici pa je bilo namenjeno meni.

»Zakaj ne«? je vprašala Berta.

»Brünnerjeva gospa leži,« je dejal Janči. »To vreme res ni nič prida. No, še ne spita, vidva hrošča,« se je obrnil k otrokoma. Mara je vstala in po klopi lezla k očetu.

»Ne, očka.« Padla je Jančiju okrog vratu. Krampač jo je objel in stisnil k sebi. Poljuboval jo je, božal in gladil po laseh.

Toliko tajinstvene sreče je šlo mimo mene. O, če bi se mogel še enkrat roditi in če bi se še enkrat rodila moja mala Rahela.

Otroka je spravila Berta spat, mi pa smo še posedeli v kuhinji. Berta je pospravila, pobrisala mizo in si pri-maknila stol.

»Kdaj bo pa že konec skrbi s sinagogo? Toliko letanja imata z Brünnerjem, da sta oba neznosna. Zdaj boš pa še ponoči ostajal zunaj.«

Janči je nekoliko pomislil.

»Čez dva tedna bo konec. Sicer pa delava z Brün-nerjem na neki dobavi importiranega blaga. Po novem zakonu je dobava težavna brez zelo natančne državne kontrole. Vlada stopa trgovcem na prste.«

V tem trenutku je postal Janči posloven človek. Čim se je spustil v stvar, je stisnil veke, si podprl glavo in zdelo se je, da bo kar citiral zakon, ki dobavo res otežkoča.

»To bo občutil kmet, ne pa trgovec,« sem dejal.

»Z Jerebičem sta si pa zelo v laseh, sem slišal.« Spom-nil sem se na Bartolovo kramljanje. O tem nisem nič vedel in sleherni dan sem bil skupaj s Krampačem.

»Ne veš tega? Seveda! Če se židje udeležijo cerkvenih proslav, ne vem, s kakšno pravico more zahtevati Jerebič,

da se mi ne bi udeležili židovske, ne?« se je razvnel Janči. »Veš, s čim je zagrozil tistim, ki se udeležijo svečanosti? Pri spovedi ne bo dal nobenemu odveze.« Janči je globoko dihal. Naslonil se je nazaj, vzel dozo, postavil pokonci cigareto in jo dal v usta. To je delal mehanično., Torej so v sporu že zelo daleč.

Luč je svetila na Krampača, da je bil videti še ostrejši, kot je bil. Oči so mu sijale. Molčal sem. Tudi Berta je molčala in s prstom nekaj risala po mizi. V glavo mi je padla Bartolova domneva, da se drugi tepejo med seboj, židje pa gledajo. Če bi ne poznal Brünnerjevih, bi v to verjel.

»Tak jurist sem pa še zmeraj kot je Jerebič,« je pikro pristavil Krampač. »Ah, pustimo to. Tega ne maram doma nikoli načeti. Zmeraj me spravi ob dobro voljo. Sicer pa, kaj bom tebi to pravil!« je zamahnil z roko.

Nisem mu ničesar rekel. Hotel sem vstati in oditi. Pozno v noč je že bilo.

»Kavo še počakaj, potem pa lahko greš,« je dejala Berta in vstala.

»Še kavo počakaj! Bomo vsaj laže spali.«

Ostal sem.

Administrator Grafič mi je pisal. Povabil me je na zajca. »Ne vem,« je pisal, »če imate rajši paprikaš ali pa ocvrtega. Prepričan sem pa, da bo zajec za Vas noviteta.«

Smejal sem se, ko sem to bral. Seveda bo za mene zajec noviteta.

Grafič je bil strasten lovec. Duhovniki, ki so bili po rodu iz Prekmurja, tega športa niso gojili že iz vzgojnih razlogov. Grafič pa je bil štajerec in se na to ni oziral.

Povedal sem Raheli, da grem in se vrnem bolj pozno, ker sem nameraval stopiti še k svoji materi.

Pot je bila sicer mehka, toda še dobra za motorno kolo. Polja so bila prazna. Kupi koruzišča so stali v vrstah. Nobenega zelenja ni bilo več nikjer. Le goste meje med ozkimi njivami so bile porasle z rjavo, ovelo travo. Čeprav je stalo sonce visoko, se zemlja ni nič ogrela.

Odkar sem Jerebiča redko videl, se je moje zdravje zboljšalo. Največ pa je godil mojemu zdravju duševni mir, sedaj, ko sem videl Rahelo vsak dan. Lepo življenje se mi je odpiralo. Čutil sem v sebi vzgon, čutil sem moč, da bi živel še sto let. Rahela je postajala lepa. Vedel sem, da je bila vsemu drugemu svetu nedostopna, samo jaz sem bil eden tistih najsrečnejših ljudi, ki se ji je smel približati.

Ona ni obolela. Nasprotno, še bolj zdrava se mi je zdela. Nisem se torej bal za njeno zdravje. Saj je že dovolj, da nosim v sebi jaz kal smrti.

Ne, ne smem misliti sedaj na to. Smrt ne sme nikoli priti. Tako srečen sem, kakor še nikoli. To se ne more, to se ne sme končati.

Pridrvel sem v Turnišče.

Na farofškem dvorišču ni bilo nikogar. Čez dvorišče je bila sled napol posušene trave. Dvoja kola, koleselj in kočija, sta bila stisnjena na gumnu.

Administratorja Grafiča sem slišal, kako se je prepiral s hlapcem:

»Daj opoldne svežo krmo, to ti pravim vsak dan.«

»Ne morejo jesti samo trave. Jaz ne bom kriv, če vam bo živina pocrkala!« je odgovarjal hlapec administratorju, ki je stal sredi hleva v jahalnih hlačah in v blatnih škornjih.

Nerodno mi je bilo, da sem ga našel ob taki priliki.

»Crknil boš ti, ne žival,« se je razjezil in prišel iz hleva. Ko je zagledal mene, se ni nič razveselil, kot je to navada, kadar dobi človek obisk. Nobena črta v obrazu se ni spremenila, da bi spoznal, če sem mu dobrodošel. Smeje sem šel proti njemu in si snemal usnjeno rokavico. On pa je brezbrizno rekel:

»No ja, ste prišli!«

Šla sva čez dvorišče. »Dobro teče?« me je vprašal in namignil na motor. Še preden sem mu mogel odgovoriti, se je ustavil.

»Čakajte malo, temu norcu moram še nekaj povedati.« Obrnil se je in šel nazaj v hlev. Če Grafiča ne bi poznal, bi bil užaljen.

Šel je proti hlevu. Na pragu se je ustavil in zavpil hlapcu:

»Če jim pa daš koruzo, mrcina, te takoj naženem.« Kaj mu je rekel hlapec, nisem razumel. Grafič se je vrnil. Prijel me je pod roko.

»Skrbi so, skrbi,« je govoril »Kako pa vaše zdravje? Niste videti slab.«

»Dobro je,« sem mu dejal. Šla sva po stopnicah gor v jedilnico. Sredi stopnic se je spet ustavil. Mislil sem, da se bo obrnil in šel v hlev, da bo nadrl hlapca. Pa ni. Naredil je strog obraz in zakričal:

»Mariča!« Klical je sestro. Nihče se ni oglasil. V kuhinji je na ognju cvrčala mast. Šla sva naprej po stopnicah. Zgoraj v prvem nadstropju mi je odprl vrata in me spustil naprej v jedilnico. Duh po zelju mi je takoj udaril v nos. V sobi je bilo vse razmetano. V desnem kotu pri oknu pa je bil visok kup zelnatih glav.

»Ojej,« se je začudil Grafič. »To pa ne bo šlo.« Spodaj pa je že klicala administratorjeva sestra.

»Kaj pa spravljaš zelje semle?«

»Kam bi ga pa dala? Dober dan, gospod kaplan. Pelji gospoda v mojo sobo!« je odločila farofška gospodinja.

»V tvoji sobi vendar ne bova jedla.«

»V tvoji sem včeraj poribala pod. V moji sobi je vse pripravljeno.«

Jaz bi se najraje smejal. Vsak farof ima svoje zanimivosti.

Šla sva z Grafičem spet po stopnicah navzdol. Videl sem, da mu nekaj tare glavo. Mogoče mu je bilo res neprijetno, da sem prišel.

»Ne dobite dobrega hlapca, če pretaknete vse Prekmurje,« je rekel v moje začudenje. Stopila sva v sobo, ki se je držala kuhinje.

Maričina soba je bila skoraj polna pohištva. Dve omari, velika, široka postelja, miza, po stenah je bilo mnogo podob.

Miza je bila pregrnjena. Pol hleba kruha je bilo na mizi. Pri Grafiču ni bil kruh nikdar narezan, da se ne bi sušil in ostajal.

Pri jedi sem imel vedno občutek, da je vsega tega, kar pojem, škoda. Da je škoda kruha, krompirja, zelja, mesa, in bi bilo mnogo bolje, da bi jed pustil. Vedel sem pa, da sem Grafiču in njegovi sestri dobrodošel. Dobila sva na mizo vsak svojo porcijo juhe; meso in prikuho pa sva si jemala iz ene sklede. Brat in sestra sta štedila.

Po kosilu, ki je bilo dobro, res dobro, sem se odpeljal domov. Bilo je pozno popoldne. Matere ni bilo doma. Ključ

od prikleti smo že od nekdaj dajali zgoraj nad vrata. To je delala tudi mati sedaj, ko je bila sama. Nikoli ni vedela, kdaj se vrnem. Da bi jo pa pri sosedih čakal, ni marala.

Vzel sem ključ in odklenil vrata. Šel sem v sobo. Po omarah so bile v velikih steklenicah vložene murke in paprika z zeljem. Za vrati se je sušil grah z lupinami. Na mizi je bila mašna knjižica in na njej rožni venec. S sten so gledale stare, prašnate slike. Tudi slike o moji novi maši so visele v črnih, širokih okvirjih. Ustavil sem se pred njimi. V vsej hiši je bila grobna tišina. Vsa okna so bila zaprta. Od sosedov ni bilo slišati nobenega glasu in nobenega ropota. Samo miška je nekje v kotu glodala, ko sem utihnil in šel na sliki od obraza do obraza.

Spodaj v vrsti je sedel učitelj. Mislím, da ga ni bilo več v naši vasi. Poleg njega proti sredini je bila neka gospa. Mogoče je bila njegova žena. Tudi gospoda, ki je sedel poleg nje, sem zelo malo poznal. Vem pa, da je dve leti po moji novi maši utonil pri mlinih. Potem sem sedel jaz, nato mati, potem pa plebanuš Cotlin. Zbolelo me je, ko sem ga videl. Še mu nisem odpustil materinega obiska v Lendavi. Zdi se mi, da se mati od takrat ne da potolažiti.

Truden sem sedel na konec postelje. Ta mir me je uspaval. Veke so mi lezle na oči. Blazino sem potisnil na eno stran in sem legel. Začutil sem prijeten duh po domačih predmetih, po peči, posteljah, mizi. Ti predmeti imajo svojo prijetno, čudovito barvo kakor nobeni predmeti nikjer na svetu. Postelja diši, kot je dišala nekdaj, ko sem še prihajal na počitnice, ko sem prelistaval v njej knjige in si pristavljaj luč.

Truden sem sladko zaspal.

Ko odprem oči, zagledam nad seboj obraz moje ljube matere. V prvem trenutku nisem vedel, kje sem. Vse se mi je obračalo pred očmi, le mati me je gledala in čakala, kdaj se bom čisto prebudil.

»Zbudila sem te, da ne boš ponoči hodil,« je dejala.

»Prav,« sem dejal in sem počasi vstajal. Bil sem zbit od spanja. Nekaj se mi je sanjalo, pa nisem mogel zbrati raztrčenih prizorov, ki so me zmučili. K mizi je bil priavljen stol; na mizi, ki je bila do polovice pregrnjena, je bil bel krožnik, lonc kislega mleka, in še nekaj posode je bilo razpostavljene.

Vstal sem s postelje, sedel sem truden za mizo. Nečesa sem se moral dotakniti, to sem vedel, čeprav mi ni dišala nobena jed. Namazal sem si koščke kruha z maslom. Mati pa je v kuhinji nekaj predevala.

»Ne bom nič več jedel, mati, če kaj zame pripravljate.«

»Kaj ne boš, saj je že večer,« je govorila in prisluhnila, kaj bom rekel.

»Ne, ne. Saj takoj grem.« Prišla je v sobo, obstala pri vratih in si svojo suho žilnato roko brisala v predpasnik. Mali ljubek obrazek se mi je zdel še dobrohotnejši. »Večerjal bom itak na farofu. Obed sem pa imel pri Grafiču.« Pri teh besedah sem jo pogledal. Poznal sem svojo mater do potankosti. Toda na njej se ni nič izpremenilo. Stopila je k postelji in začela pospravljati blazine, kjer sem spal. Nič mi ni odgovorila. Vedel sem, da Grafiča ne mara. Že iz tistih časov, ko je bil kongres.

Plebanuš Cotlin ji ni povedal ničesar o novih dogodkih z Rahelo. Prepričan sem bil, da mu je vse do potankosti znano, kakor mu je bilo znano vse, kar se je

dogajalo v vsaki fari. Zakaj ni materi ničesar povedal, se mi je zdelo zelo čudno. Zato sem tudi prišel domov.

»Kaj je pa novega doma? Kdaj boste dobili novega kaplana?«

»Kako pa naj jaz to vem,« je rekla z dobrosrčno resnostjo. »Jej, pa pojdi, da te ne bodo na farofu čakali z večerjo.«

Mati niti ne sanja o tem, da mene na farofu že dolgo ne čakajo z večerjo. Moja mati ni slutila ničesar.

Vstal sem, se zapel in si nataknil rokavice. Vstran, vstran od tega ljubega bitja. Slutnja, da plebanuš Cotlin ni pustil mojega življenja v Lendavi v nemar, me pa ni zapustila. Vendar, razložiti si tega molka nisem vedel.

Starček Bartol me je spremljal do belega križa. Pot je bila slaba in šel sem v šolo peš. Nisem se ustavljal pri njem, ker bi me sicer zajela noč. Po zavutih, blatnih poteh hoditi v temi pa ni mogoče. Šla sva ob strani kolnika. Stopala sva po travi, ki je spremljala kolnik ob koncu njiv.

Sem od gora je vlekla hladna sapa. Sonce so zakrivale jesenske, nepredirne megle. Nič na nebu se ni zganilo in tudi prazno polje je čakalo samo še snega.

Molče sva šla med njivami. Petišovske hiše so ostajale za nama. Obrnjene so bile proti jugu, odkoder ni bilo več sonca. Proti severu, kamor sva šla midva, pa so bili raztegnjeni sadovnjaki.

Bartol je vedno začel pogovor. Z dobrodušnim starcem sva počasi lezla za vasjo med njive. Zavit je bil v toplo suktnjo, velike čevlje je počasi prestavljal po usahli travi, klobuk pa mu je pokrival bele lase.

»Ste že opazovali od tu državno mejo?« me je vprašal Bartol in se počasi ustavil. Gledal je proti vzhodu in iskal v hribih državno mejo, da bi mi jo pokazal.

»Ne, od tu je še nisem opazil.«

»Stopite k meni,« mi je dejal, ne da bi me pogledal. Stopil sem tik njega. Duh po čistoči je prinašal veter od njega.

»Tista bela kočica na prvem pobočju se prav dobro vidi. Torej od roba murskih šum tja, kjer gre cesta, pa do bele kočice.« To je rekel in počasi sva spet korakala ob robu njiv. »Ta kos zemlje je bil pred vojno drugačen. Živahen, živahen. Po tej strani je bila Lendava zvezana s Št. Miklošem, po oni strani pa s Kanižo. Zdaj pa je Lendava mrtva, mhm, mhm, mrtva.«

Spet sva molče korakala. Bartol bi rad govoril o predvojnih časih. Ta človek je zrasel iz te zemlje, njeno spreminjajoče se lice pozna kakor svojo šolo.

»Mislite, da se Lendava ne bo več razvijala?« sem ga vprašal in pospešil korake, da bi šla vstric. Gledal je proti goram. Imel je roke v žepih in mislil.

»Verjemite mi, da bo Lendava ostala taka, kot je. Nima dotoka. V rimskih časih je šla cesta iz Ptuja skozi Čakovec v Lendavo, od tu v Kanižo in dalje na Madžarsko. Brez te ceste ostane Lendava taka, kot je,« je ponovil Bartol. Slišali so se najini tihi koraki po mehki zemlji. Potegnil je močnejši veter. »Pa na zemljo samo ni dotoka. Nasprotno, vse beži od tod.«

»To je bilo tudi pred svetovno vojno,« sem mu skušal ugovarjati.

»Že! Toda ne v taki meri.« Obstal je, me pogledal in potegnil iz žepa dozo s cigaretami. Bele obrvi so mu

počivale nad lepimi, mirnimi očmi. Čelo je nagubal kot zmeraj, kadar je o čem premišljeval. S spodnjim delom njegove dolge suknje se je igral veter. Dal je cigareto v usta, se obrnil od vetra proti petišovskim hišam, se potegnil v rame in si prižgal cigareto. Gorečo vžigalico, ki jo je ugasnil veter, je vrgel na njivo.

»Verjemite mi, da je pred svetovno vojno, ko je imel vso zemljo grof v rokah, ostalo več ljudi doma.«

»Ni to čudno?« sem dejal. On je pa stopil bliže k meni.

»To je zanimiv slučaj. Ljudje bežijo od tu zdaj, ko imajo zemljo. Zakaj? Kruha ni! Po svetovni vojni smo bili vsi prepričani, da bo za kmeta nastopila z uvedbo agrarne reforme zlata doba. Pa ni. Zemlja je najboljša skupaj. Z mejami je nastopila šele beda. Spustiti traktor na to črno prst, jo pognojiti, kakor se spodobi in izorati meje. Šele takrat bo konec bede in trpljenja. In kakor sem bil po svetovni vojni za popolno razdelitev grofovske zemlje — kdo bi ne bil takrat — sem zdaj proti.«

Spet sva krenila po kolniku naprej proti belemu križu, ki je stal med njivami, ograjen z leseno ograjo. Veter je trgal Bartolu dim iz ust. Motal ga je za starčkom, ki je zopet začel pripovedovati:

»Spominjam se, ko je bilo vse to polje ena sama tabla žita. Grofovske žitnice so bile polne. Čeprav ni gledal grof na smotrnost obdelovanja, so bila njegova polja neprimerno boljše kakor pa ljudska.«

»Pa si ne želite grofa nazaj?« sem se nasmehnil. Tudi on se je nasmehnil.

»Nikakor. Kot star, neraben človek bi si želel kvečjemu popolno razdelitev zemlje. Naj ima kmet lepo hišo

in veliko gospodarstvo. Žal, se zemlja ni vsa razdelila in če bi se tudi razdelila, bi ostal revež revež, kmet pa kmet. Ni pa bilo prav, da se je zemlja razdelila. — Iz mojega umirjenega življenja bi vi sklepali nasprotno, ne? Veste,« je tiho pristavil, »moja čustva so sicer v starem svetu, toda s svojim razumom sledim duhu časa. Verjemite,« je pristavil mehko in imel sem vtis, da se starček smeje, »s Tomažem vse to premišljujeva, ko je doma. Verjemite mi, mnogo stvari sem opustil, za katere mi je dokazal, da so napačne.«

Bartol je utihnil. Prišla sva do belega križa. Starček se je prijel za leseno ograjo, kakor da ne bi mogel kljubovati slabemu vetru. Nisem vedel, ali je z mislimi pri svojem sinu ali pa pri razdeljeni zemlji.

»Vse na svetu je podvrženo razvoju,« je pristavil.

Molčala sva. Po državni cesti, ki je bila samo za streljaj daleč od naju, je ropotal voz. Drugače pa je bila vsa cesta od Lendave do državne meje prazna. »Dotoka ni,« sem se spomnil Bartolovih besed. »Lendava bo ostala vedno taka, kakršna je.«

Že je bilo hladno. Oba sva še bila pod vtisom razgovora. Njive so stale na obeh straneh tiho, kakor da bi bile užaljene, ker so zaslužile tako Bartolovo obsodbo zdaj na jesen, ko je bilo že vse pospravljeno, vse požeto in vse izkopano. Mislila sva si dati roke, pa se je starček še spomnil nečesa.

»Zavestno čutijo to gospodarsko umiranje — židje.« Smehljal se je, kakor da je našel nekaj čisto preprostega, da utemelji svoje trditve. »Naši ljudje tega ne spoznajo.«

Postal sem pozoren. Stopil sem tako, da sem starčku držal zavetje proti vetru.

»Verjemite mi, židje so pametni. Ker se jim tu dan za dnem dobiček krči, odhajajo na Madžarsko. Tam bodo prilike zanje ugodnejše kot pri nas. Fevdalni sistem prikriva mnogo več špekulacij kakor vsak drug. Če se bodo kaj časa v Madžarski držali grofje, ne bomo imeli kmalu v Lendavi nobenega žida več.« Bartol se je smehljajal.

Zadelo me je, kakor da bi treščilo iz teh dolgočasnih jesenskih megla. Oprijel sem se ograje in se premagoval, da ne bi pokazal svojega razburjenja. Rad bi videl, da Bartol tega nikoli ne bi rekel, rad bi videl, da bi se starček motil. Toda zakaj dela težave Brünnerju zakon o dobavi surovin, zakaj hodijo Brünnerjevi na Madžarsko? Navdala me je slutnja. Ne, ne moti se Bartol.

»To bo bolj težko,« sem dejal v zadregi, »da bi žide res izgubili. Saj Lendava je po večini židovska.«

»Verjemite mi, gospod kaplan. Človek v dvaindvajsetih letih marsikaj vidi, kar ne vidite drugi, ki ste tukaj malo časa. Mladi ste, jaz pa poznam te razmere zelo dobro. Vsi židje bodo šli, ker so jih te meje požrle. Najbolj jim je pa prizadejala ta, ki teče od šume gor v hrib do bele koče in še naprej po hribih.«

Pokazal je z roko na državno mejo, ki je ločila Jugoslavijo od Madžarske. Gledal sem madžarsko zemljo, kot bi bila začarana vaba, ki bo danes ali jutri uničila mojo srečo. Gozdovi onkraj bele koče so bili kakor od sonca ožarjeni. Pusta, nepregledna, prazna pusta pa mi je vstala pred očmi lepa kot še nikoli. Negibno mrtvi so viseli nad njo oblaki, ljubke cerkvice so se skrivale v podolgovatih, čistih vaseh in gosposka madžarska mesta so bila brez usmiljenja, kakor so bili brez usmiljenja vsi ljudje na zemlji.

Brezizrazno je slonel Bartol na ograji pri belem križu.

Čakal sem. Nisem mogel ničesar misliti. Zakon o surovinah, židje, Madžarska, vse to se nfi je vrstilo v glavi. Rad bi šel. To je tudi Bartol opazil.

»Ste trudni, ne?« me je vprašal.

»Bom že počasi prišel,« sem mu dejal.

Molče, kakor da nama je nekaj zmanjkalo, sva si podala roke. Šel sem na težko pot proti Lendavi.

Jesenski dnevi so si bili na las podobni. Razvlečene megle so bile na njivah. Nič se ni premaknilo, kar bi prineslo med lendavske hiše kaj spremembe.

Hodil sem po sobi gori in doli. Soba je bila dolga za eno posteljo in umivalnik. Ker sem imel zofo spredaj pri oknu, mi je za hojo, s katero sem hotel pregnati težke misli, ostalo malo.

Čakal sem do pol desetih. Namenil sem se bil h Krampačevim. Po dvorišču je ležalo mokro listje. Vlažna, mokra megla se je plazila s hriba v dolino. Čakal sem, da bo ura udarila. Na mizi je stala vaza z rožami, katerim sem danes zjutraj pred mašo izmenjal vodo.

Velik, črn pes je privezan na dolgi, rjavi verigi, ki je večkrat pretrgana in zvezana z žico. Pes laja in nateguje verigo. V kuhinji govorijo ženske. Hlapec dela v hlevu in vpije nad živino.

Ko je ura odbila pol desetih, sem šel. Ljudje iz naših vasi so prišli v mesto. Blatni in zakrpani so stali pred sodnijo in advokatskimi pisarnami. Naši ljudje pozdravljajo ponižno, vdano, da je človeku nerodno. Nič tistega ponosa nimajo, ki bi jim dal pečat kake vrednosti. Človek

ima občutek, da so manj vredni. Ta je oblečen v ozke jahalne hlače in dolg suknjič. Na nogah pa vlačí za seboj velike škornje. Drugi je zopet v dolgih razcefranih hlačah in v raztrganih čevljih. Ženske so oblečene skoraj vse enako. Imajo dolga krila, predpasnike iz preprostega klota in na glavi rumene rute. Hodijo iz trgovine v trgovino. Iz hiš je slišati žide. Lomijo srbščino z madžarskim naglasom.

»Hvaljen bodi Jezus Kristus! Gospod kaplan, pridite kaj domov,« tako so govorili ljudje, mi segali v roko in mi jo poljubljali. Posebno ženske so imele to navado.

Prišel sem h Krampačevim pozneje, kakor po navadi. Če pride Rahela, pride itak ob desetih. Pozvonil sem. V stanovanju se ni nihče ganil. Pozvonil sem dvakrat. Nikogar ni bilo doma.

»Bi šel k Brünnerjevim?« sem pomislil. Šel sem spet na cesto. Nisem niti mislil, kam grem. Zavedal sem se šele, ko sem stal pri Brünnerjevih vrtnih vratih.

Skozi trgovino nisem šel nikoli k Raheli. Sicer so bili taki obiski pri Brünnerjevih zelo redki, toda skozi trgovino nisem šel nikoli. Čutil sem med Rahelinim očetom in materjo in seboj razdaljo. Nikdar nista z eno samo besedo pokazala, da jima je znano, da jaz poleg njiju tudi poznam Rahelo. Če je pri Krampačevih ali kje drugje prišel pogovor nanjo in nje ni bilo poleg, sta zmeraj govorila tako, kakor da jaz nje ne bi poznal. Če pa sta le mogla, sta se takemu pogovoru izognila.

V takih trenutkih sem se zdrznil in padel v neizprosno hladno resničnost. Nekoč se bomo morali tudi tega dotakniti.

Odprl sem vrata in šel po vlažnem pesku za hišo. Odpirat mi je prišla dekla. Ko je Rahela slišala moj glas, je stopila iz kuhinje.

»O, prav, prav! Mislila sem pravkar h Krampačevim.«

Rahela me je spustila naprej. Šel sem po hodniku do njene sobe. Ko mi je odprla vrata svoje sobe, je obstala:

»Kaj ti pa je? Bled si.«

To me je presunilo. Česa podobnega ni prej nikdar opazila, in prav zdaj mi mora to očitati. Da bi prikrikl zadrego, sem stopil v sobo.

»Dela imam mnogo, nič mi ni,« sem ji dejal brezbrizno. Ona pa se ni dala zmotiti.

Stopila je k meni, ko sem dal klobuk na posteljo in mi položila roko na prsi. Skušala mi je razbrati z obraza, kar sem skrival pred njo. Nasmehnil sem se in jo prijel z obema rokama za sence.

»Kaj, kaj? No kaj?« sem se skušal nasmehnuti in ji pregnati nemir, ki ji je legel na obraz.

»Kaj ti je?« je dejala počasi in trdo. Temu se ne bi mogla ustaviti nobena človeška sila.

Molčal sem. Zbiral sem moči. Spodaj sta njen oče in mati prodajala umazanim, raztrganim ljudem blago. Ko to ne bo šlo več, takrat bo Brünnerjeve vzela Madžarska.

Ah, da bi umrl, da bi prišla hladna smrt, da bi me pobrala.

V sobi je bil mir.

»Boš vedno moja?« sem dejal. Glas se mi je tresel.

»Zakaj to vprašaš?« se je začudila. Obstala je negibno.

»Bojim se za tebe — veš — ker — ker te imam rad,« sem ji skušal prikriti svojo slutnjo. Ni opazila v meni

ničesar več. Nasmehnila se mi je, kakor da je moja bojazen popolnoma prazna.

»Ti veš! Na to ne smeš več misliti.«

Ljudje so umirali. Lendavska fara je bila velika. Imeli smo vsi trije polne roke dela. Dekan Jerebič ni bil nikoli za denar, da bi nama s kaplanom odvezal pogrebe. Pogrebe sva si s Šernekom delila. Tudi spovedi zunaj se ni ogibal, če je le imel priliko. Tako sem imel pri naporenem delu tudi dovolj denarja, da sem kupoval materi najpotrebnejše stvari, in tudi sam nisem bil nikdar brez njega. V Lendavi bi bilo lepo, če bi se z Jerebičem razumela. Toda do tega ne bo prišlo nikoli. Rahele ne bom pustil za ves svet.

Zelo mnogo ljudi v hribih je bolehalo. Poleg pogrebcev sva imela s Šernekom dosti poti, da sva obiskala nizke viničarske kočice z Najsvetejšim.

Ko sem se vračal nekega popoldne po klanecu s hribov, kjer sem spovedoval, sem zašel zatopljen v mislih v globoko blato. Ko nisem mogel nikamor, sem iskal boljše poti. Po vsem klanecu je bilo razlito blato. Rjave mlakuže so bile skoraj na vsak korak. Začelo se je deževno vreme.

Premeril sem klanec. Ozek je bil in stisnjen med drevesa. Na levo je bila streha viničarije, na desno pa je bila vsekana v klanec pot. Prav ko sem se mislil ogniti blatu po stranski poti in iti po goricah v dolino, me je nekdo poklical. Pogledal sem gor na klanec. Ženska okrog šestdesetih let je stala na rumenih tleh bosa, z žilnatimi nogami in gubastim licem.

»Pojdite malo k nam, da si odpočijete. Naš Ferdi vam bo pokazal pot.«

Najrajši sem hodil sam, tudi če sem blodil med vinogradi. Če ni bilo nikjer okrog človeka, sem med trsjem obstal. Trgal sem rjavo listje s trt, ga lomil med prsti in se pogovarjal s seboj.

Prijaznost stare ženice me je prebudila iz tega sna. Zbegan sem bil, kot da bi me kdo naglo zbudil.

»Da, lahko,« sem ji dejal. Prijel sem se za korenine in si pomagal gor.

»Blato imamo tu,« je rekla in šla naprej.

»Blato, blato,« sem ji rekel.

»Saj bosta z našim fantom šla po bližnjici. Po klanecu res ne morete.«

Na podoknih viničarije je rasel pušpek. Nekoč je bila tu greda. Zemlja je bila vzdignjena. Starica je šla v hišo pred menoj. Otresel sem si na ilovnatem podstenju čevlje. Pripognil sem se in stopil skozi prikletna vrata, ki so bila brez praga. V nos mi je udaril duh po sajah in starih, prekajenih tramih. Iz kuhinje se je vlekel nad vrati gost dim. Nekdo je predeval na ognjišče lonce. Ko sem stopil v priklet, je vse utihnilo.

Starica je odprla vrata v sobo. Tu sem se spet pripognil in stopil čez visok prag v temno sobo. Duh po potu in posteljini je bil močan. Od peči je puhtelo, zgoraj okrog nje, pa je bilo obešeno mokro perilo.

»Sedite, gospod, stari je bolan, pa je vse razmetano.«

»Nič hudega.« Oči so se mi kmalu privadile temnemu prostoru. »Kaj vas pa boli?« sem vprašal starca. Pogladił si je čelo s suho dlanjo kot bi si hotel prepoditi neljube misli.

»Še od vojne imam to. Košček šrapnela imam na desni strani pod rebri.«

»Tako?« sem se začudil. Stopil sem k postelji. Lica so mu upadla. Ko je odpiral usta, sta se mu videla v zgornji čeljusti dva okajena zoba. Starica je stala poleg mene.

»Ah, vsega sem se že naveličal,« je globoko vzdihnil. Videl sem, da mu življenje preseda. »Pet let se že nisem premaknil s postelje.«

Zazdelo se mi je, da se mu je nalahno tresel glas. Moj Bog, kakšna beda, kakšno trpljenje! Kaj je moje trpljenje v primeri s tem. Vse v sobi je zverženo. Stene, stoli, miza, okna, še luč na zarjaveli žici se mi zdi, da visi postrani. Zrl sem skozi nizko okno. Skozi motne majhne šipe se je lepo videl klanec. Od tod me je starica opazovala, ko sem se ogibal luž.

»Upanje mora imeti človek vedno,« sem rekel starcu, ko drugega nisem vedel. Kako bi mu naj pomagal?

»Ne, ne,« je dejal suho, »ničesar se ne bojim. Danes ali jutri me bo pobralo. Samo nekaj bi vas rad prosil. Pokopljite me zastonj. Naši ne bodo imeli denarja.«

V sobi je nastal molk. Duh po opranem perilu je še neznosneje tiščal k tlom vse, kar je bilo v sobi. Starec je odprl usta. Neobrito lice je bilo upadlo kot mrličevo. Motne oči so me gledale in prosile. »Pokopljite me zastonj.«

Srce mi je trgala žalost. Od česa živijo ti ljudje? Vojna jih je ugonobila tudi v tem kotu.

»Bom, bodite brez skrbi.«

»Marinič se pišem, ne pozabite,« je dejal.

Poslavljal sem se kratko. Žena je priklicala od nekod fanta. Pred nekaj leti je hodil k meni v šolo. Molči in odgovarja samo, če ga vprašam.

Šla sva med goricami navzdol. Obraz bolnika mi je bil pred očmi. Ogibal sem se košatih trsov. Prijemal sem se za kole in sledil fantu.

»Ti je oče že dolgo bolan?« sem vprašal fanta.

»Da,« je dejal tiho in zavil po pešpoti iz vinograda v gozd.

Nisem ga spraševal več. Hodila sva po vijugasti poti, po kateri še nisem hodil. Prišla sva do klanca, ki je držal od gradu do farofa. Fant je vedel, da to pot poznam. Še predno je prišel do poti, se je obrnil in se me v velikem loku ognil.

»Z Bogom,« sem mu rekel med drevje. On se ni obrnil, samo nekaj je zamomljal in izginil med drevjem. Kako drugače živijo ljudje samo nekaj korakov više od nas. Nobenega udobja, nobene pomoči ni njihovi bedi.

Na farovškem gumnu so obrezovali repo. Že nekaj dni je stal kup sredi gumna.

Vračal sem se na farof vedno s čudnimi čustvi, kakor da ne spadam sem. Zaprl sem dverice in stopal po ozki stezi do prikletnih vrat. Kadar sem jih odpiral, sem se vedno bal, da se ne bi srečal z dekanom. Imel sem srečo, da se je to redko kdaj dogajalo. Bolj zmučen od vtisov gori v viničarski koči kot od poti in blata, sem truden sedel. Po vseh udih sem čutil utrujenost.

Na gumnu pri repi so svetili.

Medla luč je pridrla skozi okno na moj strop. Ko jo je kdo zasenčil, je zavladala v sobi popolna tema. Dnevi so bili kratki, vreme vlažno, neprijetno. Ljudje so se držali hiš. Na farofu so opravili poljsko delo. Dekan se ni premaknil nikamor.

Ležal sem vznak na divanu. Pred očmi mi je lebdel starčev obraz. Globoke, temne oči sem videl čisto razločno v mislih.

Takrat pa se je pri mojem odprtem oknu nekaj zganilo. Rože na oknu so se stresle, tiho sem vstal in skozi zaveso opazoval, kaj se dogaja. Velika, močna Trezina roka je prišla skozi rože. Dobro sem poznal to roko. Vsak dan sem jo trikrat nemo zrl, ko mi je skladala posodo po mizi.

Glavo sem približal čisto zavesi. Videl sem v obrisih močno, veliko Trezo, ki se je stegovala skozi rože v mojo sobo. V roki ji je zasušljaj kos papirja. Spustila ga je na okno in vlekla počasi roko spet nazaj. Po prstih je stopala od okna in klumala* z glavo pri vsakem koraku.

Odrnil sem zaveso tam, kjer je ležal papir. V temi sem iskal. Našel sem ga.

Stal sem sredi sobe. Prižgati luči nisem maral. Treza ni vedela, da sem v sobi. Toda če je vedela in ni potrkala, kaj to pomeni? Stopil sem k luči in čakal.

Preteklo je četrť ure. Četrť ure še moram počakati. Begal sem z mislimi od matere do Rahele ter do starca v hribih.

Prižgal sem luč. Komaj se je pokazala svetloba na dvorišču, že je Treza odprla vrata na hodnik. Šla je proti kaplanskim sobam. Vedel sem zmeraj, kdaj gre k meni ali k Šerneku. Njeni koraki so bili takrat čisto drugačni.

Vtaknil sem list v žep, sedel sem na divan in sem jo čakal.

Potrkala je in vstopila, ne da bi čakala odgovora.

* Klumati = kimati.

Zrl sem v tla. Nikoli je nisem pogledal v obraz. Postavljala je po mizi krožnike in me gledala. Čutil sem na sebi njen pogled. Prijela je Rahelino vazo in jo postavila na rob. Nisem se ganil, niti trenil nisem z očmi.

Velika, močna kot je bila, je stopila do vrat. Pri oknu se je za trenutek ustavila. Stegnila je vrat, da bi videla, če sem že vzel list.

»Aha, saj ste že vzeli,« je dejala z nizkim glasom in se zasmejala. Grizel sem se od gneva. Mučila me je s svojo prostaško dušo, da me je bolelo bolj kot vsi Jerebičevi udarci. Nastal je trenutek molka. Pričakovala je, da ji bom rekel besedo.

Šla je iz sobe in zaprla vrata za seboj. Skočil sem z divana, stisnil sem pesti in šepetal v svoji nemoči:

»Treza, Treza, ti strašna zver.«

Potegnil sem list iz žepa. Prinesel sem ga k luči. Bil je pisan na pisalni stroj. »Zglasite se jutri po zajtrku pri meni. Jerebič.«

Kaj je spet vznemirilo dekana, si nisem mogel misliti. Držal sem v rokah list in gledal v vrstice, kot bi jih ne mogel razumeti.

V ničemer se mi ni zdelo, da bi prestopil mejo svojih obiskov. To je bilo že tako v navadi, da sem bil prepričan, da ga to ni nagnilo k nobeni novi odločitvi. Pozno v noč sem se obračal v postelji in tuhtal. Ves Jerebičev molk, ki je trajal od srečanja z Rahelo pri Sveti Trojici, se mi je zdel vedno bolj sumljiv. V prejšnjih časih ni bilo tega nikoli. Toda odkar jem v svoji sobi nisem slišal iz njegovih ust ene same besede. Nič dobrega in nič slabega. Tudi moji materi nista s Cotlinom ničesar sporočila. Obrnil sem se k steni, da bi zaspal. Spomnil sem se Treze. Zarežala se je,

ko me je vprašala, če sem dobil list. Vedel sem, da ves farof o tem govori, kar mi ima povedati dekan Jerebič.

D drugega dne po maši me je že na mizi čakala kava. Kadilo se je iz skodelice in dišalo po sobi. Toda teka nisem imel.

Drobil sem kruh v kavo, kakor da ne vem, kaj delam. Pred menoj je ležal list, na katerem je bil velik podpis dekana Jerebiča. Čutil sem v sebi odpor in ponos, odkar sem vedel, da ne more Jerebič povsem prosto pometati z menoj. Kaj mi more? Za menoj je Grafič in na škofiji se mi ne more kaj slabega zgoditi.

Vendar se pa strahu nisem mogel povsem otresti. Nekaj je ostalo vedno v meni, kar me je vznemirjalo in mi ni dalo miru. Slekkel sem talar. Ko sem ga zaprl v omaro kot vsak dan, sem se spomnil, da moram k Jerebiču v talarju. Vzel sem ga iz omare in ga oblekel.

Če bo Jerebič trd, bom tudi jaz ostal trdovraten. Če me bo vprašal kaj o Raheli, ne bom govoril niti besede. Nihče razen Boga nima pravice, da sega tako daleč v moje življenje.

Počesal sem se. Prazna skodelica je stala na mizi in poleg nje je ležal prelomljen kruh. Po drobtinah so tekale mahedrave, lene muhe.

Stopil sem na sredo sobe. Kljuboval mu bom, ne bom klonil glave! Ne smem mu popustiti niti za korak, moje življenje se ne sme spremeniti. Tega se bom držal kot klop z vso močjo, ki jo premorem.

Odprl sem vrata. Vsi v farofu vedo, da grem. Zdelo se mi je, da so vrata v kuhinji priprta. Gotovo se vse ženske gnetejo za vrati in nastavljajo ušesa.

Stopil sem trdo do dekanove pisarne. Koraki so odmevali po hodniku. Da, to je »božji« mir med nami, glasniki miru in božje ljubezni. Potrkal sem.

Mir. Nič se ni zganilo. Kaplan Šernek posluša in tudi drugi poslušajo moje trkanje. Potrkal sem drugič. Nič. Obrnil sem se in šel trdo nazaj v sobo. Vedel sem, da me Jerebič muči. Ob takem času je bil vedno v pisarni. Dajal sem si poguma. Skušal sem se nasmehnuti dekanovemu otročjemu ravnanju.

»Ne, ne bom klonil.« Stal sem sredi sobe, si stiskal pesti pod brado in sem drhtel od negotovosti in gneva. Dekan je bil trd človek.

Pred očmi mi je vstal železni Grafič. To je človek strašnih živcev. Njemu ne more nihče do živega.

Minute so počasi tekle, kot bi se svet ustavljal in ne bi šel po svoji tisoč in tisoč let začrtani poti. Moral sem čakati. Še enkrat bom potrkal, potem pa grem od doma. Ne bom ga čakal niti minute.

Svoja vrata sem zaprl z močjo. Ko sem stopil na hodnik, se mi je zdelo, da mi nekdo reže z lic meso.

Trdo sem stopil do vrat in spet potrkal.

Dekan se je oglasil. Glas mu ni bil niti malo vznemirjen, čeprav je vedel, da sem trkal z gnevom in sovraštvom.

Odprl sem vrata. Sklonjen je bil nad mizo in šele, ko sem zaprl vrata in pozdravil, je dvignil sivo glavo, ki je sedela na močnem vratu. Pogledal me je. Nič mu nisem rekel, zakaj sem prišel. Vedel je.

Lahen smehljaj mu je zaigral okrog ustnic. Nagnil se je nad papirje in z močno roko brskal med pismi. Vzel je med papirji debelo pismo, ga potegnil k sebi in odprl.

Pogledal ga je, kakor da bi se še enkrat hotel prepričati o njegovi vsebini.

Vedela sva oba, da to dela brez potrebe. Dvignil je nato glavo, me pogledal brezbrizno in mi dejal, kakor da med nama ne bi bilo prišlo nikdar do nesporazuma. »Pre-meščeni ste, gospod kaplan.«

Vse se mi je zavrtelo pred očmi. Zdelo se mi je, da se tla pod mano majejo, da pôd valoví. Oči so mi postale rosne in spreletela me je misel, kaj bo z Rahelo?

Ves prejšnji ponos je skopnel. Dekana nisem niti videl, kako me je v svoji hladnosti opazoval. Kot otrok sem stal brez moči pred njim. Nisem mogel drugega spraviti iz sebe, kakor da sem ga vprašal s tihim, pretrganim glasom: »Kam?«

»Škof vas je premestil v Turnišče.«

Zrl sem skozi okno. Kostanji pred farofom so stali goli, negibni. Ne spominjam se, kako sem zapustil pisarno dekana Jerebiča. Nisem vedel, če so še vrata na kabinji priprta in če me še posluša kaplan Šernek.

Neusmiljene so bile stene, vse, vse na svetu je bilo trdo, brezčutno. Samo tu bi rad ostal, tu v Lendavi, tih, skromen, nikdar več ošaben, samo tu bi rad ostal.

»Rahela, ti dete moje, kaj bo zdaj s teboj?«

Tople solze so mi zdrknile čez sence na vzglavnik. Po vsem telesu sem čutil neizmerno bol. Jokal sem moiče, krčevito, kakor je jokala nekoč moja mati.

»Mati, mati, zakaj ste me rodili?« Šepetal sem med solzami pretrgane besede. Jok me je krčevito trgal in me spet izpustil. Zgrabil sem se za prsi. Tiščalo me je, kakor da bi imel v sebi kamen namesto pljuč. Nog nisem mogel

premahniti. Kakor v sanjah sem slišal, da mi je bila veriverica pri glavi. Z malim gobčkom mi je vohala solze.

Otrpnil sem. Top sem postal do vsega. Počasi sem se umiril in trdno zaspal.

Nekdo me je prijel za ramo in me klical. Počasi sem prišel k sebi. V sobi je bilo svetlo. Nad seboj sem zagledal veliki Trezin obraz. Usta je vlekla na eno stran in se smehljala.

»Obed sem vam prinesla, gospod kaplan.«

Nekaj dni sem ležal. Moči so mi odpovedale. Dolge ure sem premišljeval o tem, kar se bo zgodilo.

Treza mi je stregla; zjutraj, opoldne in zvečer je prinesla jed. Postavila je posodo na stol pri postelji. Glavo sem obrnil v steno; če me je kaj vprašala, sem molčal. Nato je odšla.

Materi o svoji bolezni nisem ničesar sporočil. Čemu bi imela nepotrebne bolečine. Da sem pa premeščen, bo itak zvedela.

Krampač in Berta me zaradi spora z Jerebičem nista mogla na farofu obiskati. Z Brünnerjevimi si pa v resnici nisem bil tako blizu, da bi prišli. Kaj je z Rahelo? Zdaj že ve, da pojdem iz Lendave. A ne morem niti iz sobe.

Gledam v strop in skušam zbrati misli. Ne, zdaj ne dvomi več v to, da sem vsak trenutek pri njej. Novico o meni je zvedela gotovo pri Krampačevih. Berta ji je povedala. Takrat je Rahela stisnila mala usta in dvignila obrvi. Guba med obrvmi ji je ostala dolgo nespremenjena.

Gotovo je tako sprejela novico. Poskušam vstati. Ne morem. Dvigujem roko, stiskam pest in preizkušam svojo moč.

Veverica se je preselila k meni na blazino. Niti ponoči se ne premakne od mene.

Najhuje je ponoči. Spati ne morem. Začenja me dušiti. Zdi se mi, da mi leži na prsih težak kamen.

Škof mi je hotel dobro, o tem sem bil prepričan. Številne pritožbe dekana Jerebiča, ki jih je podpiral plebanuš Cotlin, so se na škofiji množile. Da bi škof naredil temu konec, me je premestil h Grafiču. Tako sem mislil in pozneje mi je to potrdil Grafič sam.

Toda premestitev mi ni prinesla miru. Vse bi rajši pretrpel kakor to.

A pomoči ni bilo. »Lendavski kaplan Arpad Zrim je premeščen v Turnišče za kaplana.« Tako se je glasila nepreklicna, mrzla zapoved.

Nekega dne sem le čutil v sebi toliko moči, da sem vstal.

Treza je odnesla prazno skodelico. Počasi sem spustil noge na tla. Šumelo mi je v glavi od ležanja in soba se je vrtela z menoj. Počasi sem prišel k sebi.

Stopal sem ob postelji k umivalniku. Voda me je vzdramila. Oblekel sem se in si razgledal skozi okna nebo. Tuje se mi je zdelo vse, kakor da bi samo eno noč prespal na farofu.

Oprijemal sem se stene in šel pred farof. Sveži zrak bi me skoraj podrl.

Počasi sem lezel skozi park v mesto. Ropot s ceste me je dramil. Ljudje so me gledali. Vedeli so že, da sem premeščen. V Lendavi niti ne zleže kura jajca, da se ne bi šušljalo o tem po gostilnah in uradih, kaj šele, če je premeščen kaplan!

Mnogi so prihajali iz trgovin, koder sem šel. Drugi pa, ki so me srečavali, so me gledali, kakor da bi me videli poslednjikrat.

S počasnimi, trdimi koraki sem šel h Krampaču. Kaj mislijo in kaj govorijo o meni, o tem si nisem delal skrbi. Samo Rahelo bi rad videl, njo, samo njo.

Stopal sem od stopnice do stopnice počasi gor proti Krampačevemu stanovanju. Na polovico stopnic sem prišel, nato sem se nagnil na zid in počival. Kmetica s košaro na glavi je prišla po stopnicah. Slonel sem ob zidu in sem čakal, da bo šla mimo. Stopnice so bile ozke. Ko je prišla mimo mene, me je glasno pozdravila. Njen raskavi glas se je odbijal od sten. Bila je že mimo. Začel sem zopet svojo težavno pot. Slišal pa sem, da se je ženska spodaj na stopnicah ustavila. Ustavil sem se za trenutek in pogledal dol. Srečala sva se z očmi. Ko sem postal in jo gledal, se je zdramila in odhitela po veži na cesto. Vem, tako bi najrajši vsi naredili, ki me srečajo.

S težavo sem pozvonil. Prišla je odpirat Berta. Bel predpasnik je imela pred seboj in na glavi, na zlatih laseh belo kuhinjsko čepico.

»Arpad?« je samo rekla, ko me je zagledala. Odprla je vrata in tako obstala. Težko sem dihal od težke hoje. Nič nisem govoril, samo počasi sem lezel čez prag. Zaprla je vrata in ni vedela, kaj bi ukrenila. Tako jo je iznenadilo, da se ni premaknila od vrat.

»Legel bi rad,« sem jo tiho prosil. Slišal sem smeh otrok, ki so ropotali v kuhinji. Berta je odprla sobo, vrgla vzglavnik na divan in vzela s postelje odejo. Pomagala mi je na divan.

Kakor balzam se mi je razlil po vseh udih blagodejni počitek. Berta je prebledela. Ničesar me ni vprašala. Ko sem legel in zaprl oči, je obstala pri mojem vzglavju. Tako je preteklo nekaj minut. Odprl sem oči. Stala je s sklenjenimi rokami in me nepremično zrla. Nasmehnil sem se.

»Ti je slabo, Arpad?« me je vprašala. Odkimal sem.

»Pojdi po njo,« sem jo šepetaje prosil. Gledala me je, kot bi me ne bila razumela. Mislila je v začetku, da se mi blede. Nato si je pokrila oči, zajokala in odhitela iz sobe.

Nasmehnil sem se. Taka je Berta! Kje so tisti časi, ko smo sanjali ob vodah o bodočnosti. Daleč, daleč so. Ne spominjajmo se jih! Prelepi so.

Otroka sta v kuhinji na mah utihnili. Negibno sem ležal in počival. Ura na nočni omarici je tiktakala. Velike, temne slike Jezusa in Marije so visele nad posteljami, a lončena visoka peč je lomila v sebi svetlobo. — Pride, kmalu bo tu. Prijel jo bom za roke in ji gledal v oči.

Kljuka na vratih se je premaknila. Vrata so se sunkoma odprla in prinesla so s seboj Stanka, ki je visel na kljuki. Ko je bil v sobi, se je spustil, vtaknil prst v usta in me pogledal. Za njim je prišepkala Mara.

Molče smo se gledali. Mara se je spomnila, stegnila je roke in tekla proti meni.

»Tic, na, tic, na!«

Smehljaj sem se ji. Nisem se ganil. Sredi pota se je ustavila. Slutila je, da ni nekaj prav. Pobesila je roke in me začudeno gledala. Stanko je prišel po prstih do nje. Prijel jo je za roko in ji šepetal:

»Stric je mrtev, pojdiva.«

Obrnila sta se in šla po prstih iz sobe. Mara je med tem šepetala:

»Tic mltev, tic mltev!«

Priprla sta vrata in šla v kuhinjo.

Življenje gre svojo pot nezadržno naprej, tako kakor mora iti. Peč stoji tu brezčutno, negibno. Če bi kdo govoril o njej pred petsto leti, bi bilo to nesmiselno, smešno. Zdaj stoji tu in služi svojemu namenu. Čez petsto let ne bo vedel o njej nihče. Vendar ona mora sedaj stati tu, da poveže verigo gibanja skozi tisočletja.

In človek? Njegova duša je nesmrtna. Povezana je v verigo življenja. Nje ni bilo, toda je in bo ostala vekomaj. »Je in bo ostala vekomaj,« šepetam.

Misli se mi križajo. Zdaj bi že morala priti. Zakaj se mudi, ko ve, da jo čakam.

V kuhinji je zaropotalo. Otroka sta uekaj prevrnila. Skozi okno in zavese pada svetloba megle nega jesenskega dne.

Čakam jo, vsaka minuta mi je večnost.

»Pridi, Rahela! Toliko stvari ti bom povedal. Spet se nama bo nasmejala sreča, spet nama bo vsak utrip najinih src prinesel toliko lepote v te težavne dni. Pridi, pridi, Rahela!« Stegnil sem roke.

Vrata na stopnice so se odprla. Prihaja. Rahela prihaja. Čutil sem njeno bližino.

Slišal sem korake po prstih. Nekdo se je dotaknil sobnih vrat. Tečaji so komaj slišno zaječali. Berta je počasi odprla vrata. Spustila je Rahelo naprej.

Po tolikem času sem jo zagledal. Moji oslabelosti se ni začudila. Nič spremembe ji nisem opazil na obrazu. Ko je videla, da ne spim, je stopila k meni. Prijela me je za roko, ki sem jo imel na odeji. Zdrsnila je na kolena, spustila glavo na moja prsa in krčevito zajokala.

Berta je zaprla vrata. Ostala sva z Rahelo sama. Jaz nisem mogel več jokati. Preveč sem bil slab. Rahela pa je trepetala. Jokala je neprenehoma. Dvignil sem ji glavo in jo gledal v obraz. Lasje so ji padali čez visoko čelo, oči pa je imela krvave in zalite s solzami. Zbočila je ustnice in dvignila obrvi.

»Ne, Arpad, ostani tu, ostani pri meni.«

Solze so ji lile po licu in padale na odejo.

Molčal sem. Niti z eno besedo je nisem mogel tolažiti. Brez moči sem bil, brez ene same tolažilne besede.

Jokala je dolgo. Božala me je po rokah, po bledih, usahljenih licih in po laseh.

Tudi Berta je jokala. Prišla je v sobo. Videl sem, da ima objokane oči. Sklonila se je k Raheli.

»Ne jokaj, spet bo vse dobro,« jo je tolažila. Posadila je Rahelo v naslonjač, sama pa si je brisala solze.

»Bo, bo,« sem dahnil.

»Kaj boš jedel, Arpad?« me je vprašala Berta, da bi pogovor zasukala drugam. »Zdaj itak ostaneš pri nas, čez dan?«

Pomislil sem. Rahela je prisluhnila. Gledala me je in čakala, kaj bom rekel.

»Ostanem,« sem dejal.

»Mleko z jajcem boš, kajne?«

»Prosim.«

Berta je šla v kuhinjo. Rahela se je umirila. Ura v zvoniku je udarila enajst. Obrnil sem glavo k Raheli in ji tiho dejal:

»Kjer koli bom, se bom vračal k tebi. Moje življenje se je združilo s tvojim. Poiskal te bom, kjer koli boš, vedno

znova si dopovedujoč, da si moja, vedno moja, ti mala, sladka Rahela.«

Rahela je vstala. Prijela me je za roko. Pogledala me je ostro. Samo senco prejšnje žalosti sem ji bral v očeh. Rahela ni bila več otrok. Dorasla je takemu trpljenju.

»Tvoja sem, Arpad,« je dejala tiho. Nepremično sva se zrla, dokler ni prišla Berta.

Poslednjikrat sem šel v Petišovce. Ne bi šel več, toda od dobrega starčka sem se moral posloviti. Preveč mi je bil v spominu, da bi odšel brez tople besede.

Tudi on je že vedel, da sem premeščen. Mnogo vznemirjenja ni kazal. Navajen je bil, da so ljudje prihajali in odhajali. On je bil na mestu dva in dvajset let. Dolga, dolga doba.

Vsako njivo pozna, vsako hišo in premišljuje o tem, da »ljudem meje niso nikoli prinesle sreče«.

Sam ne verjame v to, zanikajo mu čustva združitev zemlje in dela, toda Tomaž stoji za tem tako močno, da so postale meje za ljudstvo res nesreča.

V dolgih večerih, ko se ne gane nikjer živa duša, z ženo kramljata o sinovih.

»Miha, ta se bo že naredil,« pravi ob takih prilikah stari Bartol. »Ta bo že. Tomaž pa še ni, še daleč je do cilja.«

Žena molče prisluškuje Bartolovim mislim. Sedi in se ne gane.

»Daleč, misliš?« globoko dahne.

»Daleč, daleč. Praksa, to bo že šlo. Toda sam še ne bo delal kmalu. Ne bo.«

»O, Tomaž, ta je le bolj moj, reci, kar hočeš.«

Smehlja se stari Bartol ob takih večerih, pogladi ženo po sivih laseh in jo poljubi na lica.

Spet nastane molk. Omare in mize zaživijo, vse šepeta med seboj samo o Tomažu.

Tako mi pripoveduje starček Bartol, se smehlja, prižiga si cigareto, a jaz ga poslušam. Pozabil je, da sem prišel po slovo. Prepričan je, da pridem drugi teden spet, da bova spet sedela, kramljajoč za črno mizo, o sinovih, o zemlji, ki vznemirja svet, in o dogodkih, ki razburjajo ljudi po kolici.

Toda mene ne bo več.

»Privadi se človek vsemu,« je rekel. Tudi žena je sedela pri mizi. Bartol jo je zadržal v sobi, ko je prinesla na mizo peciva in čaj. Sedla je nasproti Bartolu in gledala po mizi, če je vse na pravem mestu.

»Privadi se človek. Pozneje vam bodo to bogate skušnje. Zdaj je pa težko.«

»Težko je,« sem tiho dejal. V mislih sem imel Rahelo.

»Vsekakor! Toda privadili se boste tudi vsemu. To je v človeku.« Dejal je to mirno, da me je zazeblo. Rahelo pozabiti? Ne, ni mogoče.

»Z Marto sva se tudi selila,« je govoril, kakor da žene ne bi bilo zraven.

»Sicer je pa za vas laže, ko ste sami.«

Ko bi Bartol vedel, ne bi tako govoril. Prav tako nosim v srcu sladko, neodložljivo breme. Tu bo šlo življenje po svoji stari poti. Bartol bo tuhtal med njivami o svojih sinovih, gore bo pokrila sneg in led, na spomlad pa bodo spet ozenele; tudi po njivah bo začelo vse rasti. Mene pa nihče ne bo pogrešal.

Gospoda kaplana ne bo več tu. S svojimi bolečinami pojde dalje, kakor hoče Bog.

»Ne veste, kdo pride za vami?« me je vprašal Bartol.

»Ne vem,« sem dejal in dvignil glavo. Gledal je skozi okno, kakor je bila njegova navada. Žena je strmela v razstavljenno posodo. Tako težko mi pri Bartolovih ni bilo še nikoli. Starček se mi je zdel drugačen. Mogoče zato, ker sem sam zbežan in si ne morem najti mesta. Zdi se mi brezčuten. On ne žaluje z mano, se ne čudi in ne obsoja nikogar.

Čutil je to spremembo pri najinem obisku. Ni me niti z besedo ustavljal, ko sem vstal. Tudi žena je vstala. Čakala je, kdaj si bomo podali roke in se razšli, da bo spet pokojen mir objel te visoke, mrzle šolske zidove.

Stala sta na stopnicah, ko sem zavil z motorjem za oglom na cesto. Meni se je zdelo, kakor da me preganja ves svet. Povsod sem odveč, na vsakem obrazu berem eno samo obsodbo: »Pojdi in ne vrni se več.« Kaj sem storil ljudem? Mojo ponosno Rahelo imam rad in nič drugega. Ljudje me pa zato črtijo. Mrzla sapa mi je rezala v obraz. Po udih sem čutil utrujenost. Prejšnja moč se mi ni več vrnila. Bolezen mi je pustila sledove.

Ne bom se poslavljaj več od nobenega človeka v Lendavi. Tiho pojdem in odnesem svojo boleost s seboj v srcu.

Kirali, Madžar iz Lakoša, mi bo prepeljal pohištvo. Vse bo lahko naložil naenkrat na kola. Kaj pa je to, omara, miza, postelja, divan in nekaj kovčegov?

Vendar Kirali ne bo mogel sam ne naložiti in ne odpeljati. Treba bo vsekakor dveh. Koga bom prosil? Nimam nikogar. Z dekanovim hlapcem nisem smel računati.

»Stopim v hrib k Mariničevim po fanta.« Vstal sem, se odel, kajti bilo je že mrzlo. Hodil sem v hrib z muko. Zavil sem po stezi proti gradu. Ko sem dospel do pešpoti, po kateri sva prišla z Mariničevim Ferdijem, sem si od-dahnil. Po tej poti sem stopal po gozdu v hrib.

Prišel sem vrh goric. Tu sem pred kratkim zašel v blaten klanec. Streha Mariničeve hiše je gledala izza klanca. Spet sem se prijel za korenine in se potegnil na drugo stran klanca.

Za hišo sem zavil na dvorišče. Videl sem, kako se je Ferdi pripognil za trs in se skril.

»Nič se ne boj,« sem mu rekel in se smehljaj. Počasi sem šel do goric, kjer je stal fant. Pogledal sem za trs, fanta pa ni bilo nikjer.

Skozi okno me je opazila stara Mariničeva. Prišla je iz hiše v istem predpasniku, v isti ruti kakor pred kratkim.

»K vam sem prišel,« sem ji rekel in šel od goric proti njej.

»Kar notri pojdite,« mi je rekla in spet stopila pred mano v hišo in mi odprla vrata.

V sobi je bilo toplo. Marinič je ležal na postelji. Skušal se je nasmehniti in mi je vnaprej ponudil roko. Mnogo več domačnosti je bilo na njem kakor prej.

Sedel sem na stol, ki mi ga je žena pristavila k postelji.

»Lepo, da pridete,« je dejal Marinič. »Spovedati se bom tudi moral enkrat.«

»Ali je res, da pojdete iz Lendave?« me je vprašala Mariničeva mati.

»Da,« sem dejal. »Res, zato sem prišel. Bi pustili fanta, da bi me pomagal seliti?«

»I, seveda. Kje pa je Ferdi, stara?« je dejal Marinič in se zganil.

»Seveda pojde.«

Nisem vedel, ali bi povedal vzrok svoje prošnje ali ne bi. Pa sem le.

»Zdaj jaz grem, pa bi ne mogel vaši prošnji glede pogreba ugoditi. Fant pa naj zasluži, saj vam pride kadar koli prav.«

Ferdijevo delo sem plačal že vnaprej in se poslovil.

Spočit sem se počasi vračal v dolino; torej selitev je v redu.

Drugega jutra je Kirali zgodaj stal na farofškem dvorišču. Težka, rjava konja sta povešala glavi in se prestopala. Jerebičevi so hodili prešerno po dvorišču. Madžar pa je sedel med lestvami na vozu in kadil iz dolge pipe. Pljuval je skozi kline v blato, si s palcem obrisal ustnice, nato je dal cev med košatimi brki v usta. Gledal je po farofškem dvorišču in molčal.

Prišel sem od maše. Kirali se je odkril.

»No kaplan, pojdeva?«

»Ste sami?« Zaskrbelo me je, če Ferdija ne bo.

Kirali je privezal vajeti za ročico, vtaknil bič pri komatu za železo in šel z dolgimi koraki za menoj. Ne vem, ali je Madžar slutil, da je ves farof kot sršenovo gnezdo, stopal je za menoj samozavestno in se ni brigal za nikogar.

»Bomo vse naenkrat odpeljali?« je vprašal trdo, da je odmevalo po hodniku.

V sobi se je razgledal po pohištvu, ki je bilo že zvezano in pripravljeno za pot. Gledal ga je in otipaval.

»Bo šlo enkrat,« je dejal. Ponudil sem mu kozarček žganja. Držal ga je v roki in me pogledal.

»Kaj pa dekan, kaj pravi?« mi je šepetal in vsekal z eno trepalnico. Nasmehnil sem se njegovi hudomušnosti.

Zamahnil je z roko in zgrabil umivalnik. Ko je hotel odpreti vrata, se je ustavil.

»Kaj bom sam. Človeka je treba, da mi bo pomagal omaro.«

»Moral bi že priti,« sem dejal.

Stopal sem za njim na dvorišče. Pogledal sem v hrib, odkoder je šla pot proti gradu. Gori v gozdu sem za drevsom opazil Ferdija. Nos je rinil izza debla in gledal dol na dvorišče. Nisem vedel, ali bi se smejal ali bi bil nejevoljen.

»Pojdi, Ferdi, pojdi,« sem mu mahal z roko v hrib.

Ferdi se je boječče prikazal izza debla in počasi stopal na pot. Velik je bil, prevelik za svoja leta. Kratek predpasnik mu je segal do kolen. Star klobuk je imel poveznjen na glavo. Počasi se je priplazil na dvorišče. Madžar je vpil na njega, kakor da bi mu Ferdi bil sin. Ošteval ga je, da sem se bal, da bo Ferdi zbežal.

Nato sta se oprijela dela. Kmalu je bilo vse naloženo. Povezovala sta voz. Stal sem spodaj in držal v kletki veverico, ki je v strahu begala.

»Kam pa homo dali to?« sem vprašal Kiralija. Ta je privezoval vrv na lestev in mi ni ničesar odgovoril. Obrisal si je s predpasnikom pot s čela. Pogledal je kletko, nato voz.

»Ferdi jo bo držal,« je odločil. »Stopi na voz,« je zapovedal fantu, ki se je skrival nekje za vozom. Ferdi je počasi zlezal na voz. Poiskal si je mesto in sedel.

Kirali mi je vzel kletko iz rok in jo dal fantu, ki jo je prijel in si jo dal v naročje.

»Vse?« me je vprašal Kirali, ko je bilo vse pripravljeno in povezano.

»Je,« sem dejal.

Kirali je vzel bič od komata, pljunil v roko, odvezal vajeti in vrgel križ čez konje.

»Bi še en kozarček?« sem ga vprašal.

»Ne! Ko bomo prišli na mesto,« je dejal in udaril po konjih.

Voz se je zganil in odropotal z dvorišča. Tako, zbogom Lendava!

Stal sem sredi dvorišča in gledal za vozom, ki se je pozibaval s pohištvom. Ferdi je sedel na vrhu, se z eno roko držal za omaro, z drugo pa je držal kletko.

Nikogar nisem videl na dvorišču. Ljudje na farofu mi niso bili nič mar.

Zadnjikrat sem šel v svojo sobo. Prazna je bila. Gole stene, po katerih so visele pretrgane pajčevine, so me gledale. V kotu pri oknu je bil kup zmečkanega papirja. Okna so bila prazna in odprta. Zdelo se mi je, da mi je težko, ko zapuščam ta kraj, kjer sem preživel malo lepih, a mnogo težkih ur.

Zaklenil sem vrata. Vzel sem ključ iz ključavnice in ga nesel dekanu.

Dekan me je čakal v pisarni. Ko sem vstopil, se je takoj dvignil.

»To je ključ,« sem mu rekel in sem gledal, kam bi ga položil. Stopil je k meni in stegnil roko za njim.

»Greste?« se je nasmehnil in skušal biti prijazen. Ključ je obračal med prsti.

»Grem,« sem dejal. Nič jeze ni bilo v meni, le zaničevanje sem čutil do dekana.

»Želim vam pač več božjega blagoslova pri delu.«
Vedel sem, kaj misli pri teh besedah. Gledal sem v tla, ko
sva molčala. Pomolil mi je roko. Prijel sem jo, se obrnil
in šel. Pustil sem ga sredi sobe.

Šel sem na dvorišče pod smreke, kjer je že bil pri-
pravljen motor. Vžgal sem ga in sem zdrsnil s farofškega
dvorišča. Drsel sem po kamenitem tlaku med hišami, ne
da bi pogledal enega človeka, ki sem ga srečal.

Čutil sem šele v tem trenutku, kaj imam za seboj;
Lendavo! Ne bom več videl vse te množice obrazov, za katere
vem, kaj mislijo in s čim se bavijo. Duhajo samo tiste
male nepomembne dogodke, s katerimi morijo sebe in
druge.

Toda tu je ostala Rahela. Vse bi rajši pretrpel, prena-
šal bi Jerebiča, prenašal bi gnilo lendavsko gnezdo, če bi
smel ostati v njeni bližini. Ona bi mi dajala moč, da bi
kljuboval še takim težavam.

To premišljujem, ko drvim iz stare, gosposke Lendave.
Voz z mojim pohištvom se ziblje ob telefonskih drogovih
že daleč na cesti. Že od daleč se razloči izmed vseh voz, ki
se pomikajo po cesti.

V svojem bodočem življenju sem si vendar obetal še
lepih dni. Ne, obupaval nisem.

Vsak čas bom dohitel voz. Kirali sedi na vozu nekje
spredaj, da ga sploh ni videti. Na vrhu pa je Ferdi s kletko,
kakor se je vsedel na farofu. Glavo ima obrnjeno proti
polju; mene noče pogledati. Zavil sem z motorjem na tisto
stran, kamor je bil obrnjen. Veverica je postala v kletki
nemirna, ko me je zagledala.

»No, ali je pridna?« sem vprašal Ferdija in sem se
mu smejal. Fant je začel dajati noge na drugo stran voza.

Ni me maral videti. Ko si je predjal kletko iz ene roke v drugo, mu je zdrknila s prsta, se zakotalila po vozu in padla na tla. Odbila se je od zemlje in odskočila pod zadnje kolo.

»Stoj, stoj,« sem zavpil, kolikor sem mogel. Ustavil sem motor, ga pustil sredi ceste in skočil k premikajočemu se kolesu. Toda blatno kolo se je obrnilo, zdrobilo kletko in prerezalo živalico. Kri je brizgnila po suhi cesti in trdo kolo je bilo krvavo.

Kirali je ustavil. Skočil je z voza. Bič je imel v rokah in hitel nazaj k meni. Obrnil sem se v stran.

Kirali je stal molče za menoj in opazoval na tleh kepo krvi. Nekaj je momljal in ni vedel, kaj bi ukrenil.

»Glejte ga!« Kirali je kazal z bičem na njive. Ferdi je naredil velik ovinek s ceste na polje. Zavil je v velikem loku spet na njo in tekel proti Lendavi. Mahal je okoli sebe in vzdigoval dolge noge. Velik zveznjen klobuk mu je sedel na ušesih.

Molče sva gledala za njim. Madžar je brundal in se praskal za ušesi, jaz si pa nisem mogel misliti, da sem svojo veverico za vedno izgubil.

»Zakopljite jo,« sem rekel Kiraliju. »Pazil bom sam na konje. Naslonil sem motor na obcestni kamen. Stopil sem pred konje, gledal sem v trda tla.

Kirali je nesel mojega mrtveca na njivo. Ogrebel je zemljo z rokami in kopal grob. Njive so bile molčeče, prazne in turobne.

Kirali je težko dihal.

»S kletko vred zakopljem?« me je vprašal.

»Da,« sem dejal zamolklo. Konji so trgnili z glavami, kakor da bi se me zbali.

Žice so zaškripale, ko je položil v zemljo mojo ljubljeno živalico. S težkimi koraki je šel z njive čez jarek na cesto. Obrisal si je roke ob rumeno travo.

Obstal je pri vozu, kakor da bi še nekaj popravljajal.

»Dobro, da ni padel umivalnik,« je rekel zase, ko je nekaj privezoval. »Škoda bi ga bilo.«

Vzel mi je bič, pogledal po cesti; nato je odvezal vajeti in pognal konje. Stopil sem od konj, voz je zadrdral in Kirali si je prižgal pipo.

Stal sem pri krvavih sledovih. Ropotanje voza je zamiralo v daljavi. Ozrl sem se proti Lendavi. Mariničev Ferdi je tekel proti mestu.

Kaplanova soba v Turnišču je bila večja kakor v Lendavi. Toda Grafič je imel mnogo pohištva, zato sem moral omaro, kjer je imel ponošeno obleko, vzeti v svojo sobo. Postavil sem to omaro pri vratih, zraven nje svojo omaro, pri oknu pa mizo. Na drugi strani sem postavil umivalnik, nato posteljo. Moja soba je bila v prvem nadstropju. Okno je gledalo proti Bistrici. Zdaj sem bil mnogo bližje doma. Videl sem čez polja in čez nizko jelševje jagnede, ki so spremljali kolnik od državne ceste do Bistrice. Tam je Bistrica, poleg teče Mura in čez Muro so nizki hribi Slovenskih goric.

Na mizi stoji Rahelina vaza. Vestno skrbim za rože. Zjutraj in zvečer jim menjam vodo. Dotikam se vase, duham rože, nato grem spet k oknu in iščem jagnede. Sonce zahaja. Večer se bliža; truden, hladen jesenski večer. Krsta božjega ni na kolnikih, niti na njivah. Pač! Daleč na beltinskih njivah gre ženska proti Turnišču. Na glavi nese košaro. Krilo ima visoko podvezano. Sonce sije poševno

na njo. Zdaj, ko je vse zorano in pospravljeno, hodijo med njivami tisti, ki nimajo pedi svoje zemlje in si nabirajo kakor miši živež za zimo. Od daleč jo vidim.

Obrnil sem se spet k mizi. Lendava mi manjka. Hribov sem se navadil. Poslušal sem tam uro v zvoniku, na to sem se oblekel in šel. Tu? Stojim in pred menoj zeva večer. Mrtev, prazen večer, brez hrupa, brez življenja. Grafič spodaj vpije nad hlapcem. Hlapec mu glasno odgovarja. Psi se igrajo po dvorišču in lajajo. Jate golobov preletavajo farof.

Sedim za mizo, podpiram si glavo in nepremično zrem v vazo in rože, ki se ne premaknejo.

Mariča kliče drugače h kosilu in k večerji kakor Greza. Postavi se spodaj pred kuhinjo in vpije v prvo nadstropje:

»Kaplan, gospod kaplan, jed čaka.« Glas gre po farofu in čez cesto, da ljudje postajajo in si pomežikavajo.

»V farofu gredo jest.«

Jemo v kuhinji. Že odkar sta Grafič in Mariča sama, jesta v kuhinji. Škoda je umazati sobe zaradi tega. Zdaj ko sem prišel jaz, se to ni spremenilo.

Grafič se ni vznevoljil, da je dobil kaplana. Nič žalosti in nič veselja ni kazal. Skrbel je za gospodarstvo, kakor prej. Sedel sem že za mizo, ko je Grafič še nekaj na dvorišču premetaval in glasno govoril. Juha v krožniku se je kadila. Dobili smo odmerjene porcije.

Miza je bila stisnjena k steni. Na koncih mize sva sedela midva z Grafičem, tako da sva gledala drug proti drugemu. Grafič je še poleg tega imel razgled skozi okno na dvorišče. Mariča je gledala v steno. Vsak čas je vstala od mize in stopila k štedilniku ali v shrambo.

Sedel sem za mizo, gledal sem vročo juho in čakal Grafiča.

Prišel je. Pred njim so pridrli psi, stekli so po kuhinji, migali z odrezanimi repi in prevohali vse.

Grafič je obesil preperej klobuk, katerega so se držale pajčevine.

Odmolili smo.

Jedli smo vsi trije molče. Zajemali smo z žlicami in molčali. Izpod pokrovk na loncih so padale kaplje na vroč štedilnik. Od časa do časa je Mariča vstala in potegnila lonce z vročega mesta.

»Svinjam moraš dajati toplo hrano,« je govoril Grafič, ko se je Mariča mudila pri štedilniku in nam pripravljala drugo jed.

»Sama vem, ni mi treba tega praviti.«

»Ni mi treba praviti! Mrzlo je že!«

Mariča je postavljala krožnike na mizo.

»Slišite, gospod kaplan,« mi je dejal Grafič, ko je prijel za vilice. Obrnil je orodje nenavadno navpično. Na eno strani ustnic se je nasmehnil. To so bili redki slučaji. »Ljudstvu sem že rekel, da bom maše za pokojne imel še nadalje samo jaz.« Jedel je naprej, a videlo se mu je, da mu je to delalo le malo težave.

Nič mu nisem odgovoril. To sem že slišal od ljudi.

»Jesti imate itak pri nas,« je nadaljeval, ko mu jaz nisem ničesar rekel. »Jaz pa imam plačil čez glavo. Davkarija, ta me terja, da bom moral kmalu vse prodati iz hleva. Marš, ti tolovaj,« se je zadril na psa, ki mu je dal gobec na koleno in ga gledal.

»Ne marate več krompirja?« me je vprašala Mariča in prijela krožnik.

»Ne bom, sit sem,« sem dejal. Ni mi bilo težko, da je Grafič to rekel. Tak je bil od prvega trenutka, ko sem ga spoznal in tak je sedaj. Grafič gre svojo pot. Ni mi bilo sicer prav, kajti kaplanska plača je bila majhna. Toda duševni mir sem imel, mučil se nisem več.

Ob robu vasi je bila gostilna. Gostilničar Rataj, ki je imel hišo v najemu, je bil svoje dni v Lendavi. Vsak dan sem hodil tja na južino. Štajerska hrana na farofu mi ni teknila. Imel sem v gostilni svoj kot, in ko je bila ura pol štirih, me je že južina čakala na mizi: kruh, maslo in skvašena paprika. Kislo sem jedel vedno manj, škodilo mi je. Pač pa sem pogosteje pil mleko.

Denar, ki sem ga prinesel iz Lendave, je hitro kopenel. Materi še nisem kupil obleke, kakor sem to storil vsako leto. Leto se je bližalo h koncu. Moj mesečni zapisnik je bil sledeč:

Izdatki: za olje in bencin k Raheli sto tri dinarje, olje in bencin k materi dva in trideset dinarjev, južina devetdeset dinarjev, pijače nisem imel. Ministrantu sem dal vsak mesec okrog trideset dinarjev. Za globin, vezalke, ščetko za zobe, kalodont, mi'lo in slično sem porabil okrog pet in dvajset dinarjev, tako da so znašali moji skupni izdatki okrog dve sto osemdeset dinarjev. Kaplanske plače sem imel dve sto dvajset dinarjev. Včasih se je kdo za mašo zmotil in prinesel meni namesto Grafiču, tako da sem povprečno dobival mesečno petdeset dinarjev. Pogreba nisem imel nobenega, prav tako ne krsta. Torej so moji prejemki dosegli le okrog dve sto sedemdeset dinarjev.

Držal sem se teh računov do potankosti. Nisem še seveda prištel k izdatkom vsote, s katero sem kupil materino obleko.

Bil sem pri materi na kosilu. Vem, kaj jo je težilo, da ni rekla nobene besede. Zakaj hiram in zakaj sem bil premeščen v Turnišče, zakaj prav h Grafiču.

Tega vendar nisem kriv jaz. Mojemu zdravju ne bo več pomagala človeška roka, da sem pa bil premeščen v Turnišče, je bila božja volja.

Mati je postavila moj stol na tisto stran, kamor je visela miza. Tako se je mast v skledi cedila k meni. Pri krožniku sem imel prtiček. Tega mi je mati vedno pripravila, odkar sem bil posvečen.

»Ne bom več, mati,« sem dejal in odložil žlico.

Pogledala me je, kakor da me ne bi razumela. Ko sem bi mlajši, je pokazala s prstom v skledo in mi zapovedala: »Jej.« Takrat sem pobral žlico in molče jedel dalje. Njen pogled je zdaj neizprosnejši, še bolj trd.

Pri Matajičevih je lajal pes. Lajal je zamolklo, počasi. Nekdo je na drvotanu cepil drva. Dvakrat, trikrat je zasekal, nato pa je bilo slišati, kako meče polena na kup. Po cesti mimo hiše so ropotala kola. Trudno sem gledal skozi odprto okno. Neka ženska je nesla na glavi košaro jabolk. Zvitek je imela pod košaro in z eno roko je segala gor do ročaja.

»Še Štefu moram dati obed,« je rekla mati tiho.

»Kateri Štef je pri nas?« sem jo vprašal in stopil k oknu. Nekaj vejic trsja je ležalo po tleh od bratve.

»Horvatov. Z drvni ima opravka že od jutra.« Odprla je vrata in nesla posodo v kuhinjo. Z obema rokama je držala posodo in sklonjena šla v kuhinjo. Prijetno je bilo doma. Jesen je topla, suha. Bog je blagoslovil te ljudi, ki so trpeli vročino in žejo. Povsod se čuti dobrohotna roka Gospodova, ki je nasitila vse, kar se giblje in živi.

En sam praznik je jesenski čas, vse tja do snega. Nič ne skali te sreče.

Zrem skozi golo brajdo dol na cesto. Kdor koli gre mimo, dvigne visoko klobuk. Malih otrok že ne poznam več. Po štirje gredo mimo, držijo se za roke in glasno govorijo vse vprek. Ko pridejo do okna, pretrgajo s pogovorom. Najstarejši se glasno poklanja, mali pa za njim drobijo: »Jezus Kristus!« in komaj dvigajo kape s kratkimi rokami. Potem šepetajo med seboj.

Sedel sem za mizo. Govoril bi rad z materjo. Nekaj bi se rad pogovoril z njo, kajti v Turnišče se mi ni mudilo kakor prejšnje čase v Lendavo. Mati pa je bila tiha in molčeča kakor prejšnje čase.

Spet me je prijemal spanec. Ta mir me je uspaval. Zdelo se mi je, da me stene božajo. Zrak je bil opojen, da sé res nisem mogel vzdržati.

Slišal sem še, kako je mati zvala Štefa h kosilu.

Štef ni prišel iz hleva. V hlev je spravljala mati vsako zimo drva, odkar ni mogla več imeti pri hiši krav. Čemu bi ji bile krave? Ona vsega ne more opraviti, če pa vzame koga k hiši, ni nikoli miru. Jaz sem ji dal vedno toliko denarja, da je najpotrebnejše stvari kupila. Kupila je mleko, sladkor, včasih kavo in še druge stvari, brez katerih hiša ne more biti. Prav tako sem ji v Lendavi poravnal ves davek, da je živela res brez skrbi.

Dolgo je bila med nama borba zavoljo krav. Ni in ni hotela prodati živine. Spoznala je, da ne zmaguje vsega, toda ne, krav ne bo prodala. Bil sem takrat doma, ko je kupec prišel po živino. Bil je neki Odrančaj, nizek, suh človek. Brke je imel dolge, obraz dobrodušno kmečki. Gladil je živ'no, ko jo je plačal in je bila njegova, tipal jo je po

glavah in hrbtih. Videlo se mu je, da ravna z živino kot s človekom. To je mater nekoliko potolažilo, da se je vdala v to.

»Mesarju jih ne boste prodali?« je vprašala človeka in stala na pragu praznega hleva. Na glasu se ji je poznalo, da ji je težko.

»Ne, ne,« je dejal Odrančaj in zvezal krave skupaj. »Te bom obdržal za sebe. Dobro blago je, čeprav malo predrago.«

Krave so šle poslednjikrat z našega dvorišča. Mahale so z repi, stopale so ljubko kakor vedno in še jaz nisem mogel verjeti, da jih res ne bo več nazaj.

Mati je zaprla hlev, obrnila kljuko, šla v kuhinjo, jaz pa se tistega dne nisem dolgo zamudil doma. Hlev je ostal prazen vse do jeseni. Ko pa je prišla zima, je spravila mati s Štefom drva na pod. Od takrat so vsa leta v hlevu od poda do tramov oslice drv.

Mati v kuhinji nekaj pere. Najbrž posodo. Štefa pa le ni iz hleva. Sliši se, kako nalaga polena na oslico.

Nepremično stojim pri oknu in zrem dol na pot. Štef je nekaj let starejši od mene. Nekoč sva skupaj hodila v šolo.

Mati je pustila v kuhinji pranje. Šla je na prag in poklicala Štefa.

»Ne boš šel? Vidiš, da ne utegnem čakati z obedom,« je govorila mati in na glasu se ji je poznalo, da je nejevoljna.

»Ah, s tem človekom je vedno križ,« si je govorila in šla v kuhinjo. Videl sem jo, kako je čez nekaj časa nesla krožnike čez dvorišče v hlev. Štef ne mara zatadi mene v hišo. Od nekdanj je sramežljiv.

Čeprav me je mučil spanec, ne bi rad doma zaspal. Noči v Turnišču so bile dolge, gluhe in mučne. Vse nočne ure se ni v polju, kamor je gledalo moje okno, premaknilo ničesar. Šel sem iz sobe in stopil na stopnice. List se je spustil s starega trsa. Nekdo v vasi je pel. Sonce je blede sijalo, da so se sence pod brajdo komaj poznale. Trava je ležala na zemlji, rjava je bila in na nekaterih mestih suha.

V hlevu sta mati in Štef govorila. Mati ga je s prijetno resnostjo oštevala. Štef pa je od časa do časa kaj zabrundal. Šel sem v hlev.

Štef je sedel na polenih, in ko sem stopil na prag, me je pogledal s škilastimi očmi in se sklonil nad krožnik, prijel vilice in jih zapičil v žgance.

V hlevu je dišalo po lesu. Vrbe in jelše so imele prijeten duh. Sedel sem na odrezan hlod, ki je ležal ob steni. Objel sem si koleno. Rad bi se pogovarjal s Štefom. Toda čutil sem, da Štef tega ne mara. Kje so časi, ko smo skakali po travi na dvorišču, plezali po drevju in si čez plot kazali jezike. Štef je bil že od nekdaj počasen, trd in redkobeseden. Grobe poteze v licu je imel od mladosti. Zdaj ko je postal starejši in zdelan, so mu še poteze v licih postale bolj grobe. Brke je imel nerodno odrezane. Štrleli so mu na vse strani. Zdeli so se mi podobni zobni ščetki.

»Skladaš, skladaš?« sem ga vprašal kolikor mogoče prijazno. On je škilasto pogledal mater in trdo rekel:

»Skladam.«

Po travi čez dvorišče se je zaslišala hoja in enakomerno, obnemoglo stokanje otroka. Na vratih se je prikazala Štefova žena Reba z jokajočim detetom v naročju.

Za krilo se je držalo dekletce štirih, petih let. Za njo je pomolil glavo v hlev nekoliko večji fant. Ko je zagledal mene, je potegnil glavo iz hleva in stekel čez dvorišče. Tudi Reba ni pričakovala, da bi bil jaz v hlevu. Pozdravila me je glasno, zglajeno, kakor pozdravljajo vsi. Brez sledu čustva je ta pozdrav. Ne veselje ne nejevolja se ne izraža v njem.

Stegnil sem roko, dekletce pa se je krčevito oprijelo Rebe in zajokalo, da mi je šlo skozi ušesa.

Ničesar ni bilo mogoče razumeti v hlevu. Reba je vpila nad deklico, a otrok, ki ga je držala v naročju, je obnemoglo brez solz jokal.

»Kaj pa je otroku?« sem vprašal, ko se je hlev nekoliko umiril.

»Oh, padel je s klopi, pa si je glavo razbil.«

Postanem pozoren. Vstanem in stopim počasi k njej. V nos mi je udaril duh po prepotenih otroških capah, ki se je mešal s čudnim duhom po gnilobi. Otrok je bil zelen. Oči majhne, zelo majhne in krmežljave. Spačen obraz je imel in na sebi nič prijetnega. Glavico je imel vso povito v umazane cape. Iz nje pa se je trgal v srce segajoči:

»A, a, a.«

»Pa ne greste k zdravniku?« sem vprašal.

»Ah, mrzle cape mu dajem že dolgo. Ne vem, kaj bo ž njim.« Reba se je razgovorila. »Oh, v Hajdini zdravi neka ženska, pravijo, da dobro zdravi.« Gledala je jokoječega otroka, ki se je napenjal kakor žaba. Slinil se je, a oči so mu ostale suhe. »Za zdravnika nimamo denarja,« je pristavila, ne da bi se poznala v njenem glasu trohica obžalovanja.

Reba je stala ob steni. Zibala je na roki otroka. Jaz pa nisem vedel drugega kot to, da sem se obrnil in sedel nazaj na les. Najrajši bi se razjokal. Pri Štefu je stala njegova hčerka. Objel jo je z roko, v kateri je držal krožnik, z drugo pa je držal žlico in nosil žgance hčerki v usta. Deklica je jedla s slastjo. Ni me pogledala.

Ne vem, ali je moja mati vedela za to; poklicala je Rebo v kuhinjo. Prišli so na očetovo kosilo, to sem takoj zaslutil. Bedniki, bedniki! To je trpljenje; kaj je moje v primeri s takimi ljudmi, ki sem jih gledal vse svoje življenje samo skozi okno. Vedel sem za njihove težave in trpljenje, toda blizu jim nisem bil nikoli. Groza me je spreletela, ko sem bil v hlevu s Štefom, ki je delil svojo jed z otrokom.

Štef molče krmi hčerko, ki hlastno je. Včasih nese tudi sebi v usta. Ko to naredi, spremlja otrok vilice do njegovih ust, nato mu gleda brke in pobira iz njih to, kar se je spotoma nalovilo na nje. Sedim nepremično na lesu in vem, da Štef čuti moj pogled.

Slama in pajčevina visijo od stropa, po stenah se poznajo umazane lise še od časov, ko so bile krave v hlevu. Senjak je prazen in ves v pajčevinah, lestve nad jaslami so še privezane.

»Mala je lačna,« sem rekel, da bi pretrgal molk. Štef ji je počasi spustil v mala usta žgance, nato pa zamomljal:

»Je.«

Jelšev in vrbov les je dišal, polnil je naš stari hlev, kjer ni bilo več krav, temveč je moja mati spravljala leto za letom s Horvatovim Štefom drva.

Štef sklada oslico. Sama sva v hlevu. Ne vem, zakaj se mudim pri njem. Ob drugi priliki sva se samo pozdravila. Zdaj pa sedim tu in se ne ganem, čeprav vem, da Štefa mučim. Nisem vedel kam. V Turnišče se nisem hotel vrniti prezgodaj. Počutil sem se doma kakor nekoč, ko sem prihajal na počitnice. Ljudje se mi zdijo prijazni in čutim, da nisem tako daleč stran od njih, kakor sem mislil. Prej so mi na Bistrici predsedali ljudje, dom, hiše in tudi od matere sem se oddaljil. Zdaj je to vse drugače.

Gledal sem skozi vrata čez dvorišče na cesto. Mimo hiše je šel po kolniku v soncu.

Velika razdalja naju loči s Štefom. Ne vem, ali se mi je v trenutku zasmilil, ali sem bil ganjen zaradi okoliščin, v katerih je živel. Štef je skladal.

»Kako gospodariš?« Bil sem neusmiljen.

»Tako, slabo,« je rekel počasi. Glas mu je bil trd in hrapav, kakor je bil Štef sam.

»Doma ste si razdelili?«

»Da,« je pritrdil in zamahnil z roko. Zdelo se mi je, da se je nasmehnil. »Kdaj že! Sedem let je od tega.«

»No potem ti pa ne gre slabo,« sem dejal.

»Med deset tri pluge zemlje, malo je to.«

Nehal je skladati drva in hotel nekaj reči. Ko pa je pustil oči na meni, je pomolčal, se sklonil in pobral poleno. Pogled na mene ga je zmotil, da ni povedal tega, kar je mislil.

»Reba je dobila četrto pluga.« Štef je šel okrog kupa, da bi zmetal polena k oslici. Predno se je pripognil, je dejal: »Gosposko zemljo sem, sicer dobil.«

Postal sem pozoren. Saj res, kaj je z agrarno zemljo!
»Koliko si dobil?«

»Dva pluga. Pa ta še sedaj ni moja. Toliko časa jo že odplačujem, da me že več stane, kakor če bi kupil kmečko zemljo.« Štef je govoril v ognju. Tega pri njem še nisem videl. »Kmečka je bila vsaj dobra. Gosposko so pa razdelili samo močvaro, kjer zraste koruza tako visoko kakor detelja. A—!« je močno pristavil Štef. »S tem ni nič. Pri gosposki zemlji so nas Cotlin opeharili kakor žid.«

Pridržal sem sapo, ko sem slišal Cotlinovo ime.

»Zakaj so vas opeharili?« sem ga vprašal, ne da bi trenil z očmi.

»Grofica bi nam morala dati dobro zemljo, plebanušu Cotlinu pa je dobro plačala, da smo potem dobili močvaro. Grofici pa je dobra zemlja ostala.«

Štef je govoril to tiho. Ozrl se je celo proti vratom. »Vaša mati ne smejo tega slišati,« je šepetal. »Oni so na Cotlinovi strani.« Vstal sem, stopil na prag in pogledal naokrog. Matere ni bilo nikjer.

»Cotlin prihajajo še k nam?« sem ga vprašal in sedel nazaj na klop. Čakal sem željno na vsako Štefovo besedo.

Zamahnil je z roko, kakor je imel navado. »Kaj pa! Čakajte, kdaj so že bili pri nas?« Štef je pomislil. Roke so mu visele ob telesu; okorni, trdi prsti so mu bili upognjeni, kakor da bi držal poleno. Gledal je v oslenco in iskal v spominu dan, ko je bil Cotlin pri nas. Tu je bil, on, ki je že prizadejal toliko bolečin materi, meni in Raheli. Sovražil sem ga. Tu je bil, a mati mi ni rekla niti besede. Nekoč sva se z materjo skupno veselila nje-

govega prihoda. Ob takih prilikah je sonce praznično sijalo na našo hišo. Vse je bilo pripravljeno samo za to, da bi služilo njemu; vsaka njegova beseda je bila obdana z žarom svetniške moči.

»Pred desetimi dnevi,« je sunkovito dejal Štef, ko se je spomnil.

Zdaj sem moral biti oprezen. Vprašati ga nisem smel naravnost, kaj sta z materjo govorila. Moja prevelika vznemirjenost bi ga begala. Postal bi nezaupljiv.

»Nič več ne obrajam plebanuša Cotlina. Preveč se vtikajo v vsako stvar,« sem rekel.

»Saj tudi vam ne daju miru,« je pripomnil Štef. Sklonil se je za polenom in me ni pogledal.

»Z materjo sta spet kaj govorila,« sem se delal malomarnega. Komaj sem prikrival nemir, ki me je dušil.

Štef ni nato nič rekel. V njegovem molku sem pa čutil, da ve za vse zelo dobro. Ta človek, ki je bil dosedaj top, je zardel kot malo dete. Zdelo se mi je, da je hitreje dihal.

»Povej, povej Štef! Vem, da Cotlinu nisem povolji,« sem silil vanj. Nisem se mogel vzdržati.

»Reba je nekaj govorila, jaz prav za prav ne vem ničesar.«

Zasmejal sem se, čeprav mi ni šel smeh od srca. Štefu je bilo žal, da je povedal preveč.

»Ne boj se, Štef. Nikomur ne bom povedal.« Spet sem se zasmejal. Bil sem razburjen, da nisem mogel niti sedeti. Štef je bil obrnjen v oslenco in je popravljaval drva.

»Reba je vaši materi pomagala, ko ste imeli obisk. Stopila je z juho v hišo. Mati so sedeli pri peči in jokali.

Ženska je pa ženska. Pri vratih namreč je potlej prisluškovala. To grdo navado ima že od nekdaj,« se je opravičeval Štef.

»Prav je imela,« sem mu dal poguma.

»Cotlin so o vas govorili. Mislím, da bo dobro zdaj,« so rekli, take družbe ne bo imel v Turnišču. V Lendavi so ga pa popolnoma pokvarili. Krampač ni nič dobrega. Dekan je imel z njim velike spore. Žide brani, ta človek, žide. Celo židovsko sinagogo je pomagal zidati.«

»Ko je bil majhen, je bil tako priden. Bil je pri vas več kot doma,« je rekla vaša mati.«

Štefu se je videlo, da nekaj skriva, kajti ni me pogledal, le sopel je pred sebe in si od časa do časa po nepotrebnem stresel predpasnik.

»Mene bi Cotlin živega zakopal.« Rekel sem to, čeprav mi je očitala vest, da pred laikom tega ne bi smel povedati. Toda skrivnost Cotlinovega obiska sem moral poznati. Štef je trdovratno molčal.

Sonce je sijalo skozi odprta vrata, prah se je dvigal od tal. Polena so enakomerno padala na oslico, mimo hiše pa so drdrala kola. Naš dom je bil prazen in pust. Nič življenja ni bilo več tu.

»Še dobro, da Cotlin ni nič drugega rekel,« sem vlekkel iz njega.

»Da,« je dejal težko. »Brünnerjevo židovko ste imeli radi.«

»To je rekel Cotlin?« sem vzdrhtel. Vsa kri mi je šinila v lice. »Kaj pa mati, kaj so rekli?« sem hlatal.

»Ne morem verjeti, da bi se Arpad spozabil tako daleč,« so menili po dolgem molčanju. »Mati, res je,« je

dejal Cotlin. „Mi vse dobro vemo. Škof ga je po božji previdnosti rešil nesreče, ki mu je grozila.“

V hlevu je nastalo mučno ozračje.

»Bomo videli«, je govoril Cotlin materi. „Potrebno je, da to veste, vendar mu tega ne smete pokazati. Arpad je svojeglav. Sam bo najbolj gotovo prišel zopet na pravo pot. Neprijetno mi je, da je v Turnišču začel zahajati v gostilno in kar je še slabše, da tudi Lendave ni pozabil. Obiskuje še svoje prijatelje“. Mati mu je dejala: „Pa ne da bi hodil k židovki —“.

Glas ji je pretrgal jok.«

Štef je umolknil. Ne da bi me pogledal, se je pripognil za poleni. Sklonil sem glavo.

Zakaj sem te kdaj srečal, Rahela? Stopila si mi na pot — in prav je, da si mi stopila. Nihče naju ne bo nikdar ločil.

Ves prevzet sem zapustil hlev.

Nedelja popoldne. Sedel sem pri Rataju za svojo mizo. Ljudi je bilo v gostilni več kot po navadi. Zatohel zrak je polnil sobo. Gledal sem skozi okno. Pregarjal me je strah pred materjo. Bil sem, kakor da ne bi imel niti doma niti človeka, ki bi se mu zaupal. Gledal sem skozi okno. Mladina je s kolesi divjala iz vasi in v vas. Cerkvi sta stali nepremično. Drevje je štrlelo v meglo, ki se ni razkadila ves dan.

Pogovor pivcev je bil vedno glasnejši. Glasovi so se mešali, nekateri so vpili, drugi so se smejali; vino jih je razg'balo. Tudi take sem videl v gostilni, za katere sem m'slil, da ne premorejo niti dinarja.

Kadar je odprl kdo vrata in vstopil, me je pozdravil. Nato sem zrl zopet v megleni dan. Vedno se mi dozdeva, da mi nekaj manjka, da je moje ravnanje pomankljivo.

Lepa, črna kočija se je ustavila pred gostilno. Kočijaža sem takoj spoznal; bil je grofovski. Kapa s podolgovatim črnim perjem mu je sedela prilepljena na glavi. Visok, lep človek, ki je sedel zadaj, je z lahkoto vstal ter vrgel odejo z nog. Stopil je s kočije. Škornji so se mu svetili. Zapel si je suknjič, ki se mu je prilegal k telesu. Bil je to človek mojih let. Kočijaž ga je, nagnjen s svojega kozla, napeto gledal.

Ko je neznanec odprl vrata v sobo, je obstal na pragu, za hip zgubal čelo in šel z očmi po sobi. Zavidal sem ga za njegovo vedenje, za zdravje, za vse, kar je bilo na njem. Nisem mogel odtrgati oči od njega, čeprav sem vedel, da se bova s pogledi srečala. Za hip je osupnil, ko me je zagledal, nato je stopil v sobo, zaloputnil z vrati, ne da bi pri tem pazil, kako bodo počila. Šel je med mizami proti meni. Pred menoj se je ustavil, nalahko počil s petami in trgnil s telesom. Vzel je sportno kapo z glave, jo držal v roki in sklonil glavo. Dal mi je prostor, da vstanem in da mu odzdravim tako, kakor se spodobi.

To sem storil.

»Vendel Karol, upravitelj grofovskih posestev.«

»Kaplan Zrim,« sem dejal kratko. Segla sva si v roke. Prijel je stol. »Saj dovolite,« je dejal in me pogledal.

»Slišal sem o vas,« je rekel vljudno, ko je sedel. Opazil sem, da pri govoru vleče desno obrv više nego

levo. Opazovala sva se med pogovorom, ki se je začel tako iznenada.

Priročno je potegnil svetlo dozo iz gornjega žepa na suknjiču, jo odprl in mi ponudil cigarete. Rataj se je počasi približal.

»Iz Štrigove, tistega prinesite,« je dejal Vendel gostilničarju, ne da bi ga pogledal. Držal je dozo pred menoj.

»Hvala,« sem dejal.

Vzel si je cigareto, zaprl dozo, si prižgal, dal nogo drugo čez drugo in se naslonil nazaj. Delal je to lahkotno, lepo.

»Vas ne motim, gospod kaplan?« me je vprašal.

»Nikakor,« sem se skušal nasmehniti, čeprav me je nastop grofovskega uslužbenca presenetil. Sedim tu, poslušam ljudi, štejem ure, ki krčijo poznojesenski popoldan, pa pride človek, odpre vrata in prisede. Megla in prah sta se mu držala suknjiča zgoraj, kjer ni bil pokrit z odejo.

Hrup v sobi ni ponehal. Kmetje so bili že vinjeni, glasovi žensk so se mešali med pogovor. Vendel je vdihnil dim in ga puhnil nato počasi v zatohli zrak.

»Danes sem že od jutra na poti. Bil sem v Murskem Središču, v Lendavi... Vam je znano, da so imeli židje danes v Lendavi ‚proščenje‘?« Nagnil se je k meni, kot bi mi hotel povedati važno novico. »Ljudstva je bilo po ulicah, da se nismo mogli premakniti.«

Vedel sem to. Vse dni, ko je bilo blizu židovsko ‚proščenje‘, kakor je rekel Vendel, nisem šel v Lendavo. Nisem se maral vmešavati v spore med Jerebičem in Jančijem.

»Vi ste premeščeni h gospodu, ki nam ni povelji,« mi je rekel Vendel in besedo „nam“ poudaril. »Kako orjete z njim?«

»Dobro,« sem odgovoril.

Vendel se je nasmehnil. »Rad bi vas že dolgo poznal. Tako še nisem srečal nobenega kaplana. Slišal sem že o vas.« Hotel je še nekaj reči. Trpko sem se nasmehnil, pogledal sem skozi okno čez cesto, kjer sta stali obe cerkvi.

»Da, različni smo ljudje, gospod Vendel.« Prazni krožniki so stali pred menoj in prazna skodelica. Vendel je začutil, da mi glas, ki gre o meni okrog po deželi, ni prav prijeten.

»Oprostite!«

»Nič hudega,« sem se nasmejal. »Veseli me, da sem zbudil pri vas toliko pozornosti.«

Pogovor se je dotaknil te in one stvari. Govorila sva tudi o Grafiču, ki jim ni ugajal. Grofica je imela posestvo raztréseno po vseh delih pokrajine. Odvzeli so ji samo nekaj zemlje. Horvatov Štef je rekel, da so ji boljšo pustili — zato je bilo posestvo še vedno potrebno skrbnega gospodarstva.

Zunaj se je že delala noč. Pila sva vino oba. Dalo mi je moč, da nisem v sebi čutil nobene slabosti, niti utrujenosti. Postal sem zgovoren. Prijaznost gospoda Vendla me je vedno bolj prijetno presenečala.

»V Turnišče rad prihajam, tu je lepo, vse je v najlepšem redu; le Grafič nam je neljub. Zaproste vi za to faro.« Molčala sva in se gledala. Zdelo se mi je, da je bil to vzrok Vendlovega prijaznega obnašanja. Grafiča se

hočejo iznebiti, sedaj pa tipajo, kje bi se za nje našel »dober« plebanuš.

Misel, da bi bil v Turnišču plebanuš, se mi je zdela prijetna, a obenem smešna. Na faro še nisem mislil.

»Zaprosite,« je dejal ves v ognju. »Fara je, kakor malo takih.« Hrup v gostilni je rasel. Vendel je vstal in pogledal na uro. »Jaz bom pomagal, kolikor bom mogel. V gradu bomo za to. Zaprosite, prosim, gospod kaplan.«

Stopila sva v temo. Zunaj je bil mrzel zrak. Gosta megla se je videla pri oknih, skozi katera je prihajala luč. Vendel je stopil v kočijo, ki je čakala v temi. Motna luč je svetila spredaj. Zavil se je v odejo, se spustil v sedež, da se je kočija zazibala.

»No, velja?« mi je rekel in ponujal roko.

»Bom,« sem dejal. Stisnila sva si roko.

»Ne zamerite,« je dejal še potem, ko je zašklepetala kočija v noč. Peket konjskih kopit je zamrl med nizkimi hišami.

Stal sem sredi ceste. Z opotekajočimi koraki sem šel v farof.

Biti tu plebanuš, ne bi bilo lepo? Nihče mi ne bi izkazoval milosti, nihče dajal jedi. Da, zaprosil bom za Turnišče.

V tem hipu sem obstal. Srce mi je bilo. Prijel sem se za prsi, ki so se slabotno dvigale in spet padale. Lovil sem v temi nekaj, na kar bi se oprl.

Pred menoj je vstala Rahela. Mirno, hladno me je gledala, kakor bi hotela reči:

»Prosi za Turnišče, ne zadržujem te.«

V meni se je prevrglo. Hotel sem k njej, hotel sem ji povedati, da ne bom prosil nikoli za nobeno faro.

Židje v Lendavi so bili vznemirjeni, ker je Jerebič nastopal proti njim tako ostro zaradi udeležbe katoliških gasilcev pri blagoslovitvi sinagoge. V vsaki židovski trgovini in družini je bilo govora v tistem času samo o teh dogodkih. Do tako ostrih verskih sporov ni še nikoli prišlo. Dekan Jerebič ni bil nikoli tako nestrpen do drugoverceev.

Počakal sem v Turnišču, da se to poleže. Šel sem v Lendavo šele čez nekaj dni, kakor sva se z Rahelo dogovorila. Želja po snidenju z njo me je trgala od matere. In če bi v tem trenutku prizadejal materi še take bolečine, se ne bi pomišljal niti za trenutek. Nobena človeška sila bi me ne mogla zadržati.

Odkar sem bil v Turnišču, je bilo to najdaljše razdobje, ko nisem videl Rahele. Prve dni, ko sem se preselil sem, sem se peljal pogosto k njej. Zdaj je pa že nisem videl štirinajst dni. Čudil sem se, kako sem mogel tako dolgo strpeti. Motor brni kakor čebela, zrak mi udarja v prsi in v obraz. Držim za krmilo, kolikor imam moči. Slab sem. Zastonj skrivam sam sebi bridko resnico.

Pri Krampaču pozvonim. Odpenjam si suknjič. Stan-ko in Mara se v kuhinji prepirata. Ne razločim, o čem teče pogovor. Vrata kuhinje se odpro. Po korakih spoznam Berto.

»O, Arpad!« Nasmejala se je, mi vnaprej ponudila roko, nato pa se ji je obraz spremenil. Prenehala se je smejati. Klobuk mi je obesila na kljuko. Molčala je. Bil sem prepričan, da me hočejo spet presenetiti z Rahelo. Zato nisem polagal važnosti ... te ženske muhe.

Janči je stopil iz kuhinje. Segla sva si v roke. Pazljivo me je pogledal. To je delal vedno. Bal se je za

moje zdravje. Odprl mi je vrata v sobo. Nisem povprašal po otrokih. A Rahele ni bilo. Neprijetno sem bil presenečen, vendar sem skušal to prikriti.

Sedel sem za mizo na svoje nekdanje mesto. Tudi Janči je sedel, a Berta je šla iz sobe. Nekaj časa sva molčala. Na Jančijevem obrazu sem bral nenavadno resnost.

»Kako se je končal vaš lendavski spor?« sem ga vprašal.

»Hm!« Vzel je pipo, jo vtaknil v usta in nakladal tobak. Svetloba, ki je prihajala skozi okno, mu je poudarjala gube na obrazu. »Zdaj se vsa zadeva šele začenja. Jerebič ni dal pri spovedi odveze nekemu gasilcu. Zdaj bomo začeli pravni postopek proti Jerebiču.« Janči je postajal posloven. Bilo je značilno pri njem, da je pri svojih poslovnih stvareh dobil hladno lice.

Nasmehnil sem se. »Pusti Jerebiča, Janči. Končno skrbi le za svoje vernike; svojo dolžnost opravlja. Ti pa nisi žid.« Takoj sem spoznal, da sem povedal preveč. Janči je obstal z gorečo vžigalico in me pogledal.

»Ne razumem te,« je dejal hladno, nato si je prižgal pipo. »Nihče mu v njegovem delokrogu ne krati oblasti, lepo te prosim,« je pristavil pikro. »Posegati v tuje področje pa nima pravice. Ti pa zdaj, ko si se umaknil iz Lendave —«

»Kako — umaknil?« sem mu pretrgal užaljen.

»Ne umaknil, moral si,« je popravil. »Zdaj te ni več tu, pa nisi prizadet. Dragi moj, tega mu vendar ne moremo dopustiti, da bi z vsem v mestu ravnal po svoji volji.«

Molčal sem. Jaz ne bi tako ravnal, če bi bil z Jančijem. Umaknil bi se.

Berta mi je prinesla mleka in masla.

»Bom sam?« sem jo vprašal.

»Midva z Jančijem sva že, Raheli pa prinesem, ko pride,« je dejala. Obstala je pri mizi, nato je stopila k postelji in popravila pregrinjalo. Šla je iz sobe, midva z Jančijem sva ostala zopet sama. Nekaj je viselo nad Krampačevima, pa nisem vedel kaj.

»K materi greš večkrat zdaj, ko si blizu doma?« me je vprašal Janči. Takrat je pozvonilo. Prišla je Rahela. Poznal sem njeno zvonenje. Držal sem skodelico, kakor sem jo prijel. Janči je vstal, stopil k vratom, odklenil jih je in pozdravil Rahelo.

Rahela je bila bleda; tako blede je še nisem videl nikoli. Stopila je v sobo kakor senca. Ostala je pri vratih. Sama sva bila v sobi. Vstal sem. Šla je z mirnimi koraki po sobi k meni. Dala mi je roko in me pogledala v oči, kakor da bi se hotela prepričati, če sem to jaz, njen Arpad. Gledala me je na čelo, v lica, nato me je pobožala po ramenih in prsih, kakor da se ne more dovolj prepričati o moji prisotnosti. Ah, Rahela, ljubim te, ljubim te z neizmerno močjo oslabelega človeka!

Nasmehnila se mi je, ko sem jo zrl. Kakor umirajoči bolnik se je nasmehnila. Ustnice je imela sinje.

»Kaj je, Rahela?« Vprašal sem jo z gotovostjo, da izvem skrivnost, katero so skrivali pred menoj. Obrvi je dvignila, s črnimi očmi me je gledala tako, da nisem vedel, kaj se skriva v mojem ljubkem bitju.

»Ne boj se, Arpad. Vsako novo trpljenje naju bo še bolj zbližalo.«

»Da, Rahela! Samo povej, kaj ti je?« sem vztrepetal.

Počasi je spuščala glavo. Vonj njenih las je bil prijeten. Črni kodri so ji zdrsnili preko ramen in se zazibali

v zraku. Grobna tišina je bila v sobi. Rahela je komaj slišno dahnila:

»Noseča sem.«

Po vsem telesu sem čutil, kako so me te besede presunile. Začutil sem to, kar mi je bilo dosedaj nepoznano. Sladko, toplo čustvo je prepojilo moje telo. V tem hipu sem postal nov človek. Nepoznan svet se je odprl pred menoj, in če bi se mi stavile na pot še take zapreke, premagal bi jih, premagal bi jih milijonkrat. Kako velik je Bog v svojih skrivnostih in človek ni vreden njegovega blagoslova. Ali je to mogoče?

Prijel sem Rahelo za brado in ji dvignil obraz. Lahna rdečica se je prikradla na njena lica. V velikih očeh so se ji nabirale solze. Srečen sem bil tedaj.

Ne umreti, če živeti, še, še živeti!

»Pa nisi žalostna, Rahela?« sem jo vprašal, ko je preteklo dolgo časa.

»Ne,« je dejala nizko.

Nisem je dolgo ničesar vprašal. Razumel sem Berto in Jančija, da sta bila vznemirjena.

Sedla sva na divan. V meni so se križala čustva. Rahela pa je molče bila naslonjena nazaj in je negibno gledala predse.

»Kaj pa doma?« sem jo vprašal tiho.

»Nihče ne sluti,« je dejala, ne da bi se ganila.

Čas vsakoletnega materinega darila je prišel. Za zimo sem mater vedno oblekel. V zadnji četrtini leta sem poravnal tudi davke. Toda letos nimam denarja. Južine sem znižal na dva dinarja pa mi le ne ostane niti dinar. Toda

materi ne smem pokazati, da sem v težavah. Nikoli več ne bi hotela od mene sprejeti denarja. In če ne sprejme? Kako bi mogla potem živeti?

Sposodil sem si pri Rataju. Prišli bodo boljši časi tudi zame.

Odpeljal sem se domov. Mislim sem, da matere ni doma. A našel sem jo v kuhinji. Sklonjena je bila nad krnico in prala posodo. Takoj, ko sem jo videl v obraz, sem vedel, da je nekaj narobe. Ne, najnovejših dogodkov ona ne sme poznati. Skrivali bomo pred svetom, ker svet nima razumevanja za to.

»Prinesel sem vam nekaj blaga,« sem dejal bolj zato, da bi mi povedala, kaj ji je. Ona pa ni dvignila glave. Sklonila se je spet nad krnico in ne da bi odgovorila, je prala dalje. Nisem si je upal vprašati. Kadar koli je kaj skrivala v sebi, sem se je bal.

Pobit sem šel v sobo. Zaprl sem za sabo vrata. Soba je bila lepo pospravljena in miza pogrnjena z debelim, temnordečim prtom.

Sedel sem k peči. Spustil sem zavitek poleg sebe na klop. Oprl sem se z laktom na posteljo in si podprl glavo. Kadar je bila mati taka kot je sedaj, sem vedno čutil v njej druge, hladne, premišljene ljudi. Sumil sem črensovskega plebanuša Cotlina, da je mater spet ranil. Zakaj plebanuš rani vedno mojo mater, zakaj ne mene? Moja mati je preveč prestala na svetu.

Sedim nepremično na klopi. Bog ve koliko časa strmim predse in ne morem priti na jasno.

Nad pečjo na drogu visi mokro perilo. V klop na oglu je vrezan jarek. Vrezal sem ga z žago na motvoz, ko sem bil majhen. Jarki v klopi so še taki kakor nekoč. Tudi

moja mati se ni za las spremenila. Njeno sveto obličje se ni spremenilo od mojih mladih let pa do sedaj, ko sem zrel človek. Le jaz prihajam vedno pogosteje na svoj dom kakor neznanec in grešnik, ki ne najde svojega mesta v svetu. Naš dom stoji hladen na vlažni zemlji, mati je zaprta vase, jaz pa ginevam od sreče in od žalosti.

Čakal sem jo. Kaj naj ji rečem, ko bo prišla?

Ura na steni je tiktakala. Vsa naša velika hiša je bila materinih misli: ne hodiš po pravih poteh. Stene so molčale, pohištvo je nepremično stalo v poltemi. Krav nismo imeli več, da bi mukale. Svinje pa so bile čisto na koncu hiše pri Horvatovem ogradu.

Pripravil sem vprašanje in sem jo vsak hip pričakoval. Ljubi me neizmerno, toda srce ji krvavi. Čemu? Vem, da sem kriv te njene bolečine, in zato mi je še dvakrat huje.

Nisem slišal korakov, ko je prišla do vrat. Kljuka na vratih je počila, jaz sem se stresel. Za grlo me je zgrabilo, da sem obsedel trd. Mati ni zaloputnila z vrati. Bila je blaga, trpeča duša. Sklonjena je stopila k postelji. S starimi zakrpanimi čevlji je zadela v koritasti pod. Prijela je blazine in jih dvignila. Na slamnjači pod blazinami je hranila čiste krpe. Zdaj, zdaj jo moram vprašati. Odprem usta, dahnem, da bi govoril. Toda glasu ne morem spraviti iz sebe. Mati je še sklonjena nad posteljo, jaz pa se pripravljam, da bi začel. To traja minuto, dve, tri. Molk je neznosen.

Mati se je počasi vzravnala. Vem, da bi rada govorila, toda bridke resnice, ki bi nastopila v tistem hipu, se je bala. Razgrnila je krpo v zraku in jo gledala. Spet sem napel vse sile, da bi govoril. Prijel sem se za klop, stisnil prsi, toda nisem mogel. Mati je stala v vsej svoji skromnosti pri postelji. Krpo je stisnila pod pazduho, poprav-

ljala je blazine, popravljala je pregrinjalo. Zdaj je zadnji trenutek! Mati se je počasi obrnila, odprla vrata in odšla.

Zrak v sobi je bil moreč. Nazaj v Turnišče! Nekaj me je nagnilo k temu, da sem vstal, zapenjal sem si suknjo in pripenjal kapo na glavo. Zavitek je ležal na klopi. Neprijetno mi je bilo, da sem ga prinesel. Stal sem sredi sobe napravljen za pot. Ne da bi vedel, kaj se bo zgodilo, sem stopil v priklet. V kuhinji so bila vrata odprta.

»Grem,« sem rekel. »Blago sem pustil na klopi.« Glas se mi je tresel.

Mati je bila obrnjena k ognjišču in si je najbrž obvezovala roko. Ni se premaknila, kakor da se ne bi nič zgodilo.

»Kaj vam je, mati?« sem jo vprašal. Zbal sem se svojega glasu. V tem trenutku sem se izdal, da sem kriv tega, kar sumi.

Ne da bi se obrnila od ognjišča, je rekla mirno:

»Arpad, čemu še hodiš domov?« Hladno me je to vprašala in nič negotovosti ni bilo v njenem glasu, čeprav sem vedel, da za ves svet tega ne bi hotela.

»Kaj je mati, povejte.« Prihajal sem k sebi. Stopil sem čez prag v kuhinjo.

»V krčmo hodiš.«

»Vi tudi vse verjamete, kar vam ljudje prinesejo na mšesa.« sem se skušal braniti v svoji nemoči.

»Niso mi tega ljudje povedali!« je rekla trdo. Da, vedel sem, da ji niso ljudje povedali.

»Zakaj hodiš še v Lendavo?« Zdaj se je mati obrnila k meni. Opazil sem, da ima kalne oči. Ob misli, da je jokala, mi je bilo težko. Ena sama misel je bila v meni: Ali že ve, kaj se je zgodilo z Rahelo?

»K Jančiju bom pa lahko šel, ne?« sem dejal. Od-dahnil sem se. Vse dni, odkar je bil tu Cotlin, se je pre-magovala, trla je svojo boleost, a dalje tega ni mogla trpeti v svojem srcu. Odleglo mi je, ko sem videl, da mati ne sluti moje sreče.

»Ne! Ti si eno, a Janči drugo. Janči je posveten človek!«

Gledala me je z utrujenimi očmi, na lica ji je padala mračna svetloba jesenskega sonca.

Skrit boj se je bil med mojo materjo in mojo Rahelo. Skrit, neviden boj. Jaz pa sem stal ob strani brez moči.

Naletaval je prvi sneg. Ko sem se prebudil, je bila še tema. Zrak je bil nasičen z vlago. Ležal sem pod odejo ter čakal, kdaj bo udarila ura v zvoniku. Če bi bilo pre-zgodaj, še ne bi vstal. Mašo sem imel šele ob sedmih.

Poslušam. Neslišno mi pripovedujejo snežinke ob od-prtem oknu o tihih zimskih dneh, ki bodo napočili. Ravnino bo zapadel sneg. Vasi bodo kukale izza zasneže-nega drevja, vrane bodo preletavale ravnino, jerebice se skrivale v snegu, zima bo kmalu prišutala. Pod blazino mi je bilo toplo in prijetno.

Sneg pada, kosmi polnijo zrak. Ura v zvoniku je udarila pet. Veverice ni, da bi nemirno gnezdila nad menoj v ležišču. Vedno, ko je padel prvi sneg, je bila nemirna. Ni si mogla najti mesta. Skočila je na divan ali na posteljo k meni. Z gobčkom se je dotaknila mojega nosu, oči, čela, nato je odskakljala nazaj v gnezdo.

Zdaj je ni več. Sneg pada nanjo in poji zemljo, ki še ni zamrznila.

Oblačil sem se, toplo perilo me je grelo. V temi sem se oblekel in si ogrnil plašč. Prižgal sem petrolejko. Svetloba se je sipala skozi okno v temno jutro. Padajoči kosmi so se svetlikali mimo okna kakor suho srebro. Stegnil sem roko. Zemlja je bila bela. Senca iz svetlega okna se je risala na snegu.

Rahela! Svet se spreminja, zima prihaja, za zimo bo prišla pomlad. Toda midva bova vedno eno. Eno samo, nerazdružljivo telo, dokler bo božja volja. Rahela, moja si, bolj kakor si bila kdaj koli.

Nič zarje ni na nebu. V hlevu brli lučka. Ura v zvoniku bíje.

Po maši sem sedel v kuhinji pri zajtrku. Mariča je hodila v velikih čevljih okrog štedilnika, prestavljala je lonce, čez katere je škropila vrela voda. Ogenj v štedilniku je enakomerno brbljal.

Na gumnu sta zvekla Grafič in hlapec sani izpod zastrešja. Obrnila sta jih narobe. Sneg je ponehal. Oblaki se svetijo, kakor da bi hotelo prodreti sonce skozi nje. Od streh kaplja. S strmega zvonika se je že spustil sneg in padel pred cerkvena vrata.

Čez dvorišče je šel človek v ponošenem plašču, ki mu je segal do kolen. Okrog vratu je bila suknja obrobljena s kosmato kožo, ki je bila že oguljena in od moljev razjedena. Po klobuku sem ga takoj dal h grofovskim ljudem. Ti še nosijo preperete lovske klobuke s perjem za trakom.

Šel je negotovo proti gumnu, kjer je Grafič zabijal s kehnico, hlapec pa je držal drog. Delala sta, ne da bi kateri od njiju pogledal človeka, ki je prišel na gumno in gledal na udarjeno mesto. Najbrže je neznanec govoril, kajti Grafič je dvignil glavo in ga neprijazno zrl kot

vsakogar, ki je prišel na farof. Z glavo je namignil proti vratom, nato se je sklonil spet nad delo.

Neznanec je šel po slabi poti čez dvorišče. K meni gre! Vedel sem, ker bi drugače opravil pri Grafiču. Počakal sem v kuhinji. Potrkal je in vstopil.

Bil je suh človek, visok, upognjen in mesta na njegovem kožuhu, ki so ga razjedli molji, so se razločno videla. Pozdravil me je.

»Gospod Vendel so poslali pismo,« je dejal in mi pomolil že pripravljeno pismo.

»Gospod Vendel?« Vstal sem. Ponudil sem človeku stol. Ni maral sedeti. Napol raztrgano kuverto in pismo sem držal v rokah. Vendel mi je pisal, naj takoj, če še nisem, zaprosim za mesto v Turnišču. On me bo pri grofici predlagal. In kakor je slišal — piše Vendel — tudi škof nima ničesar proti meni. »Vendar so minute štete, zato pohitite.« Tako je končal pismo. Človek je stal pri vratih in se oziral po kuhinji.

»Pojdite z menoj.« Šla sva v mojo sobo.

Sedel sem za mizo, da bi Vendlu pisal. Kaj bi mu naj pisal? Če dobim faro v Turnišču, potem bom za vedno ločen od Rahele. Večno računati s tem, kdaj bo vreme lepo, vedno imeti v mislih uro, kdaj me zajame noč. Ne! V Lendavo moram priti nazaj, pa čeprav bom kaplan do smrti. Pri njej moram biti in čutiti dih dvojih življenj. Ne smem misliti na to, da ne bi videl vsak dan nje in svojega otroka.

Pišem kratko. Pero pušča za seboj črno sled. Črke so močne, pokoncu postavljene! »V Turnišču ne morem ostati. Žal ne morem. Vendar me pa neizmerno veseli Vaša prijaznost.«

Zaprl sem pismo in ga oddal človeku, kakor da bi se mudilo.

»Pijte in potem na pot!«

Moje sreče mi ne sme nihče ukrasti. Vse življenje sem jo iskal. Če bi bil sedaj brez Rahele, kaj mi je še potem na svetu iskati. Bogastva? Ah, moj Bog!

Nekaj se dogaja v škofiji in v gradu zaradi naše fare, ki je bila beltinski patronat. Po tem je dišalo Vendlovo pismo. Toda, kaj bi se moglo zgoditi v kratkem času, kakor je videl Vendel naprej, si nisem mogel misliti. Tudi Grafič ni slutil, kajti delal je nemoteno s hlapcem v farofu. Prav zato je moralo biti nekaj nenavadnega, ker Grafič ni ničesar vedel. Škof bi ga bil vendar obvestil.

Sedel sem pri topli peči in molil brevir. Bilo je nekaj dni po Vendlovem pismu. Sneg je v krpah pokrival polja. Ogenj v peči je brbljal, nebo je bilo oblačno. V polmraku sem iz brevirja lovil besede, ki sem jih znal skoraj na pamet.

Nemiren sem bil vse dni. Prišel bo gotovo čas, ko se bom vrnil v Lendavo.

Svetloba iz peči je trepetala na podu. V tistih časih nisem mislil na srečo svoje matere. Samo na Rahele in sebe sem mislil. Žrtvovati Rahele ne bi mogel za ves svet, a kaj bi jo za turniško faro.

Odložil sem brevir. Naslonil sem se na peč in strmel skozi okno. Mračen zimski popoldan me je zajel in otopel sem v mislih. Sem s polja je prodril od časa do časa strel. Grafič je bil na lovu. S ceste se zasliši avto. Motor onemoglo brni in se bori z blatom. Brni, brni, joče in se bliža. Pred farofom se ustavi. Moje okno je gledalo na

polje, zato nisem mogel videti na cesto. V glavo mi je šinila misel, kaj če je prišla vest, ki bo spremenila razmere na farofu. Slišal sem korake po dvorišču. Hodilo je več ljudi. Spodaj pred kuhinjo so se mešali glasovi, nato sem slišal korake po stopnicah. Hotel sem vstati, toda že je nekdo potrkal. Rdeč v obraz in nasmejan se prikaže na vratih Krampač, za njim Rahela in zadnja Berta. V velikem začudenju nisem mogel skoraj vstati.

»Vidite, kako se mu godi!« je govoril v smehu Janči. Rahela je žarela. Vrste belih zob so se ji bleščale. Iskala je s pogledom v meni oni mir, katerega mi je želela.

»Popravit si se, Arpad,« je hitela Berta. Janči je stal zadaj in se smejal.

Bil sem vznemirjen, da dolgo nisem prišel k sebi. Preveč nenadoma je prišlo to. Postavljal sem stole k mizi. Odprl sem omaro, da bi jim postregel s čajem. Vsi trije so me opazovali in pridrževali smeh.

»Pa kaj vam je?« sem vprašal in pogledal Jančija.

»Daj, daj, postreži nam!« je prasn timer v širok smeh. Rahela ga je ljubko prijela za roko in z malo šobo dejala: »Ne!«

Potem je stopila k meni in me prijela za ramo. »Gospod je poreden. Že med potjo je rekel, da te bomo presenetili.«

»Nismo te še nikoli obiskali,« se je Janči smejal. Stopil je k oknu in pogledal čez polje. »Prišli smo po tebe. Gremo na Bistrice, ne smemo se tu muditi.«

»Tudi tvojo mater bomo obiskali,« je hitela Berta in stopila k meni.

Mene je spreletelo. Kri mi je šinila v lice. Rahela je to takoj opazila. Lahno je zganila z obrvmi in me gledala.

Smeh ji je izginil z obraza in v hipu ni bilo na njej več sence veselja.

»Ne, Berta, ne morem z vami,« sem dejal spreminjeno. »Ne utegnem,« sem takoj nato popravil.

Janči in Berta sta zaslutila, česar sem se bal. Rahela me je pa samo gledala.

Janči se je obrnil od okna, kot bi se nečesa spomnil. »Midva z Berto morava čimprej nazaj v Lendavo. Mudi se nama zaradi otrok. Rahela pa naj ostane pri tebi, dokler se midva ne bova vrnila.«

»Prav Rahela?« sem jo iztrgal iz neprijetnega vzdušja, ki je v hipu zavladalo.

»Prav,« je dejala suho.

Stal sem še na vrhu stopnic, ko sta Berta in Janči odhajala. Janči se je obrnil in se nasmehnil. Vendar je bilo za tem smehom tisto trdo, žalostno občutje, ki nas je vse spremljalo že od početka mojega poznanstva z Rahelo.

Srečen sem bil ob misli, da je Rahela pri meni. Vendar mi je to večno skrivanje, strah in zadržanje kalilo pravo srečo. Vrnil sem se v sobo. Rahela je stala tam, kjer je bila. Stopil sem k njej. Prijel sem jo za roko. Molče sva se gledala, ne da bi si rekla besedo. Poljubila sva se, a nad nama je viselo nekaj težkega. Sedla sva k topli peči.

»Nisem pričakoval, da bi me tako nenadoma doletela taka sreča.«

»Vesela sem, da te vidim, Arpad. Zdaj je pot v Lendavo težavna, kaj ne?«

»Da, težavna in predolga. Ti bi morala biti bliže, čisto blizu mene.« Nisem mogel dalje. Stisnilo me je v grlu, a ona je k temu molčala. Iskal sem zastonj besed, da bi nadaljeval.

Zrl sem v tla. Tu je bila pri meni, a v srcu sem čutil toliko bridkosti, namesto da bi se tega veselil.

»Arpad,« je dejala tiho. Nisem dvignil glave, kajti slutil sem, da se bo dotaknila neprijetnih stvari. »Tvoja mati me ne bi marala?«

Nastal je molk, v katerem človek razkrije samemu sebi tako dolgo prikrivano skrivnost, skrivnost, ki jo sluti, a se ji noče približati.

»Ne bi,« sem dejal zamolklo. Težko sem dahnil. Rahele nisem pogledal. Zopet so tekle minute v molku.

»Kmalu naju bo zadela nesreča. Nama ni sojeno, da bi bila srečna.«

»Rahela,« sem vzkliknil. V živo me je zadela s svojo slutnjo. Govorila je hladno, kot bi bila ta bližajoča se nesreča neizogibna. Vstal sem, dvignil sem jo kakor otroka, gledal sem ji v vlažne oči in sem trepetal. »Ne! Tako mora ostati; moja boš! Pustil bom mater, pustil bom svoj poklic. Vse to, kar me bo oviralo, da te ne bi smel ljubiti. Zapustila bova ta kraj. Koliko ljudi si najde v svetu kotiček, kjer v miru preživijo svoje življenje. Zakaj ne bi tudi midva? Delal bom s svojimi rokami, vse svoje sile bom napel, da ostaneš pri meni.«

Raheline oči so se polnile s solzami. Stiskal sem jo k sebi, božal sem jo po ramah in laseh ter jo poljuboval na lica in usta.

»In zdaj, Rahela,« sem hlepel, »zdaj, ko nosiš v sebi tako novo življenje, ali je sila na svetu, ki bi naju mogla ločiti? Res, ljubim mater. Saj sem imel do sedaj na svetu samo njo, toda ne pomišljam se niti za hip, da se ne bi žrtvoval tebi vsega. Dosedanje življenje vržem proč. Ne, ne Rahela, ne sme naju zadeti nesreča.«

Prijela me je z mehкими rokami preko senc. Od-
kimala je z glavo. »Ne, Arpad. Ne sme naju zadeti. Vendar
morava biti pripravljena na velike dni, ki se nama bli-
žajo.« Tako sva ostala. Hotel sem ji povedati, česar ona
mogoče ni slutila.

»Težko je pri nas katoličanih,« sem začel tiho, ko
sva sedla. Držala me je za roko. »Pri vas židih je to
drugače. Človeka ne veže noben poklic tako močno, noben
poklic ne zahteva toliko samozatajevanja, kakor pri nas
prav duhovniški. Že od mlad'h let je gojila mati v meni
nado, da bom šel po poti za Kristusom, a takrat nisem
pojnil, da bo šla moja pot čez Golgoto. Z blago, mehko
roko me je vodila in glej, Rahela,« nagnil sem se k njej.
»Nikogar v življenju nisem imel, ne očeta, ne bratov in
ne sestra. Vedno sem bil med tujimi ljudmi. In ko sem
prihajal domov, mi mati ni bila to, kar so matere drugim.
Bila je zame bitje, katerega sem oboževal. Vse moje misli
so se začele in nehale pri njej.«

»Ali sem jaz kriva?« me je vprašala.

»Ne! To se je moralo zgoditi. Zdaj sem stopil v novo
življenje, v katerega bi že moral davno. Čutim to, Rahela,«
sem ji šepetal. »Ne govoriva več o tem. Vse drugo naju
čaka. — Kako rad bi že slišal jok najinega deteta. Silno,
silno rad. Ali bo tako nebogljeno, malo in tako čudno
kakor drugi otroci?«

Rahela se je nasmehnila. Stisnila mi je roko. »Seveda,
tako.«

»Jaz pa mislim, da ne. Najino bo drugačno. Jokalo
bo drugače, se smejalo in jedlo. Rahela, ne govoriva več
o žalostnih stvareh. Preveč sva močna oba, da bi se česa

bala.« Pod težo žalostnih spominov sem govoril in tolažil sebe in njo. Imel sem resnično upanje na srečnejšo bodočnost.

Spodaj pred kuhinjo je vpil Grafič nad psi. Vrnil se je z lova. Stresal je s čevljev blato in govoril z Maričo. Vstal sem, ker sem vedel, da bo prišel Grafič v mojo sobo in bo odložil staro obleko. Povedal sem to Raheli. Tudi v Turnišču smo imeli neprijetnosti.

Stopil sem k postelji, da bi bil dalje od Rahele. Grafič je potrkal in vstopil. Za hip je osupnil, nato pa dejal:

»Aha, obisk imate, gospod kaplan.«

Stopil je k omari, slekel stari suknjič in vzela iz omare boljšega. Oblačil se je, kakor da bi bil sam v sobi. Rahela je gledala v tla, jaz pa sem si grizel ustnico. Vedel sem, da Grafiča to niti malo ni vznemirilo.

»Odkod pa je gospodična?« me je preprosto vprašal in si zapenjal suknjič.

»Iz Lendave,« sem hitro dejal. »S sodnikom Krampačem se je pripeljala —«

»Poznate sodnika Krampača?« me je pretrgal Grafič in se obrnil k Raheli.

»Da,« je dejala Rahela in vstala.

»Mhm,« je za sebe momljal Grafič, ne da bi se Raheli predstavil.

»Tudi vi ga poznate?« se je obrnil k meni. Ko sem pritrdil, je gledal spet v tla. »Z židi se družijo, z židi, slabo je to.«

Zagomazelo mi je po telesu.

»Z Jerebičem je prišel navzkriž. Njegova pomoč židom ni tako velika.«

»Kot katoličan se nima pravice vmešavati v verske zadeve, kadar govori predstavnik cerkve. Posebno še ne bi smel braniti židov. Židov pač ne.« Obrnil se je in šel. Midva z Rahelo sva prisluškovala njegovim stopinjam. Na stopnicah je začel žvižgati psom. Tekle so minute. To, kar je govoril Grafič, je ležalo med nama že, odkar sva se začela ljubiti. Strah pred tem groznim prepadam, ki so si ga izkopali ljudje, naju je spremljal.

Rahele niso potrle Grafičeve besede. Bila je mirna, kot bi se nič ne zgodilo.

»Moj oče mi je prepovedal, hoditi k sodnikom,« je dejala brez zveze Rahela. Osupnil sem. »Pripeljala sem se z njima na skrivaj.«

»Zakaj?« sem vprašal.

»Zakaj!« je dejala zamišljeno. »Ne vem prav za prav. Mislim pa, da zato, ker smo židje. Ne spodobi se, da bi mi židje zahajali h katoličanom, mi je rekel oče.« Po kratkem molku me je vprašala: »Ali ni vse to čudno na svetu?«

Jaz pa sem bil z mislimi drugje. V skrbih sem jo vprašal:

»Slutijo kaj doma?«

»Najhujšega, mislim, da ne, vendar je mama takoj opazila, odkar si ti šel iz Lendave, da hiram. Slutila sta gotovo prej, kaj se je godilo med nama.«

»Vi niste takrat prenehali zahajati h Krampačevim. Zakaj oče ni takoj prekinil?«

»Sodnik mu je pomagal pri trgovskih poslih,« je mirno pripovedovala Rahela, kakor da se to nje ne bi tikalo. »Zdaj je vse prekinil. K sodnikom ne zahajamo več. Kadar se naš pogovor doma dotakne njih, oče vedno

hladno ugotovi, da se dober žid zmeraj, če se le more, izogne družbi katoličanov. Čeprav ne govorimo potem več o tem, smo še dolgo pod tem neprijetnim vtisom.«

Sedela sva dolgo, ne da bi kaj govorila. Kos, žareče svetlobe je trepetal na tleh, od peči je puhtela toplota. Kaj bi dal prej v svojem hrepenenju, če bi imel Rahelo pri sebi. Jokal bi od veselja, smejal bi se, vse kontraste bi združil zaradi Rahele. Toda zdaj? Brez besede sediva. To je torej tista temna slutnja pred bodočnostjo, kateri se ne moreva ogniti.

»Vedno nama prihaja nekaj na pot, da ne moreva biti srečna,« sem dejal tiho. Prijel sem jo za roko in sem jo pritisnil na lice.

»Ni prav to, da se moramo zaradi ver sovražiti. Saj je Bog pri vseh ljudeh isti, ne?« Poljubila me je na lase in se nagnila k meni. Nasmehnil sem se.

»Bog? Rahela, ti moj otrok. Ne bi smel s teboj govoriti o tem. Vendar, ko pomislim, da veruješ ti v drugo božanstvo nego jaz, se mi zdi, da more biti tudi tvoj bog, ki ga v svojem srcu častiš, neskončno dober, da je tudi tvoj bog velik in vseмогоčen. Vse to, česar se dotaknejo tvoje misli s toplim čustvom, je veliko in lepo. Vendar je v meni zraslo nekaj drugega. Drugega Boga molim kakor ti in molim ga drugače kakor navadni kristjani. Zato je med nama prepad še globlji. Duhovnik sem, Rahela. Kako bi mogel kdaj stopiti pred tvojega očeta?«

Glas mi je zamrl. Rahela je pridržala dih. Mogoče je dojela najino neizprosno usodo.

»Kaj bo z mano, Arpad?« me je vprašala. Molčal sem. Odrngal sem se od nje. Globoko sem zajel sapo.

»Ena sama pot nama ostane odprta. Pot v svet. Hočeš z menoj?« Vstal sem. Rahela je dvignila glavo. V hipu je zažarela, vstala in se prižela k meni.

»Hočem, Arpad.« Dihala je težko in srce ji je burno bilo. Opita od sladke sreče sva tako ostala. Kljub vsemu se je bodočnost odpirala pred nama lepa.

»Zapustila boš mater in očeta,« sem sčasoma prišel k sebi. Skušal sem jo spomniti na trpljenje, ki bi jo čakalo.

»Bom.« Nizko je to dejala, da me je zazeblu pri srcu. »Tudi ti boš zapustil mater.«

»Zapustil jo bom. Čutim, da brez tebe zdaj ne bi mogel več živeti. Vsaka moja misel je povezana s teboj, vsak moj dih in vsaka kaplja krvi. Tudi moj poklic me ne more zadržati. Dolžnost do tebe je tako velika, da je vse drugo ničeva stvar.« Gledal sem jo. Njene oči so žarele. Zdelo se mi je, kakor da si skuša vtisniti v srce moj obraz v tem trenutku, ko sem se odpovedal vsemu, kar sem imel.

»Potem nama boš rodila dete. Malo, ljubko dete bo podobno tebi. Ne sme biti nesrečno kakor sva midva. Lepše —« Nenadoma mi je položila roko na usta.

»Srečna sva, Arpad.«

Dva tedna je minilo od Rahelinega obiska. Čakam že nekaj dni, da se vreme popravi. Blato je razlito po kolnikih in cestah, po polju so še raztegnjene umazane krpe snega. Sonca ni od nikoder. Oblaki stojijo nepremično na nebu.

Prestopam se po farofu, štejem korake po sobi, stojim pri oknu, hodim dol v kuhinjo, kjer sedim in gledam Maričo, kako hiti za delom. Nato poslušam Grafiča, ki se prepira s hlapcem.

Jug je zaphal z meglami nebo, nimam upanja, da se bo do jutri vreme spremenilo. Pač! Od Ljutomera se je zrinil na nebo bel oblak.

Pripravil sem se za pot. Toplo obleko sem oblekel in obul dobre čevlje. Pisal sem v Lendavo, da pridem.

Voda škropi od motorja, ki se zaletava in se grli v globokem blatu. V obraz mi letijo redke, umazane kaplje. Spustim plin, kajti kos ceste je dober. Kakor da jeklena žival to čuti, zabrenči, nesc me naglo mimo telefonskih drogov med njive, ki so prepojene z vodo.

Nimam več daleč do Lendave. Hiše že dobro razločim. Tudi hribi se izmotavajo iz megle. Grad stoji nad mestom. Negiben gleda ravnine pod seboj. Pod njim je cerkev in hiše. Mnogo ljudi živi tu, vsak s svojo usodo, s težavami in srečo. Mene žene sem z neugnano silo. Te umazane, stare hiše zakrivajo moj zaklad. Nad vsem tem pa bdi ljubka, bela Sveta Trojica, ki je bila priča mojemu vstopu v novo življenje, ki je bila priča mojemu spoznanju tolikih skrivnosti, ki jih skriva v sebi narava. Samo za hip se mi je prebudila vest, toda naglica moje jeklene živali in bližina mojega dragega bitja me je zazibala v opojnost.

Zavil sem v mesto. Pred menoj se širi tlakovana cesta. Hiše švigajo mimo mene. Na pločnikih je malo ljudi.

Na dvorišču pri Krampaču sem pustil motor. Blatna voda je curljala od njega. Šel sem po stopnicah, ki sem jih toliko ljubil.

Odpirat mi je prišel Janči. Pričakoval sem, da se bo na široko zasmel. Pa se ni.

»Berta je šla za otroke nakupovat obleko,« je govoril, ko sem se slačil.

»Zima bo, zima,« sem govoril za sebe.

Komaj sem vstopil v sobo, je že zunaj pozvonila Rahela. Janči je šel odpirat. Zunaj se nista pozdravila. Slišal sem več korakov. Rahela ni prišla sama.

Onemel sem. Rahela je odprla vrata. Oči si je pokrivala z robcem. Nisem mogel slutiti, kaj se je zgodilo. Bil sem takoj pri njej, prijel sem jo okrog ramen. Oblečena je bila v dolg, temen zimski plašč. Trudna se je naslonila name in glasno zajokala. Jokala je tako krčevito, da sem čutil, kako se ji trese telo in kako hlipa za sapo. Držal sem jo objeto in sem sklenil, da je ne zapustim nikdar več. Pri njej bom, čeprav naju bo zapustil ves svet. Midva pa pojdeva daleč, kjer naju ljudje ne bodo poznali.

Čakam, da se izjoče. Nestrpen sem, rad bi ji pomagal. Počasi pojema z jokom. Pripravlja se, da mi pove. Vsa objokana je dvignila glavo. Oči so ji bile krvave in pod očmi je imela temne, globoke lise.

»Arpad!« je rekla zmučeno. »Vzeli so nama dete!« je rekla in zopet krčevito zajokala.

Zdelo se mi je, da ne slišim dobro, da so vse to le sanje, iz katerih se moram vsak čas zbuditi. Dete? Najino dete? Ne, to ni mogoče. Rahela je skrivala glavo na moja prsa. »Dete? Dete so nama vzeli?« Podiral se je ves svet. Hiše so se rušile, zemlja je pokala, nebo je žarelo, vode so poplavljalje doline; zdelo se mi je, da je prišel sodni dan. Tla so se majala pod nogami, spomin mi je otopel. Videl sem še Rahelo, kako me je z grozo pogledala, oči so ji izstopile, po licih so ji tekale solze; nato me je zagrnila noč.

Luč je medlo svetila, ko sem se prebudil. To luč poznam. Svetila je že tolikokrat na nas, ko smo sedeli

zbrani okrog mize. Midva z Rahelo sva prijetno kramljala, žametne, bele tulpike pred nami so nas spominjale lepih časov.

Luč poznam. Stene so prijetno poslikane; gledam okrog sebe. Nič se ne zgame. Spoznavam predmete drugega za drugim. Ležim pri Krampačevih.

Opremem se na lakete in gledam proti oknu. Zunaj je noč. Ne bi smela biti noč. Zjutraj imam mašo. Gledam v temo. Tudi Rahela bi morala biti pri meni. Spomin se mi vrača.

Ležem nazaj in grem od dogodka do dogodka. Torej otroka ni več. Spet me je navdala pekoča žalost. Zakaj je to dopustila? Me ne ljubi več?

Čez čas so se nalahno odprla vrata. Berta je po prstih prišla v sobo. Ujela sva se z očmi. Bila je preplašena in na licih se ji je poznalo, da je jokala. Stopila je k meni, dotaknila se mi je čela z roko in me tiho vprašala:

»Je kaj boljše?«

»Kje je Rahela?« sem jo vprašal. Janči je stopil v sobo.

»No, viš ga,« je dejal bodrilno. »Si se naspal?«

Oba sta se sklonila nad mene. Gledal sem ju.

»Kje je Rahela?« sem ju spet vprašal tiho, a po glasu sta spoznala moje veliko kopnenje.

»Rahela je doma. Pozno je.«

»Pozno je,« sem ponovil.

Strmel sem v strop. Berta je šla iz sobe. Tiho je zaprla vrata. Z Jančijem sva ostala sama. Ni se premaknil na stolu. Zrl me je nepremično. Pomagati mi ni mogel. Svojčas je bilo drugače: če so kateremu korenine raztrgale

kržak, sva ga oba popravila; zakrpala sva ga, vrezala sva druge locne. V vsem sva si pomagala. Toda zdaj je drugače. Žvljenje je trpek boj, katerega bojuje vsak sam. Zaveznika tu ni.

»Zakaj ni ostala?« sem ga vprašal.

»Ne pustijo je več same nikamor. Prišla je skrivaj. Nikakor ne bi smela ostati. Vse bo spet dobro,« je dejal Janči. Zrl sem v strop. Po dolgem času sem pretrgal tišino.

»Kaj bo sedaj z menoj, Janči?«

Ni mi ničesar odgovoril.

D drugega jutra zgodaj me je odpeljal z avtom v Turnišče.

Kar se je godilo z menoj, je bilo spet novo, nepoznano čustvo. V trenutku, ko sem zvedel usodno novico, sem padel v nezavest. K pravi zavesti se nisem prebudil nekaj dni, kljub temu, da sem bil čisto pri zdravi pameti. Vedel sem, kaj delam, popolnoma sem si bil v svesti, kaj se je zgodilo z Rahelo, toda lotil se me je od časa do časa blazen up, da se vse to ni zgodilo. Mogoče je prišlo to z boleznijo in se prav zaradi tega ne morem zbuditi iz vročinskih misli. Vendar je bilo nekaj v meni, prav na dnu srca, da sem gledal stvar tako, kakršna je bila. Vedel sem, da Rahela ni več noseča in da zdaj ne spadava več skupaj.

Ure tečejo. Skupaj? Kako sem sploh prišel kdaj na to misel, da bi živel z žensko jaz, duhovnik. Od mladosti nisem gojil teh nad, od mladosti sem ljubil samo Boga in svojo mater. In zdaj, kje sem? Moj Bog, kako sem mogel zabresti tako daleč?

Ure tečejo. In mati? Kakor da bi mi kdo rinil žareče železo v živo meso, tako me je pekla vest, da sem grešil nasproti njej. In tega greha ni bilo mogoče izbrisati. In da bi mi mati odpustila! Smešna misel je bila to. In zdaj živeti v bojazni, da izve vse. In kaj potem! Bridek konec sem ji pripravil.

Mariča se je tisti čas spremenila. Zdelo se mi je celo, da je postala mehka. Nisem se mogel dvigniti s postelje. Dremal sem, toda sanje so me čestokrat prebudile. Zalotil sem se, da sem govoril, vpil ali se z rokami česa branil.

Poteklo je nekaj dni. Postal sem mirnejši. Toda vtis, da do Rahele ne čutim več nobene dolžnosti, me ni več zapustil. Odtujevala se mi je z vsakim dnem, z vsako uro. Tako zelo sva se ljubila; kako tuj in neomajen je bil najin sklep, da se ne bova nikdar ločila.

Nekega toplega popoldne, ko so začele padati od zasnženih streh redke, debele kaplje, mi je prinesla Mariča pismo. Čakal sem ga, čeprav nisem z njim pričakoval nobenega olajšanja. Ne, to kar je bilo, se ne more vrniti nikdar več. Vsak svoj korak sem posvetil njej, ki tega ni cenila, ki je v trenutku zdrobila v prah, za kar bi jaz dal življenje. Kako je mogla to storiti, ona, ljubka Rahela?

Zakaj si me umorila! Ali nisi vedela, kako zelo, zelo sem te ljubil?

Mariča je odšla. Pismo leži na stolu poleg postelje. V srcu mi je, kakor da je prišla ona. Zdaj, ko sem bil sam s seboj, si nisem prikrival, da je nekaj v meni, česar ne morem iztrgati iz sebe. Ali je bila to Rahela? Segel sem na stol in vzel pismo. Vznemiril sem se, ko sem gledal njeno pisavo. Zdelo se mi je, kakor da stoji pri

meni. Popravlil sem si vzglavnik, popravlil odejo in se pripravil, da bom mogoče v teh težkih trenutkih le dobil iskrico tolažbe.

Dragi Arpad!

Ko ti pišem to pismo, jočem. Izjokala bi srce in bi umrla, če bi s tem mogla popraviti krivico, ki sem Ti jo storila. Sedaj, ko je prepozno, ko je izgubljena najina sreča, sem šele spoznala, kaj sem storila. Vem, da mi tega ne moreš odpustiti; kriva sem, Arpad, vsega samo jaz. Samo dovoli mi, da se izpovem tega, kar mi teži srce, da mi bo laže. Vem, da mi bo laže in od sedaj bom trpela molče in ničesar si ne bom več želela. Kolikor bom mogla, se bom izogibala misli na Tebe. Vse si bom uredila tako, da se bom odtegnila svetu in živela zase. In ko boš pozneje slišal o meni, boš spoznal, da Tvoja Rahela vendar ni bila tako ničvreden človek. Da, padla sem, prelomila sem obljubo, s katero sva se hotela odtrgati od sveta, ki naju obdaja. Toda zgodilo se je drugače.

Mati je opazila na meni spremembo. Ko me je vprašala po vzroku, mi je šinila kri v lice in beseda mi je na ustih zamrla. Prišlo je nepričakovano in jaz nisem bila na to pripravljena. Takoj je zaslutila, kaj se je zgodilo. Postala je bleda kakor stena, nato je zajokala. No, takrat se je začelo.

Glej, Arpad, tudi ti imaš mater. Če si jo videl kdaj jokati, veš, kako je človeku pri srcu. Toda jaz sem se odločila, da bom kljubovala.

Potekel je prvi dan v globoki žalosti. Nisem vedela, kaj se bo zgodilo z menoj. Zdelo se mi je, kakor da sem zašla v začarani krog, iz katerega ni izhoda.

Moj oče ni ves dan stopil v trgovino. To se je zgodilo prvič, odkar pomnim. Sedel je pri materini postelji. Dekla mi je povedala, da je imel glavo uprto v dlani in bil zatopljen v misli. Če bi bil Ti, Arpad, takrat bliže, bi tako storila, kakor sva sklenila; toda Ti si bil daleč. Nisem vedela, kaj bi ukrenila, Bala sem se za mater; če bi jaz odšla od doma, kaj bi se zgodilo z njo. Edini otrok sem in ubijati mater počasi, tega nisem mogla. Nisem mogla, nisem, Arpad. Upala sem tudi, da se bo mogoče vse dobro izteklo. Oba se bosta vdala v usodo in se bo zgodilo tako, kakor bi se moralo zgoditi.

Toda prišlo je drugače. Očeta nisem videla tri dni. Tudi mati se ni ganila s postelje. Tretjega dne pa pride oče k meni. Bil je spremenjen in za nekaj let starejši. Gube v licu so mu bile ostro vrezane in oči motne, kakor da ne bi prespal noči. Ni vzkipek in mi ni rekel žal besede. Sedel je za mizo in pokazal na stol nasproti sebi:

No, Heli, sedi!

Sedla sem. Nisem ga mogla pogledati v oči. Rekel je tiste strašne besede o zdravniku in operaciji. Tri dni neznosnega vzdušja, ki je vladalo v naši hiši, me je zmedlo, da nisem vedela, kaj sem odgovorila. Če bi mi takrat oče rekel, naj skočim v vodo, bi storila brez pomisleka.

Potem so naredili z menoj, z mojo privolitvijo — da, to je res — tisto, kar me je napravilo lazarja. Iztrgali so iz mene otroka in z otrokom Tebe. Objokujem, Arpad, ta svoj neodpustljivi korak, čeprav vem, da je prepozno.

Dnevi so začeli tedaj potekati kakor prej in v našo hišo se je začel vračati mir. Jaz pa z vsakim dnem bolj spoznavam, kaj sem storila. Voljna sem prenašati tako usodo vse življenje. Vem, čutim to, da ne bom nikdar srečna.

Zdaj mi je laže, ko sem ti povedala, čeprav sem Ti zopet prizadejala bol. Arpad! Zdaj, ko se zdi, da so vezi med nama pretrgane in vsaka sled zabrisana, zdaj ne bo več upanja, da se bova zopet in zopet srečala. Kako bom to preživljala, ne vem, vem pa, da bom nosila v srcu svoje umorjeno dete in Tebe, dokler bom živeła.

Tvoja

Rahela.

Truden sem omahnil. Spustil sem pismo, ki je zdrknilo po blazini na tla. Umaknila se je obtožba sočutju, toda le za hip. Jaz bi žrtvoval za njo vse, kar imam, postavil sem vse na kocko. A ona? Ni se mogla zaradi matere zganiti iz začaranega kroga. Kolikokrat sem jaz žrtvoval svojo mater temu malemu judovskemu bitju!

Vendar mi je pismo prineslo mnogo olajšanja. Mnogokrat sem ga pozneje prebiral, a odložil sem ga vedno z enakim čustvom: sočutje se je umaknilo obtožbi. Rahela me ni ljubila tako, kakor sem ljubil jaz njo.

V času, ko sem bil priklenjen na posteljo, se mi je zdelo, da se je zunaj svet spremenil. Dolge zimske dneve sem ždel med štirimi stenami. Mariča je prihajala, da je zakurila in mi prinesla jedi. Grafič je prišel le, ko se je preoblekel v staro obleko in šel na lov. Njegove novice so bile kratke.

»Obstrelil sem fazana, pa mi je ušel.« Ali: »Hlapec se je odpeljal k mlinu, pa mrhe še ni domov.«

V tistih žalostnih zimskih mesecih me je večkrat obiskal Janči. Nisem se ga razveselil kakor v prejšnjih

časih, ko sva se srečala. To je čutil, kajti vedno je odhajal potr in žalosten.

Nekoč je prišel zelo vznemirjen. Pričakoval sem, da se je z Rahelo kaj zgodilo. Kljub temu, da sem jo v srcu dolžil, sem bil za njo drugače dovteten kakor za druge ljudi.

Janči je sedel pri postelji. Begal je z očmi po sobi. Zganil se je in me vprašal.

»Vprašuj me kaj. Te nič ne zanima, kaj se godi v svetu?«

Nasmehnil sem se. Vedel sem, da bi rad pripovedoval o njej.

»Ne vem, kaj bi te vprašal, Janči. Vse, kar mi boš povedal, bo zame novica.«

Malo je pomislil, potem se je nagnil k meni.

»Jerebiču gre slabo. Naša pritožba je v Beogradu uspela. Ministrstvo zahteva od škofa, da Jerebiča premesti. Trdo je šlo, zmagali smo pa le.« Janči je gorel v obraz. Drgnil si je roke. Mene je vznemirilo.

Vstal je ter hodil po sobi gor in dol.

»Arpad,« ustavil se je pri meni in me gledal. »Ko bo dekan prestavljen, zaprosi ti zopet za Lendavo. Zaprosi za mesto plebanuša. Tam bo zdaj mesto prazno. Drugačno, lepše življenje se bo začelo za nas vse. Ti boš samostojen, mir boš imel —«

Gledal sem v strop in moj pogled je drsel že tisoč in tisočkrat po vijugastih razpokah. Janči me je gledal in čakal odgovora.

»Saj to še ni gotova stvar,« sem se mu nasmehnil, da bi se izognil odgovoru.

»Preveč se ukvarjam s to stvarjo, da bi jo spregledal. Gotovo! V teku šestih mesecev ga ne bo več v Lendavi. Človek se skoraj ne bi upal več na cesto. — No, velja? Vidimo se v Lendavi.« Nasmehnil se je, si oblačil suknjo in si natikal rokavice. »Moraš. V Lendavi te vsi pričakujemo.«

Pri teh besedah me je zazebló. Vedel sem, da tudi Rahela ve za to. Govorili so o tem.

»Kmalu bo pomlad, ti boš postajal s soncem močnejši; še bo lepo, Arpad. Človek ne sme nikdar obupati. Glej, kako se vse lepo obrača.«

V resnici sem zahrepenel po življenju. Vsi se veselijo nečesa, le jaz sem tu zaprt. Dotaknila se me je neutešena želja, da bi vstal in zaživel z drugimi.

Janči je opazil na mojem obrazu spremembo. Stiskal mi je roko in po dolgem, zelo dolgem času sem ga videl zopet mladeniško veselega. Prav tak je bil kakor takrat, ko je dvignil s kržakom iz mlake dobro rejenega krapa.

»Ko pridem drugič, te ne smem najti v postelji. Ven, na sonce, dragi moj. Sonce te bo dvignilo.«

Prijel je za kljuko in obstal. Zardel je kot rak. Zadrega je bila pri njem redka stvar, toda zdaj sem videl, da je iskal besede.

»Njo lahko pozdravim?« je dejal. Misli je na Rahelo. Pot me je oblil in stiskal sem blazino. Prejšnji pogovor me je zajel, da nisem vedel, kaj bi mu rekel. Strgal me je iz lepih sanj, v katere sem zaplaval.

»Pozdravi,« sem privolil.

»Tako je, Arpad.« Stopil je zopet k moji postelji. Sgla sva si ponovno v roke in se gledala. Midva, nekdanja ribiča in lovca, ki sva pretaknila vse prodove in mlake.

Življenje naju ne sme ločiti. Gledala sva se in v tistem hipu sem bil Jančiju za vse hvaležen.

Ko pa je zaprl vrata za seboj, me je zapekla vest. Odprl sem rane, ki so se komaj zacelile. Avto na cesti je zabrněl. V meni pa so se menjavala čustva.

»Prenaglo se je zgodilo,« sem si očital. Ne bi smel tega. Prizadejal si bom zopet bol. Ne, nikdar se ne sme vrniti to, kar je za vekomaj izgubljeno.

Bil sem prepričan, da pomladi ne bom več dočakal. Svoje sobe nisem zapustil vso zimo. »Ko bo pa prišla pomlad, bom moral na pot v večnost.« Tako sem si dejal. Gledal sem si roke. Suhe, slabotne so bile.

Od denarja, ki mi je ostal od Ratajevega posojila, sem imel le še malenkost, drugo je šlo za zdravlila. Med tem časom sem prodal Rataju svoj motor. Čemu mi bo? Dolg se je tako uničil. Ko sem ležal včasih popoldne v postelji in živega krsta ni bilo na farofu, sem prisluhnil. Moj motorček je zaropotal prijetno, kramljajoče. Rataj se je poskušal voziti. Na večer mi je prišel povedat, kako se je obnesel.

Edino Rataj je bil moj redni obiskovalec, pa Mariča, da, ona mi je stregla z vztrajnostjo delavne ženske. V začetku je potrkala, potem pa še tega ni storila. Odprla je vrata in me preprosto vprašala:

»Potrebujete kaj, gospod kaplan?«

»Ničesar ne potrebujem.«

»Povejte! Jaz grem na njive, ne bo me tako hitro nazaj.«

»Na njive?« sem se začudil. »Kaj pa delate?«

»Krompir sadimo,« je rekla. Šla je k oknu, se nagnila v sonce in gledala v nebo. »Bo, vreme bo držalo. Vi se pa kmalu pozdravite, pa z nami. Kaj bi čepeli v sobi, ko so zunaj taki dnevi. Smrten greh je to.« Govorila je v šali in pospravljala z mize prazno posodo. Vazo je postavila k steni. Obrnila se je k meni. »Ne? Čas bi bil, da se dvignete.«

»Ne bom, Mariča. Po mene bo prišla bela žena.« Glavo sem imel na visokem zglavniku in sem gledal močno Maričo, ki je bila polna krvi.

»Pojdite nekam! Kaj boste vedno tako govorili. Vstali boste pa bo! Torej mene ne bo tako hitro.«

»Rože mi prinesite s polja.«

»Zdaj pa še nobene ne cvetejo.«

»Pa vrežite vrbovo vejo, ta je že gotovo pognala popke.«

»To pa ja.«

Odšla je. Zaklenila je spodaj prikletna vrata. Kola na dvorišču so se premaknila. Hlapec je govoril konjem in jih naravnal z dvorišča na cesto. Ropot je pojemał.

Tako so potekali dnevi. Sonce je pripekalo sleherni dan močneje. Nevihte so divjale čez polja in vasi, nato pa je spet sijalo sonce.

Spodaj pod mojim oknom so rasle marelice. Veje so segale skoraj do mojega okna. Med vejami so skakljali ptički: vrabci, siničke in včasih je zablodil sem tudi škorec. Mariča je potresla na okno proso, kajti želel sem si, da bi jih videl. Slišal sem jih dan za dnevom spodaj na vejah.

Zgod'lo se je večkrat, da je priletel vrabec ali sinička na okno. Bil sem prenovljen, ko sem ga zagledal. Vrabec

je gledal prestrašeno v sobo, nato je pobral s kljunom proso in odletel.

Ko se je pripravljala nevihta, ni bilo nobenega blizu. Ne petja nisem čul ne preletavanja. Grom jih je pregnal v zavetišče.

Kadar se je bližala nevihta, sem čakal, da bo oblak zagnil sonce. Dež je začel padati v debelih kapljah. Za dežjem sta prdivjala vihar in grom. Bliskalo se je ostro. V takih časih sem mislil na njo. Bala se je nevihte in trepetala mi je na prsih. Oblak je šel mimo, nevihta in dež sta ponchala; spomin na njo pa se je umaknil zopet soncu in ptičem, ki so spet s strahom hodili na okno po proso.

To moje enolično življenje je pretrgal obisk moje matere.

Prišla je že potem, ko sem prebredel krizo v svoji bolezni. Ona ni o tem ničesar vedela. Sporočil sem ji samo, da prehlajen ležim v postelji, in ko bom okreval, jo bom prišel pogledat. Ker mene ni bilo domov, je ona prišla k meni.

Slišal sem na stopnišču dvojne korake. Maričine sem poznal, materinih pa nisem.

Mati se je silno postarala. Prej mehke poteze v licu, so postale zdaj ostre, lica so dobila drugo obliko; moja mati je postala stara, trpeča ženica.

Stala je na pragu in me gledala. Sram me je bilo pred njo, kajti zavedal sem se, da sem jo izdal.

»Mati,« mi je ušlo. Hotel sem dvigniti glavo in sestiti, pa ni šlo. Samo roko sem stegnil proti njej. Šla je sključena proti postelji. Ni me nehala gledati v blede lice. Resno,

negibno je stala pri meni. Mariča ji je pristavila stol in odhitela. Z materjo sva ostala sama. Nisem vedel, s čim bi začel, da bi pretrgal molk.

»Sedite! Trudni ste.«

»Kaj pa v prsih?« me je vprašala, ne da bi odgovorila. Nič toplote ni bilo v njenem pogledu, nič usmiljenja.

»Bolje je. Zdravnik iz Sobote je bil pri meni.« Obrnil sem glavo k zdravilom na nočni omarici. »Rekel mi je, da ni nobene nevarnosti.«

»Vsak zdravnik tako pravi,« je dejala mati, ne da bi spremenila glas.

Zunaj je sijalo pomladansko sonce, dolj v farofu pa so hiteli z delom.

Mati je držala v naročju molitvenik in rožni venec, kakor nekoč, ko me je obiskala v Lendavi. Njene roke so bile zdelane. Suha, stara koža se ji je luščila, pod kožo pa so se ji poznale žile, nabrekle od črne krvi.

»Kaj pa doma?« sem jo vprašal, ko je spet molčala. »So prišli čeki?«

»Da.«

»Vam še pomaga Horvatov Štef?«

»Pomaga. Kaj bi mogla jaz starica.«

»Kmalu bom prišel domov, da bomo uredili račune. Poslali bomo takoj davek, v Lendavo itak več ne bom šel.« Utihnil sem. Kot bi odrezal, sem nehal. Mati je gledala skozi okno in ni trenila. Da, moja mati prenese vsak udarec. Žal mi je bilo, da sem to rekel. V tem hipu sva imela oba v mislih Rahelo.

Ah, mati, ko bi ti vedela, kako tuja mi je Rahela in kako zastonj je tvoja žalost nad tem, da me bo vzal kdo tebi, ki si blaga, dobra mati!

V opravičilo ji nisem mogel reči niti besede. Ko sva prebolela ta udarec, ki je prišel tako nepričakovano, sem spet poskušal s pogovorom. Glas mi je bil raskav in poznalo se mi je, kaj me teži.

»Ste posadili krompir in koruzo?«

Ne da bi mi odgovorila, je vstala. Zbolelo me je. Žalil sem jo. Odpusti mi mati, nisem tega hotel! Nikogar nimam na svetu razen tebe.

K sreči je prišla Mariča vsa rdeča od ognja. Kuhala je kosilo. Prinesla je krožnike in žlice.

»Že greste. To pač ne smete,« je govorila.

Mati je skrivala svoje težave in bolečine pred tujimi ljudmi za vsako ceno. Z nadčloveško močjo je vedno to storila. Obraz ji je spreletel smehljaj. Obstala je na koncu postelje. Trdota ji ni niti za trenutek izginila z obraza.

Na hodniku so se zaslišali koraki. Po betonu so odmevale okovane pete in mati je prisluhnila, ne da bi Mariči odgovorila. Po kratkem trkanju se odpro vrata in Janči ves zagorel in zasopel odpre vrata. Na prag je nato stopila — Rahela.

Spominjam se dobro, kako se je zgodilo. Za hip je obstala. Zdelo se mi je, da je zrasla. Ni bila več otrok, kakor v prejšnjih časih. V kratkem času je dobila v obrazu ženske poteze. Srečala sva se z očmi. Skozi priprte veke me je gledala, kakor vedno, kadar je bila v svojih pričakovanjih negotova. Mati jo je zrla kakor prikazen in postajala nemirna. V usahla lica se ji je prikradla rdečica.

Kri v žilah mi je zledenela. Nisem se mogel premakniti niti niti spregovoriti besede.

Rahela se mi je bližala. Mislim sem, da mi je prišla zadnja ura. Zakričati sem hotel in se braniti vsakega Ra-

helinega dotikljaja. Matere nisem mogel videti, kajti Rahela se je sklonila nad mene. Začutil sem njene solze in poljube na ustih in licih.

Takrat je krčevit materin krik pretrgal molk, ki je zavladal.

»Jezus, sin Davidov, pomagaj mi! Jezus, sin Davidov, pomagaj mi!« V joku je zapustila sobo.

Šla je po dvorišču spodaj mimo okna na cesto, in kakor bi bila sama, je tarnala: »Jezus, sin Davidov —« dokler niso drevesa ob cesti zajela njene obupne prošnje. Vse naokrog je utihnilo in prisluhnilo njej. Gledal sem skozi odprta vrata in prisluškoval zadnjim materinim krikom. Rahela je stala pri postelji. Janči je v zadregi postajal zdaj bled zdaj rdeč.

Mariča je šla iz sobe. Spet so potekale sekunde v molku. Janči je stopil k meni in me gledal v mrtvaško lice.

»Arpad, oprosti, nisva tega hotela,« je dejal. Nisem mu ničesar odgovoril, samo strmel sem v zaprta vrata, kakor da bi še videl mater, ki odhaja.

Janči in Rahela sta odšla. In ko ni bilo nikogar več pri meni, sem mislil, da je prišla zame zadnja ura. Srce mi je stiskala bolečina in materin klic: »Jezus, sin Davidov, pomagaj mi,« me je dušil.

Hodil sem ob palici, prijemajoč se zidov. Toplo sonce je segrevalo zemljo. Nisem si upal stopiti iz sence. Z božjo pomočjo sem se izkopal iz postelje po najtežjih dnevih. Toda zelo dolga je bila pot okrevanja.

Mati je prenesla težki udarec, ki sem ji ga pripravil. Ni zbolela. To mi je dajalo moči, da se je tudi moje zdravje od tedna do tedna boljšalo. Vsako nedeljo popoldan sem

poslal farofškega hlapca k Horvatovemu Štefu na Bistrico. Ta mi je pripovedoval o dogodkih doma.

»Mati so zdravi,« mi je rekel hlapec, ko se je vrnil. »Toda, odkar so se vrnil iz Turnišča, jih je zelo redko videti.« Drugič mi spet poroča Štef. »Reba jih najde večkrat ob ognjišču. Gledajo v ogenj in nič ne vedo, kaj se godi okoli njih.«

Čakal sem na ta sporočila s strahom. Vsaka misel na Rahelo me je navdala z bolečino. Kako sem mogel zaradi nje uničiti srečo svoje matere! Zgrozil sem se nad svojo preteklostjo. Valjal sem se v grehu in v svoji zablodi sem njej — da, njej — žrtvoval svojo mater.

Sklenil sem, da prej ne bom obiskal matere, preden ji ne bom lahko odkrito pogledal v oči. Spremeniti moram svoje življenje.

Ob palici sem prikljukal pred cerkev pod košate kostanje. Sapa se je dotaknila širokih listov. Počival sem oprt ob zid. Ljudje, ki se vozijo v polje, me začudeno gledajo. Dolgo me že niso videli ne pred oltarjem in ne drugod. Visoko se odkrivajo in jaz jim odzdravljam. Plug in brana na kolah se pozibavata. Konji trudno klumajo in stopajo po prahu. Čudim se, da golobi preletavajo hiše, čudim se, da štrk z razprostrtimi krili plava nad vasjo, čudim se vsemu okrog sebe, kot bi vstal od mrtvih.

Od stopnice do stopnice lezem v cerkev. Duh po cerkveni opravi mi udarja v nos. V cerkvi je hladno. Moji slabotni koraki odmevajo med visokimi zidovi. Skozi poslikano okno sili sonce. Lestenci visijo negibno od visokega stropa. Počasi stopam pred kip Male Terezike. Ona je moja zaščitnica. Nosil sem jo vedno pri sebi, kadar sem bil na potu. Že toliko smrtnih nevarnosti me je rešila. Pogledam

ji v lepo svetniško lice, na katerem je razlite toliko milobe in sonca. Gledam jo. Nikogar ni v cerkvi razen Boga v hostiji in mene.

Pokleknil bi pred svetnico, pa ne morem. Moje srce šepeta hvalno molitev. Zopet me je rešila smrti, zdaj, ko sem že stal na pragu večnosti. Iz srca molim k njej: »Vsaj malo sreče mi izprosi pri Bogu in varuj mi mojo zlato mater.« Bogu se zahvalim, da mi je ohranil življenje, nato počasi odhajam. Moji koraki spet odmevajo.

Cerkvena vrata se odpro. Mala deca s šopki pisanih rož vre v cerkev. Obstali so pri vratih, ko so me zagledali.

Deklica se je odtrgala od gruče in korakala po cerkvi proti oltarju. Za njo so šli ostali drug za drugim kakor gosi. Z dvignjenimi glavicami so hiteli k Marijinemu oltarju. Šum bosih nog je šel po cerkvi.

Že čez nekaj dni sem poskušal brez palice. To je bilo veselja! Omedlevica in slabost sta z vsakim dnem ginevali. »Ne smeš z menoj, tu ostani,« sem govoril palici kot otrok. Pobožal sem jo in šel počasi iz sobe. Zunaj pa sonce, zelenje, listje! Zemlja se je prebudila.

Šel sem med njive. Po travnatih kolnikih sem zavil tja, kjer je delalo malo ljudi. Z nogo sem popravil grudo na njivo, kakor sem to videl nekoč svojo mater. Škrjanci so krožili visoko v zraku. Zasledoval sem jih v višavah. Trepotali so s perutni, delali velike loke proti nebu ali pa so se spuščali proti zemlji.

Uro iz zvonika je bilo komaj slišati. Zrak je bil čist in glas je tonil v nebo. Predolgo nisem smel ostati zunaj.

Sredi farofškega dvorišča je stal velik, črn škofov avto.

Škof je tu! S težavo sem začel premikati noge. Postale so mi težke. Škof me ne sme videti! Oprijemal sem se zidu.

Farof je bil pogreznjen v čudovit mir. Mariče ni bilo videti niti Grafiča. Kure so brskale po dvorišču, psi so ležali v senu na gumnu. Šofer je sedel v avtu tiho, da ga skoraj nisem opazil.

Trudil sem se, da bi bil čimprej gori v sobi. Stopil sem v hladni farofski priklet. Mir je bil v tej hiši, kot bi nikogar ne bilo doma.

Hitel sem, kolikor sem mogel, proti vratom svoje sobe. Pričakoval sem, da se bodo vrata jedilnice vsak hip odprla. Pa se niso. Zaprl sem se v sobo. Dihal sem sunkoma od nagle hoje in od presenečenja. Hitel sem s pospravljanjem po sobi, kakor da pride škof tudi k meni. Njegova bližina je vplivala name. Mislil sem leči v posteljo, pa nisem mogel. Roke so se mi tresle. Prestavljal sem brez potrebe reči po mizi in jih deval v red. Vsakemu najmanjšemu šumu sem prisluhnil.

V farofu pa se le ni nič premaknilo. Ni bilo tekanja po stopnicah niti pritajenega šepeta, kakor je bilo to ob takih prilikah prejšnje čase. Nisem si mogel razlagati nadnega obiska visokega pastirja. Sem zopet jaz kaj zakrivil? Odkar sem bil v Turnišču, nisem bil zatožen v Mariboru.

Vrata v jedilnici so se odprla. Sedel sem za mizo. Kaj bo sedaj? Slišali so se Maričini koraki, ko je šla proti moji sobi. Vstopila je pobita.

»Prevzvišeni je prišel, gospod kaplan! Želi vas videti.«
Mariča je bila vsa poparjena.

»Tak ne morem stopiti pred njega,« sem ji dejal boječe, kakor da bi ona o tem odločala. Vendar sem se pripravljaj, čistil in česal.

Mariča je popravila posteljo, postavila je rože na svoje mesto, jaz pa zavoljo strahu pred visokim pastirjem nisem vedel, kaj mi manjka.

»Kaj pa če bi rekli prevzvišenemu, da sem v postelji,« sem v sili govoril.

»Bodite pametni. Prevzvišeni bo takoj odpotoval. Samo pohitite.« Mariča je stala pri vratih brez volje in zamišljena, da sem postajal batrivnejši*.

Prevzvišeni je že vstal, da bi odšel. Poleg njega je stal Grafič, prav tako prepaden, kakor je bila Mariča. Škof je obrnil glavo, ko sem vstopil in pozdravil; nasmeh sem mu zasledil na blagem, mirnem obrazu. Minil me je strah. Gledal me je. Čutil sem, da išče v moji duši pokoja. Gledal sem ga v male, blage, starčevske oči.

»Gospod kaplan, vi ste bolni?« me je vprašal.

»Prevzvišeni, bolje je.« Trudil sem se, da bi ostal ravnodušen.

»Kako to, da se vas je prav v Turnišču lotila taka bolezen? Saj niste z delom preobloženi.« Škof je govoril očetovsko. Toliko toplote sem čutil v njegovih besedah, da sem se moral zadrževati.

»Ne, prevzvišeni,« sem rekel. Grafič je stal poleg, kakor da najinega pogovora ne bi slišal. Ni se nasmehnil. »To pride, da človek sam ne ve.«

»Da, človek sam ne ve,« je ponovil za menoj škof. »Torej ste zadovoljni tu?«

»Popolnoma, prevzvišeni,« sem rekel iskreno.

Očividno sta pogovor z Grafičem končala, kajti škof se je obrnil k njemu, dal mu je roko in nato še meni. Tudi

* batriven = miren.

od Mariče se je škof po domače poslovil. Po razgovoru s škofom sem bil nasičen z blaženostjo. Toliko vzvišene moči sem čutil v sebi, da bi pel hvalo Bogu, ki me je ustvaril in mi dal življenje.

Škof gre po stopnicah počasi. Vse okrog njega je v tem hipu dobilo drugo vrednost; stene, ves farof in nebo nad nami. Kako velika je božja moč na zemlji!

Sonce je pripekalo kljub temu, da so hitele sence oblakov čez hiše in polja. Škof se je ustavil. Nisem bil toliko blizu, da bi razumel, kaj je rekel Grafiču. Zvedel sem pa pozneje, da se je takrat zgodila velika stvar. Intimne vezi - sorodstva so pretrgali interesi cerkve. Nikoli nisem mogel razumeti tega, da je celo škof, dobričina, podlegel grofici oziroma denarju. Grafič je bil torej v boju premagan. Šofer je stal s kapo v roki in držal vrata na avtomobilu odprta. Škof se ni več mudil. Pokimal nam je, se nasmehnil in stopil v avto. Komaj slišno so se za njim zaprla vrata. Motor je zabrnul, avtomobil se je zganil in puščal za seboj v prahu križaste sledove. Farof je ostal osamljen. Nisem si upal motiti tišine, ki je zavladala. Grafič je stal na svojem mestu in zrl v nekaj nedoločnega na gumnu, Mariča je stala tam, kjer je bila. Roke je imela prekrizane v naročju. Ne smeha ne žalosti ni bilo na nju-nih obrazih.

V Turnišču se je življenje v nekaj dneh popolnoma spremenilo. Nobenega pravega veselja ni bilo več, odkar je bil škof na farofu. Jedli smo v kuhinji brez besede. Jed je Mariča nosila na mizo kakor prej, toda domačnosti ni bilo več, nobenega kramljanja ali načrtov za gospodarstvo. Še v štedilniku je brbral ogenj drugače in lonci so

drugače kramljali med seboj kakor prejšnje čase. Po jedi smo vstali in se razšli.

Po kosilu je. Ležim v postelji, zrem v strop in čakam spanja. Lagodnost in brezdelje sta me začela uspavati. Spodaj v prikleti se odprejo vrata. Nekdo cepeta z bosimi nogami po stopnicah v prvo nadstropje, ne da bi vrata za seboj zaprl. Pred mojo sobo postoji. Otrok je, poznam ga po korakih.

Pri vratih stoji. Ne upa si naprej. Neenakomerno potrka. Ratajev Števek je napol odprl vrata, pomolil glavo v sobo, nato pa zapel:

»Gospod kaplan, neki gospod vas čaka pri nas.« Komaj je povedal, ga ni bilo več. Slišal sem, kako je tekel po stopnicah, spodaj v prikleti je pa močno zaloputnil z vrati.

Štefek mi je pretrgal spanje. Radoveden sem bil, kdo me pri Rataju čaka. V Turnišču so bili taki obiski redki, zato so me tembolj vznemirili.

Vstal sem. Osvežil sem se z mrzlo vodo. Stopil sem na cesto in iskal pred gostilno voz ali avto. Pa ni bilo ničesar. Najbrž bi rad kdo domačih govoril z menoj.

Naoknice pri Rataju so bile odprte in zgoraj prepredene s pajčevinami. Okna so bila brez rož. Gledala so na cesto in lepo me je bilo razločiti v šipah. Iz gostilne ni bilo čuti nobenega pogovora. Kdo neki bi bil!

Vstopim. Vendel gre po sobi proti meni, kajti videl me je že skozi okno. Na mizi je imel dolgo, črno steklenico s pivom in poleg visoko kupico. Šel je z gosposkimi koraki po škripajočem podu. Z dobrohotnim, mirnim nasmehom, ki je bil lasten samo njemu, mi je dal roko, se dotaknil s petami, da je odrezano počilo.

»O, gospod Vendel.«

»Pridem, ne da bi vam javil. — Nepoboljšljivi ste.«
Obrnil se je k mizi, pri kateri je sedel. Bila sva, kot bi se poznala že dolgo časa. Vendel je imel na sebi kljub svojemu visokemu obnašanju nekaj, kar me je mikalo. Sedla sva na škripajoče stole. Rataj je hodil daleč za mizami, kot bi si ne upal blizu. Vendel je bil visok gost.

Pogovarjala sva se o vremenu in drugih navadnih rečeh toliko časa, dokler nama ni Rataj postregel s pivom. Ostala sva z Vendlom pri oknu sama. Grofovski gost se je nagnil k meni. Lepo obrita lica so bila lahno pobarvana z rdečico. Lep človek je bil Vendel. Vsak njegov gib je kazal, da se giblje v družbi »višjih krogov«.

»Zakaj nočete ostati v Turnišču?« me je naglo vprašal. Smeh mu je izginil z obraza in pojavila se je na njem skrb.

»Nisem prosil za nobeno drugo mesto, gospod Vendel. Tu ostanem,« sem se začudil. Videl sem, da jim v gradu ni vseeno, kdo je dušni pastir v njihovi patronatski cerkvi.

»Morali bi prositi za mesto plebanuša v Turnišču, kot sem vam svetoval.« Vsako besedo je pribijal. Da bi potolažil resnega, mladega Vendla, sem smeje dejal:

»No, pa bom zaprosil, če vam je toliko na tem.« Prijel sem kupico, da bi pil. Vendel se je naslonil nazaj. Nejevoljen je bil. Iskal je po žepih tobak.

»Prepozno, gospod kaplañ,« je skoraj zase rekel.

»Kako prepozno?« sem se vznemiril. Držal sem kupico v roki in nisem pil. »Grofica je pristala na Grafičevo instalacijo?«

»Ne,« je dejal Vendel. »Grafič gre iz Turnišča.«

»In kdo dobi tu plebanuševo mesto?« sem hitel in postavil kupico nazaj na mizo.

»Dekan Jerebič!«

»Dekan Jerebič?« sem ponovil za njim. Žalost me je potrla, da sem sklonil glavo in gledal v tla. Skušal sem se zbrati. Mogoče nisem dobro slišal, ali nisem dobro razumel, kajti Jerebič ne more priti v Turnišče.

»Saj se šalite, gospod Vendel,« sem se skušal nasmejniti.

»Svetoval sem vam, da bi vi zaprosili. Grofica bi bila za vas. Zdaj je seveda prepozno. Meni je zelo žal, verjemite.« Ne da bi si rekla besedo, sva sedela za mizo. Gostilniška soba je bila prazna. Muhe so preletavale temen prostor, kjer je dišalo po vinu. Še enkrat sem vprašal Vendla. Skušal sem se oprijeti vsake bilke zdaj, ko sem se potapljal.

»Skoraj ne morem verjeti v to.«

Vendel si je medtem nažgal pipo. Držal jo je v rokah in z enim prstom tiščal tobak. Z drugo roko je iskal vžigalice. Ko si je nažgal, je prekrižal noge, spustil dim pod strop, nato mi je začel pripovedovati.

»Pred kratkim je bil škof pri nas v gradu. Bil sem za tolmača, ker grofica ne zna slovenski, škof pa ne madžarski. Zdaj sta končno poravnala spor, ki je trajal med grofico in škofom že deset let.« Vendel se je oprl z lakti na mizo. Od časa do časa je potegnil iz pipka, pogledal skozi okno, a živahnega pripovedovanja ni pretrgal. Toda name je padalo to kot težki kamni. »Jerebič je imel v Lendavi z židi spor. Kakor sem slišal, zavoljo nove sinagoge. Židje so na ministrstvu dosegli, da mora dekan v kratkem zapustiti Lendavo. Škof je bil sedaj v tiski. Nobene primerne fare za dekanijo ni imel prazne, Turnišče je bilo za to najbolj primerno, kajti grofica na

Grafičevo instalacijo ne bi nikoli pristala. Škof drugega ni mogel, kakor da je dal dekana sem k vam, Grafiča pa je premestil nekam čez Muro. Prehiteti bi morali, pa bi bili vi danes plebanuš v Turnišču. Zdaj je prepozno.«

»Da, prehiteti bi moral,« sem šepetal.

Slonel sem ob mizi. Pozabil sem, da je Vendel tu. Utrujenost sem čutil po vseh udih.

»Ne zamerite mi,« je hotel Vendel nekaj reči.

»Pustite, dobro ste mi hoteli,« sem mu pretrgal.

»Žal mi je za vas, bogme,« je skušal ublažiti vso zadevo.

»Zamudil sem,« sem ponovil njegove besede.

Pivo je stalo na mizi. Nisem se ga mogel dotakniti. Vendel je videl mojo žalost, pa ni vedel, kaj bi ukrenil. Nasmehnil sem se mu.

»Bolan sem še, rad bi še počival. Vam pa hvala za toliko skrb, ki mi jo posvečate. Prav lepa hvala.« Stisnila sva si roke. Stal je kot sveča, rad bi mi pomagal, pa sem sam zamudil priliko.

Opotekel sem se proti farofu. Ljudje so hiteli na delo. Jaz pa sem bil razdvojen. Konec bo miru, ki sem ga toliko časa užival v Turnišču. Farofsko dvorišče je bilo prazno. Zdaj vem, zakaj je mrtvo. Skrivnostni molk Grafiča in Mariče mi je bil zdaj razumljiv. Tako je; ne dneva ne vemo ne ure, pa moramo po svetu iz kraja v kraj. Taka je naša usoda.

Grem po stopnicah. Izkričal bi se rad in razjokal. Moji koraki odmevajo od sten, zamolklo se odbija moj kašelj.

Zaklenil sem se v svojo sobo, kot bi se bal, da bo prišel-kdo k meni. Sam hočem biti do tedaj, dokler ne bo med te stene zavelo sovraštvo, ki mi bo pilo kri.

Moja ljuba, zlata mati, pomagajte mi. Brez moči sem, da bi se dvignil iz blata. Ne bom zmogel. Bojim se za sebe in za vas, bojim se, da ne bom mogel nikoli stopiti pred vas kakor spokorjeni sin.

Stene so bile gluhe, vsi predmeti v sobi mrtvi: miza, omara in postelja.

Legel sem. Ena sama nejasna misel mi je bila neprestano pred očmi: če bo v resnici prišel dekan Jerebič! Primem se za posteljo, roko si primem in delam tako, kakor v sanjah ne bi delal. Poslušam si utrip srca. Ne, ne sanjam. Resnica je, Jerebič pride v Turnišče.

Kolikokrat sem odložil pero, da ne bi več pisal o svojem življenju. Dovolj žalosti je bilo in dovolj trpljenja. Toda moja pot na Kalvarijo še ni končana. Bog še noče mojega konca. Sklonil sem glavo pod križem in napel poslednje moči.

»Zgodi se tvoja volja, kakor v nebesih tako na zemlji.«

Že dolgo je od tega, odkar je Grafič odšel iz Turnišča. Tu sedaj domuje Jerebič. Farof še stoji tako, kakor je stal nekoč, tudi cerkvici stojita druga poleg druge kakor v Grafičevih časih. Po desetih letih je prišla zopet grofica Banfy, ki je obiskala grobnico svojih prednikov. Ni našla več psov na betonskem pokrovu, da bi se hladili. A tudi mudila se ni dolgo.

Jerebič je ostal Jerebič. Hladen, tih človek je. Nikdar ga ni slišati na farofu. Toda njegov hlad me mori, kakor me je moril v Lendavi.

V tistih časih sem prejel pismo od Krampača. Od Rahelinega srečanja z materjo me ni več obiskal. Vedela sva, da bi obema njegov obisk prizadejal bolečino.

Njegovo pismo je bilo kratko. Ničesar drugega se ni dotaknil kakor tega, kar je pač moral poročati.

Rahela je z materjo in očetom odšla na Madžarsko. Preselili so se tja, vendar hiše v Lendavi niso prodali. Dali so jo v najem, kajti Brünner ima svoje načrte.

Sprejel sem to novico povsem ravnodušno. Nič me ni presenetila. Zdelo se mi je, kakor da se Brünnerjevih komaj spominjam.

Dnevi so minevali, ura v zvoniku je natančno merila čas. V mojo dušo pa se je nezadržno tihotapil nemir. To, na kar nisem nikdar pomislil, odkar sem poznal Rahelo, me je zdaj mučilo; Rahelo bo vzela nekdo drug. Otresel sem se te misli, začel sem z delom in molitvijo. Ni to več moja stvar. Toda zalotim se zopet pri njej. Ta misel je zahrbtna in grenka. Dotaknil se bo Rahele, poljuboval jo bo, poslušal bo udarce njenega srca.

Zaman si dopovedujem, da je bila moja doseđanja pot zgrešena. Noben greh in noben očitek zaradi matere je ne more premagati. Rahela stoji pred menoj v svojem demon-skem miru, požira me z velikimi očmi in mi trga srce.

Minilo je mnogo časa, preden sem jo začel zopet pozabljati. A tlečega ognja na dnu srca nisem nikdar pogasil. Vedno sem se bal, da se bo vnel požar, ki me bo uničil.

Začel sem zopet zahajati k Rataju. Ni mi več primanjkovalo denarja. Jerebič mi je pustil živeti. Večina pogrebov je bila mojih in mnogo maš sem imel plačanih. Kljub temu se dolga pri Rataju nisem mogel rešiti.

Dopoldneve sem presedal v svoji sobi. Bil sem kakor jetnik. Farof mi je bil prepovedan sad, katerega se nisem smel dotakniti. Moja edina pot v hiši je bila iz sobe do cerkve. Nisem več hodil v kuhinjo kakor pri Grafiču.

Jedel sem v svoji sobi kakor v Lendavi. Treza mi je pri-
našala kosilo. Velika, strašna Treza je prihajala z jedjo
kakor nekoč. Nisem je pogledal v obraz, toda vedel sem,
da se smehlja.

Počasi je prišla in devala posodo pred mene. Z žlico
in nožem je nalašč zaropotala, kajti vedela je, da me z
najmanjšo stvarjo muči. Delala pa je to s satanskim vese-
ljem, ki ga premore samo ženska. Odšla je počasi. Vstal
sem, sklenil roke in prosil Boga goreče:

»Končaj moje trpljenje, Gospod, reši me!«

Popoldne sem odšel k Rataju. Oddahnil sem se v
zatohli, gostilniški sobi in začel govoriti. Svojega glasu sko-
raj nisem poznal.

Do kraja sem se šele najedel pri Rataju. Tu mi je
teknilo in sprostil sem se morečega vzdušja, ki me je
morilo na farofu. Iti na farof sem se bolj bal, kakor iti
ponoči v snegu in dežju v najbolj oddaljeno vas. Tudi pil
sem. Navadil sem se polagoma vina, kajti dobra volja se
mi je takrat vedno vrnila.

Z Ratajem sva govorila. Ustavil se je ob vratih, da je
lahko videl v sobo in ven na cesto.

»Kako je, gospod kaplan? Še vedno se ne razumete
z Jerebičem?« - Z Ratajem sva obravnavala vse farofiške
zadeve.

»Še vedno po starem,« sem dejal in odpil iz kozarca.

»Treza me bo nekega dne pohodila kakor kobila. Z
mano dela, kar ji pade v glavo.« Listje na kostanjih pred
cerkvijo se je gibalo. Po cesti mimo gostilne je šel nekdo
z vilami na rami.

»Pod Grafičem je bilo bolje?« me je vprašal Rataj,
da bi si pregnal dolgčas.

»Sto in ena,« sem rekel kratko. Risal sem po mizi kroge. Mnogo preperelih kolobarjev od steklenic je bilo zarisanih po mizi. Muhe so tekale po deskah, dišečih po vinu.

Mimo okna so ropotala kola. Krave so vlekle jarem narazen. Opirale so se z nogami v prah in vsaka je hotela k sebi. Dečko, ki je stal na kolih s podvihanimi rokavi in s podpičenim predpasnikom, je vihtel v rokah bič in pokal.

Takoj po Jerebičevem prihodu v Turnišče so začeli na farof prihajati gostje. Sedež dekanije je bil zdaj tu in središče verskega poslovanja.

Tudi plebanuša Cotlina sem videl pri nas. Že dolgo, zelo dolgo ga nisem videl. Če sva se srečala v Lendavi, je bil to redek slučaj. Lendava je bila mesto. Mnogo ljudi se je obrnilo na farofu in tako se je Cotlin nekako izgubil. V Turnišču je drugače. Njegov voz stoji sredi dvorišča; poznam ga dobro. Iz jedilnice se čuje glasen pogovor in smeh. Cotlin se smeje počasi, kakor da bi že s smehom hotel urediti posle, katere opravlja.

Zgodilo se je nekoč, ko sem se vračal na večer od Rataja, da sem začul pred vrati na dvorišču znan smeh in živahen razgovor. Stopal sem po stopnicah navzgor počasi, kajti moja pljuča ne prenesejo nagle hoje. Vrata v jedilnico so se mahoma odprla. Cotlin je stopil iz jedilnice nasmejan, redke lase na glavi je imel sive in lep starčevski obraz je sijal od radosti. Takoj za njim je stopil Jerebič, prav tako nasmejan. Ko sta zagledala mene, sta umolknila. Osupnila sta. Vedela sta, da se vračam iz gostilne. V sebi sem začutil star upor proti njima. Vedeli smo si za misli. Sovražili smo se.

»To ni taka reč,« je govoril Cotlin. Nadaljeval je pogovor iz obednice. »Ko prideš k meni, bo verjetno vse v redu.«

»Upajmo,« je dejal Jerebič, ko sem že prišel na vrh stopnic in sem se obrnil proti svoji sobi. S sklonjeno glavo sem šel mimo gospodov, ki sta vodila versko življenje v naši dekaniji. Ubogega, majhnega sem se čutil.

Jerebič in Cotlin sta šla po stopnicah navzdol. Prijetnega pogovora nista pretrgala. Jaz pa sem držal za kljuko. Bil sem razburjen.

Delal se je že mrak. Čakal sem Trezo, ki bi mi morala vsak čas prinesiti večerjo.

Moja mati bo zvedela zdaj za vsak moj korak, kajti Cotlin zahaja zopet k nam. Kako bom popravil zdaj svoje življenje, kako se bom vrnil v naročje svoje matere!

Lepa nedelja je bila, lepa, prelepa. Komaj sem opravil veliko mašo, sem stopil pred cerkev. Ljudje so se razlili po vaseh, le nekaj starih ženic se je držalo še cerkve. Dan je cvetel, najlepši poletni dan. Križi na pokopališču so trepetali v soncu, gozd za parkom se je kopal v vročini. Zidovi obeh cerkva so se greli. Sonce je poljubovalo stvarstvo s svojo toploto.

Lastavice so preletavale farof. Letale so nad Turniščem, škrjanci so prepevali svoje bogokletne pesmi, štrki pa so nad polji klopotali ali pa plavali z negibnimi perutmi nad vasjo.

Čeprav sem bil slab, sem vendar v sebi začutil nov val moči. Živel bi rad, dolgo, še dolgo.

Šel sem proti farofu. Sonce mi je dobro delo. Zaslišal sem od Rataja, kako je cigan udarjal na cimbale in izvab-

ljal iz instrumenta pesem. Prisluhnil sem. Strune so pele, pesem je postajala jasnejša, mehkejša in prijetna.

Vzradostil sem se. Že ves teden sva z Ratajem govorila o muziki, ki bo danes. Rataj se je pogodil s cigani.

Nihče me ne bi zadržal doma. Pa kaj bi, moj Bog. Vse dneve sem presedel med stenami, zasovražen in neljub. Pri materi nimam več zatočišča. Kaj se ne bi razveselil tega prijetnega dogodka v enoličnosti, ki jo preživljam dan za dnevem.

Tudi klarinet se je zasklihal, kratko, odsekano, a zamrl je med zlivajočimi se strunami cimbale. Srce mi je bilo od veselja. Šel sem v farof ne ozirajoč se ne na desno in ne na levo. Čakal sem kosilo drugače kakor ponavadi. Na Trezo se nisem jezil. Naj bo! Tudi Treza je končno človek, čeprav zelo ponesrečen. Gledal sem skozi okno svet pod seboj. Treza je prišla, ko je zvonilo poldne.

Jed mi je teknila. To je bilo v farofu redko, odkar je bil tu Jerebič. Po kosilu sem legel, toda spati nisem mogel. Zapiral sem po sili oči. Kos nejasne pesmi, ki sem jo slišal od Rataja, mi je šumel po ušesih. Vstal sem, se umil in se oblekel. Šel sem iz farofa.

Pri Rataju so se že zbirali ljudje. Moja miza je bila prazna. Vsak je vedel, da sedim pri njej samo jaz.

Pet ciganov je bilo v nasprotnem kotu pri okrogli mizi. Cimbale so imeli na mizi, a drugi instrumenti so bili razmetani po klopéh in stoli: gosli, trobenta, klarinet.

Nisem si mogel najti mesta pri mizi, tako sem bil vznemirjen. Ljudje so prihajali v prazničnih oblekah, pozdravljali so se, kot bi se že dolgo ne videli.

»Bog daj, gospod kaplan,« sem slišal neprestano.

»Bog daj,« sem odgovarjal. »Kaj vas je pa prineslo sem?« sem vprašal smeje vsakogar.

»Noge, noge, gospod kaplan,« so mi odgovarjali.

Klicali so me k tej in k oni mizi in mi ponujali vina. To navado so imeli bogati, siromašnejši si niso upali.

Cigani so zaigrali, cimbele so napolnile veliko Ratajevo sobo. Pari so se začeli vrteti po umazanem podu. Sedel sem za mizo in gledal v vrvenje in gibanje. Z njimi sem se veselil; zavriskal bi, kakor so vriskali drugi. Vino me je razgrela. Svoje bolečine in težave bi rad pozabil.

Rataj ni imel časa, da bi se mudil z menoj.

»Gospod kaplan, postrežite si sami, bodite kakor doma.«

Cigani so zaigrali sotiš. Dekleta so nemirno stopicala, fantje so jih držali za boke. Muzika jim je brusila pete; trgajoče so pele cimbele, klarinet je piskajoče hodil gori in doli in gosli so se mešale z drugimi instrumenti. Razgreti obrazi so bili nasmejani, nekateri so se stiskali, drugi vriskali, peli in kričali.

Noben kaplan še dosedaj ni šel na muziko. Jaz se na to nisem oziral; samo naprej, le veselo, veselo!

Pririnil sem se k ciganom. Nisem se mogel premagati, da ne bi primaša Gezo z goslimi vred objel. Pustil se je objeti in se je smejal. Cimbele so pele. Zdelo se mi je, da sem cigane zbudil iz otrplosti. Udarili so močno. Ljudje so vpili name, a jaz jih nisem poslušal. Mahal sem ciganom po taktu, oni pa so igrali. Cigani so me divje gledali. Potegnil sem iz žepa desetak in ga vrgel v cimbele. Toplota pojočih instrumentov nas je zajela. Cigan se je sklonil nad cimbele, pomiril strune za trenutek, nato pa spet udaril po njih. Hrup in vpitje je raslo.

Naredila se je noč. Dan je minil, kakor bi pihnil. Rataj je prinesel veliko luč. Cigani so večerjali. Ljudje ob mizah so poskušali s pesmijo.

»Ne luči!« sem vpil Rataju, ki se mi je smejal. »Ne luči!«

»Zakaj ne?« me je vprašal. Nekateri so utihnili.

»Dan še ne sme miniti. Sonce moramo ustaviti.« Nastal je krohot. Rataj se je smejal in obesil luč.

»Sonca ni več. Škoda, da se niste na to prej spomnili,« se je šalil.

Pil sem vino kakor vodo. Nič mi ni škodovalo. V glavi mi je šumelo, prsi mi je hotelo raznesti, toda jaz bi govoril. Govoril bi brez prestanka. Smejati bi se in ves svet bi rad objel.

Po sobi se prijetno čeblja, mene mnogi ogovarjajo. Vem, kaj hočejo. Razdaljo, ki je med menoj in njimi, hočejo premostiti. Redke so prilike, ko pridejo v tako bližino z duhovnikom.

Oglasile so se zopet cimbale. Prijetni instrument je polnil sobo. Takoj nato pa je Geza začel peti. Njegov glas je pretrgal sleherni pogovor. Ljudje so utihnili. Še sedaj vidim Gezo, kako stoji pred mizo obrnjen proti ljudstvu, kako pod pazduho stiska gosli in mirno ter lahkotno poje otožno pesem:

Šumi akacija bela, šumi,
s svojim cvetom ovelim!

Vedno, ko se te veter tiho dotakne
moja duša od bolečin zatrepeta.

Zastrmel sem v cigana, ki je pel, kakor da ga ne bi brigal svet. Cimbale so ga mehko spremljale. Vstal sem.

Strmel sem v Gezin lepi, široki obraz. Beli zobje so se mu svetili.

Pa se spomnim starih bajk;
srečni časi, kje ste zdaj?
Šumi akacija bela, šumi,
z bolnim srcem sahnem mlad.

Še sedaj ne vem, kako se je moglo zgoditi. Zgodilo se je nekaj velikega. Pred oči mi je stopila Rahela. Moja zlata, ljubljena Rahela. Zahrepenel sem po njej. »Srečni časi, kje ste zdaj?« Joj, kje si zdaj Rahela, pridi, reši me pekla, Rahela! Šel bom za teboj kamor koli. Cigan neprenehoma poje:

Ko se odtrga od akacije bele
in odpade z veje cvet,
me boli, ko ga vidim.
Ah moja usoda je prekleta.

Zagrabil sem steklenico, treščil sem jo na mizo, da se je razletela na milijon kosov. Ljudje so osupnili. Tudi Geza je pretrgal s pesmijo. Ko je slišal žvenket drobcev, se je odtrgal od mize in je hitel med ljudmi proti meni. Nagnil je glavo na gosli, struna je zamolklo zatrepetala. Kako čudežno moč so imele gosli v sebi. Zrl sem v cigana, ki mi je trgal srce. Skočil sem na mizo. Hodil sem po kozarcih, da je teklo z mize vino kakor iz škafa. Nekdo je vrgel v steno kozarec. Cigan me je gledal, lasje so mu bili zlepljeni na čelu, velike, črne oči je imel uprte v mene. Strašno, strašno je igral. Oglasila se je pri mizi še ena violina, nato klarinet.

»Igraj, joj, igraj,« sem vpil. Potegnil sem iz žepa denar in sem ga vrgel ciganom. Toda Geza se ni pripognil, ne, Geza je pel:

Otožno gledam prazne veje,
pa se spomnim tistega sna,
ko sem pod cvetočimi vejami
bil najbolj srečen med ljudmi.

Lovil sem se za prsi. Da, bil sem najbolj srečen. Kje si Rahela, kje si?

Rataj me je hotel prijeti. Nisem ga pustil k sebi. Geza se ni premaknil od mene. Tako blizu sva si bila. Bog ve, če je razumel moje bolečine.

Geza je spremenil otožno pesem v divji ritem. Skakal sem po mizi, da je ječalo steklo. Cigani so igrali. V tej vihri je nekdo zavriskal.

»Joj, joj,« sem zavpil. Vsa hiša je za menoj ponovila in v trenutku se je začul žvenket kozarcev in steklenic. Geze ni bilo več pri meni. V sobi je nastal peklenski hrup.

Ko se je vse to nehalo, sem sedel v kotu. Pri meni je bil Rataj in še nekaj obrazov sem videl v bližini. Toda nje, po kateri sem hrepenel, nje ni bilo.

»Ne smete več, gospod kaplan,« je dejal Rataj resno.

»Gospod kaplan je pijan,« sem slišal nekoga zaničljivo pripomniti. Zakaj se ne bi smel tudi jaz razveseliti, zakaj? Tako grdo me je žalil.

Pozno je že moralo biti, kajti malo parov se je še vrtelo po hiši. Bilj so samo taki, ki si ves večer niso upali na svetlo.

Truden sem bil. Spal bi dolgo, nepretrgano spanje.

»Domov bi šel,« sem dejal krčmarju in se obrnil od ostalih, ki so prodajali zijala. »Z menoj pojdete, Rataj.«

»Dobro, pojdem,« je dejal Rataj. Pri vratih sem se obrnil.

»Cigani z menoj.« Videl sem Gezo, kako je pomignil muzikantom. Prijeli so instrumente. Zajela nas je mrzla noč. Cigani so mi igrali potnico. Godba se je odbijala od cerkvic. Dekan naj ve, da mi je zadosti, sliši naj, kako prihaja domov njegov kaplan.

Rataj me je vodil pod pazduho. Cigani pa so šli za nama in nama igrali. Nekaj ljudi se je nabilo med vrati gostilne. Mi pa smo zavili proti farofu.

Igrali so mi do praga. Čutil sem v sebi nezadržno moč. Kaj bo dekan! Nihče mi nič ne more. Smešno je, da sem se tako dolgo skrival in molčal.

»Igrajte,« sem zavpil, da je odmevalo po dvorišču. V farofu ni nihče prižgal luči. Sunil sem v vrata. Z nogami sem tolkel v podboje, da je po stopnicah votlo bobnelo. Vedel sem, da v farofu nihče ne spi.

V kuhinji je zabrnela luč. Motna senca se je premaknila in šla čez cigane. Vrata v kuhinji so se odprla. Ključavnica v prikletnih vratih je zaropotala. Luč je svetila Trezi v obraz, da je bila videti še bolj grda kot je bila v resnici. Obraz se je podaljšal, sence okrog ust in oči so bile močne. Počakal sem, da so cigani odigrali. Treza je stala pred vrati in se ni premaknila.

S cigani smo si segali v roke. Stal sem na pragu, ko so odhajali. Nato sem se obrnil. Zrl sem v Trezo. Gledal sem ji v spačeni obraz in vzkipel:

»Kdo ima tu več besede, ti ali jaz!«

Z opotekajočimi koraki sem šel po stopnicah. V meni je gorelo. Zdrobil bi Trezo, dekana in Cotlina. Na vrhu

stopnic sem se obrnil. Prijel sem se za ograjo. Nisem mogel zatajiti v sebi tega, kar mi je ležalo v duši.

»Vi, potepuhi! Ne boste me več pribijali na križ. Ne boste me več, vi, barabe!«

Moj glas je odmeval od sten. Prepričan sem bil, da stoji pri vsakih vratih kdo in me posluša.

»Kaj ste imeli prej? Še oblačiti se niste imeli s čim. Zdaj ste si pa nagrmadili bogastvo, vi, capini.« Farof je bil v temi.

»Nič mi ne morete! Živel bom tako, kakor bom sam hotel.«

Odleglo mi je, da sem si oddahnil. Utrudil sem se. To mi je težilo dušo. Dekan, Treza, vsi naj vedo, kaj sem skrival toliko časa.

Utrujen sem prišel v svojo sobo. Nisem prižgal luči. Slekem se, se sezul in pustil vse razmetano.

Zgodilo se je, kakor sem pričakoval. Škof me je poklical v Maribor. Čeprav sem čakal na to vsak dan, se je vleklo dva meseca, preden sem bil pozvan.

Šel sem na pot. Ni mi bilo težko, kajti materi ne morem več pomagati. Do nje nimam dostopa in ga ne bom nikoli več imel. Svojo mater dobro poznam. Ne bo mi nikdar odpustila Rahele in tudi ciganov ne. Gotovo je že zvedela za moje nepremišljeno početje. Meni ni več pomoči. Še mnogo tihih, svetu nepoznanih solz bo zaužila, preden bo umrla.

Čakam v škofovi sprejemnici. Ničesar določnega ne morem misliti. Škofa se nisem bal. Veselil sem se, da bom videl dobrodušen obraz visokega pastirja. Težilo me je samo, da mu povzročam toliko neprijetnih skrbi.

Sedel sem na stolu. Čakal sem, da se vsak trenutek odpro vrata. Pripravil sem se, da takoj vstanem in mu poljubim ribičev prstan. Vse bom povedal škofu po pravici.

Čakam, čakam. Čas poteka. Roke imam potne. Sonce siplje svetlobo skozi okno. Podobe škofov na stenah so lepe in čiste.

Kljuka na vratih se premakne. Vrata se odpro in škof stopi počasi v sprejemnico.

Obraz mu je bil resen. Takega še nisem videl. Niti sledu dobre volje ni bilo v njem. Postal me je strah. Ko sem ga pozdravil, je nalahno sklonil glavo. Ni mi rekel besede. Dal mi je roko in jaz sem mu poljubil Petrov prstan.

»Prevzvišeni, pozvali ste me,« sem dejal. Gledal sem visokega pastirja v oči. Za spoznanje so se mu zjasnile. Dolgo časa me je nepremično zrl.

»Da, poklical sem vas. Oslabeli ste, zakaj ne čuvate svojega zdravja?« Govoril je mehko, prijetno in žal mi je bilo tega, kar sem storil. Sklonil sem glavo in molčal. Kriv sem bil.

Zdelo se mi je, kot bi se šele sedaj odločeval, kaj bo storil z menoj.

»Počitek vam je potreben, gospod kaplan.«

Govoril je kot bi mi imel mnogo povedati. Imel sem vtis, da me pomiluje. Odprl sem usta, da bi mu pritrdil. Toda on je počasi šel z roko pod lepo svileno haljo. Nečesa je iskal. Molče sem čakal, kaj se bo zgodilo. Brez moči sem bil in voljan storiti vse, kar mi bo zapovedal.

Prevzvišeni je potegnil izza halje malo, štirioglato pismo. Preletel je pisanje, kakor da bi se hotel prepričati,

če je pisanje pravo. Za spoznanje je dvignil glavo in zgubil čelo. Bolest se mu je brala na obrazu. Presenetil me je, ko mi je ponudil pismo.

»Berite,« je dejal mirno.

Vzel sem list. Spoznal sem takoj roko, ki je pisala te vrstice. Bila je materina. Nisem mogel zadržati roke, v kateri sem držal list, da mi ne bi trepetala. Pozabil sem, da stojim pred škofom, ki me opazuje. Udarca, ki je prišel tako nenadoma, nisem mogel prikriti. Preletel sem dobro znano materino pisavo.

Prevzvišeni nadpastir!

Vem, da je drznost motiti Vašo prevzvišenost, toda to moram storiti zavoljo svojega sina. Moj sin je šel s poti, na katero ga je poklical gospod Bog in Blažena Devica Marija. Postal je nevreden služabnik božji. Zato Vas prosim jaz, njegova mati, razrešite ga njegovih duhovniških dolžnosti in pošljite ga domov. Tu v samoti ga bom skušala spraviti, kakor v njegovih mladih letih zopet tja, kamor ga je poklical Bog. Krvavi mi srce, ko Vam to pišem, vendar mi pravi Bog, da moram tako storiti, da ne bom kriva pred Bogom njegovega pogubljenja.

Z upanjem, da boste uslišali mojo prošnjo, se poslavljam s hvaljem Jezus Kristus.

Zrimova mati.

Bistrica 17. avgusta 193...

Pogledal sem škofa, ki je bil ves spremenjen. Oblila ga je rdečica.

V meni je bila želja, da bi vpil, da bi me slišal ves svet: »Tega ni pisala moja mati, to je pisal Cotlin, pleba-

nuš Cotlin.« Tako sem bil prepričan o tem, kakor sem poznal svojo mater. Tega ona ne bi nikdar storila.

Škof je videl boj, ki je divjal v meni. Toda razumel me ni. Ni vedel za materino skrivnost. Še preden sem zbral moči, da bi mu rekel, kar mi je težilo dušo, je dejal sočutno:

»Če želi tako vaša mati —«. Ni nadaljeval. Prijel je zlati križ, mogoče iz navade; pogledal ga je, ga obrnil in spet dvignil glavo. Vedel sem, da so se že odločile velike stvari, ki bodo moje življenje v bistvu spremenile. Drugo je že formalnost, uradna stvar.

»Pojdite k materi na svoj dom, pozdravite se, in ko bo spet dobro, boste hodili za Gospodom, kamor vas je poklical!« Govoril je toplo, toda name so udarjale besede kot bi me tolkel s kladivom.

»Kakor želite, prevzvišeni,« sem dejal. Čakal sem samo, da bi smel oditi. Stene so se stiskale, škof je stal kot bi se ne mogel odločiti.

Izza megle je posijalo sonce skozi okno. Svetli parket je zablščal. S škofom pa sva še stala molče. Ne, preko tega ni mogel, čeprav me je imel rad. To je dolžnost in dolžnost je v življenju velika stvar.

»Prav, pojdite,« je dejal in mi dal roko. Prijel sem jo in poljubil prstan brez vsakega občutka.

Prišel sem iz škofove palače na cesto. Ljudje so šli mimo, toda jaz jih nisem opazil. Zdelo se mi je, da sem sam na svetu. Kajti moja mati me je zapustila. Resnično, mati me je zapustila. Pustiti mašo, pustiti vse, kar mi je bilo vsesano v dušo. Zakaj si to storila z menoj, mati? Zakaj je tvoja ljubezen do mene tako neizmerna!

Vlak je sopihal počasi proti Muri. Proga se je vila med vinogradi po dolini. Kolesa so enakomerno nabijala na tračnice. Megle so spet zakrile sonce. V goricah so se vrteli klopotci. Na hribih so se smehljale cerkvice. Cerkev! Šele zdaj čutim, kaj sem izgubil. Ne bom več stopil v hram božji kot služabnik Gospodov, temveč kot navaden zemljan, ki ni vreden, da kdo vzdigne klobuk pred njim.

Kolesa pokajo, vlak se trese. Prihajamo v ravnino. Po zoranih njivah raste ajda in koruza.

»Nikdar več duhovnik?« sem se vprašal. Ubog, sključen sem bil, naslonjen v kotu. Duh po gorečem premogu je udarjal skozi okno. Iskre je prinašal veter na klopi. Vlak je ropotal po železnem mostu čez vodo, ki se premetava globoko spodaj za betonskimi stebri. Mlini sedijo na vodi, velika kolesa gredo počasi naokrog. Svet je postal zame popolnoma drugačen. Vstal sem in iskal kovčeg na polici. Vlak je prihajal na mojo zadnjo postajo.

Kako se bom srečal z materjo? Kako bom stopil pred njeno obličje, ko me je vpricho nje poljubovala tuja ženska? Da, zato me je zavrgla. Moj Bog in moj Gospod, reši me trpljenja in vzemi me k sebi, preden jo bom srečal.

Materin klic »Jezus, sin Davidov, pomagaj mi,« mi še trga srce; toda kaj se bo zgodilo z njo tedaj, ko me bo videla ponižanega in oropanega Boga?

Vlak hiti naprej v ravnino, jaz pa sem se napotil po mehkih kolnikih proti Turnišču.

Maševal nisem več. Služba božja mi je bila že odvzeta. Zjutraj sem se zbudil. Poslušal sem udarce v zvoniku. Zdaj bi moral vstati in iti maševati. Tako sem delal vsak dan.

Med ljudmi v cerkvi gre gotovo šepet. Pogovarjajo se o meni. Mogoče je celo dekan javno odpovedal moje maše.

Potem, ko se je naredil dan, je šlo od ust do ust. Povsod po poljih, po cestah in hišah, povsod je prodrla ta novica.

Domov, samo domov, naj se zgodi, kar je božja volja.

Že tretji dan se nisem prikazal iz farofa. Bal sem se ljudi, sonca, dreves, vsega sveta sem se bal.

Nisem mogel zdržati več. Oblekel sem se in šel k Rataju prosit, voz, da me preseli domov. Ne da bi gledal koga v farofu, sem šel na cesto. Čutil sem na sebi poglede ljudi, ki so šli v polje in v vas.

Rataj je stal za točilno mizo, ko sem vstopil. Prijel je steklenico in jo zopet spustil. Dobro sem vedel, zakaj je to storil.

Sedel sem za mizo. Rataj je lahkotno stopil in mi pripravljaj južino. Tako ni delal prej nikoli. Ničesar me ni vprašal. Vedel sem, kaj ima v mislih. Postavil je pred mene krožnik, spodil muhe z močno, kosmato roko, nato je hotel zopet za točilno mizo.

»Sedite tu, zakaj greste stran?« sem ga vprašal. Tako bodo delali vsi z menoj. Še v nedeljo so klečali z menoj pred oltarjem in poslušali besedo božjo iz mojih ust, a danes bežijo od mene. Moja beseda ne najde mesta nikjer. Nihče me ne bi poslušal. Čudno je na svetu. Danes si človek, ki te marsikdo zavida, jutri že nate pljujejo, danes ti verjamejo tudi nesmisel, jutri ti v resnico ne bodo verjeli.

Rataj je prisedel.

»Račune bova uredila,« sem dejal.

»Saj se ne mudi tako.«

»Mudi se, grem od vas.«

»Res?« se je lažnivo začudil.

»Prinesite račun. Brez njega ne bova mogla,« sem se trpko nasmehnil.

»No, če želite —«. Vstal je in šel.

Pri Rataju sem imel še stare dolgove, denarja pa nisem imel mnogo. Nisem štedil z njim. Dekan Jerebič mi ga ni kratil, čeprav je bilo najino razmerje neznosno.

»Saj ni taka stvar,« se je smehljajl Rataj. »Kam se vam mudi?«

»Plačati hočem,« sem rekel trdo. Rataj je utihnil.

»Kupite posteljo?« sem ga vprašal.

»Gospod kaplan, ne mudi se za denar,« je spet hotel in me prijel za ramo.

»Stvari, ki jih ne bom več potreboval, bom prodal. Če jih ne boste kupili vi, jih bo pa kdo drug.«

Rataj je nakladal pipek. Skomignil je z rameni. »Če nočete drugače, bom pa kupil.«

Moja postelja je bila iz medi. Lepa je bila. Divan bom vzel domov. Rataju sem prodal še umivalnik in še nekaj ropotije, katere doma ne bom potreboval.

Poravnal sem račune. Ne da bi kaj rekel, je Rataj vstal od mize. Mislil sem, da gre po denar. Šel pa je za točilno mizo, natočil vina in se vrnil.

»Škoda, da nas zapustite,« je kimal z glavo. Nekako se je ublažil vtis, ki je trajal ves čas najine pogodbe.

»Naj bo,« sem se nekoliko zlahkotal. »Doma bom imel vsaj mir. Ribe bom lovil in bom počasi živel. Z materjo nama ne bo ničesar manjkalo.«

Ni bilo res, kar sem rekel. Nisem verjel ne sebi, ne sreči, ki me je čakala. Ob misli na mater sem utihnil. Njo sem se bal tudi v odsotnosti imenovati.

»Kajpa, dobro vama bo,« je dejal Rataj in bolj pazil na denar, ki ga je prešteval, kakor pa na smisel svojih besed.

»Bi me utegnili odpeljati domov?« sem ga vprašal. Nerodno mi je bilo, da sem ga toliko nadlegoval. Rataj je malo pomislil. Žal mi je že bilo, da sem mu to rekel.

»Hlapček vas lahko odpelje, saj mislim, da še ni šel na pašo.« Oddahnil sem si, ko je šel Rataj iz sobe. Čas bo to zravnal. Ne bom se pokazal več med svet. Bistrica bo moj prostrani dom, katerega ne bom zapustil nikoli več.

Od Jerebiča se nisem poslovil. Žalostna je bila moja pot iz Turnišča. Voz, v katerega je bil vprežen Ratajev konj, se je zibal med koruzami. Na levi strani ob cestnem jarku je raslo visoko grmovje akacij. Dečko je molče sedel pri meni in z bičem priganjal konja. Voz je odskakoval od kamenja, da so moje stvari zadaj za nama škripale. Omara, miza in dva stola, to je bilo vse moje premoženje.

Ljudje naju srečujejo. Težka je bila ta pot, ne morem je popisati. Najrajši bi se pogreznil v zemljo, da nikdar več ne bi posijalo sonce name.

Neka ženska je pogledala ne daleč pred vozom iz koruze. Ruto je imela zavezano nazaj in napoľ je bila sklonjena ob betvi koruze. Obstala je in me nepremično gledala. Nato se je koruza gibala do sredine njive. Ženska se je skrila. Voz je ropotal proti mestu, kjer je skala. Ženska čepi nekje pri meji. Z očmi išče mesto med dolgimi, koruznimi listi, da še enkrat vidi duhovnika, ki ne sme več pred oltar. Tako delajo vsi vdiljen* dolge poti. Skrivajo

* vdiljen poti = vso pot.

se pred menoj, nočejo biti priče moje nesreče. Še pred nekaj dnevi so se spoštljivo odkrivali pred menoj in me radi srečavali. Zdaj bežijo med koruzo, in ko je voz mimo, se priplazijo k cesti in gledajo za menoj.

Njive in travniki se dotikajo ceste, na večjih mestih so razlite mlake. Trava po pokošenih travnikih raste. Ponekod so že prišli iz zemlje podleski.

Bistrica ni več daleč. Konj stopa čez državno cesto na kolnik, ki pelje mimo Čuričevega jelševja do vasi. Čimbolj postajajo hiše razločne, tembolj mi je težko zaradi srečanja z materjo.

Voz se ziblje proti hišam. O, da ne bi šel nikdar od doma, nikoli ne bi doživel take sramotne vrnitve. Hiše stojijo ob cesti molče, ljudje postajajo po dvoriščih, z delom prekinjajo in me gledajo.

Premestil sem se na sedežu. Postal sem nemiren, nisem vedel, kam bi se dal.

Med drevjem se je pokazala naša hiša. Ne domov! Do zadnjega trenutka nisem doumel, kaj se je z menoj zgodilo. Zdaj mi je bodoče življenje stopilo pred oči. Doma vendar ne morem biti. Nisem rojen za domačo hišo. Voz se bliža skedenjskim vratom. Prijel sem omaro, a sem jo v trenutku spustil. Hotel sem zagrabit vavjeti. Nisem vedel, kaj bi počel. Kje je mati? Skedenjska vrata so bila zaprta. Dečko je ustavil konja, skočil z voza in odpiral zdaj eno, zdaj drugo krilo vrat. Skočil je zopet na voz in pogнал. Kje je mati? To mi je bilo prvo. Rad bi bil, da bi bilo že srečanje mimo. Prišel sem, kakor je želela! Krivdo sem hotel zvrniti nanjo.

Stopil sem z voza. Na gumnu se je nekaj premaknilo. Iz ograda je stopila na gumno ona. Šibka, uboga je obstala

in gledala voz, naložen z mojim pohištvom. Gledala sva se. V njenem pogledu ni bilo ne očitanja, ne pomilovanja. Zazdelo se mi je, da je hotela nekaj povedati, toda še preden je spregovorila, se ji je prikradla na obraz bolečina. Sklonila je glavo in se zgrudila, kakor da bi jo zadela krogla.

Skočil sem k njej. Obležala je na rjavih, ilovnatih tleh.

»Mati, kaj vam je?« Dvignil sem ji glavo, ji mehko prigovarjal in jo klical. Ni se ganila. Imela je zaprte oči in je težko dihala. Ležala je na tleh in ni dala od sebe glasu. Srce se mi je trgalo od žalosti.

Ubil sem svojo lastno mater.

»Mati, ne smeš umreti!«

Hlapec, ki me je pripeljal, je v strahu držal konja.

»Skoči k sosedu,« sem mu zaklical. Hotel je steči, »Da! Reci Štefu, naj takoj pride!«

Hlapec je odhitel. Imel sem občutek, da bom z materjo tudi jaz umrl. Ne bom živel brez nje. Ubil sem jo in zdaj naj umrem še jaz.

»Zakaj mati, zakaj ste to storili z menoj.« A ona je imela zaprte oči in bila je, kot bi se poslavljala od sveta.

Štef je prišel počasi, kakor je bila njegova navada. Eno oko je imel uprto vame, drugo pa je begalo v neznano smer. Dal si je roke v boke in naju gledal. Ni ga ganilo.

»Odnesi jo v hišo.« Izza ogla je prišla Reba z malim detetom, za njo so prišli otroci, razcapani in umazani. Gruča se je ustavila na oglu in gledala mater na tleh. Štef jo je pobral z močnimi rokami, jo dvignil in šel čez dvorišče v hišo.

Odgrnil sem posteljo. Štef je mater položil na blazino. Lica so ji pobledela. V sobo je prišla Reba in za njo otroci. Od nekod so prišle tudi ženske, ki so silile k postelji in začele svetovati. Jaz pa sem se obrnil k vratom:

»Z materjo bi bil rad sam.« V sobi je nastal mir. Ženske so začele odhajati. Le Štef je ostal in škilil nekam pod strop.

Ko sem preživiljal doma samotne, tihe dneve, se je zgodilo mnogokrat, da sem premišljal o svojem življenju. Bil sem duhovnik, zdaj nisem več; imel sem Rahelo, zdaj je nimam več; le mater imam, kakor sem jo imel nekoč in uživam gostoljubnost naše hiše kakor nekoč.

Čemu sem živel? Za duhovniški poklic? Ne, slab duhovnik sem bil, moja služba je bila nevredna mojega Gospoda. Za Rahelo? Ah, ne, za mater? Njo sem ubil. Nikdar več se ne bo dvignila iz postelje. Negibno leži, leve roke in noge ne more premakniti. Od žalosti jo je zadela kap. Dobro sem vedel, da mati ni mogla razumeti tega, kar je napisala škofu. Toda vem; dolžnost je čutila in spoštovanje do plebanuša Cotlina, zato je pisala.

Razumela je svoj korak šele, ko sem se vrnil domov ves ubog in oslavljen. Žalost ji je stisnila srce.

Prve dni po tem dogodku se nisem premaknil iz sobe. Bil sem pripravljen na vsak materin gib.

Toda ona ni hotela sprave z menoj. Tudi zdaj ne, ko ji je stala smrt pri postelji. Ona bo ostala do poslednjega diha moja strašna mati.

Ni dvignila glave, ko sem jo vprašal. Če je imela oči zaprte, jih ni odprla. Molče sem jo prosil odpuščanja, kakor le more prositi ubog, zavržen človek. Ona je ostala

neizprosna in pri vsej svoji ljubezni, ki jo je skrivala v srcu, mi ni hotela dati roke v spravo.

Legel sem v svojo posteljo. Dolgo sem miroval, nato sem se delal, kot bi spal. Toda oči nisem zatisnil. Opazoval sem mater. Prisluškovala je mojemu lažnivemu dihanju. Premaknila je zdravo roko in iskala pod vzglavjem rožni venec. Prinesla je križ k suhim ustnicam, ga poljubila, nato je začela prebirati jagode in premikati ustnice. Molila je — zame.

Jesensko sonce je sililo skozi okna. Jaz sem »spal«, mati je molila. Kaj bi bilo, če bi njo pobrala smrt? Bolj jasno bi si predstavljal svojo smrt. Toda mrtve matere ne bi želel nikdar videti.

Horvatova Reba je bila pri nas več kakor doma. Za njo so hodili otroci. Tudi lazar je prihajal za njo. Enakomerno je jokal, a njegove oči niso bile nikdar solzne. Kamor koli je šla Reba, so šli za njo otroci; v kuhinjo, v sobo, v hlev. Povsod se je slišal strahoten, votel jok pohabljenega otroka.

Reba je prišla v sobo. Šla je k materi. Vstal sem in šel iz sobe. Pri vratih sem prisluhnil. Otroci so se razpršili po sobi. Cepetali so z bosimi nogami po podu, Reba je pa vprašala mater: »Grah je pobran. Kaj bi zdaj, bi kopali krompir?«

»Ne-e! Ste-stepite jabolka in jih spre-sprešajte!«

Samo ob takih prilikah sem slišal mater govoriti. Jecljala je, odkar sta ji odmrli leva roka in noga. Ko sem jo prvič slišal jecljati, so se mi vtile solze. Odšel sem v podstrešje in sem jokal vse popoldne. Oprijel sem se lesenega trama, stiskal sem ga k sebi, trepetal v žalosti in prosil mater odpuščanja.

Reba je z otroki odšla. Procesija je šla po dvorišču k Horvatovim. Vrnil sem se v sobo. Mati je postala spet hladna.

V tej samoti me je obšla misel, da bi pomagal ljudem, med katerimi sem živel. Beda, bolezen, nesreča so mi bile sleherni dan pred očmi. Nisem gledal življenja več skozi okno, kakor je bilo to prejšnje čase. Občutil sem ga v vsej grenkobi in trpljenju sam.

Ne da bi materi kaj povedal, sem prodal sosedu Matajiču oral zemlje. Hasnoval* bo to zemljo šele po materini smrti. Prodal sem njivo skrivaj. Denarja nisem imel in tiste pare, ki sem jih prinesel iz Turnišča, so kmalu pošle. Kaj bova z zemljo midva z materjo? Nekaj kvadratnih metrov nama bo dovolj do sodnega dne.

Začel je padati tihi, dolgočasni jesenski dež. Goste kaplje so pršile po strehah, po golem drevju in rjavi travi. Razlito blato je bilo povsod, kamor sem stopil, bodisi da je bilo na dvorišču, v ogradu ali na kolniku, povsod se je pogrezala noga v zemljo.

V teh časih se mnogokrat spomnim Rahele. Bog ve, kje hodi, kje si ustvarja novo srečo. Mlada je bila še tedaj in jaz bi moral vedeti, kaj delam. Toda prepustil sem se grešnemu čustvu in onesrečil oba, njo in sebe. Ah, Rahela, kaj je s teboj? Kje si? Tuje mesto in novo življenje jo je zajelo. A jaz gnijem tu in čakam smrti. Bolelo me je in začutil sem željo, da bi jo videl. Zdrznem se. Mati leži na postelji napol mrtva. Njen pogled je top kakor tedaj, ko je zagledala Rahelo pri meni v Turnišču.

* hasnujem = imam korist.

Napočili so dnevi, katerim tu v ravnini ni ne konca ne kraja. Ne morem se premakniti od hiše, čepim v sobi in premišljudem. Vsak človek ima svoj cilj, jaz sem pa obsojen, da čakam svojega konca, ne da bi vedel, čemu sem se rodil.

Sedim pri oknu in gledam drobne kaplje, ki se nabirajo na goli brajdi pod oknom in se spuščajo na premočeno zemljo. Druga za drugo padajo.

Po glavi mi blodi misel, da bi Horvatovim pomagal. Gledam jih, kako pride od časa do časa kdo iz hiše bos in ves zakrpan. Kaj če bi prevzel Štef na pomlad našo zemljo s polovine?

Vstal sem in si ogrnil staro, dolgo suknjo. Stopil sem k materini postelji, sklonil sem se nad njo in jo vprašal: »Želite kaj?«

Vedel sem, da mi ne bo odgovorila, toda to sem vedno storil. Prej nisem mogel od nje. Ležala je v blazinah, ne da bi se zganila. Mrtvo roko je imela ob telesu, desnica pa je bila sključena, kot bi hotela vzeti rožni venec izpod vzglavja.

Grem čez dvorišče. Stopim čez opolzki prelaz za parmo. Seveda, zakaj ne bi Štef pri nas gospodaril? Dobro jim bo, dela bodo imeli dovolj in jela.

V upanju, da jim prinesem veselo novico, me je spreletelo toplo čustvo. Na podstenju sem si otrešel blato s čevljev. Od segnite slamnate strehe so se spuščale kaplje. Odprl sem poševna vrata in stopil čez visoki prag v nizko priklet. Tu je bila popolna tema. Iz sobe se je slišalo čebljanje otrok. Dušič zrak mi je zapiral sapo. Smrdelo je iz kuhinje, iz sobe, povsod je bil en sam gnusen smrad. Potrkal sem. Krik in vik se je nadaljeval, jaz pa sem vstopil. Nenavaden prizor mi je bil pred očmi. Otroci so

sedeli po tleh, po klopeh, za mizo, razkuštrane in umazane glave Horvatovega mladega rodu so bile povsod. Štef je sedel za pečjo, njegov brat Lajči je rezal ročaj za sekiro. Reba je žvečila kruh in ga tlačila v usta otroku, ki ga je držala v naročju.

Ko sem vstopil v sobo, so utihnili. Otroci so me nepremično gledali, odrasli pa so umoknili. Škilasti Štef je počasi vstal, dvignil dva otroka s klopi in mi rekel, naj sedem. Sedel sem. Lazar je sedel sredi sobe.

Nizek strop, s tramovi prepleten, je bil upognjen. Mala okna so bila poševna, zveržena ter brez rož.

»Kaj delate?« sem vprašal, da bi prekinil neprijetno vzdušje, ki je zavladovalo. Nihče mi ni odgovoril.

»Tako, čas imamo,« je dejal čez čas Štef. Zunaj je škropil dež, otroci so zagnali šum in jaz sem samo čakal ugodne prilike, da bi Štefu povedal svoj sklep. Saj bi mu lahko kje na samem, a hotel sem mu povedati vpricho vseh. Naj vedo, da bodo začeli na spomlad drugače živeti. Veselil sem se trenutka, ko me bodo začudeno pogledali in ne bodo mogli verjeti, da je resnica.

Lajči je šel iz sobe. Žal mi je bilo, da bom moral spet počakati. Reba je dala otroka spat. Lajčijeva žena pa je najbrž nadajala* dete, kajti bila je obrnjena k oknu in se ni ganila.

»Slabo vreme imamo; za setev bo to slabo,« sem dejal, čeprav smo vsi čutili, da se na to nič ne razumem. Štef je skomignil z rameni in ni niti pogledal skozi okno.

Lajči se je vrnil. Kos lesa je prinesel v hišo, vsega mokrega in blatnega. Zdaj moram povedati!

* nadajam = dojam.

»Štef,« sem rekel. »Spomladi delaj ti na naši zemlji. Pridelek si bomo razdelili. Ti polovico in midva z materjo polovico.« Moj glas je zamrl med otroškim truščem. Nihče od starejših Horvatovih se ni ganil. Niti Štef niti Reba. Stara Horvatova se je samo nagnila k Lajčiji ženi in ji nekaj šepetala. Spreletela me je zona in sram me je postalo. Lajči je dvignil glavo k Štefu, nasmehnil se je, nato pa je začel čistiti moker les. Sram me je bilo, da nisem vedel, kaj bi ukrenil; ali bi se dvignil in šel ali bi pa ostal in molčal ob vsem, kar sem povedal. Strašni ljudje so to.

Lazar se je pomočil. Voda je tekla od njega po ilovnatih tleh, da so otroci vstajali, se smejali in vpili. Reba je poiskala nekje pod posteljo cunjo, jo vrgla na tekočo vodo, Lazarja pa je prijela in odnesla iz hiše. Nekaj otrok se je izmuznilo pri vratih za njo.

Če Štef ne bo ničesar rekel, ne bom tudi jaz črhnil več besede. Naj gnije v trahomu in umazanosti in naj se podere bajta na to drhal.

»Ah,« je dejal Štef čez čas malomarno, kakor da bi z delom naredil dobroto meni. »Ne morem vam delati.«

»Zakaj ne?« sem mu segel v besedo.

»Nimam ne pluga, ne živine, ničesar. Kako bom delal? Matajič naj dela, kakor doslej.« Štef je govoril, kot bi se branil velike neprijetnosti, kateri se more le s težavo ogniti.

Sedel sem v sramoti na umazani klopi za pečjo in sem sklenil, da k Horvatovim ne pojdem več.

Hotel sem začeti drug pogovor, da ne bi odšel tako sramotno. »Misliš Štef, da bo po tem dežju Mura narasla?« sem ga vprašal. Štef je malomarno odvrnil: »Ne vem.«

Šel sem domov pobit. Nisem čutil dežja, ki je škropil. Nikjer ni bilo zame usmiljenja. Šel sem po suhem pod-

stenju še ves pod vtisom, ki sem ga doživel pri Horvatovih. Odprl sem naša vežna vrata. Osupnil sem. Sredi kuhinje je stala Reba s skledo v rokah, okrog nje pa so se tiščali otroci in nekaj iz sklede jedli. Lazar je sedel na ognjišču in jokal. Ko sem odprl vrata, so se otroci razpršili po kotih, Reba pa se je delala, kot bi pospravljala posodo. Nisem jim rekel besede. Bil je to udarec, da bi se človek razjokal. Naš dom se je začel počasi razpadati.

Da bi mi mati vsaj rekla besedo. Laže bi mi bilo. Z Rebo, ki je odnašala od hiše, kar je mogla, se pogovarja, le zame nima besede.

Duh po prevretem moštu me je dražil že nekaj dni. Štef je naprešal precej jabolčnika. Ne da bi kaj mislil, sem se spustil po stopnicah v pivnico. V svojem brezdelju nisem vedel kaj drugega početi.

Naša hiša je spadala med najstarejše v vasi. Stopnice so vodile v pivnico iz prikleti, tako da ni bilo treba človeku iti od strehe do velike sile.

Bolj ko sem se spuščal po stopnicah v temni prostor, bolj prijetno je dišalo po pijači. Mnogokrat sem v teh dneh šel pogledat na vrt ali v sadovnjak brez vsakega namena. Tako je bilo tudi sedaj. Na dnu pivnice sem počakal, da so se mi oči privadile temi. Pijača je dišala. Obrisi sodov so se lepo odražali. Stali so v vrsti ob steni, katere se je držala vlaga in plesen. Pivnica je bila nizka in obokana. Tik pod stropom je bila dolga palica, na kateri so v pajčovini ležali leseni zamaški, natega in rogoz.

Vedno več predmetov se je izmotavalo iz teme. V levem kotu je bil krompir. Tudi nekaj repe je bilo poleg. Sodi so ždeli na tramovih. Navdala me je želja, da bi pil.

Tiho je naokrog, jaz bi pa kramljal sam s seboj in se za nikogar ne bi brigal.

Vzel sem natego. Otipaval sem jo s spoštovanjem. Šel sem od soda do soda in klonkal po začrnelem lesu, kjer so bile s kredo napisane okorne šicvilke. Klonkam, klonkam. Sodi so polni. Eden izmed njih je bil udarjen na pipo. Pod pipo je bila oščrbljena skleda. V njej je bila motna tekočina, ki se je sčasoma nacedila iz pipe. Štef, ki je napol slep, hodi natakot pijačo.

Nisem si poiskal kozarca. Iz natege bi pil, kakor pijejo pravi gospodarji. Stopil sem pri največjem sodu na tram. Leseni zamašek, ki je bil narahlo postavljen na odprtino, sem vzel in si ga spustil v žep. Natego sem naravnal v polni sod. Z glavo sem se dotaknil stropa. Napel sem sile, da bi potegnil pijačo iz soda. Nisem mogel. Moja pljuča so bila preslaba. Spreletel me je grenak občutek. Potegnil sem natego iz soda in stopil k polici. Vzel sem masivno, nerodno skodelico, počepnil k sodu, ki je bil udarjen na pipo, in si natočil. Pijača je prijetno čebljala: »Šlubok, šlubok«.

Pil sem v počasnih požirkih. Nisem bil žejen. V temi je bilo prijetno in nisem si mogel kaj, da ne bi pil. Iz kota sem potegnil odrezan hlod. Položil sem ga pri sodu na tla in sedel nanj. Lepo je bilo. Pa vedno in vedno mi je še česa manjkalo. Zdaj bi še jedel. Neizmerno željo sem čutil, da bi si tu v miru privoščil kaj dobrega. Šel sem po stopnicah navzgor. Dnevna svetloba mi je razbila srečo, ki sem jo imel spodaj v temi. Vrezal sem si kruh, iz čebra sem si vzel klobaso, nato sem se splazil nazaj, kjer sem imel tako prijetno zatočišče.

Začel sem počasi jesti. Jabolčnik je počasi kapljal od slabo zaprte pipe, jaz pa sem rezal košček za koščkom,

jedel sem in pil ter si venomer dopovedoval, da imam čas in da je vse to, kar je na tem gruntu, moje, samo moje.

Zakaj je mati taka? Živ vendar ne morem v zemljo. Zakaj pa je pisala škofu? Rahelo preveč sovraži; ni bila toliko kriva.

Pijem. Pijača je dobra. Jem, prisluškujem. Ne vem, čemu prisluškujem, toda za ta mir se bojim. Sodi ždijo nepremično na tramovih.

Minute potekajo tako prijetno, da se čudim, da se že prej nikoli nisem zatekel sem dol. Prikletna vrata so se odprla. Prislunhem. Težki koraki se zaslišijo v pivnico. Prišla je Reba. Poznal sem jo po hoji. Takoj nato se je slišalo cepetanje in šum. Za njo je prišla truma otrok. Kot gosenice so. Vse oblezejo in pojedjo. Mati govori z Rebo. Zgoraj so prepričani, da mene ni doma.

Pijem. Težko mi je pri srcu. Ne tekne mi več jed in ne pijača. Kaj je Reba pri hiši več kakor jaz? In ta golazen! Njej so ti trahomci več kakor edini sin. Nejevolja me je zajela. Stiskal sem pesti od gneva in sem trpel. Nad menoj dela golazen, kar hoče, zame pa ni besede.

Najraje bi šel gor in bi jih razgnal. A smejali bi se mi ljudje v vasi. Šum pojema. Koraki so postali redki. Reba gre v hišo, nekaj časa se mudi notri, potem zapre hišna vrata. Odšla je.

Nisem več strpel v pivnici. Šel sem po stopnicah opotekajoč se in top za vsako misel. Pijača me je omamila. V meni je gorelo. Z vrati na pivnici sem zaloputnil. Dnevna svetloba me je še bolj zmedla. Ne da bi kaj pomislil, sem butnil v hišna vrata. Mati je ležala na postelji kot vedno in se ni ganila.

Stopal sem trdo proti oknu. Gledal sem skozi šipe, a ničesar nisem videl. Mislil sem samo, kako negibno leži mati. Ve, da se mučim. Stisnil sem pesti. Moje slabe prsi so se dvigale. Obrnil sem se in stopil k materini postelji. Ustavil sem se, se sklonil nad njo in hropel. Mati se ni zganila. Bila je mirna, kot bi hotela zaspati. Prijelo me je.

»Dajte mi mir, mati, dajte mi mir.« Moj glas je turobno zamrl med stenami. Ustrašil sem se. Kaj sem storil? Svojo mater ubijam.

Mati pa, kakor da bi to že davno pričakovala, kar se ima zgoditi, je ležala in ni niti trenila z očmi. Ona me je dobro poznala. V trenutku sem obžaloval svoj korak.

»Mati, saj vas imam rad,« se je utrgalo iz mene. Vzravnal sem se. Gledala je v strop in molčala.

Prišla je zima. Dež, sneg, led, zameti, mraz. To se je vrstilo vse mesece, ko sem bil sam. Nisem imel človeka, kateremu bi zaupal svoje težave. Ljudje so se mi smejali. Dogajalo se je to prikrito. Smeha in sovraštva ne bi opazil človek, če ne bi poznal razmer, v katerih sem živel.

Nisem maral ljudi in ljudje niso marali mene. Nisem spadal med nje, vendar je bila usoda taka, da sem moral tu čakati smrti.

Uboštvo in beda ljudi me nista brigali več. Neobčuten sem bil proti slehernemu, ki se je zavijal v cape ali pa je vlačil za seboj preklane čevlje.

Zima je prinesla s seboj tudi glad. Redki berači so prihajali v mrazu. Silili so na toplo, pokašljevali so, jadovali in v kratkih besedah opisovali svoje življenje:

»Žena mi je bolna, imam šest otrok, sem invalid.«

Prišel je drug. Slično zgodbo je povedal o sebi, kazal je odrezano roko, ki je bila rdeča od mraza in pripovedoval o svetovni vojni, in to je ponavljal pri vsaki hiši.

Kaj morem jaz, če so padli v nesrečo? Tudi jaz sem nesrečen. Mati leži v postelji in ne črhnje besede. Drugi nesrečniki imajo srečo, da jih ljudje po hišah poslušajo; mene ne bi poslušal nihče. Smejali bi se mi in bi imeli v srcu grenko sodbo za mene: Ne spadaš med nas, nevreden duhovnik si, svojo mater si ubil. Trpel sem v tistih časih — Bog mi ne vzemi za greh — kakor križani Kristus.

Sneg prši, vihar pripogiba golo drevje, okrog voglov tuli.

Moja mati dan za dnem sahne. Sama kost in koža je je. Gledam jo, kadar spi. Vedno bolj pogosto se zgodi, da spi podnevi. Ponoči nima več rednega spanja. V gluhi noči slišim, kako išče pod vzglavjem rožni venec ali tipa za palico, da bi se zganila. Globoko dahne.

Podnevi spi. Posebno popoldne, ko je v hiši gorko in je mir. Spi mirno, a hipoma jo trgne, odpre usta, da bi kaj povedala, nato se umiri. Gledam jo. Mogoče sanja o mehi. Gotovo me vidi pred oltarjem, kako poklekam pred Najsvetejšim. Vsa cerkev kleči, jaz pa pojem, povzdignem Njega, ki je prišel na svet, da bi odrešil človeka. Velika skrivnost božja je to, moji materi bolj doumljiva nego meni.

Zjutraj, opoldne in zvečer prihaja Reba s tropo otrok. Prav tak smrad prinašajo v našo hišo, s kakršnim je napolnjena Horvatova bajta. Še kuhinjska posoda diši po tem.

Ko pride Reba, grem iz sobe. Mati vpričo mene nič ne govori. Šele, ko sem zunaj, začne Rebi naročati:

»Gu-gudekom daj šča-ščavo. Repnjeke pri-pristavi.«

Grem na dvorišče ali za hišo, dokler Reba ne opravi. Slab sem. Kašlju ni ne konca ne kraja. Prsi bobnijo kot bi bile votle.

Reba dela, pospravlja, kuha. Ko opravi, odide. Vrnem se v sobo. Mati leži v postelji, kot bi me sploh ne bilo.

Tako se vrsti dan za dnevom.

Prišel je čas belih tulpik. Prišla je pomlad. Drevje je pokrilo listje, po poljih raste žito, na travnikih raste stara trava. Pomlad, pomlad! Konec je žalostnih dni, ki sem jih preživeljal čez zimo. Zdaj sije toplo sonce in greje zemljo, greje vode, bereke in struge. Tisoče in tisoče tulpikinih cvetov pokriva toplo vodo.

Mati je preživela zimo. Vem pa, da pomladi ne bo preživela. Njena smrt me ne vznemirja. Vsak dan misliti o isti stvari, vsak dan gledati hladni, mrzli obraz, to človeka popolnoma spremeni. Niti groza me ni več, če jo gledam v postelji trpečo in umirajočo. V licih nima kaplje krvi.

Tudi jaz malokdaj vstanem. Umiram z materjo. Kako težko mi je, ko slišim zunaj ropot voz, vesel pogovor, pokanje bičev; pri naši hiši pa je tiho, kot bi ne bilo žive duše. Od časa do časa pride Reba. Tuji ljudje hodijo po naši hiši. Stene so umazane, posoda in pohištvo je razmetano in zanemarjeno. V pivnici ni več krompirja in v shrambi ne več mesa.

Ležim v postelji vznak. Mati sunkoma diha. Ne more več zakriti bližajočega se konca. Kdo bi si mislil, mati, da bo najin konec tako žalosten?

Čez sonce je šel oblak. V sobi je postalo temno, nato se je svetloba razlila po vseh kotih. Sonce je posijalo na mojo posteljo. Z roko sem ujel toploto. Sonce, pomlad!

Prijela me je nezadržna želja, iti med vode, biti sam in dihati topel, sveži zrak, ki diši po stoječih vodah. Moram, moram k vodam. Moč sem čutil v sebi, da bi to dosegel.

Vzel sem palico, brez katere nisem mogel več iz hiše. Noge sem spustil na tla. V glavi se mi je vrtelo. Dolgo ležanje me je oslabilo.

Kako srečni so zdravi ljudje. Mene pa je skoraj vse življenje spremljala bolezen.

Poskušal sem se postaviti na noge. Opiral sem se na palico. Ne vem, če mati čuti, da sem vstal. Oči ima zaprte in enakomerno diha.

Ni pomoči, mati, ni nama pomoči! Oblačil sem se. Poskušal sem s hojo po sobi. Počasi je šlo.

Zunaj me je poživil sveži zrak. Topla sapa je vlekla od Mure. Listje po drevju se je gibalo.

Takoj pred hišo sem šel čez cesto in se spustil v mēko. Gosto grmovje je prepletalo velike, košate jagnede in jesene. Veverice so skakljale po deblih in vejevju in mnogo ptičev se je oglasilo gori v valovih. Zdelo se mi je, da še nisem nikdar videl tega božjega stvarstva.

Korak za korakom lezem proti vodam. Truden sem, počivam. Čez gladko pešpot se vleče črv. Sonce sveti na njega, on pa se krči in steguje.

Božam grmovje, ki raste ob poti. Kmalu pridem med berače. Od Mure slišim vpitje otrok. Kopljejo se. Vsak čas srečam koga, ki se vrača s prodov. Povsod tiči kak človek. Truden sem. Napenjam poslednje moči. Še ovinek, pa bom tam.

Da, to so vode, črne vode, v katerih plavajo ribe, kjer rastejo tulpike. O Bog, kako dolgo jih že nisem videl. V vsem čaru kot v mladih letih so pred menoj. Široki listi

pokrivajo vodno površino, ribe begajo, koder hodim. Po peki bežijo po listih v visoki šar ali pa se na mestu potapljajo v vodo. Na drugem bregu vode je dvignila glavo čaplja. Gleda me kot bi se me ne mogla spomniti. Nato stegne vrat, raztegne peruti in zleti nad grmovjem na Muro.

Tulpike, samo tulpike bi rad!

Ne Jančija in ne Rahele se ne spominjam rad. Vendar so se tulpike prirasle k moji duši, kot bi bila moja mladost neraždružljiva z njimi. Svežost in zdravje je dihala iz njih. Ah, tulpike! V moji duši so pustile sledove, katerih ni mogoče zabrisati.

Sedem. Oddahnil sem si. Nekje med grmovjem žvižgajo otroci. Njihov čas je, naj se veselijo.

Nisem mogel dolgo strpeti na bregu. Rad bi jih trgal, v rokah bi jih rad imel. Vstanem in stopam k bereku. Lepe so, s svojimi cvetovi se mi smejejo. Spustil sem se na koleno in s palico zadel sočnat pecelj, ki se je spuščal na mehko dno. Cvet se mi izmakne. Tako težko sem hodil, zdaj si jih pa ne bom mogel trgati. Oziram se okrog. Gruča otrok je stala tam, kjer je naredil berek ovinek. Tiho so me opazovali. Niti zganili se niso, ko sem segal za rožami.

»Deca,« sem klical čez vodo. »Deca, pridite, natrgajte mi tulpik. Sam ne morem, preslab sem.«

Moj glas je šel čez vodo. Nobeden izmed otrok se ni ganil. Bali so se me.

»Tulpik bi rad natrgal, pridite!« Največji izmed njih se je zganil in se zgubil med grmovjem. Za njim so se napotili vsi. Od časa do časa so se pokazali, nato jih je pa grmovje zopet zakrilo. Prišli so k meni, ustavili so se in me gledali.

»No, kateri bo šel v vodo?«

Največji izmed njih si je podpičil* konec predpasnika, se pripognil, si začel vihati hlačnice in nato še rokave. Tudi ostali so storili tako. Tudi mi smo delali nekoč isto. Spustili so se po bregu v toplo vodo k tulpikam. Trgali so jih. Segali so v vodo za peclji, ki so se odtrgavali s pri-tajenim pokom.

»Čigav si ti?« sem vprašal največjega, ki je dvignil glavo in me gledal.

»Lebarov.«

»Lebarovega Martina?«

»Da.«

»Bi mi ti prinašal vsak dan nekaj tulpik? Na večer ali zjutraj, kadar boš utegnil.«

Lebarov je pomolčal. Namesto njega se je oglasil mali s košatimi nepočesanimi lasmi, ta, ki je imel rokav moker.

»Bom pa jaz nosil.«

»Saj bom jaz,« je rekel Lebarov. Namršil je obrvi in gledal strogo malega, da je ta takoj utihnil. Nasmehnil sem se otrokom v vodi.

»No, pa bosta oba nosila.«

»Ne. Sam bom nosil,« je dejal Lebarov. Mali se ni več oglasil.

Natrgali so mi tulpik toliko, da niti vseh nisem mogel odnesti. Ko smo se poslovili, so stali na pohojeni travi in gledali za menoj. Bil sem že blizu doma, ko sem jih slišal, da so si žvižgali in vpili.

Od tistega časa sem imel pri postelji sleherni dan svežih, belih tulpik. Mnogokrat, ko sem ležal v postelji,

* podpičiti = zatakiniti za pas.

sem vzel v roko beli cvet in gledal sveže cvetlične liste. Dišali so po vodah, po tistih vodah, h katerim nisem mogel več. Toliko lepega so mi imele povedati, jaz pa sem molče poslušal njihovo dolgo povest.

Danes zjutraj so mater pokopali. Umrla je tiho in neopazno, kakor je živela.

Komaj je umrla, pa se mi zdi, da je od tega že dolgo, da se že skoraj več ne spominjam. Pogrešam jo v vsakem trenutku, v vsakem kotu. Vedno bolj se mi dozdeva, da je bila steber, na katerem je stala naša hiša, čeprav ni zapustila postelje vso zimo.

Duh po svečah in mrtvem truplu polni sobo. Nečesa pričakujem. Zdi se mi, da mora mati odpreti vrata in mi prinesiti južino. Nič ne bo govorila, niti se smehljala. Šla bo po braskljavem podu z bosimi nogami in bo prav tako tiho zapustila sobo.

Ura na steni bije, železni, pozlačeni storži ležejo navzdol.

Z materjo se nisva poslovila, niti se nisva pred smrtjo pomirila. Molčala je do zadnjega, dokler ni padla v nezavest. Govorila je potem pretrgane stavke samo o meni. V blodnjah me je klicala, se smejala in ihtela. K zavesti pa se ni več prebudila.

Veter vleče po brajdi, ki je polna zelenih grozdov in širokega listja. Sonce sije v sobo. Zunaj je mir. Zdi se mi, da se ljudje izogibajo naše hiše.

Utrujen sem od žalosti in hrupa zadnjih dni. Drem-ljem, nato se spet prebudim, pogledam k materi in pred oči mi stopi, kar se je dogajalo zadnje dni.

Oslabel sem. Včasih se mi zdi, da niti roke ne morem več dvigniti. Spomin mi blede. Moje razmerje do sveta se spreminja. Odveč sem na svetu, vendar imam na tej krpi zemlje, kjer sem, pravico ostati do sodnega dne.

Pomirim se. Mati je prekoračila prag večnosti, iz katere se ne bo vrnila. Kako je majhen človeški um pred to veliko božjo skrivnostjo. Nikdar več! Večno trpljenje ali večno veselje. Upal sem v neskončno usmiljenje tako močno, da sem videl nebesa pred seboj. A samo utrinek dvoma se je prikradel v to veselje. Kaj če bom pogubljen? Duhovnik sem bil, služabnik Gospodov, a zdaj nisem več. Zame bo sodba ostrejša kakor za druge. Stresel me je mráz. Pogubljen bom! Svetle strani božjega usmiljenja so se prevrgle. Bog je sedel neomajen na svojem prestolu, neskončno pravičen.

Koliko ljudi ubogih, bogatih, napol segnitih sem videl kot duhovnik; ljudi, ki so umirali v divjem boju s smrtjo in s strašno negotovostjo pred posmrtnim življenjem. A jaz? Prezema me strah; duhovnik sem bil. Zdrznem se. Pogledam mater, če še leži na postelji. Ni je. Nikoli več je ne bo.

Sonce zahaja. Svetloba v sobi umira. Po kotih se dela senca. Rebe ni bilo popoldne. Prišla je na večer. Poznalo se ji je, da ima umito lice. Najbrž se je umila zaradi pogreba.

Prišla je tiho. Otroci niso prišli z njo. Najbrž so se bali moje mrtve matere.

«Reba je tiho zaprla vrata, kot bi me ne hotela zbuditi. Ko je videla, da ne spim, me je vprašala:

»Kaj vam bom skuhala?«

Zakurila je na ognjišču. Hodila je po kuhinji in pazila, da ne bi zaropotala s posodo. Nato je obstala in nekaj časa

počakala. Hodila je dalje. Prišel je Štef. Sedel je na klop tako, da je gledal skozi okno. Mene ni hotel pogledati. Molčal je, in če sem ga kaj vprašal, mi je kratko odgovoril.

Reba je prinesla večerjo. Štef mi je pomagal. Prijel me je za rame. Reba mi je dala pod hrbet še en vzglavnik. Hrane sem se komaj dotaknil. Molčali smo.

Daleč smo si bili narazen. Ljudje se med seboj tolažijo, se veselijo, se prerekajo, toda jaz sem bil odmaknjen od njih v sreči in nesreči.

Nastal je že mrak. Reba je v kuhinji pripravila in prišla v sobo. Brisala si je roke ob predpasnik. Namignila je z glavo Štefu, da bi šla. Štef je vstal, se za hip obotavljal, nato pa nerodno rekel:

»Bi ostal pri vas, ali pa boste čez noč sami?«

Nasmehnil sem se.

»Sam bom.«

Odšla sta. Slišal sem, kako je obrnila Reba v ključavnici ključ. En ključ je vzela s seboj, drugega sem pa imel jaz pri sebi. Tako smo delali vedno.

Ležim vznak in gledam v motni strop. Noč prihaja.

Misli, ki jih je prinesla s seboj noč, me strašijo. Bojim se nečesa.

Žal mi je, da nisem Štefa zadržal. Kaj, če se bo ponoči kaj zgodilo? Ne bi si mogel pomagati. Če bo gorela hiša, bom brez dvoma v njej zgorel.

Noč prihaja z vso grozoto. Bojim se, da bi se kaj v hiši ne premaknilo. Zona me spreleti, ko se v uri spočiji in začne bítí. Vlečem si blazino do ušes.

Zaspal sem. Ko sem se prebudil, je bila trda noč. Gledam v temo. Obhaja me groza. Nad seboj čutim človeka. To je bila moja mati! Čutim njen dih. Poznam ga

dobro. Z obrazom je tik nad menoj. Obliva me pot, v prsih me teži. Ne morem si oddahnuti.

Bila je noč, da nisem videl ničesar. Nobenih obrisov, nobene oblike.

Šepetal sem molitev. Molil sem goreče, kakor že dolgo ne. Toliko grehov se je rodilo iz teme. Svoje življenje sem videl v umazanosti. Kriv sem bil, grešil sem, ostudno grešil. Kes se mi je zbudil v duši.

Mati pa je bila pri meni. Sklonjena je bila nad menoj in se ni premaknila. Nisem vedel, ali so vrata odprta in ali je v sobi kaj razmetano. Trudil sem se, da bi spregovoril. Napenjal sem prsi, stiskal grlo, toda dihati nisem mogel.

Vest me peče zavoljo Jerebiča in Cotlina. Zakaj ju nisem ubogal. Tega ne bi bilo. Moja mati bi živela in jaz bi bil tam, kamor me je poklical Bog. Oba starca sta se mi zdela vzvišena in njuna pot je bila edino prava.

Oblival me je pot, mučil sem se in dušil. Prepričan sem bil, da mi je prišla zadnja ura. Blazino sem si potegnil čez glavo. Takrat je mati preminula. Ni je bilo več. Vrata niso zaškripala, ni se premaknil stol, a moje matere vi bilo več.

Začel sem lažje dihati. Obleka na meni je bila vlažna. Bil sem kot na žerjavici. Oslabel, izmučen do smrti sem zaspal.

Prebudilo me je toplo, poletno jutro. Sonce je že sijalo, izabelino listje se je svetilo. V okno je silil trs.

Vzglavnik je bil umazan od potu. Blazina se je vlekla na eno stran. V sobi je bilo tako kakor sinoči. Stoli so bili na svojih mestih. Prazna materina postelja je bila lepo pokrita. Miza, omara, vse je bilo na svojem mestu. Tulpike

pri postelji so bile nedotaknjene. Čudno, da jih mati ni pohodila. Zdaj, ko vidi njena duša moje življenje, bi se tulpik morala dotakniti. Ničesar ji zdaj ne morem prikriti. Poteptati bi jih morala in zdrobiti vazo, ki je stala ob postelji. Ta je bila priča moji sreči.

Moja mati pa je odšla in me je prepustila samemu sebi. Kako nenavaden je bil njen obisk. Zaželel sem si ga še in še. Nič kesanja ni bilo več v meni, nič strahu. Jerebiča in Cotlina sem zopet zasovražil kakor prej. Moja preteklost me ni več vznemirjala, nasprotno, želel sem si je nazaj v vsakem trenutku z neizmernim hrepenenjem. Hrepenel sem za tem, za kar sem vedel, da se ne bo več vrnilo.

Mati, mati, kje si zdaj? Pridi, tvoj sin te čaka. Začuj se nisi poslovila od mene, ko vem, da me neizmerno ljubiš. Ljubiš me v grobu, še zdaj, ko si mrzla in ko v tvojih žilah ni niti kaplje krvi. Zato, ker me ljubiš, si se vrnila.

Slutim, da se bo z nočjo zopet vrnila.

V prikletnih vratih je zaropotala ključavnica. Reba je odprla vrata in odšla v kuhinjo. Stopala je po prstih. Ni prišla z otroki. Slišal sem, kako so pokale iveri na ognjišču. Reba je postala obzirna do mene. Mogoče s Štefom upata na našo zemljo in hišo. Ne! Materino in moje življenje se je razbilo, naj se razbije še naš dom. Po stopnicah v priklet je bilo slišati korake. Misel na Rebino obzirnost me je minila, kajti prepričan sem bil, da so prišli otroci, ki bodo pretaknili spet vso hišo. Presenetilo me je, ko je nizek, znan glas vprašal, če sem doma. Kdo bi bil neznanec, ki ne ve, da že dolgo ležim v postelji. Poslušal sem. Prihaja več ljudi. V prikleti so in Reba jim razlaga:

»V hiši so, ležijo.«

Neznanec je stopil k vratom in potrkal.

Vrata so se počasi odpirala, kot bi si hotel prišlek sproti ogledati vse, kar je v hiši. Vstopil je — Krampač. Za njim sta prišla otroka in Berta. Na široko sem odprl oči.

»Vi?«

Zbeganost sem jim bral na obrazih. Janči in Berta sta bila bleda. Mala dva, ki sta bila že gosposka otroka, se nista znašla v moji preprosti sobi.

Stisnili smo si roke. Krampačeva sta mi izrekla sožalje za materjo.

»Nismo vedeli, ali bi prišli na pogreb,« je dejal Janči v nekako opravičilo. Vedel sem pa, da ni hotel priti, kajti mojo mater je nekoč razžalil.

»Tudi jaz nisem mogel iti za pogrebom,« sem se nasmehnil.

Govorili smo o navadnih stvareh. Opazoval sem jih. Berta je bila oblečena v črno. Lepo, zdravo lice je imela nekoliko bledo. Poleg nje je stal Janči, velik, močan, pravi mož. Bil je v svetlem jesenskem plašču. Koliko zdravja je bilo v njem. Ko bi bil jaz deležen samo sence tega, kako bi bil srečen.

»Otroka sta že velika,« sem dejal. »Pojdi k meni, Stanko.« Stegnil sem velo roko. Janči je prijel sina in ga potisnil k postelji. Prijel sem ga za rame in ga gledal. Prav taka usta je imel kakor Janči in tudi nos je bil podoben njegovemu.

»V gimnazijo že hodi. Tega ne veš?« me je vprašal Janči in stopil k vzglavniku.

Gledal sem dečka, kot bi se ga ne mogel nagledati.

»Ta rib ne bo lovil, pregosposki je,« sem rekel. Nasmehnila sta se. Ko je bil Stanko pri meni, je Berta še Maro potisnila k fantu.

»No, kaj pa ti?« sem jo vprašal. Povesila je oči. Bila je že velika. V zlatih kodrih je imela velikega rdečega metulja.

»Se me spominjata?« sem ju vprašal.

»Jaz se spominjam,« je dejal Stanko hitro. Tudi Mari so oživele male oči. Počasi, a nič več otroško, mi je pri-trdila:

»Tudi jaz se spominjam.« Stisnil sem obema roke. Vzradostil sem se nad njima. Najrajši bi ju objel in poljuboval. Toda tega nisem smel.

»Ne morem si misliti, da ste me prišli pogledat,« sem rekel proti Krampačevima, nato pa sem spet govoril z otrokoma.

Berta je na skrivaj stopila k Jančiju. Dotaknila se ga je z roko in z očmi namignila na tulpike, ki so stale na stolu ob postelji. Janči je prikimal, nato pa sta oba sledila mojemu pogovoru z otroki. Nad nami je ležalo nekaj težkega. Mogoče sta si očitala kaj zaradi žalostne smrti moje matere. Vedeli smo, da so vsi pogovori le prikrivanje moje bede, žalosti in umiranja.

Krampačevi niso hoteli sesti, čeprav jim je Reba pri-stavila k postelji stole. Niso bili dolgo pri meni.

Berta je ves čas molčala. Nekoliko več je govoril Janči. Zdelo se mi je, da se jima nekam mudi.

»Gremo, Arpad,« je dejal Janči. Ne da bi počakal, kaj bom rekel, se je nagnil k otrokoma. »Poslovita se od strica.«

Segli smo si v roke. Otroci so me gledali in v tem otroškem pogledu sem bral grozo nad seboj. Strah sem povzročal v njunih mladih dušah.

Berta se mi zdi tuja kakor še nikoli. Vidim skozi njo, kako hoče čimprej od mene. Seveda, zdaj sem ubog, za-

puščen. Kako se svet spremeni. Oba otroka je prijela za rame, odprla vrata, me še enkrat pozdravila. Tudi prijatelji so me zapustili. Janči pa je za trenutek ostal.

»Si bolan?« me je vprašal in stopil k meni.

»Saj vidiš, h koncu gre.«

Nasmehnil sem se mu in molčal. Opazil sem pa, da da bi rad nekaj povedal. Poznal sem ga.

Gledal je skozi okno na izabelino listje. Nekaj se kuha v njem, pa noče s skrivnostjo na dan.

»Kaj mi hočeš povedati?« sem ga vprašal, da bi pretrgal neprijetnost. Oblila ga je rdečica, pogladil si je lase, odprl usta, pa je spet nehal. Tedaj je sunkoma rekel, ne da bi več čakal:

»Rahela je v Lendavi.«

Po vsem telesu sem začutil mraz. Janči je stopil k meni, kot bi hotel ublažiti učinek svoje novice. Zrl sem v strop, dihal sem, votlo so pele moje prsi. V mislih mi je bila ena sama nerazumljiva novica: Rahela je v Lendavi.

Janči je sedel.

»Glej, Arpad, doma nimaš oskrbe. Midva z Berto sva govorila o tem, če bi se preselil k nama v Lendavo. Zdravnik je blizu in vsi bomo gledali na tebe, kolikor bomo mogli. Tudi Rahela tako želi. Ona se ni poročila. Prišla je iz Madžarske in bo ostala v Lendavi. Starše je pustila in prišla nazaj. Moraš razumeti, da to ni majhna stvar.«

Poslušal sem in molčal. Srce se mi je topilo od sreče. Prepričan sem bil, da ni človeka, ki bi mislil name, pa pridejo Janči, Berta in Rahela, ljudje, s katerimi sem preživel toliko lepega.

»Ne morem,« sem rekel Jančiju po kratkem premolku.
»Tu bom čakal svoje smrti.«

»Ne! Ozdravel boš, na smrt niti najmanj ne smeš misliti.«

Gledal sem ga, koliko je prepričan o teh besedah in koliko so samo tolažba.

To se ne more zgoditi, vem, zato ne premišljam o tem.

»Ne!« sem rekel trdo in Janči je vedel, da je vsaka beseda zaman. Sedel je tiho in čez čas dejal:

»Rahela te lahko pride pogledat? Vsaj tega ji ne boš odrekel. Tudi ona je prizadeta, če ti trpiš. Življenje si je uničila.«

Oči so mi postale rosne. Res, življenje si je uničila, toda mati, kaj bo rekla moja mati, ko se bo spet vrnila. Rahela in moja mati se ne smeta več srečati. Zadosti je bilo eno samo srečanje.

»Ne, ne sme priti.«

Janči me je gledal.

»Arpad, Rahela ne sme priti?« je zamolklo vprašal. Vstal je in se oprijel stola.

»Rahela ne sme priti,« sem ponovil.

Ne da bi mi dal roko, je šel. Med vrati se je obrnil. Nekaj je hotel reči. Pogledala sva se kot bi bilo med nama nekaj, kar bi si še morala povedati. Pobit je zaprl vrata in odšel.

Reba mi je prinesla zajtrk. Tiho stopa, vrata nalahno zapira, v kuhinji ne ropota. Vse dela tako, kakor se pri bolniku mora ravnati. Vsiljuje se mi misel, da dela samo zato, ker upata s Štefom na našo zemljo in hišo. Kako gnusni so ljudje. Čudim se, kako mora zadržati doma trahomsko drhal, ki je vso zimo rogovilila in razgrajala po

hiši, ko je v postelji ležala mati. Tedaj ni pokazala niti sence obzira. Naj poginejo od lakote ali pa naj trgajo naš dom! Vseeno mi je, toda jaz ga ne bom dal nikomur, dokler bom živ.

Truden sem. Moči mi pojemajo. Obisk Krampačevih me je utrudil. Mimo mene gre to kot bežna senca; Janči, otroka, Berta in Rahela. Loteva se me spanec, kakor se je oprijemal matere podnevi, ko je prebdela. Tako bo najbrž prišlo tudi z menoj. Zaspal sem.

Ko sem se prebudil, trenutno nisem vedel, kje sem. Po spanju sem se dobro počutil. Počasi se obrnem in pogledam k materi. Ni je.

Ura je kazala dve. Dolgo sem spal. K postelji je bil pristavljen stol. Na njem je bilo pripravljeno kosilo. Posodo za posodo si dajem na blazino.

Sam sem. Kako prijetno je to. Minute bežijo. Spanje me je prijetno zmučilo. Muhe lazijo po stenah in brenčijo po sobi.

Zdelo se mi je, da slišim hupo, nato brnenje avtomobila, kot bi čebela letela v sobo. Takoj zopet hupa. Brnenje se bliža, postajam nemiren. Kaj, če se je le pripeljala Rahela. Ne bi smela priti, ne, ona tega ne bi storila za ves svet. Poznam jo. Rahela se ne vsiljuje. Hupo je slišati v naši ulici. Brnenje je razločno. Čakam, da odšumi avtomobil mimo, a brnenje utihne. Vrata na avtomobilu so počila.

Prihaja!

Prikletna vrata so zaklenjena. Ne bom jih odklenil, nisem je želel. Mati dobro ve, da je nisem želel. Slišim korake, ki so počasni in trdi. Zdi se mi, da niso ženski. Pridržujem sapo. Ne vem, kaj se bo zgodilo. Nisem dvignil glave, da bi videl, kdo gre.

Kljuka na vratih se je premaknila. Neznanec je poskušal odpreti. Počakal je, nato je spet pritisnil na kljuko in spet počakal.

Koraki so se slišali s stopnic proti mojemu oknu. Zaprl sem veke. Polastil se me je strah. Človek pride do okna in postoji. Najbrž gleda v sobo. Ne odprem vek in se ne ganem. Neznanec potrka po šipi. Ne pogledam ga. Potrka drugič, močneje.

»Halo!«

Človek srednjih let stoji pri oknu. Gladko je obrit, lepe oči ima in ko govori, kaže bele zobe.

»Prosim,« sem rekel tiho, ne vedoč, kaj hoče.

»Zdravnik sem iz Lendave. Sodnik Krampač me je poslal. Vi pa ne morete vstati, da bi mi odprli?« je rekel nenadoma kot bi se naveličal v hipu vseh formalnosti. »Imate ključ pri roki?« Videl sem, da nič ne pomaga. Spustiti ga bom moral notri. Sežem na stol po ključ. Z veliko težavo se oprem na laket. On me opazuje. Odprem okno in mu dam ključ.

Odklepal je vrata. Prišel je v sobo kot bi bil doma. V roki je držal veliko, usnjato torbo. Položil jo je na klop, nato se je obrnil k meni, mi dal roko in povedal svoje ime:

»Bartol.«

Pazljivo me je gledal.

»Pregledal bi vas rad, gospod kaplan,« mi je rekel.

»Ni to brezkoristen trud, gospod doktor?« sem ga vprašal.

»Ni!« mi je odvrnil kratko. »Malodušnost vedno škoduje zdravju. Srajco hova slekla.«

Počakal sem, ker nisem vedel, kaj bi. Potem sem pa privolil.

Pomagal mi je, da sem sedel. Dal si je v ušesa slušalke in začel svoj zdravniški posel. Jaz pa sem mislil na nekaj drugega. Kje sem že slišal ime Bartol? Ah, ja! Starček Bartol, učitelj v Petiševcih. In kaj, če je to Tomaž?

Ko mi je trkal po prsni, sem ga gledal, Res! Oči ima podobne starčevim. To mora biti Tomaž. Ne da bi čakal, sem dejal:

»Ne zamerite, ni vaš oče učitelj?«

Zdravnik se je vzravnal. Čelo je nagubal kot starček.

»Moj oče je umrl. Bil je pa res učitelj.«

»V Petiševcih?«

»Da!«

Bil sem vzradoščen. Gledal sem ga v obraz, in če bi bil pri moči, bi ga objel.

»Vi ste Tomaž?«

»Da,« je rekel zdravnik začudeno.

»Pustite me, da ležem. Saj je itak zaman. Meni ni pomoči.« Ne da bi čakal, sem se spustil na vzglavnik. Prestregel me je z roko, da sem počasi legel. Nisem se ga mogel nagledati. Oči je imel prav take, kakor jih je imel starček Bartol.

»Sedite, prosim, pustite me.«

»Srajco hova še oblekla,« mi je rekel.

Oblekla sva jo, ne da bi mi še kaj prigovarjal zaradi pregleda. Pa kaj bi! Kost in koža me je še bila in pljuč ni bilo nič več v meni.

Vzel je stol s posodo in ga postavil k omari. Nato je sedel.

»Slišal sem že mnogo o vas, gospod doktor,« sem govoril, ko sem prišel nekoliko k sebi.

»Oče je rad govoril o meni, vem.«

»Znali ste mu s tako silo vcepiti svoje ideje, da sem vas že tedaj občudoval. Bolj vas kakor vaše ideje.«

»Z neverjetno razumnostjo je znal moj oče ovreči vse to, kar je spoznal, da se v zgodovini ni obneslo. Slišal sem, da je znal to tudi lepo razložiti.«

Čutil sem, kako sta govorila o teh rečeh z očetom. Tomaž je gotovo prav tako govoril o teh stvareh in prav tako prepričevalno mu je tekel glas.

»Govoril mi je o skupnosti zemlje,« sem dejal mlademu doktorju.

»Prav to mislim.« Tomaž se je nasmehnil. Malo je pomolčal, potem pa je imel verjetno vtis, da ima pred seboj očeta. »Vemo, da je fevdalizem držal ljudske množice v siromaštvu in bedi. Koliko časa je to trajalo! Stoletja. Ne, gospod kaplan, svet se bo moral spremeniti. Nič več grofov, nič več meja. Ena sama velika dobra njiva naj rodi krompir, žito in koruzo. — Kaj pa dihate lahko?« se je spomnil in pretrgal prejšnji pogovor. Začel je hoditi po sobi. Pozabil je, da govori s človekom, ki stoji pred smrtjo. Kaj sem bil jaz proti njemu! Sirota. Življenje se mu je smejalo naproti, bil je poln upov, načrtov, ves je bil v delu. Jekleno silo sem čutil v njem in vero v nove velike čase, kakor je večkrat dejal stari Bartol. Zdaj sem razumel, da je spreobrnil svojega očeta in da jih je spreobrnil lahko mnogo s svojo življenjsko silo. Kakšna sirota sem se čutil pred tem človekom, ki je bil poln krvi, poln dela in poln novih, bajnih idej.

»Pa vi verjamete, da bo kdaj mogoče, da se to zgodi?« sem ga tiho vprašal.

Ustavil se je tam, kjer je bil. Pogledal je v tla, nato na mizo. Vzel je kozarec in ga prinesel k postelji. Postavil ga

je na stol, na katerem je prej sedel. Dal je roke v bok in ga gledal, kakor bi dal bolniku zdravilo in zdaj čaka na hitri učinek.

»Če verujem?« me je vprašal. »Niste zastavili vprašanja prav; kako bi naj veroval v ta kozarec, ki tu stoji. Verovati ne morem, ker ga vidim in ga lahko primem. Prav tako v zakon težnosti ne morem verovati, ne morem. Tako je! No vidite, tudi v svojo stvar ne morem verovati, kajti vem, da je to zakon, zakon razvoja.«

Njegove lepe oči so žarele. Govoril je počasi, vsako besedo je tehtal. V tem hipu sem mladega Tomaža zelo zavidal. Vse to, o čemer sanja on, je šlo mimo mene, da se niti zavedel nisem, kako izgubljeno je bilo prav za prav moje življenje.

Kot bi se nečesa spomnil, je pobiral v usnjeno torbo svoje reči. Zdelo se mi je, da ni več pri stvareh, o katerih sva govorila.

»Jejte lahke stvari, mleko, maslo. Prišel vas bom še pogledat.«

Podala sva si roke. Slišal sem njegove korake po dvorišču, nato brnenje avtomobila. Hitel je zdraviti ljudi, katerim njegova pomoč ne bo prišla prepozno.

Prepričan sem bil, da je prišla mati k meni. Vendar so bili trenutki, ko sem o tem dvomil. Kaj če le ni bilo res. Ni se oglasila, ni se me dotaknila. Kako grdo sem ravnal z Rahelo. Pahnil jo od sebe, ko me je po napornem trpljenju hotela samo videti. Kaj pa, če je mati le prišla?

Čimbolj se je delala noč, tembolj se pripravljam na materin prihod. Zdi se mi, da mora priti.

Reba je odnesla posodo. Dela tiho, hodi po prstih, vrata zapira, da komaj slišim. Dela se mrak. Reba je odprla hišna vrata in pomolila glavo v sobo.

»Ključ imate na stolu pri postelji.«

Ostal sem v hiši z mislimi, ki so bile tembolj strahotne, čimbolj se je delala noč. Dobro in zlo sta bila v meni dva svetova, med katerima je nastala prava meja šele v pretekli noči. Z mrakom vstajajo v meni ti kontrasti z vso strahoto. Boj med zlim in dobrim je bil v meni končan že davno, ko sem prišel na prvo razpotje. Potem sem otopel, sam sebi nisem pustil toliko časa, da bi se zavedel. Prepričan sem bil tedaj, da mora življenje iti pot, katero hočem jaz. Borbe, težave in bridkosti sem imel zato, da sem se sprostil vesti. Sprostil sem se je. Na mater sem gledal, kakor da je v zmoti, dasi sam nisem vedel odgovora za svoje ravnanje.

Zdaj se je to spremenilo. Malo dobrega vidim za seboj, moje preteklosti se dotika umazan greh, katerega ni mogoče oprati. Česar koli se dotaknem, me zaboli; najti hočem opravičila za sleherni greh, toda vse to je le pena.

Trda tema je že v sobi, morim se, prisluhnem slehernemu glasu in ropotu z ulice.

V vasi se ni ganila živa duša. Kaj, če je moja mati že prišla? Mogoče je že v sobi, sedi pri peči ali na svoji postelji, kjer je umrla. Ne premaknem glave, da je ne bi zagledal. Strah čutim pred njo, a obenem si želim, da bi prišla, da bi se sklonila nad mene.

Minila je ura. Ni je. Kaj, če je izostala zaradi Rahele in je ne bo nikdar več. Nisem tega kriv, mati. Rahela ni prišla, nikoli je ne bo. Mati, vi pridite!

Vendar nisem ganil z glavo. Potil sem se, zrak v sobi je bil suh. Trenutki pričakovanja so bili muka.

Ne bo je. Zakaj sta prišla Janči in Berta! Ne bi bilo tega treba.

Ko bi bil Bog z menoj toliko usmiljen in bi me vzel v nebo, kakor je moja mater. Utrinek upanja se mi porodi v duši. Tja, kjer je moja mati, vendar ne morem.

Ogenj, škripanje z zobmi, večer nemir zato, ker sem žalil Boga, tistega Boga, ki mu je mati v mojem srcu postavila oltar, mi je bil pred očmi.

Potim se. Vlečem si blazino čez glavo. V boju, strahu in negotovosti spet začnem z gorečo molitvijo. Molim v teh nočeh kakor še nikdar. Vsak ropot mi pretrga molitev, da prisluhnem in mi kri po žilah zastane. Ko je mir, začnem z molitvijo znova.

Matere ni. Samo možnost, da bi Rahela prišla, jo je zadržala. Žal mi je, da bi se razjokal.

Utrujen in vés v koprnenju po njej sem zaspal.

Prebudil sem se sredi noči. Moralo je biti v zgodnjih jutranjih urah, kajti blede mesec je priplaval na nebo. Svetil je skozi brajdo in se v krpah razlival po blazini. Predmeti v sobi so se nejasno odražali. Obleka, ki je visela za vrati, je dobila obliko človeka, ki je stal in me gledal. Kje stoji mati?

Gledal sem po sobi in poslušal. Ničesar. Ne bo je nikoli več. Oprijela se me je malodušnost in strah. Kaj, če je mati kje zunaj? Kakor človek, ki ne ve, kam in zakaj se je napotil od doma, tako sem se tudi jaz brez vzroka oprl na laket. Počasi sem delal to. Glavo sem s težavo dvignil do okna. Zeleno travo na dvorišču je obseval mesec.

Od ulice do prikletnih vrat je držala ozka pot. Brajdo, drevje in travo je mesec posrebril.

Sapa mi zastane. Nekaj me zgrabi za grlo, da se davim. Skozi izabeline liste sem zagledal na podstenju mater. Sedela je na stolčku. Oblečena je bila v navadno obleko. Roke je imela sklenjene v naročju kot bi prebirala jagode na rožnem vencu. Zdelo se mi je, da ima roko in nogo spet zdravo.

V omotici sem tipal z roko po oknu. Prsti so iskali železne kljuke. Nestrpen sem, kakor da me preganja divja zver. Mater moram zadržati!

Odprl sem okno. Kolikor so mi še dopuščale moči, sem se dvignil. Oči nisem odtrgal od nje.

»Mati, mati,« sem kriknil. Mati se je zganila. Pogledala me je in vstala. Počasi se mi je bližala. Mesec je svetil nanjo. Gledala sva se. Oči je imela velike, udrte. V njenem pogledu ni bilo sence usmiljenja. Nenavadno široko jih je odpirala in zrla vame. Bližala se mi je.

Pri Horvatovih je nekdo odprl okno. »Gospodu kaplanu se blede; mater kličejo.« V tem hipu je moja mati izginila. Niti sledu ni bilo več za njo. Začutil sem v srcu neizrečeno bol. Ne sme še oditi. Napel sem sile, in kolikor sem mogel, sem kričal za njo: »Stojte mati, mati!«

Počakal sem. Mir je zavladal naokrog, le od sosedov sem slišal tih pogovor.

Obnemogel sem omahnil na vzglavnik. V valih je prihajal skozi okno hladen zrak poletne, mesečne noči.

K o n e c.